

งานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านาย
สมัยกรุงรัตนโกสินทร์
The Fresh Flower Decoration in The Royal Funeral Rites of Kings
in Rattanakosin Era

จิระวัฒน์ นิตะยะโส
JIRAWAT NITAYASO

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรคหกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

2560

งานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านาย
สมัยกรุงรัตนโกสินทร์
The Fresh Flower Decoration in The Royal Funeral Rites of Kings
in Rattanakosin Era

จีระวัฒน์ นิตะยะโส
JIRAWAT NITAYASO

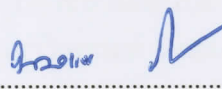
วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรคหกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร
2560

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

ชื่อวิทยานิพนธ์ งานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านาย
สมัยกรุงรัตนโกสินทร์
ชื่อ นามสกุล จีระวัฒน์ นิตะยะโส
ชื่อปริญญา คหกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา คหกรรมศาสตร์
คณะ เทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนพรรณ บุญยรัตกลิน

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ได้ให้ความเห็นชอบวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว

.....ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์วิบูลย์ ลีสุวรรณ)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์นवलแข ปาลิวนิช)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนพรรณ บุญยรัตกลิน)

คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรคหกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

.....คณบดีคณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชญาภัทร กี่อารีโย)

วันที่.....17..... เดือน.....กุมภาพันธ์..... พ.ศ.2561....

ชื่อวิทยานิพนธ์	งานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์
ชื่อ สกุล	จิระวัฒน์ นิตะยะโส
ชื่อปริญญา	คหกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา และคณะ	คหกรรมศาสตร์ เทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์
ปีการศึกษา	2560

บทคัดย่อ

การศึกษาวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมางานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ และวิเคราะห์รูปแบบกับพัฒนาการการประดิษฐ์คิดค้นงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพโดยค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากหลักฐานเชิงประวัติศาสตร์ ตำรา เอกสาร บันทึกพงศาวดาร ภาพถ่ายเก่าในหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ผู้ศึกษาใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้เชี่ยวชาญแล้วสรุปผลโดยคัดเลือกสอบถามผู้เชี่ยวชาญทางด้านงานดอกไม้เครื่องสดจำนวน 7 ท่าน โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบบอกต่อ (Snowball Sampling) จากนั้นนำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Descriptive)

ผลการศึกษาพบว่า งานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเจ้าคุณตანიช่างฝีมือที่มีชื่อเสียงในสมัยนั้นได้สืบทอดกันเรื่อยมาจนถึงธิดาและนั้ดดาในกรมนี้ มีการเรียนรู้จากเจ้านายสู่ข้าหลวงนางใน กระทั่งมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอันมากในสมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2411-พ.ศ.2453) ไม่นิยมเขียนบันทึกเป็นตำราแต่มีการเก็บรักษาขนบธรรมเนียมการใช้งานดอกไม้เครื่องสดตามพระอิสริยยศฐานันดรศักดิ์โดยการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น ปัจจุบันมีแผนกสนมพลเรือนและแผนกนมัสการทำหน้าที่เกี่ยวเนื่องกับงานดอกไม้เครื่องสดที่ใช้ในพระราชพิธี โดยวัตถุดิบดอกไม้เครื่องสดที่นำมาใช้ในราชสำนักมี 2 แหล่ง คือ ปลูกใช้เองตามตำหนักหรือเขตพระราชฐานชั้นใน และสั่งนำเข้ามาจากสวนนอกหรือจากหัวเมือง งานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักมีรูปแบบตามอย่างโบราณมีความพิถีพิถันด้วยถือเป็นของสูงที่ใช้ถวายเจ้านาย ได้นำรูปทรงทางสถาปัตยกรรมไทย ได้แก่ บุษบก ยอดมงกุฎ ปราสาทราชวัง มาออกแบบตกแต่งงานดอกไม้เครื่องสดอย่างวิมานพระอินทร์ กรอบพระรูปและองค์พระจิตกาธาน ต่างก็ล้อความงามตามอย่างสถาปัตยกรรมไทย นอกจากนี้ยังมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมของชนชาติที่เข้ามาในสยามทำให้มีการพลิกแพลงผสมผสานรูปแบบของจีน ยุโรป ประดิษฐ์คิดค้นให้งดงามทันสมัย มีการพัฒนาสวดสีสลัปลายของมาลัย เครื่องแขวนมีรูปแบบวิจิตรพิสดารและมีขนาดใหญ่ขึ้น รู้จักตัดแปลงนำวัสดุอื่นๆ เช่น ผ้า กระดาษ ขี้ผึ้งแข็งทำเป็นดอกไม้แห้งใช้แทนดอกไม้สด เกิดเป็นแบบแผนความงามในราชสำนักที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ : งานดอกไม้เครื่องสด พระราชพิธีพระบรมศพและพระศพ

Thesis	The Fresh Flower Decoration in the Royal Funeral Rites of Kings in Rattanakosin Era
Author	Jirawat Nitayaso
Degree	Master of Home Economics
Major Program	Home Economics
Year	2018

Abstract

This thesis aims to explore the history of fresh flower decoration in the royal funeral rites of Kings and aristocrats in Rattanakosin Era as well as analyze pattern and development of fresh flower decoration in Royal Palace. This is a qualitative study conducted by means of researching and collecting historical evidences of artistic works, documents, chronicles, and photographs stored at the National Archives. Researchers interviewed relevant people and specialists and summarized the results by inquiring seven specialists in flower decoration using Snowball Sampling technique to choose from, then analyzed the data using Analytical Description procedure.

The result shows that the traditions of flower decoration in royal palace have been passed by the hands of Mr. Tani, a renowned artisan in Ayutthaya Era, down to children and grandchildren in Rattanakosin Era. From lords to servants, the tradition prevails and prospers during the reign of King Rama V (1868 – 1910). It was not commonly recorded in documents but instead conserved through the system of nobility rank passing down from generations. Currently, civil service department and ceremony department are in charge of the fresh flower decoration duty. The main two sources where fresh flowers are supplied are from royal garden and external sources such as major cities. Style of conventional fresh flower decoration took after those of traditional which were highly regarded. The architectural pattern of thrones, top of crown, and castles are adopted into the decoration, for instance, the throne of Indra, royal picture frames, or catafalque. Also, as the influence of Chinese and European spread through Siam, the culture of flower decoration merged, evolved, and contributed to current beauty of flower decoration in Royal Palace, namely, interlacing of different color in garlands, improvement of exquisite and big mobile decoration, adaptation of fabric, paper, and wax into artificial flowers, This is a beauty model in the royal court that is inherited to the present.

Keyword : Fresh Flower Decoration, Royal Funeral Rites of Kings

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความช่วยเหลืออย่างดีจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธนพรรณ บุญยรัตกลิน อาจารย์ที่ปรึกษาการทำวิทยานิพนธ์ที่ได้ให้คำแนะนำแก่ข้าพเจ้าทุกขั้นตอน ขอขอบพระคุณศาสตราจารย์วิบูลย์ ลี้สุวรรณ รองศาสตราจารย์นวลแข ปาลินิช ที่ให้ความกรุณา เป็นกรรมการสอบการทำวิทยานิพนธ์และให้ข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีความสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณท่านผู้เชี่ยวชาญในพระบรมมหาราชวัง ที่เมตตาให้สัมภาษณ์เพื่อรวบรวม องค์ความรู้เรื่องงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักอันนำไปสู่ความสำเร็จในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้

ขอขอบพระคุณนางนภาพร เล้าสินวัฒนา นางสาวสมถวิล นิลวิไล นางโรจนา เจริญสุข ผู้ช่วยศาสตราจารย์อภิรัตน์ โสฬส อาจารย์สุชีรา ผ่องใส ที่ให้ความกรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณา เครื่องมือศึกษาวิจัยและให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่ออุทัยและคุณแม่สุพรรณิ นิตะยะโส ที่ให้กำเนิดลูกมา คอย พ่าร่ำสอนขัดเกลาให้รู้ผิดชอบชั่วดี ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดจนเป็นกำลังใจให้ของลูกด้วยดีเสมอมา

ขอกราบขอบพระคุณครู อาจารย์ทุกท่านที่ได้ให้การอบรมสั่งสอนประสิทธิ์ประสาทสรรพ วิชาการงานฝีมือ ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันรวมไปถึงครูช่างในราชสำนัก ศิษย์ ยิ่งคงรำลึกถึงพระคุณอยู่เป็นนิตย์

ขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการค้นคว้า หาข้อมูลจนทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ขอขอบคุณทุกท่านทุกคนที่ข้าพเจ้าไม่ได้เอ่ยนาม รวมไปถึงคณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ (โชติเวช) เพื่อนพ้องน้องพี่ชาวเรานักคหกรรมศาสตร์ทุกๆ คน ที่เป็นกำลังใจช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ด้วยมิตรภาพและความผูกพันที่ดีเสมอมา

ความสามารถของข้าพเจ้าถือเป็นผลงานของครูบาอาจารย์ทุกท่าน อันคุณงามความดี คุณประโยชน์คุณาประการที่บังเกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ข้าพเจ้าขอมอบแก่คุณบิดรมารดา บุพการีด้วยความกตัญญู กตเวทิตาอย่างยิ่ง แลยกให้เป็นอันสงฆ์แต่ครูช่างฝีมืองานดอกไม้เครื่องสดใน ราชสำนัก ครูช่างศิลปกรรมไทยทุกท่านเทอญ

จิระวัฒน์ นิตะยะโส

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(1)
Abstract	(2)
กิตติกรรมประกาศ	(3)
สารบัญ	(4)
สารบัญตาราง	(6)
สารบัญภาพ	(7)
สารบัญแผนภูมิ	(13)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์	2
1.3 ขอบเขตของการศึกษา	2
1.4 กรอบแนวความคิด	3
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
1.6 นิยามศัพท์	4
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	5
2.1 ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของงานพระเมรุมาศในสยาม	5
2.2 ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของงานดอกไม้เครื่องสดในงานพระเมรุมาศ	52
2.3 งานดอกไม้เครื่องสดในธรรมเนียมพระบรมศพและพระศพเจ้านาย สมัยกรุงรัตนโกสินทร์	59
2.4 เอกสารผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	78
บทที่ 3 วิธีดำเนินการ	83
3.1 การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง	85
3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	86
3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล	87
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล	106
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลและอภิปรายผล	108
4.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	109

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.2 การวิเคราะห์รูปแบบงานดอกไม้เครื่องสดในเชิงคหกรรมศาสตร์	133
4.3 การอภิปรายผล	156
บทที่ 5 สรุปผลและข้อเสนอแนะ	161
5.1 สรุปผล	161
5.2 ข้อเสนอแนะ	163
เอกสารอ้างอิง	164
ภาคผนวก	167
ภาคผนวก ก รายนามผู้เชี่ยวชาญที่สัมภาษณ์เก็บข้อมูลการทำวิทยานิพนธ์ รายนามผู้เชี่ยวชาญพิจารณาเครื่องมือวิจัย หนังสือขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาเครื่องมือวิจัย	168
ภาคผนวก ข เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	175
ประวัติการศึกษาและการทำงาน	

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
3.1 การสืบทอดงานช่างดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักมีความเป็นมาอย่างไร	88
3.2 ในราชสำนักมีขนบแบบแผนธรรมเนียมการใช้งานดอกไม้เครื่องสดอย่างไร	90
3.3 ที่มาของแหล่งวัตถุดิบดอกไม้สดในการสร้างงานของช่างฝีมือนำมาจากแหล่งใดบ้าง	92
3.4 ผู้ปฏิบัติหน้าที่และฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักคือกลุ่มใด	94
3.5 งานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักจากอดีตจนถึงปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร	96
3.6 รูปแบบงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักเป็นอย่างไร	98
3.7 รูปแบบงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักมีวิวัฒนาการอย่างไร	100
3.8 อิทธิพลของสถาปัตยกรรมไทยส่งผลต่อรูปแบบของงานดอกไม้เครื่องสด ในราชสำนักอย่างไร	103
3.9 แนวทางในการพัฒนาและอนุรักษ์งานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักเป็นอย่างไร	104
4.1 วิเคราะห์ข้อมูลการสืบทอดงานช่างดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก	109
4.2 วิเคราะห์ข้อมูลธรรมเนียมการใช้ดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก	112
4.3 วิเคราะห์ข้อมูลการจัดการแหล่งวัตถุดิบดอกไม้สดในการสร้างงานของช่างฝีมือ ในราชสำนัก	115
4.4 วิเคราะห์ข้อมูลผู้ปฏิบัติหน้าที่และฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับงานดอกไม้เครื่องสด ในราชสำนัก	118
4.5 วิเคราะห์ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงของงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักจาก อดีตสู่ปัจจุบัน	120
4.6 วิเคราะห์ข้อมูลรูปแบบงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก	124
4.7 วิเคราะห์ข้อมูลวิวัฒนาการของรูปแบบงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก	126
4.8 วิเคราะห์ข้อมูลอิทธิพลของสถาปัตยกรรมไทยที่ส่งผลต่อรูปแบบของงาน ดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก	129
4.9 วิเคราะห์ข้อมูลแนวการพัฒนาและอนุรักษ์งานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก	131

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1.1 กรอบแนวความคิด	3
2.1 แบบบุษบกหลังคาทรงมณฑปสำหรับประดิษฐานพระบรมโกศสมัยอยุธยา (คัดลอกสมัยรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2367-2394)	8
2.2 เครื่องแขวนดอกไม้สดห้อยประดับพระเมรุมาศ	11
2.3 มาลัยห้อยเกรินด้านหน้าของเวชยันตราชรด	14
2.4 พระเมรุบนพระบรมบรรพต	15
2.5 พระจิตกาธานประดิษฐานบนพระเมรุมาศรัชกาลที่ 6 พ.ศ. 2468	17
2.6 พระโกศทองใหญ่พระบรมศพรัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2453	18
2.7 งานพระบรมศพรัชกาลที่ 6 พ.ศ. 2468	20
2.8 งานพระบรมศพสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พ.ศ. 2462	21
2.9 พระโกศทองใหญ่ทรงพระศพสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์และพระโกศ- ทองน้อยทรงพระศพสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาดำรงราชานุภาพ พ.ศ. 2423	22
2.10 พระโกศกุดั่นที่ประดับด้วยดอกไม้เครื่องสดที่เอน	23
2.11 งานพระศพจอมพลสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้ากรมพระยา- ภาณุพันธุวงศ์วรเดช ณ วังบูรพาภิรมย์ พ.ศ. 2471	27
2.12 งานพระศพสมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงนภาพรจารุราชสิริ พ.ศ. 2432	28
2.13 งานพระศพพระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธสาสน์นาฏ พ.ศ. 2472	29
2.14 พระโกศประดับเฟื้องและดอกไม้เอนด้วยงานดอกไม้เครื่องสด	31
2.15 การประกอบพระโกศจันทน์ รัชกาลที่ 8 พ.ศ. 2489	32
2.16 พระโกศดอกไม้สด	33
2.17 พระโกศดอกไม้สดงานพระศพเจ้าจอมมารดาเปี่ยม พ.ศ. 2447	34
2.18 พระจิตกาธาน รัชกาลที่ 8 พ.ศ. 2489	36
2.19 พระจิตกาธานงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีพัชรินทราบ บรมราชินีนาถ พ.ศ. 2462	37
2.20 พระจิตกาธานงานพระศพสมเด็จพระยาสุรดารัตน์ราชประยูร และสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงศ์ พ.ศ. 2443	38

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
2.21 พระจิตกาธานงานพระศพสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ พ.ศ. 2475	39
2.22 พระจิตกาธานงานพระศพเจ้าคุณจอมมารดาสำลี พ.ศ. 2443	40
2.23 พระจิตกาธานงานพระศพเจ้าจอมมารดาชุ่ม พ.ศ. 2466	41
2.24 พระสงฆ์สวดปกรณ์พระบรมอัฐิงานพระศพสมเด็จพระพันปีหลวง พ.ศ. 2462	42
2.25 ลวดลายแหงหยวกลายเถาเลื้อยกระหนกเปลว	43
2.26 ลวดลายแหงหยวกลายเถาก้านขด	44
2.27 ลวดลายแหงหยวกลายเถาไขว้ใบเทศหรือก้านแย่ง	44
2.28 ลวดลายแหงหยวกลายก้านขดใบเทศ	45
2.29 ลวดลายแหงหยวกลายฮ่อใบเทศ	45
2.30 ลวดลายแหงหยวกลายฮ่อ	46
2.31 ลวดลายแหงหยวกลายเถาก้านขดใบเทศ	46
2.32 ลวดลายแหงหยวกลายเถาก้านขด	47
2.33 ลวดลายแหงหยวกลายเถาก้านขดใบเทศ	47
2.34 ลวดลายแหงหยวกลายเถาไขว้ใบเทศ	48
2.35 ลวดลายแหงหยวกลายเถาก้านขดใบเทศพุ่มข้าวบิณฑ์	48
2.36 ลวดลายแหงหยวกลายเถาก้านขดใบเทศหางโต	49
2.37 ลวดลายแหงหยวกลายน่องสิง	49
2.38 ลวดลายแหงหยวกลายกระจังและลายกระจังเฟือง	50
2.39 ลวดลายแหงหยวกลายถม	50
2.40 ลวดลายแหงหยวกลายถม	51
2.41 ระย้าสามชั้น ฝีพระหัตถ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสมรรัตนสิริเชษฐ	52
2.42 ระย้า เครื่องแขวนดอกไม้สดขนาดกลางร้อยตาข่ายและเย็บพู่กลิ้งห้อย ประดับด้วยดอกพุด ผูกชายอุบะด้วยดอกจำปา	54
2.43 ระย้า เครื่องแขวนดอกไม้สดขนาดกลางร้อยตาข่ายด้วยดอกพุดมีกลิ้งตะแคง และพู่กลิ้งประดับ ห้อยชายอุบะด้วยดอกจำปา	56
2.44 การตั้งแต่งเครื่องนมัสการโกศอัฐิเจ้าจอมมารดาชุ่ม พ.ศ. 2466	57

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
2.45	58
2.46	58
2.47	60
2.48	61
2.49	62
2.50	63
2.51	64
2.52	65
2.53	66
2.54	67
2.55	68
2.56	69
2.57	70
2.58	71
2.59	72
2.60	73
2.61	74

สารบัญภาพ (ต่อ)

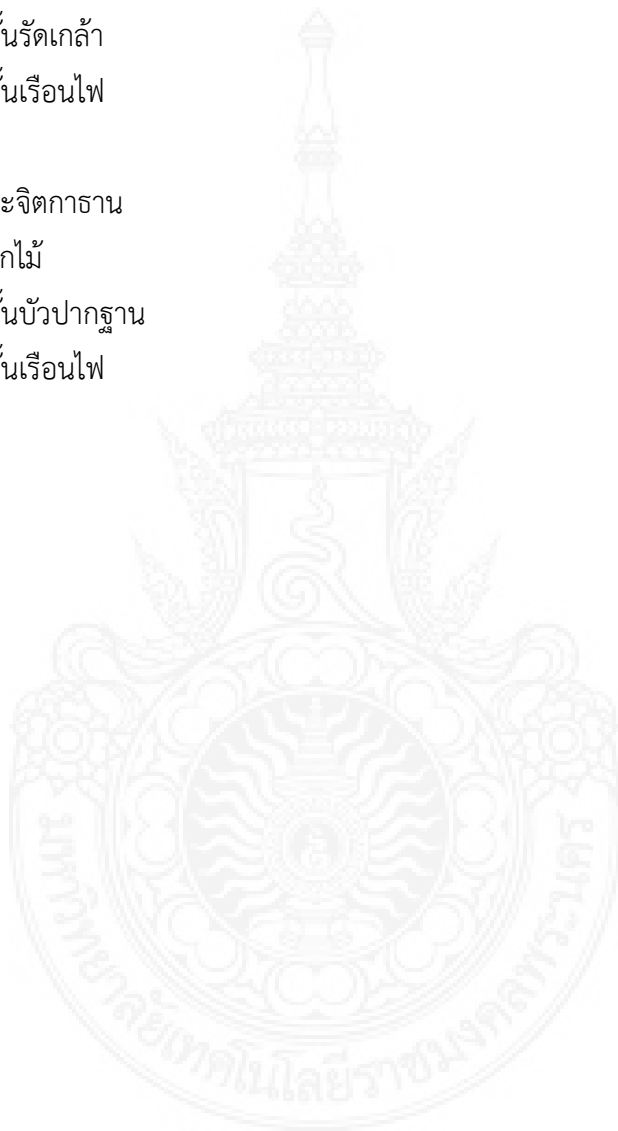
ภาพที่	หน้า
2.62 งานบำเพ็ญพระราชกุศลพระศพสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมหลวง- ศรีรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2466	75
2.63 งานพระศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุขสวัสดิ์ กรมหลวงอดิศรอุดมเดช พ.ศ. 2468	76
2.64 งานพระศพพระวิมาดาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยะมหาราชปติวีรดา พ.ศ. 2472	77
4.1 รายการจัดซื้อดอกไม้สดที่ใช้ในพระราชพิธีกระทรวงวัง 1	117
4.2 รายการจัดซื้อดอกไม้สดที่ใช้ในพระราชพิธีกระทรวงวัง 2	117
4.3 พระโกศดอกไม้สดทรงพระศพเจ้าจอมมารดาเปี่ยม	124
4.4 พระจิตกาธานงานพระศพเจ้าจอมมารดาชุ่ม	124
4.5 พระจิตกาธานงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ	125
4.6 ฉัตรดอกไม้ประดับบนพระเมรุมาศงานพระบรมศพ รัชกาลที่ 5	125
4.7 พระศพสมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงนภาพรจารุสรี	126
4.8 พระจิตกาธานงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453 – พ.ศ. 2468)	134
4.9 แบบร่างพระจิตกาธานพระบรมศพพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ฝัพระหัตถ์สมเด็จพระ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์	134
4.10 การวิเคราะห์แบบร่างพระจิตกาธานพระบรมศพพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ฝัพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์	135
4.11 หยกชั้นรัตเกล้า	136
4.12 ม่านพระจิตกาธาน	136
4.13 ม่านพระจิตกาธาน	137
4.14 หยกชั้นบัวปากฐาน	137
4.15 หยกชั้นเรือนไฟ	138
4.16 พระจิตกาธานงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ (พ.ศ. 2407 – พ.ศ. 2462)	139

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
4.17 แบบร่างพระจิตกาธานพระบรมศพสมเด็จพระพันปีหลวง ฟีพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์	139
4.18 การวิเคราะห์แบบร่างพระจิตกาธานพระบรมศพสมเด็จพระพันปีหลวง ฟีพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์	140
4.19 หยวกชั้นรัตเกล้า	141
4.20 พุกกลีน	141
4.21 ม่านพระจิตกาธาน	142
4.22 ฉัตรดอกไม้	142
4.23 หยวกชั้นบัวปากฐาน	143
4.24 หยวกชั้นเรือนไฟ	143
4.25 พระจิตกาธานงานพระศพสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ (พ.ศ. 2425 – พ.ศ. 2475)	144
4.26 แบบร่างพระจิตกาธานพระศพกรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ ฟีพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์	144
4.27 การวิเคราะห์แบบร่างพระจิตกาธานพระศพกรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ ฟีพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์	145
4.28 หยวกชั้นรัตเกล้า	146
4.29 แผงตาข่ายชั้นรัตเกล้า	146
4.30 พุกกลีน	147
4.31 ม่านพระจิตกาธาน	147
4.32 ฉัตรดอกไม้	148
4.33 หยวกชั้นบัวปากฐาน	148
4.34 หยวกชั้นเรือนไฟ	149
4.35 พระจิตกาธานงานพระศพสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ (พ.ศ. 2426 – พ.ศ. 2463)	150
4.36 แบบร่างพระจิตกาธานพระศพกรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ฟีพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์	150

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
4.37 การวิเคราะห์แบบร่างพระจิตกาธานพระศพกรมหลวงพิชณุโลกประชานาถ ฝัพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์	151
4.38 หยกชั้นรัตเกล้า	152
4.39 หยกชั้นเรือนไฟ	152
4.40 ฟูกลิน	153
4.41 ม่านพระจิตกาธาน	153
4.42 ฉัตรดอกไม้	154
4.43 หยกชั้นบัวปากฐาน	154
4.44 หยกชั้นเรือนไฟ	155

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่

หน้า

- 3.1 แสดงกระบวนการศึกษางานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและ
พระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์

84

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาหรือความสำคัญของปัญหา

ตามโบราณราชประเพณีซึ่งถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อพระมหากษัตริย์ พระบรมราชินีเสด็จสวรรคต หรือพระบรมวงศ์ศานุวงศ์ซึ่งทรงประกอบคุณงามความดีไว้แก่ชาติบ้านเมือง สิ้นพระชนม์ลง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการบำเพ็ญพระราชกุศลและถวายพระเพลิงตามลำดับพระเกียรติยศ ในการนี้พระบรมศพและพระศพจะได้รับการบรรจุไว้ในพระโกศทอง แล้วอัญเชิญขึ้นประดิษฐานเหนือพระเบญจาทองคำในพระมหาปราสาทพระบรมมหาราชวัง มีการตกแต่งที่ประดิษฐานพระโกศตามพระอิสริยยศ อิสริยศศักดิ์แล้วบำเพ็ญพระราชกุศล เมื่อถึงกาลอันควรก็อัญเชิญพระบรมศพออกไปถวายพระเพลิง ณ พระเมรุมาศ ซึ่งมักเรียกเป็นสามัญว่า “งานออกพระเมรุ” คำว่า พระราชอิสริยยศ นั้นหมายถึงเครื่องประกอบพระเกียรติยศตามพระราชอิสริยยศศักดิ์ด้วยมีระเบียบกำหนดไว้เป็นแบบแผนตามโบราณราชประเพณี (กรมศิลปากร, 2528)

สิ่งที่ต้องจัดเตรียมให้พร้อมสำหรับพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ นอกจากสิ่งก่อสร้างแล้วยังมีอีกหลายสิ่งอย่าง คือ พระโกศไม้จันทร์ พระโกศดอกไม้สดสำหรับเจ้านายฝ่ายใน เครื่องพินไม้จันทร์ รูปทองเทียนทอง พระโกศบรรจุพระบรมอัฐิ พระผอบบรรจุพระบรมราชสรีรางคาร และเครื่องดอกไม้สดประดับบนพระเมรุมาศ เครื่องหยวกแทงสลักเป็นลวดลายประดับพระจิตกาธาน เหล่านี้ต้องทำเตรียมพร้อมสรรพบางอย่างเตรียมแต่เนิ่นๆ ได้ แต่บาง อย่างเช่นดอกไม้เครื่องสดและหยวกจะต้องทำให้แล้วเสร็จในคืนก่อนวันรุ่งขึ้นเชิญพระบรมศพ ครั้นสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงมีพระราชดำริให้ฟื้นฟูทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมประเพณีโบราณที่เคยมีมาแต่เก่าก่อน การพิธีถวายพระเพลิงพระศพเป็นส่วนหนึ่งที่ทรงกำหนดให้จัดขึ้นไว้เป็นแบบอย่างตามธรรมเนียมแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ซึ่งในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์กล่าวไว้ในรัชกาลของพระองค์ปรากฏได้มีการจัดงานพระศพเจ้านายสำคัญๆ หลายพระองค์และได้มีการบันทึกไว้ในรัชกาลต่อๆ มา จนกระทั่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการบันทึกภาพพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพและพระศพเจ้านาย ทำให้ปรากฏเห็นหลักฐานการประดับตกแต่งพระเมรุมาศ พระจิตกาธานและการใช้ดอกไม้เครื่องสดในงานออกพระเมรุ (แน่น้อย และคณะ, 2555)

อนึ่ง ในสมัยรัตนโกสินทร์งานช่างฝีมือดอกไม้เครื่องสดก็ยิ่งเจริญรุ่งเรืองขึ้นตามลำดับ โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 5 ด้วยเป็นที่พระราชนิมของพระมหากษัตริย์ จึงมีเจ้านายฝ่ายในที่ทรง

พระปรีชาที่มีชื่อเสียงเลื่องลือในด้านงานช่างดอกไม้เป็นอันมากอาทิเช่น พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสมรรัตนศิริเชษฐ ทรงพระปรีชาสามารถในด้านร้อยกรองดอกไม้เป็นเครื่องแขวน พระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏปติวิโรคา ทรงมีพระนามเลื่องลือในการร้อยดอกไม้เป็นตาข่ายแบบต่างๆ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตนกิริฎกุลินี ทรงมีพระนามเลื่องลือในการจัดพานดอกไม้สด พนมดอกไม้ นอกจากนี้สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถก็ทรงมีพระปรีชาในการร้อยมาลัย อีกท่านคือ เจ้าคุณพระประยูรวงศ์ที่คิดทำมาลัยครุยและทำวรวงคณานันท์ (ม.ร.ว. ปุ้ม มาลากุล) ที่ถือได้ว่าเป็นผู้ร้อยมาลัยงามๆ ได้หลายแบบ กล่าวได้ว่าความรู้ความชำนาญด้านงานช่างฝีมือดอกไม้เครื่องสดของข้าราชการฝ่ายในราชสำนักเป็นที่เลื่องลือและได้ถวายงานในพระราชพิธีสำคัญเป็นที่ประจักษ์ ตราบจนถึงปัจจุบัน (สำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง, 2500)

จากหลักฐานเอกสารโบราณ หนังสือที่ได้มีการจดบันทึกรวมไปถึงภาพถ่ายเก่าก็แสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการงานช่างดอกไม้ของไทย แต่ในขณะเดียวกันองค์ความรู้และรูปแบบของครุช่างสมัยก่อนกลับกำลังถูกลบเลือนไปตามกาลเวลา ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาวิเคราะห์และรวบรวมข้อมูลงานช่างดอกไม้เครื่องสดในงานพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เนื่องด้วยถือเป็นช่วงเวลาที่งานช่างฝีมือดอกไม้เครื่องสดได้เจริญงอกงาม ประกอบกับมีหลักฐานที่เป็นภาพถ่ายให้ได้ศึกษา เพื่อรวบรวมเนื้อหาสาระที่เป็นองค์ความรู้อันจะนำไปสู่การสืบทอดและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

1.2 วัตถุประสงค์

1.2.1 ศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมางานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์

1.2.2 วิเคราะห์รูปแบบกับพัฒนาการการประดิษฐ์คิดค้นงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

1.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาค้นคว้ารวบรวมหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ภาพถ่ายเก่าภายในหอจดหมายเหตุแห่งชาติ โดยมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับงานดอกไม้เครื่องสดที่ปรากฏในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่การบำเพ็ญพระราชกุศลไปจนถึงออกพระเมรุ ทั้งนี้ได้มีการกล่าวถึงข้อมูลที่สืบย้อนขึ้นไปจนถึงสมัยอยุธยาตอนปลาย เพื่อเป็นพื้นฐานอ้างอิงถึงพัฒนาการความเป็นมาของงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก

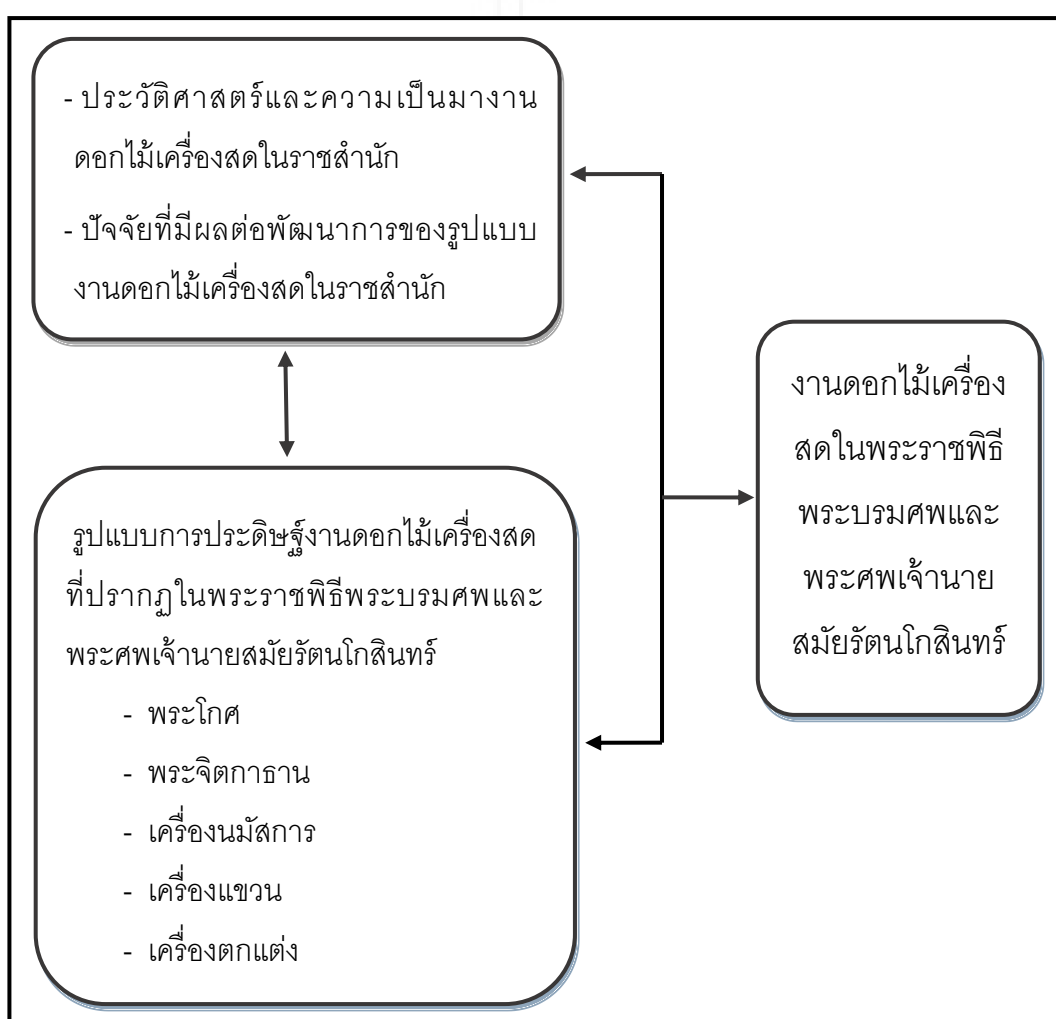
1.3.2 ขอบเขตด้านกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ศึกษาใช้วิธีการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) โดยเริ่มจากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญทางด้านงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก เพื่อเก็บข้อมูลและขอข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลท่านอื่นๆ โดยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบบอกต่อ (Snowball Sampling) คือ ผู้ศึกษาเริ่มด้วยการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญกลุ่มตัวอย่าง จากนั้นให้กลุ่มตัวอย่าง

แนะนำผู้ที่ให้ข้อมูลท่านอื่นๆ ต่อไป ซึ่งกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดจะครอบคลุมกลุ่มข้าราชการในพระบรมมหาราชวังไปจนถึงกลุ่มสตรีอาวุโสที่ถวายงานอยู่ในเขตพระราชฐานชั้นใน โดยผู้เชี่ยวชาญได้แนะนำจำนวน 7 ท่าน

1.4 กรอบแนวความคิด

การศึกษาวិทยานิพนธ์เรื่อง งานดอกไม้เครื่องสดที่ปรากฏในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ ผู้ศึกษาได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมากำหนดเป็นกรอบแนวความคิดในการศึกษา ดังนี้

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวความคิด

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 ได้ความรู้เรื่องประวัติศาสตร์ความเป็นมาของงานดอกไม้เครื่องสดที่เกี่ยวข้องในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์

1.5.2 ได้รู้ปัจจัยที่ส่งผลถึงพัฒนาการในการประดิษฐ์คิดค้นรูปแบบงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักที่ใช้ในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์

1.5.3 อนุรักษ์และส่งเสริมภูมิปัญญาเชิงช่างฝีมืองานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักให้แพร่หลาย ซึ่งจะเป็นฐานข้อมูลที่เป็นประโยชน์แก่การสืบค้นต่อไปในเบื้องหน้า

1.6 นิยามศัพท์

1.6.1 **งานดอกไม้เครื่องสด** หมายถึง งานช่างฝีมือการประดิษฐ์ดอกไม้ ใบไม้ ใบตอง ด้วยกรรมวิธีการเย็บ ปัก ถัก ร้อย รวมไปถึงงานถึงการแกะสลักวัสดุเนื้ออ่อนอย่างเช่น หยกกกล้วย ผักและผลไม้ ให้เกิดเป็นผลงานที่ประณีตงดงามใช้ในการประดับตกแต่งพระโกศ พระจิตกาธาน พระที่นั่งทรงธรรมอาคารสถานที่ในงานพระเมรุมาศ

1.6.2 **พระราชพิธีพระบรมศพและพระศพ** หมายถึง พระราชพิธีที่เกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญพระราชกุศลในงานสวรรคตของพระเจ้าแผ่นดินและงานสิ้นพระชนม์ของพระบรมวงศ์ศานุวงศ์ไปจนถึงชั้นพระสนม ตั้งแต่ประดิษฐานพระบรมศพหรือพระศพในพระโกศไปจนถึงงานออกพระเมรุมาศ

1.6.3 **เจ้านาย** หมายถึง คำล้าลองที่ชาววังใช้เรียกขานแทนการออกพระนามหรือเรียกตามพระอิสริยยศของพระมหากษัตริย์ไปจนถึงพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นพระองค์เจ้า ซึ่งหากเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ที่เป็นชายจะเรียกว่า เจ้านายฝ่ายหน้า และถ้าเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ที่เป็นหญิงจะเรียกว่า เจ้านายฝ่ายใน

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง งานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากหลักฐานทางศิลปกรรม เอกสาร ตำรา บันทึกพงศาวดาร ภาพถ่ายเก่าในหอจดหมายเหตุแห่งชาติ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของงานพระเมรุมาศในสยาม

- 2.1.1 การปลงพระศพตามคติพุทธศาสนา
- 2.1.2 กฎหมายงานพระบรมศพครั้งกรุงเก่า
- 2.1.3 พระเมรุมาศสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
- 2.1.4 พระโกศ
- 2.1.5 พระโกศจันทน์
- 2.1.6 พระจิตกาธาน

2.2 ประวัติศาสตร์ความเป็นมางานดอกไม้เครื่องสดในงานพระเมรุมาศ

- 2.2.1 ความหมายของเครื่องสด
- 2.2.2 งานดอกไม้เครื่องสดสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

2.3 งานดอกไม้เครื่องสดในธรรมเนียมพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

2.4 เอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของงานพระเมรุมาศในสยาม

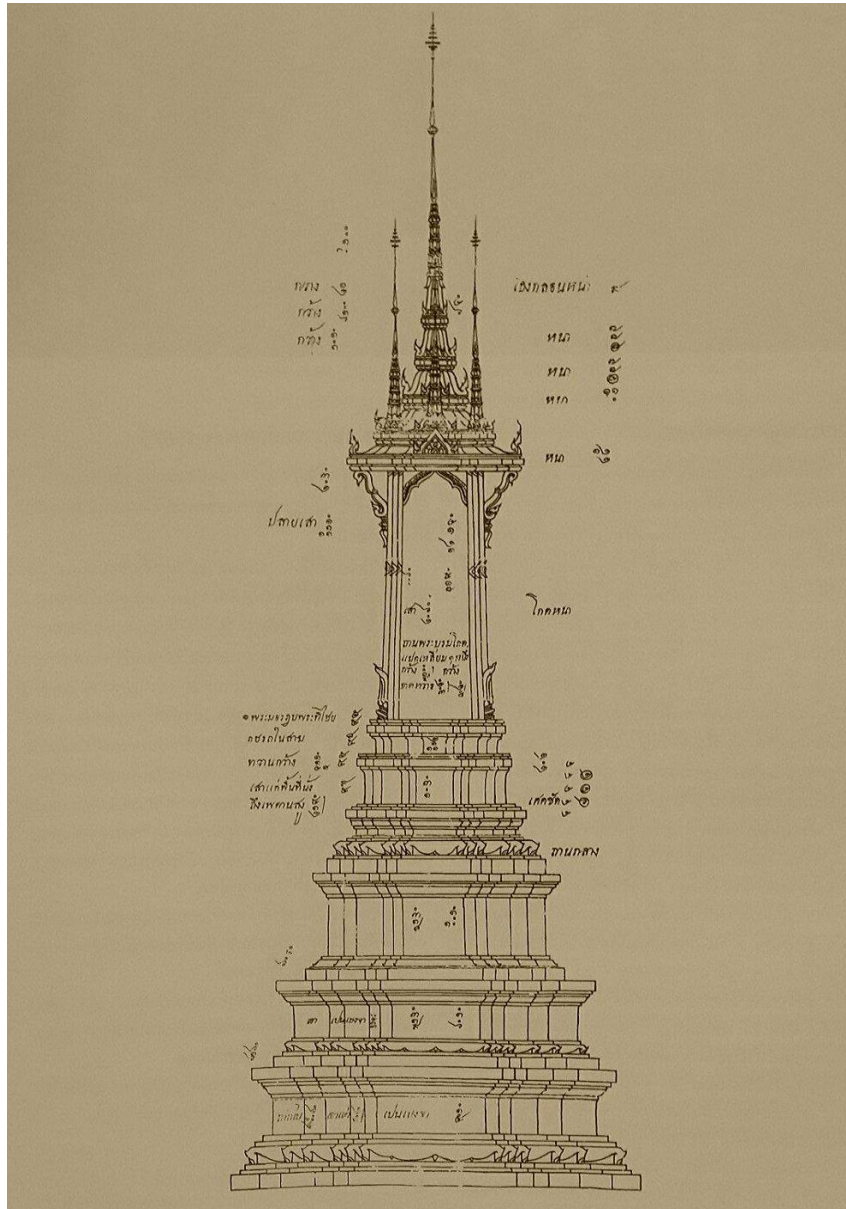
2.1.1 การปลงพระศพตามคติพุทธศาสนา

การถวายพระเพลิงพระพุทธรูปด้วยกำเน็ดในดินแดนในศาสนาพราหมณ์มาแต่เดิม พระพุทธรูปจึงรับเอาคตินิยมโดยการปลงศพด้วยเพลิงมาปรับใช้ โดยการปลงพระศพตามคติพุทธที่เป็นต้นเค้า ของการปลงพระศพเจ้านายในพระชนชาติที่นับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาทใน

สุวรรณภูมิ อาจกล่าวได้ว่ามีที่มาจาก การถวายพระเพลิงพระพุทธรูป ในปีแรกแห่งพระพุทธรูปกราช นั้นด้วยสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงถือกำหนดในวาระณะกษัตริย์แห่งศากยวงศ์ ตระกูลโคตรมะ เมื่อถึงคราวเสด็จดับขันธปรินิพพาน จึงทรงพุทธบัญญัติให้ปลงพระพุทธรูปเสมาด้วยพระเจ้าจักรพรรดิ แต่ให้อัญเชิญพระบรมธาตุไปประดิษฐานในสถูปเจดีย์แทนการลอยอังคารลงในแม่น้ำคงคาอย่างพิธี พราหมณ์ สำหรับขั้นตอนการถวายพระเพลิงพระพุทธรูปนั้น ด้วยการสุกัาพระพุทธรูปด้วยผ้าที่ทำ จากเมืองกาสิ สลับกับสำลี ทบกันหลายชั้น จากนั้นจึงเชิญพระพุทธรูปที่สุกัาแล้วไปประดิษฐานใน รางเหล็ก ซึ่งบรรจุไว้ด้วยน้ำมันหอม แล้วปิดฝาครอบ ประดิษฐานพระพุทธรูปไว้ 7 วัน ระหว่างนั้น พุทธศาสนิกชนได้จัดสร้างอาคารสำหรับถวายพระเพลิงพระพุทธรูป ตั้งอยู่นอกกรุงกุสินาราทางทิศ ตะวันออก ทำเป็นเรือนยอดเรียกว่า มกุฏพันธเจดีย์ อันอาจนับได้ว่าเป็น อันอาจนับว่าเป็นเค้าของ สถาปัตยกรรมพระเมรุในสมัยต่อมาและพร้อมกันนั้นได้สร้างอาคารซึ่งกำหนดไว้เป็นที่ประดิษฐาน พระบรมสารีริกธาตุ เรียกว่า สันฐาคาร อยู่ในบริเวณเดียวกัน เมื่อครบกำหนด 7 วัน บรรดาพุทธ บริษัทจึงจัดขบวนพระพุทธรูปในรางเหล็กไปยัง มกุฏพันธเจดีย์เพื่อถวายพระเพลิง ณ พระจิตกาธาน ทำด้วยเครื่องไม้หอม ซึ่งประดิษฐานอยู่กลางพันธเจดีย์ เมื่อการถวายพระเพลิงพระพุทธรูปเสร็จ เรียบร้อยแล้ว จึงประพรมพระบรมธาตุด้วยน้ำดอกไม้วี รอยข้าวตอกดอกไม้ประดับประดา บริเวณที่ ประดิษฐาน ณ พระบรมสารีริกธาตุด้วยพวงมาลัย พวงของหอม พวงแก้ว ฯลฯ แล้วจึงเชิญพระบรม สารีริกธาตุเข้าสู่รางทองเชิญรางทองนั้นไปสันฐาคาร ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุนับถ่วงที่ ทำ ด้วยรัตนะ 7 ประการ มีเศวตฉัตรกางกั้น หลังจากนั้นจึงบูชาพระบรมสารีริกธาตุ ด้วยดนตรีและ มหรสพ พร้อมทั้งเครื่องหอมต่างๆเป็นเวลา 7 วัน จากนั้นโพนพราหมณ์จึงแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ ให้แก่ท้าวพระยามหากษัตริย์จากเมืองต่างๆนำไปประดิษฐานในสถูปเจดีย์ เพื่อโหมหาชนชาวพุทธได้ สักการบูชาต่อไป ตามคติพุทธที่ถือว่าธาตุของบุคคลสำคัญ 4 ประเภทได้แก่ พระพุทธเจ้า พระปัจเจก พุทธเจ้า พระอริยสงฆ์ พระเจ้าจักรพรรดิราช ควรได้รับการบรรจุในสถูปเจดีย์ อันเป็นสักการะสถาน ของมหาชน ลำดับขั้นตอนการถวายพระเพลิงพระพุทธรูปดังกล่าว คือการสุกัาพระพุทธรูป การ ประดิษฐานบำเพ็ญกุศล การเชิญพระพุทธรูปมาสู่พระเมรุ การถวายพระเพลิง การบรรจุพระบรม สารีริกธาตุ จึงมีสาระสำคัญไม่ต่างจากการปลงพระศพเจ้านายที่เป็นพุทธศาสนิกชน ในดินแดน สุวรรณภูมิในสมัยต่อมา

การปลงพระศพพระเจ้าจักรพรรดิราชและศพพระเถระตามคติพุทธ ตัวอย่างการ ปลงพระศพพระเจ้าจักรพรรดิราชตามอุดมคติพุทธในชมพูทวีป ได้แก่การปลงพระศพพระเจ้าอโศก มหาราช ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 4 ปราภฏหลักฐานในคัมภีร์อโศกกาถาน ซึ่งเป็นเรื่องราวที่ เกี่ยวกับพระราชประวัติเพียงว่า ได้มีการนำพระศพขึ้นไปประดิษฐานบนบราชรถซึ่งประดับธงสี เหลืองแหละสีฟ้า แล้วอัญเชิญพระศพไปถวายพระเพลิงต่อไป ส่วนในลังกามีการปลงพระศพพระ

จักรพรรดิราชสมัยพระพุทธศตวรรษที่ 5 คือ พระเจ้าเอฬารทมิฬ ที่สิ้นพระชนในการทำยุทธหัตถีกับ พระเจ้าทูลุฐคามินือภัย พระเจ้าทูลุฐมินือภัยจึงจัดถวายพระเพลิงพระศพตามคติถวายพระเพลิงพระ ศพพระจักรพรรดิราช แล้วเชิญพระอัฐธาตุไปประดิษฐานในพระกุฎาคาร หรืออาคารเรือนยอด ชั่วคราวก่อน จากนั้นจึงเชิญไปประดิษฐาน ในสถูปเจดีย์ที่โปรดให้สร้างขึ้น ณ สถานที่ถวายพระเพลิง พระศพนั้น นอกจากพระจักรพรรดิราช พระเถระผู้ใหญ่ยังเป็นผู้ที่พุทธศาสนิกชนในลังกาเคารพบูชา อย่างยิ่ง พิธีปลงพระศพพระเถระในลังกาจึงมีความยิ่งใหญ่ เทียบเท่ากับการปลงพระศพพระ จักรพรรดิราช ตัวอย่างเช่น การปลงศพพระมหินทเถระ ซึ่งมรณภาพในปลายพุทธศตวรรษที่ 3 ซึ่งมีบันทึกรายละเอียด ว่าเมื่อพระเถระรูปนี้มรณภาพแล้วพระเจ้าอุตติยะกษัตริย์ลังกาได้เสด็จมา กราบบนมีการแล้วประทานน้ำหอมสรงศพจากนั้นเจ้าพระนังงานจึงเชิญพระสรีระของพระมหินท เถระลงสู่รางทอง แล้วเชิญรางทองขึ้นสู่พระกุฎาคาร (เรือนยอด) ที่ประดับประดาตกแต่งอย่างงดงาม ต่อจากนั้นพระเจ้าอุตติยะจึงโปรดให้เชิญกุฎาคารนั้นมาสู่มหาวิหารประจำเมือง มาประดิษฐานใน กุฎาคารใหญ่ที่มียอด 5 ยอด แล้วสร้างเชิงตะกอนหรือจิตกาธานด้วยไม้หอมใกล้กับกุฎาคารหลังนั้น ณ กลางลานประทักษิณกว้าง ประดับตกแต่งอาณาบริเวณโดยรอบด้วยดอกไม้และธงทิ้ว เมื่อถึง กำหนดจึงอันเชิญพระกุฎาคารที่ประดิษฐานพระสรีระพระมหินทเถระจากกุฎาคารใหญ่ 5 ยอด มาท ที่จิตกาธาน เพื่อพระราชทานเพลิงศพพระมหินทเถระเสร็จแล้วเชิญอัฐธาตุประดิษฐานในสถูปเจดีย์ อันควร ก่อนที่ดินแดนสุวรรณภูมิจะได้รับอิทธิพลการปกครองศาสนาและคติความเชื่อจากชมพูทวีป ดินแดนแถบนี้เคยเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์มาเป็นเวลาช้านานตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ มีธรรมเนียมการปลงศพด้วยการฝัง(interment)คล้ายมนุษย์ในบุพกาลในภูมิภาคอื่นๆ การปลงศพด้วยการ ฝังนั้น มีทั้งการฝังศพในดินโดยตรง มักจัดศพให้นอนหงายเหยียดยาวหรือนอนตะแคง บางครั้งก็ใส่ สิ่งของอุทิศ เช่น ภาชนะดินเผา เครื่องประดับ หรืออาวุธ ลงไปในหลุมฝังศพด้วย นอกจากนั้นยังพบ การบรรจุศพลงในโลงไม้ หรือภาชนะดินเผาหรือหิน ก่อนจะฝังในดิน หรือนำไปเก็บตามถ้ำที่เตรียม ไว้ ต่อมาเมื่อคติศาสนาพราหมณ์ละพุทธศาสนาเริ่มแผ่เข้ามาในดินแดนสุวรรณภูมิ ผู้คนในแถบนี้จึง เริ่มปลงศพโดยการเผาศพแบบเรียบง่าย สันนิษฐานว่าไม่มีพิธีการมากมายเพียงนำร่างผู้ตายขึ้นวาง บนกองฟืนแล้วเผา จากนั้นนำอัฐิและเถาถ่านลงในภาชนะดินเผาขนาดเล็ก นำไปบรรจุไว้ ณ ที่อัน ควรต่อไป จนกระทั่งวัฒนธรรมสุวรรณภูมิพัฒนาไปจนเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์ ที่ดินแดนในแถบนี้มี โครงสร้างทางสังคมที่สลับซับซ้อนมากขึ้น เกิดเป็นบ้านเมือง เป็นอาณาจักร มีศาสนาและระบอบการ ปกครอง และลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมที่แบ่งออกได้ชัดเจน จึงเกิดประเพณีการปลงศพตาม ฐานะทางสังคม ของผู้ตายที่แตกต่างกัน

ภาพที่ 2.1 แบบบุษบกหลังคาทรงมณฑปสำหรับประดิษฐานพระบรมโกศสมัยอยุธยา
(ศัตวรรษที่ 3 พ.ศ. 2367-2394)

ที่มา: หม่อมราชวงศ์แฉ่งน้อย (2555)

การปลงพระศพและสถาปตยกรรมพระเมรุในสยาม อารยะธรรมที่ดินแดนคือประเทศไทยนั้นมีต้นกำเนิดจากรากวัฒนธรรมเดิมในสุวรรณภูมิผสมผสานอารยะธรรมจากชมพูทวีปซึ่งถ่ายทอดมาอย่างสุวรรณภูมิมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ผ่านทางศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูโบราณและ

พระพุทธศาสนาเช่นเดียวกับชาติอื่นๆ ในภูมิภาค ดังปรากฏในราชประเพณีการปลงศพเจ้านายตลอดจนแบบแผนสถาปัตยกรรมพระเมรุที่มีวิวัฒนาการควบคู่ไปกับประวัติศาสตร์ชาติสยาม ซึ่งอาจแบ่งออกได้ 4 สมัยคือ สมัยสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยกรุงธนบุรี สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งกล่าวถึงสถาปัตยกรรมพระเมรุและขนบธรรมเนียมในการปลงพระศพเจ้านายในวัฒนธรรมไทยในสมัยต่างๆตามลำดับเพื่อให้เข้าใจบริบททางประวัติศาสตร์และพัฒนาการของประเพณีที่ควบคู่ไปกับสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของแต่ละยุคแต่ละสมัยอันเป็นรากฐานของสถาปัตยกรรมพระเมรุในสยามสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ที่ตกทอดมาเป็นมรดกของชาติในปัจจุบัน

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ของยุคสมัยในประเทศไทยมีการบันทึกเรื่องราวของการปลงพระศพพระมหากษัตริย์และเจ้านาย ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีไว้มากบ้างน้อยบ้างตามแต่เหตุการณ์บ้านเมืองแต่ละสมัย

สมัยสุโขทัย (พุทธศตวรรษที่ 17-20) มีหลักฐานเอกสารว่าด้วยการปลงพระศพเจ้านายและสถาปัตยกรรมพระเมรุอยู่น้อยเพียงสรุปได้ว่ามีการปลงพระศพเจ้านายโดยการฝังและการเผา และมีธรรมเนียมการสร้างสถูปเจดีย์เป็นที่บรรจุอัฐิธาตุตามพระอารามต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับโบราณคดีและสถาปัตยกรรม

สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น (พุทธศตวรรษที่ 19-21) เป็นยุคแห่งการสถาปนาพระราชอาณาจักรใหม่ โดยอาศัยการจักรเยียบการปกครองผู้คนพลเมืองต่างชาติต่างภาษาซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณเดียวกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชาติขอมซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่กระจัดกระจายอยู่ตามพื้นที่ที่สร้างเมือง เพื่อความสะดวกในการปกครองสมเด็จพระเจ้าอู่ทองจึงทรงรับประเพณีและวัฒนธรรมของขอมมาใช้ในราชสำนัก แต่ประเพณีการปลงพระศพนั้นน่าจะดำเนินเช่นเดียวกับสมัยกรุงสุโขทัยคือการถวายพระเพลิงและสร้างสถูปเจดีย์หรือพระอาราม ณ สถานที่ที่ถวายพระเพลิงนั้นเพื่อเป็นที่สักการบูชาหรือเป็นอนุสรณ์ต่อไป เช่น การถวายพระเพลิงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอู่ทองผู้ทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยา และสร้างวัดพระอาราม ณ สถานที่ถวายพระเพลิงนั้นเป็นต้น

กรุงศรีอยุธยาตอนกลาง(พุทธศตวรรษที่ 21-22) ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลางยังคงพัฒนาการไปในแนวเดียวกันกับสมัยอยุธยาตอนต้น แต่เริ่มมีการบันทึกเกี่ยวกับราชประเพณีการปลงพระศพพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีบุญญาธิการสูง เช่นสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เป็นต้น ซึ่งมีหลักฐานว่ามีการสร้างพระเมรุเป็นการชั่วคราวขนาดใหญ่ ตลอดจนอาคารประกอบพระเมรุ เครื่องตกแต่งละครบวนเชิญพระบรมศพสู่พระเมรุอย่างยิ่งใหญ่ อลังการ แม้หลักฐานเอกสารจะมีจำกัดและข้อมูลเกี่ยวกับขั้นตอน ขนบราชประเพณีปลงพระศพยังมีน้อยแต่หลักฐานที่มีก็ชี้ชัดว่างานพระเมรุและสถาปัตยกรรมมีความยิ่งใหญ่ละออลงการขึ้น

สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย (พุทธศตวรรษที่ 22-24) ในระยะนี้มีเอกสารที่ระบุถึงขนบธรรมเนียมประเพณีการปลงพระศพและสถาปตยกรรมพระเมรุอธิบายถึงแบบแผนที่ชัดเจน แสดงลำดับเจ้านายที่ที่สะท้อนมาสู่สถาปตยกรรม ซึ่งแบ่งออกได้เป็น พระเมรุเอกหรือพระเมรุขนาดใหญ่สำหรับพระมหากษัตริย์ พระเมรุโทหรือพระเมรุขนาดกลางสำหรับพระมหาลีเทวีและเจ้านายชั้นสูง และพระเมรุตรีหรือพระเมรุขนาดเล็กสำหรับเจ้านายที่รองลงมา เอกสารดังกล่าวระบุชุดถึงขนาดรูปแบบและเครื่องตกแต่งพระเมรุแต่ละชั้น อันแสดงถึงอารยธรรมที่พัฒนาไปจนถึงระเบียบแบบแผนที่สืบทอดต่อกันมาในสมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ในปัจจุบัน

สมัยกรุงธนบุรี (พุทธศตวรรษที่ 24) ด้วยระยะเวลาอันสั้นเพียงรัชการเดียว ในสมัยนี้จึงมีหลักฐานการปลงพระศพเจ้านายไม่มากนัก เท่าที่มีโดยมากเป็นเอกสารที่เกี่ยวกับการปลงพระศพเจ้านายซึ่งเป็นพระญาติวงศ์ในสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช งานพระเมรุที่สำคัญได้แก่ งานพระเมรุสมเด็จพระพันปีหลวง กรมพระเทพามาตย์ พระราชชนนีในสมเด็จพระเจ้าตากสินฯ งานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้าฉิมใหญ่ พระราชชายาในสมเด็จพระเจ้าตากสินฯ ซึ่งเป็นธิดาของเจ้าพระยาบรมมหากษัตริย์ศึก (ภายหลังปราบดาภิเษกเป็นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก)

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (พุทธศตวรรษที่ 24-ปัจจุบัน) ในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ การสร้างพระนครใหม่ที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันออกเป็นสัญลักษณ์ของการรื้อฟื้นความเจริญรุ่งเรืองและขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาให้เหมือน “เมื่อครั้งบ้านเมืองยังดี” ดังปรากฏทั้งในสถาปตยกรรม ผังเมือง เครื่องราชูปโภค ราชูปการเป็นอนุสาวรีย์ มีการฟื้นฟูระเบียบประเพณีของราชสำนัก โดยเฉพาะราชประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการปลงพระศพเจ้านายระดับต่างๆ ขึ้น โดยอาศัยขนบธรรมเนียมประเพณีของกรุงศรีอยุธยามาเป็นต้นแบบและพัฒนาต่อในรายละเอียดตามความเหมาะสมของบ้านเมืองในสมัยต่อมา มาโดยลำดับ ตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 เป็นต้นมาจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เมื่อประเทศสยามเริ่มปรับเปลี่ยนเข้าสู่สมัยใหม่เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งในระบบเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก ขนบราชประเพณีเกี่ยวกับการปลงพระศพเจ้านายและสถาปตยกรรมพระเมรุจึงเริ่มเปลี่ยนแปลงไปตามลำดับ โดยเฉพาะตั้งแต่การพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ซึ่งได้ปรับให้เรียบง่ายขึ้นกว่าแต่ก่อน อันเป็นไปตามพระบรมราชกระแสรับสั่ง สถาปตยกรรมพระเมรุยังคงสาระสำคัญและความยิ่งใหญ่อลังการไว้ แม้จะมีขนาดเล็กลงกว่าพระเมรุมาศสมัยโบราณก็ตาม นอกจากนี้นับตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา โปรดฯ ให้งดการมหรสพต่างๆ สำหรับงานพระเมรุตามคตินิยมสมัยใหม่ที่ไม่นิยมให้งานศพเป็นงานรื่นเริงยืดเยื้อหลายวันหลายคืนต่อเนื่องกันอย่างสมัยโบราณ แต่ให้เป็นงานที่เคร่งขรึมโศกเศร้าทว่ากระชับ ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวได้กลายเป็นแบบอย่างของงานพระราชประเพณีพระบรมศพและพระศพเจ้านายชั้นสูงสืบมาจนทุกวันนี้

ภาพที่ 2.2 เครื่องแขวนดอกไม้สดห้อยประดับพระเมรุมาศ
ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.003 หวญ 31/1)

2.1.2 กฎหมายงานพระบรมศพครั้งกรุงเก่า

ในสมุด “กฎหมายสมเด็จพระบรมศพครั้งกรุงเก่า” ได้มีการบันทึกจดหมายเหตุงานพระบรมศพ วันจันทร์ ขึ้น 5 ค่ำ เดือน 6 จุลศักราช 1097 (พ.ศ. 2278) ปีเถาะสัปตศก เพลาบ่ายซ่องแล้ว 3 บาทสมเด็จพระรูปเจ้าเสด็จนิพนพาน ณ วัดพุทไธสวรรย์ เสด็จพระราชดำเนินลงไป ณ พระศพ จึงทรงพระกรุณาสั่งว่าให้เชิญพระบรมโกศขึ้นไปไว้ ณ พระที่นั่งจักรวรรดิไพชนต์มหาปราสาทนั้น แลพระธรรมกราบทูลพระกรุณาด้วยการจะตั้งเครื่องพระมหากฐิน สำหรับการพระบรมศพ แลคนแห่และห้ามพระยาอนุมาศนั้นน้อยมิครบการ จึงทรงพระกรุณาสั่งว่าให้วานเอาล้อมพระราชวังหกสิบคน แบ่งให้ช่างพระอภิรมย์ 30 พระราชยาน 30 รวม 60 คน แลที่จะตั้งเครื่อง ณ พระที่นั่งจักรวรรดินั้นก็ให้ตั้งไว้ตามสมควรเถิด

ถวายพระเพลิงพระบรมศพ ครั้นรุ่งขึ้น ณ วันเสาร์ ขึ้น 1 ค่ำ เดือน 3 เพลา 4 บาท เสด็จพระราชดำเนินออก ณ พระเมรุ พระสงฆ์สดับปกรณ์ 100 รูป มีแต่ปากบาตรแลกระจาก 100 จะได้รับพระราชทานฉันด้วยหามิได้ ครั้นเพลงโหมง 1 จึงเสด็จกลับมา ณ พระที่นั่งจักรวรรดิ แล้วพระ

ราชสมบัติเชิญแก้วสุรกายจณีใส่พานทองตะลุ่มเงินรองออกไป ณ พระเมรุ พระศรีมหาเศวตฉัตร ส่องเอาเพลิงฟ้า แล้วนายมีใจภักดีสนมเบิกเอาโคมเงินเหลี่ยมเป็นมณฑป แลเทียนเลี้ยงเพลิงฟ้าไว้ในพระเมรุ ครั้นเพลabayแล้ว 6 บาท เสด็จฯออกไป ณ พระเมรุ พระธรรมไตรโลกถวายพระธรรมเทศนาแจง สัทสนัณย์นั้น พระครูเทพมงคลนามาติกา 1 คู่สวดอันต์บัวครามาวาส 20 รวม 21 รูป ครั้นจบพระธรรมเทศนาจึงสดับปกรณ์ถวายผ้าราชาคณะ 10 อธิการสมณะ 10 อธิการปฏิบัติ 10 รวม 30 รูป สำเร็จแล้ว ครั้นเพลabayแล้ว 2 โมง จึงทรงพระกรุณาฯสั่งให้เชิญเครื่องเครื่องดอกไม้, ร้อยราชวัตร, ฉัตรดอกไม้, ซึ่งขุนอินทรสนมซ้าย ขุนจันทรสนมขวาเอามาตั้งนั้นออกจากพระเมรุ แล้วจึงเชิญพระลองออกจากพระบรมโกศแล้ว ทรงพระกรุณาฯ สั่งให้ลดม่านใหญ่ประดับแว่นชิ่งกั้นพระเมรุทั้ง 4 ทิศ นั้นลงแล้ว จึงเชิญสมเด็จพระบรมศพลงจากพระเบญจา ตั้งไว้ ณ เติงแว่นฟ้าต่อเสาแผดหน้าพระที่นั่งฝ่ายซ้ายแล้วจึงให้ลดเพดานกำมะหยี่ปักทองนั้นลงแล้ว ให้รื้อม่านสลักประตูทิศบูรพ์นั้นออกไว้สองชั้นแล้วจึงให้สัตำรวจเอาเพดานหยวกขึ้นผูก แลให้ตลบพรมทิศบูรพ์ ทิศอุดร ทิศทักษิณเข้าไว้ แลเสื่อซึ่งใกล้พระเบญจานั้นให้ม้วนเข้าไว้ อนึ่งเสื่อปูพรม ณ ทิศประจิมต่อทิศที่ข้างในนั้นให้ม้วนแต่นอกม่านเข้าไว้แล้ว ขุนสยมพรขาน้ำสรองจึงเชิญพระสาครทองคำเข้าไปในพระเมรุ ใส่ น้ำตั้งไว้ ณ เติงแว่นฟ้าริมเสาแผดทิศบูรพ์เฉียงเหนือองค์หนึ่ง และเชิญพระสาครทองคำ ใส่ น้ำตั้งไว้ ณ เติงแว่นฟ้าข้างเสาแผดทิศประจิมข้างเหนือองค์หนึ่ง แลสนมจึงเอาสาครทองเหลืองใส่ น้ำตั้งไว้ ณ ทิศทักษิณ 3 ใบ แล้วหมื่นตาม หมื่นตุม หมื่นโถม หมื่นฟาด สนมซ้ายขวาจึงเอาเสาพระเชิงตะกอน แลตารางเหล็กขึ้นตั้งบนพระเบญจาแล้ว พระราชโกษาแลชาวพระมาลา จึงเชิญพระบรมศพขึ้นตั้งเหนือเชิงตะกอน แล้วหมื่นทเวทิตย์ เอาฉลองพระหัตถ์แลเทียนทองส่งให้ มหาดเล็กทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ครั้นเพลabayแล้ว 2 โมง 3 บาทจึงได้ฤกษ์ แลขุนโชติ ขุนโลกไณยา ขุนเทพากรณ โหรีให้ประโคม แตรสังข์ ฆ้องกลอง จึงถวายพระเพลิง

ในสมัยกรุงธนบุรี ไม่ปรากฏหลักฐานว่าได้จัดงานพระเมรุเลย พระศพชั้นสูงก็จะมีแต่เพียงงานพระศพกรมพระเทพามาตย์ พระราชชนนีสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งในพระราชพงศาวดารกล่าวไว้แต่เพียงการจัดทำพระเมรุพระราชทานเพลิงและแห่พระอังคารตั้งความว่า “ครั้นถึง ณ วันจันทร์ เดือนอ้าย ขึ้น 15 ค่ำ ทรงพระกรุณาฯให้เชิญพระโกศพระอัฐิ สมเด็จพระพันปีหลวง กรมพระเทพามาตย์ ลงเรือบัลลังก์ มีเรือแห่เป็นกระบวนไปแต่พระตำหนักแพ แห่เข้าไป ณ วัดบางยี่เรือใต้ แล้วเชิญพระโกศขึ้นสู่พระเมรุ นิมนต์พระสงฆ์สดับปกรณ์หมื่นหนึ่ง ทรงถวายไทยทานเป็นอันมาก ครบสามวันแล้ว เชิญพระโกศลงเรือแห่กลับเข้าพระราชวัง” ซึ่งเป็นงานพิธีที่จัดขึ้นเพียงสังเขป เข้าใจว่าระยะนั้นจะยังเป็นเวลาที่อยู่ในยามศึกสงคราม จึงไม่มีโอกาสได้ทรงจัดงานเต็มตามพระราชประเพณี(ศิลปากร, กรม, 2528 : 72-79)

จากการศึกษาพงศาวดารกฎหมายสมเด็จพระบรมศพครั้งกรุงเก่า ได้ปรากฏหลักฐานกล่าวถึงการจัดงานพระบรมศพเจ้านายเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาว่า มีการประดับตกแต่งด้วยงานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีความว่า ครั้นเพลabayแล้ว 2 โมง จึงทรงพระกรุณาฯ สั่งให้เชิญเครื่องแล้ร้อดอกไม้ ร้อราชวัติฉัตรดอกไม้ ซึ่งขุนอินทรสมนชัยขุนจันทรสมนชวาเอามาตั้งนั้นออกจากพระเมรุ แล้วจึงเชิญพระลองออกจากพระบรมโกศตั้งไว้ ณ เติงแวงฟ้าต่อเสาแฝดหน้าพระที่นั่งฝ่ายซ้าย ให้ร้อม่านสลักประตูทิศบูรณนั้นออกไว้สองชั้นแล้วจึงให้สี่ตำรวจเอาเพดาลหยวกขึ้นผูกจึงเอาเสาพระเชิงตะกอนแลตารางเหล็กขึ้นตั้งบนพระเบญจา แล้วพระราชโกษาและชาวพระมาลาจึงเชิญพระบรมศพขึ้นตั้งเหนือพระเชิงตะกอน ครั้นเพลabayแล้ว 2 โมง 3 บาท จึงได้ฤกษ์ถวายพระเพลิง จากบันทึกดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการใช้งานดอกไม้เครื่องสดและงานแหงหยวกประดับยังพระจิตกาธานจนกลายเป็นธรรมเนียมที่สืบทอดต่อกันมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์

2.1.3 พระเมรุมาศสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

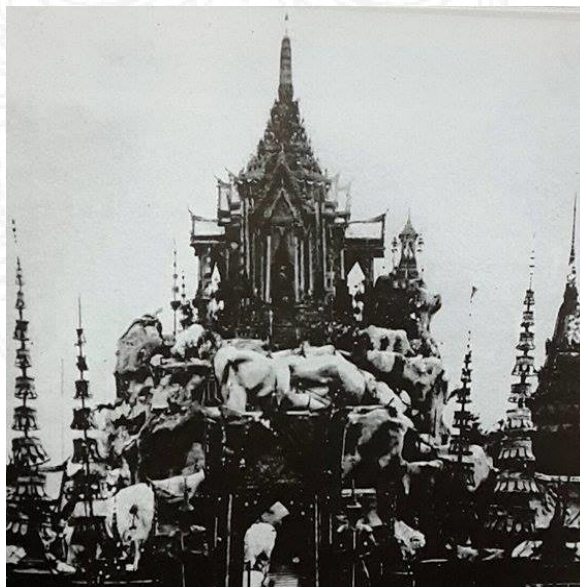
หม่อมราชวงศ์แ่งน้อย และคณะ (2555) กล่าวว่า ในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์นั้น งานพระเมรุเป็นการร้อพื้นและสืบเนื่องรูปแบบของสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ทั้งในชั้นตอนพระราชพิธีและในสถาปัตยกรรมพระเมรุ ตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ. 2325-2352) ที่โปรดเกล้าฯ ให้จัดการพระเมรุพระบรมอัฐิสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกขึ้นเป็นพระเมรุครั้งสำคัญครั้งแรกในสมัยรัตนโกสินทร์ นอกจากนี้เครื่องประกอบพระราชพิธีออกพระเมรุที่สำคัญทั้งหลาย ได้แก่พระโกศ ราชรถ ราชยาน เครื่องสูง ก็ได้สร้างขึ้นมากในรัชกาลนี้ อันเป็นต้นแบบให้แก่พระราชพิธีและเครื่องประกอบในรัชกาลต่อๆ มา สำหรับพระมหากษัตริย์และพระมเหสีมักสร้างพระเมรุยอดปราศ์ขึ้นที่ทุ่งพระเมรุ เป็นอาคารจัตุรมุขขนาดใหญ่ ภายในพระเมรุมีพระเมรุมาศหรือพระเมรุทองอีกชั้นหนึ่ง ประดับตกแต่งด้วยวัสดุชั่วคราวอย่างวิจิตรงดงาม มีเครื่องประกอบพระราชอิสริยยศต่างๆ พร้อม สำหรับพระบรมราชวงศ์นั้น ระดับชั้นเจ้าฟ้ามักได้รับพระราชทานพระเมรุเป็นอาคารชั่วคราวประกอบเครื่องยอด มีรูปแบบอย่างพระเมรุมาศที่ถวายพระเพลิงสมเด็จพระมหากษัตริย์ หากลดขนาดและความวิจิตรในสถาปัตยกรรมลง ตลอดจนเครื่องประกอบพระเมรุก็ให้ลดหลั่นไปตามพระอิสริยยศของเจ้านาย ส่วนเจ้านายชั้นรองลงไปนั้นมักพระราชทานพระเมรุขนาดย่อม เป็นพระเมรุแฝงฝาไม้ พระเมรุหลังคาตาดสีหรือพระเมรุผ้าขาวตามพระอิสริยยศเจ้านายผู้วายชนม์

ภาพที่ 2.3 มาลัยห้อยเกรินด้านหน้าของเวชยันตราขรถ
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สำนัก (ม.ป.ป.)

ในรัชกาลที่ 1 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (พ.ศ. 2325 - 2352) ได้ทรงจัดการถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (พ.ศ. 2310 - 2325) เมื่อปีมะโรง ฉศก หากแต่หมายรายการว่าได้ทรงจัดทำอย่างไรไม่มีเหลืออยู่เลย การที่ไทยต้องสูญเสียกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 2310 เป็นเหตุให้แบบแผนโบราณราชประเพณีที่กำหนดเป็นหลักสำคัญของบ้านเมืองถูกทำลายลงจนหมดสิ้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ และสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ จึงมีพระราชดำริฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม ประเพณีที่เคยมีมาแต่เก่าก่อนให้คงอยู่เป็นแบบแผนของแผ่นดิน ทรงทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ประเพณีโบราณหลายประการ การพิธีถวายพระเพลิงพระศพเป็นส่วนหนึ่งที่ทรงกำหนดให้จัดขึ้นไว้เป็นแบบอย่างตามธรรมเนียมครั้งกรุงศรีอยุธยา ในรัชกาลของพระองค์ปรากฏว่า ได้จัดงานพระศพ เจ้านายสำคัญๆหลายพระองค์ คือ งานถวายพระเพลิงพระบรมอัฐิสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก งาน

พระศพสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาเทพสุดาวดี สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระศรีสุมิตรฯ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท เป็นต้น พระราชประเพณี พระบรมศพที่จัดขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช แม้จะมีได้ระบุมามีแบบแผนการจัดอย่างไร ก็เชื่อว่าได้ยึดถือตามที่เคยปฏิบัติมาแล้วในสมัยกรุงศรีอยุธยา ดังได้กล่าวถึงการก่อสร้างพระเมรุมาศสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกในหนังสือเรื่อง “โคลงถวายพระเพลิงพระบรมอัฐิพระเจ้าหลวง” พระนิพนธ์ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นศรีสุเรนทร์ พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เอกสารฉบับนี้ เนื้อหาสาระพรรณนาเป็นจดหมายเหตุงานถวายพระเพลิง และฉลองพระอัฐิพระชนกพระชนนีของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช นับว่าเป็นหนังสือเก่าที่ให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องราชประเพณี การสร้างและตกแต่งพระเมรุมาศ ขบวนแห่ซักพระอัฐิ พระราชพิธีต่างๆที่ทรงบำเพ็ญในงาน นอกจากนั้น ยังให้ความรู้ในเรื่องเกี่ยวกับการละเล่นและมหรสพในงานฉลอง อาทิ มอญรำ ละคร โขน หุ่น หนัง จี๊ว เทพทอง โมงครุ่ม ไต้ไม้ แพนรำ ไต้ลวด กายกรรม ตลอดทั้งให้ความรู้เกี่ยวกับวรรณคดีและบทละครที่นิยมใช้เล่นในการมหรสพในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งจะได้นำมาแสดงไว้ให้ปรากฏเพื่อเป็นหลักฐาน ทั้งประวัติศาสตร์ วรรณคดี และจารีตประเพณี สืบไป ดังจะได้นำการถวายพระเพลิงพระบรมอัฐิ สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก ซึ่งกล่าวไว้ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 มาแสดงดังต่อไปนี้

ภาพที่ 2.4 พระเมรุบนพระบรมบรรพต

ที่มา: หม่อมราชวงศ์แฉ่งน้อย (2555)

เพตาคารจิตต์ด้วย	ดวงเดือน
ดาวเด่นคูดาวเหมือน	จักย้อย
บงบเปื้อใจเดือน	ตาพิศ ดูแฮ
พวงกลิ้งอจกลับห้อย	พู่แพรวพวงมาลัย
ไม้กระถางวางหว่างนั้น	งามงาม
มนาวเทศเกิดโกขาม	ข่อยจ้อย
สาขาค่าคบทราม	ผลดอก ดกแฮ
ดัดถ้านารีพื่อน	แยกย้ายหลายขบวน
มิ่งมังกรแก้วห่อ	พัลวัล
ทั้งพยัคฆลากหางหัน	แหกล้อม
ไฟรุ่งรัศมีจันทร์	เจิมภักตร์ ผ่องแฮ
พิพิธบุปผาพ้อม	ประหลาดเพี้ยนพิงยล

การจัดสร้างพระเมรุนี้ช่างหลวงในกรมพระตำรวจ กรมทหารช่างในเป็นผู้รับผิดชอบ ส่วนการก่อสร้างใช้การแบ่งงานเป็นส่วนๆ แต่ละส่วนมีเจ้านายซึ่งได้รับการขอร้องให้เป็นแม่กองและมีไพร่พลในสังกัดเป็นแรงงาน ถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว การพระราชพิธีและรูปแบบสถาปัตยกรรมพระเมรุคงมีระเบียบแบบแผนที่ชัดเจนยิ่งขึ้น การติดต่อค้าขายกับจีนและฝรั่งที่ทวีขึ้นในสมัยนั้น ทำให้เกิดมีธรรมเนียมใหม่ๆ ในพระราชพิธีและสถาปัตยกรรมพระเมรุอย่างเช่นการประดับพระเมรุด้วยรูปปั้นถันหรือเสี้ยวกางอย่างจีน ที่ประตูทางเข้า ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้มีปีพาทย์มอญในขบวนเชิญพระศพ ธรรมเนียมการลดธงครึ่งเสาเพื่อไว้ทุกข์ตามแบบตะวันตก การทำเรือนตะเกียงประดับพระเมรุตลอดจนการสร้างพระเมรุบรรพต ซึ่งจะเป็นต้นแบบของการออกแบบให้งานพระเมรุมีเครื่องประกอบยักเยื้องต่างๆ กันไปตามพระราชอัชฌาศัยและพระราชนิยมในสมัยต่อมา

ภาพที่ 2.5 พระจิตกาธานประดิษฐานบนพระเมรุมาศรัชกาลที่ 6 พ.ศ. 2468
ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.ทวญ 78-29)

จากการศึกษาพระเมรุมาศในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์พบว่า ได้มีการรื้อฟื้นและสืบเนื่องมาแต่กรุงศรีอยุธยาในต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้มีการจัดสร้างเครื่องประกอบพระราชพิธีออกพระเมรุอันได้แก่ พระบรมโกศ ราชรถ ราชยาน เครื่องสูงแลศิลปกรรมสถาปัตยกรรมที่ใช้ประดับตกแต่งพระเมรุมาศล้วนวิจิตรงดงาม อันเป็นต้นแบบให้แก่พระราชพิธีและเครื่องประกอบในรัชกาลต่อมา สมัยรัชกาลที่ 1 ได้ปรากฏเอกสารโคลงถวายพระเพลิงพระบรมอัฐิพระเจ้าหลว่ง ได้มีเนื้อหาพรรณนาถึงการจัดสร้างและการประดับตกแต่งพระเมรุมาศอย่างเช่นว่า มีการตกแต่งเพดานด้วยเครื่องดอกไม้พวงแขวนสลักกับโคมไฟอั้งกลับ ภายในพระเมรุมาศประดับประดาด้วยบุปผาดอกไม้ที่ประดิษฐ์ด้วยความประณีตบรรจงอีกทั้งโดยรอบได้มีการจัดวางไม้ตัดไม้กระถาง ซึ่งความในเอกสารฉบับนี้แสดงให้เห็นถึงหลักฐานของการใช้งานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีออกพระเมรุเมื่อครั้งต้นกรุง แต่ต้นการจัดสร้างพระเมรุนี้ช่างหลวงในกรมพระตำราวงกรมทหารช่างในเป็นผู้รับผิดชอบมีการแบ่งงานเป็นสัดส่วนโดยมีเจ้านายซึ่งได้รับมอบหมายเป็นแม่กองและมีไพร่พลในสังกัดเป็นแรงงาน ในรัชกาลที่ 3,4 เป็นต้นมาได้มีการรับเอาธรรมเนียมชาวต่างชาติเข้ามาใช้ในพระราชพิธี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยพระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมในการจัดสร้างพระเมรุครั้งยิ่งใหญ่จนถึงเป็นต้นแบบและเป็นพระราชนิยมในสมัยต่อมาจนถึงปัจจุบัน

2.1.4 พระโกศ

ธรรมเนียมการใช้โกศสำหรับทรงพระบรมศพและพระศพ ตลอดจนศพขุนนางผู้มีบรรดาศักดิ์ เป็นหนึ่งในเครื่องประกอบอิสริยยศที่สำคัญในพิธีศพของราชสำนัก อันแสดงถึงความสง่างามของพระราชพิธีตามโบราณราชประเพณี ที่มาของการใช้พระโกศหรือโกศนั้น มีปราชญ์ผู้รู้ได้แสดงทัศนะต่างๆ กันโดย สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ นายช่างเอกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มีข้อสันนิษฐานในด้านสถาปัตยกรรมความว่า

ภาพที่ 2.6 พระโกศทองใหญ่พระบรมศพรัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2453
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สำนัก (ม.ป.ป.)

“เมื่อคิดว่าโกศศพจะมีมาแต่อะไรก็คิดเห็นไปว่า ที่จะมาแต่มณฑปตั้งศพแต่ให้เล็กลง มีสิ่งซึ่งพาให้คิดเห็นไปเช่นนั้นอยู่หลายอย่าง เป็นต้นว่าโกศซึ่งทำเป็นรูปมณฑปที่เดียวก็มี ที่เรียกว่าโกศมณฑป แม้โกศอย่างอื่น เช่น โกศกุดั่นหรือโกศแปดเหลี่ยมฝาก็เป็นมณฑปย่อมทำไปให้เห็นอยู่ว่ามาแต่มณฑปนั่นเอง ถ้าจะค้ำว่าโกศเป็นรูปอย่างหนึ่ง มณฑปเป็นรูปอย่างหนึ่ง จะมาแต่มณฑปอย่างไรได้ ถ้าค้ำคั่นนั้นก็แก้ได้ว่าไม่ประหลาดเลย รูปโกศที่ผายเป็นไปตามทวงทวยที่ค้ำชายมณฑปนั่นเอง เปรียบว่าถ้าเอาผ้าห่อโกศมณฑปมาให้ดูจะเห็นเหมือนเช่นโกศปากผายอย่างไม้สิบสองเป็นต้นนั่นเอง แต่ถ้าจะเอาผ้าห่อโกศอัฐิมาให้ดู จะเห็นเป็นห่อมณฑปไม่ได้ ด้วยมีส่วนสูงมากไม่เช่นกล่าวมา

ข้างต้น แล้วส่วนโกศที่ยอดเป็นรูปมงกุฎคิดว่าทำแกเปลี่ยนไปที่หลัง สิ่งที่น่าให้คิดเห็นไปว่า โกศมาแต่มณฑป มีอีกอย่างหนึ่งก็คือ ชั้นที่ตั้งโกศศพ อันชั้นที่ตั้งโกศศพนั้นมี 2 อย่าง อย่างน้อยเป็นชั้นแว่นฟ้าคือแท่นกระจงสำหรับรองตั้งในเรือนอย่างใหญ่เป็นชั้นเบญจา หุ้มเงินหุ้มทองอังกฤษ อย่างใดก็ได้แล้วแต่ต้องการ ให้ดีเลยสำหรับใช้ออกงานพระเมรุ”(นนทพร อยู่มั่งมี, 2551 : 50-51)

ตามข้อสันนิษฐานของสมเด็จพระเจ้าฟ้าพระองค์นี้ทรงเห็นว่า โกศที่มีมาจากมณฑปตั้งศพ แต่ก็มีข้อสันนิษฐานจากท่านอื่นอีก คือ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ทรงใช้เหตุผลทางนิรุกติศาสตร์ว่า โกศ เป็นคำในภาษาสันสกฤต แปลว่า เครื่องห่อหุ้มหรือครอบ ใช้สำหรับครอบพระศิวลึงค์ แบ่งเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนฐานในจารึกภาษาสันสกฤตของพวกจาม เรียก อาธาร แปลว่า ที่รับหรือที่รอง ส่วนกลางคือ ตัวโกศ เรียก อูรธวโร แปลว่า ครอบตั้ง ส่วนฝาบน เรียก นาคภูษณ แปลว่า เครื่องประดับเป็นรูปนาค เพราะบางโกศทำตอนบนเป็นรูปนาค ส่วนที่สำหรับใช้ประดิษฐานโกศเวลาเผาหรือเมรุนั้น เดิมคงใช้สำหรับโกศแล้วค่อยลดชั้นลงมาภายหลัง คำว่า เมรุ ก็คือที่ประทับของเทวดามีพระอิศวร เป็นต้น และเมื่อโกศเป็นที่ครอบพระศิวลึงค์หรือพระอิศวร ที่ตั้งโกศก็ต้องเป็นภูเขาที่ประทับของท่าน ดังนั้นยังต้องทำเมรุให้สูงขึ้นด้วยบันไดมากชั้นยิ่งเป็นเกียรติอย่างสูง

ส่วนนักปราชญ์อีกท่านหนึ่งคือ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงไม่เห็นด้วยที่ว่า โกศมีที่มาจากที่ครอบศิวลึงค์ แต่เห็นด้วยว่าเป็นอิทธิพลของอินเดียตามรูปศัพท์ในภาษาสันสกฤต อีกทั้งวิธึปลงศพของพวกพราหมณ์หรือฮินดูใช้โกศใส่ศพ ซึ่งไทยรับอิทธิพลลัทธิพราหมณ์จากพวกขอม ประเพณีการใช้โกศบรรจุศพแม้จะยังไม่ระบุงถึงความเป็นมาที่แน่นอน แต่สามารถสันนิษฐานเบื้องต้นว่า เป็นการรับคติมาจากพราหมณ์ฮินดูผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมของผู้คนในภูมิภาคอุษาคเนย์ ต่อมามีการประยุกต์ให้เข้ากับธรรมเนียมทางศิลปะและลักษณะทางสถาปัตยกรรมแต่ละสมัยจนทำให้ได้โกศที่มีรูปร่างดังที่เห็นได้ในทุกวันนี้

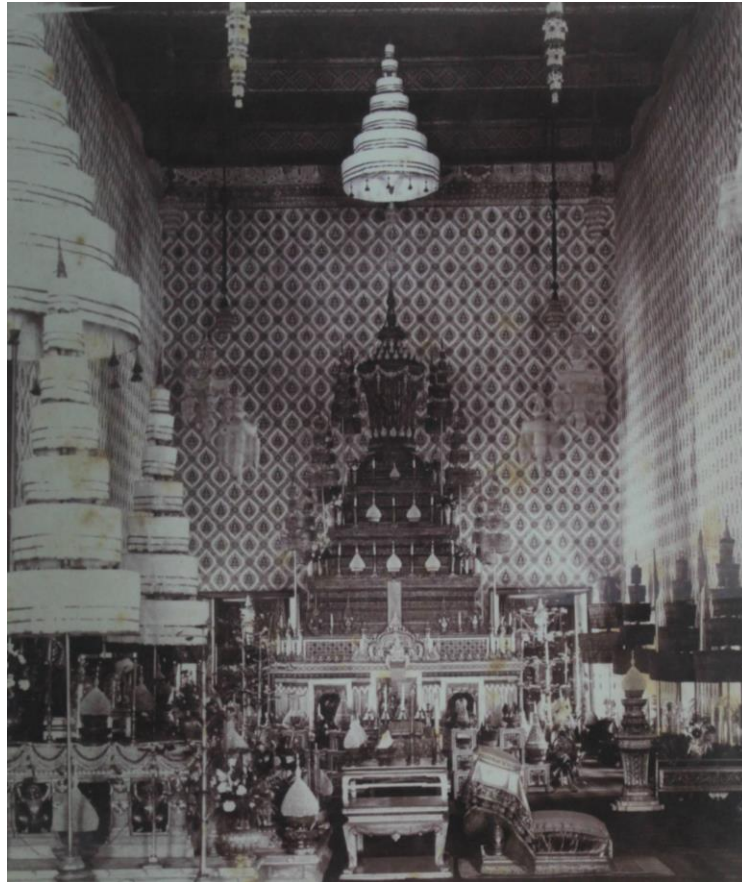
ภาพที่ 2.7 งานพระบรมศพรักษกาลที่ 6 พ.ศ. 2468

ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.หวน 78-38)

การใช้โกศในไทยปรากฏหลักฐานอย่างเด่นชัดในสมัยกรุงศรีอยุธยา กล่าวถึงการออกพระเมรุมาศและการบรรจุพระโกศอัฐิในวัดพระศรีสรรเพชญ์ ซึ่งโกศทั้งหลายนั้นคงจะถูกทำลายในคราวเสียกรุงครั้งที่สองหมดแล้ว ถึงกระนั้นยังปรากฏธรรมเนียมการใช้โกศตามลำดับอิสริยยศจากเอกสารสมัยนี้ คือ คำให้การขุนหลวงหาวัด ดังนี้

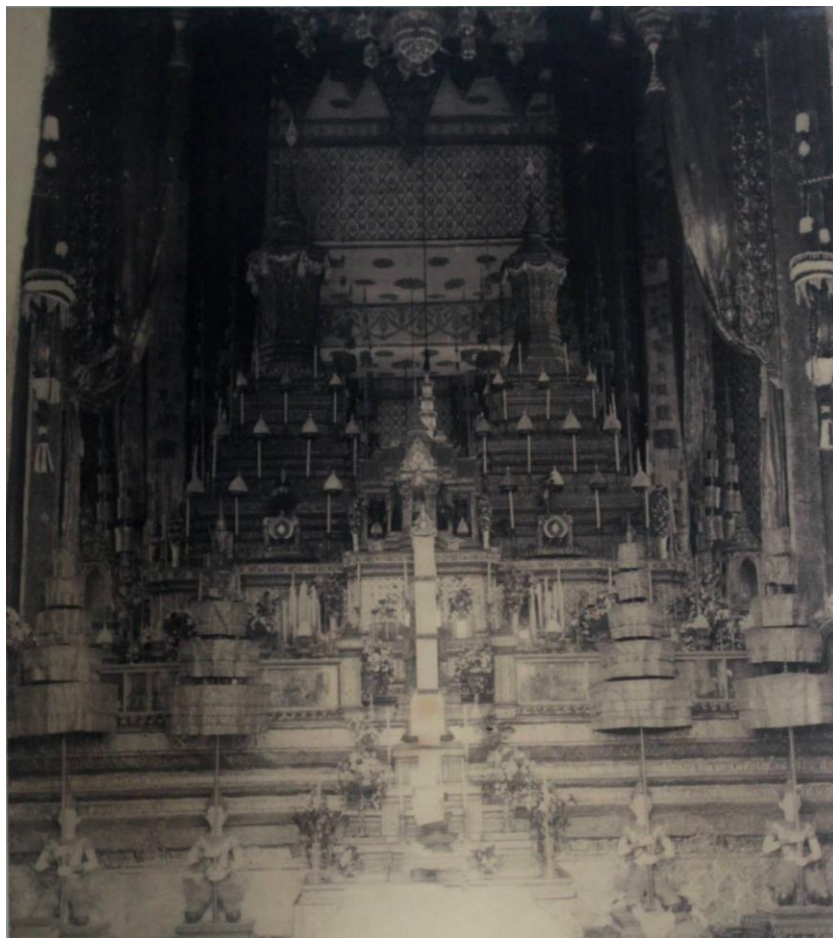
“พระบรมศพรพระเจ้าแผ่นดิน ใช้ พระบรมโกศกลมยอดเหมบุษบกพุ่มทรงข้าวบิณฑ์ มีเทพนมพรหมพักตร์ พระโกศจำหลักลายกุดั่น กาบพรหมศรกลีบบุษบง ทำด้วยทองคำลงยาราชาชาติประดับเนาวรัตน์”(นนทพร อยู่มั่งมี, 2551 : 52)

พระบรมโกศของพระเจ้าแผ่นดินสมัยนี้อาจเรียกว่า พระโกศทองใหญ่ และเป็นธรรมเนียมที่เรียกสืบทอดกันมาในสมัยรัตนโกสินทร์ เพราะเอกสารเดียวกันนี้ กล่าวถึงการประดิษฐานพระบรมศพรของพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศว่า แล้วจึงเชิญเข้าโกศรองในหนัก 12 ชั่ง แล้วจึงใส่ในโกศทองใหญ่เป็นเฟืองกลีบจกลประดับพลอย มียอด 9 ยอด เเชิงชั้นนั้นมีครุฑและสิงห์อัดทองหนัก 25 ชั่ง

ภาพที่ 2.8 งานพระบรมศพสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พ.ศ. 2462
ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.003 หวญ 32/1/3)

พระโกศเป็นภาชนะเครื่องสูงมีรูปทรงเป็นทรงกรวยมียอดแหลม สามารถแบ่งตามวัตถุประสงค์การใช้งานได้ 2 ประเภท คือ 1.พระโกศสำหรับทรงพระบรมศพหรือพระศพ กับ 2.พระโกศพระบรมอัฐิหรือพระอัฐิ พระโกศพระบรมศพ นั้นมี 2 ชั้น คือ ชั้นนอก เรียกว่า ลอง ทำด้วยโครงไม้หุ้มทองปิดทอง ประดับกระจก อัญมณี และ ชั้นใน เรียกว่า โกศ ทำด้วยเหล็ก ทองแดง หรือเงิน ปิดทอง ลองชั้นนอกใช้ประกอบปิดโครงชั้นใน สำหรับลองหรือพระลอง ที่ประดับอยู่ภายนอกของโกศต่อมานิยมเรียก พระลอง เป็นพระโกศ จนเข้าใจว่าเป็นสิ่งเดียวกัน เช่น เรียกพระลองทองใหญ่ ว่าว่า พระโกศทองใหญ่ เป็นต้น (นนทพร และ ธีชัย, 2551 : 52)

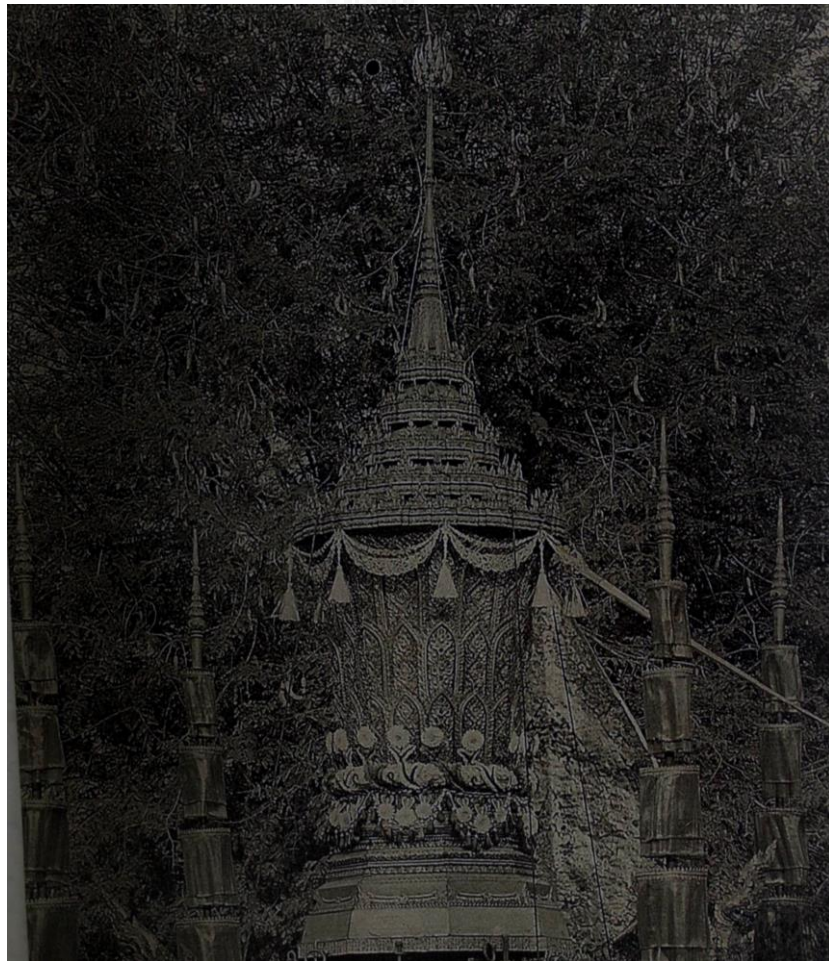

ภาพที่ 2.9 พระโกศทองใหญ่ทรงพระศพสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ และ พระโกศทองน้อยทรงพระศพสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมการณเพ็ชรรัตน์ พ.ศ. 2423
ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.003 หวญ 33/5/6)

เรื่องตำนานพระโกศทั้งปวงนี้ มีปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารบ้าง ต้องสันนิษฐานเอาบ้าง มีเนื้อความต้งแสดงต่อไปนี้ พระโกศที่ทรงพระบรมศพ และพระศพเจ้านาย กับโกศพระราชทาน สำหรับชาวศพข้าราชการผู้มีบรรดาศักดิ์สูง ซึ่งมีอยู่ในเวลานี้ 14 อย่าง โดยเรียงลำดับพระยศดังนี้

1. พระโกศทองใหญ่
2. พระโกศทองรองทรง นับเสมอพระโกศทองใหญ่
3. พระโกศทองเล็ก
4. พระโกศทองน้อย

5. พระโกศกุดั่นน้อย - พระโกศกุดั่นใหญ่
6. พระโกศมณฑปใหญ่
7. พระโกศมณฑปน้อย
8. พระโกศไม้สิบสอง
9. พระโกศพระองค์เจ้า เดิมเรียกว่าโกศลังกา
10. โกศราชินิกุล
11. โกศเกราะ
12. โกศแปดเหลี่ยม
13. โกศโถ

ภาพที่ 2.10 พระโกศกุดั่นที่ประดับด้วยดอกไม้เครื่องสดที่เวย
ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.003 หวญ 33/5/6)

ที่ 1 พระโกศทองใหญ่ สร้างในรัชกาลที่ 1 เมื่อปีมะโรง จุลศักราช 1170 (พ.ศ. 2351) พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดให้รื้อทองที่หุ้มพระโกศกุดันมาทำพระโกศทองใหญ่ขึ้นไว้สำหรับพระบรมศพของพระองค์ เมื่อทำพระโกศองค์นี้สำเร็จแล้ว โปรดให้เอาเข้าไปตั้งถวายทอดพระเนตรในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ในปีนั้นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีสุนทรเทพ สิ้นพระชนม์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงพระอาลัยมาก และจะใคร่ทอดพระเนตรพระโกศทองใหญ่ออกพระเมรุตั้งพระเบญจา จึงโปรดเกล้าให้เชิญพระโกศทองใหญ่ ประกอบพระศพสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีสุนทรเทพ เป็นครั้งแรก จึงเลยเป็นประเพณีในรัชกาลต่อมา ที่พระราชทานพระโกศทองใหญ่ให้ทรงพระศพอื่นเป็นพิเศษนอกจากพระบรมศพได้

ที่ 2 พระโกศทองรองทรง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้กรมหมื่นปราบปรปักษ์ สร้างขึ้นแต่ในรัชกาลที่ 5 เมื่อปีชวด รัตนโกสินทรศก 119 (พ.ศ. 2443) พระโกศองค์นี้ นับเหมือนกับพระโกศทองใหญ่ สำหรับใช้แทนพระโกศทองน้อยเวลาที่จะต้องหุ้มทองคำ เพื่อจะไม่ให้ต้องหุ้มเข้าแลรื้อออกบ่อยๆ นับศักดิ์เสมอพระโกศทองใหญ่

ที่ 3 พระโกศทองเล็ก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้กรมหมื่นปราบปรปักษ์ สร้างขึ้นในรัชกาลที่ 5 เมื่อปีกุน จุลศักราช 1249 (พ.ศ. 2430) ทรงพระศพสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ เป็นที่แรก แล้วได้ใช้ทรงพระศพเจ้านายต่อมา

ที่ 4 พระโกศทองน้อย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้กรมพระเทเวศร์วัชรินทร์สร้างขึ้นตามแบบอย่างพระโกศทองใหญ่เมื่อในรัชกาลที่ 4 ปีกุน จุลศักราช 1213 (พ.ศ. 2394) สำหรับทรงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อผลัดพระโกศทองใหญ่ไปแต่ง ก่อนออกงานพระเมรุ เมื่อทรงพระบรมศพหรือตั้งงานพระศพคู่กับพระโกศทองใหญ่แล้วหุ้มทองคำ ถ้าใช้งานอื่นไม่หุ้ม พระโกศทองน้อยนี้ เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี (ม.ร.ว. บุ้ม มาลากุล ณ อยุธยา) สร้างเมื่อในรัชกาลที่ 5 อีกองค์หนึ่ง

ที่ 5 พระโกศกุดัน 2 พระโกศ (กุดันน้อย-กุดันใหญ่) สร้างในรัชกาลที่ 1 เมื่อปีมะแม จุลศักราช 1161 (พ.ศ.2342) ทรงพระศพสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาเทพสุตา วดี แลเจ้าฟ้ากรมพระศรีสุดารักษ์ เมื่อทรงพระศพสมเด็จพระเจ้าพี่นางหุ้มทองคำทั้ง 2 พระโกศ ตามคำที่ว่ากันว่า พระโกศกุดันนั้นชำรุดเสียหายไปเสียองค์ 1 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาบารามปรปักษ์ ทรงค้นหาได้มาแต่ตัวพระโกศจึงทรงทำฝาแลฐานใหม่ประกอบเข้าพระโกศองค์นี้เรียกว่า “กุดันใหญ่” ฝีมือทำซึ่งปรากฏอยู่ที่ภาพพระศพนั้นงามอย่างยิ่งสมกับที่มีตำนานว่าเป็นของทำในรัชกาลที่ 1 อีกองค์ 1 เรียกว่า “กุดันน้อย” องค์นี้ที่ว่าไม่ได้ชำรุดเสียหาย แต่ดูทำนองลายในภาพไม่ค่อยเทียมทันเสมอกันกับพระโกศกุดันใหญ่ อันมีตำนานว่าทำพร้อมกัน อาจจะเป็นตัวแทน

เสียแล้วก็ได้ พระโกศทั้ง 2 องค์นี้เกียรติยศใช้ต่างกัน ทุกวันนี้ถือว่าพระโกศกุดั่นใหญ่เกียรติยศสูงกว่า พระโกศกุดั่นน้อย แลพระโกศกุดั่นน้อยนี้กรมหมื่นปราบปรบักษได้ทรงสร้างขึ้นเมื่อในรัชกาลที่ 5 อีก 1 องค์

ที่ 6 พระโกศมณฑปใหญ่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้กรมขุนราชสีหวิกรมคิดอย่างสร้างขึ้นแต่ในรัชกาลที่ 4 เมื่อปีกุน จุลศักราช 1225 (พ.ศ. 2406) เอาแบบมาแต่พระโกศมณฑปน้อยทรงพระศพกรมพระพิทักษเทเวศร์ก่อน ด้วยกรมพระพิทักษเทเวศร์ พระรูปใหญ่โต พระศพลงพระโกศสามัญไม่ได้ ต้องทำลงสี่เหลี่ยมขึ้นโดยเฉพาะ จึงโปรดให้สร้างพระโกศมณฑปนี้สำหรับประกอบลงสี่เหลี่ยม พระโกศมณฑปใหญ่นี้ต่อมาสร้างขึ้นอีกองค์หนึ่ง แต่จะสร้างขึ้นเมื่อใดไม่ทราบแน่

ที่ 7 พระโกศมณฑปน้อย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติสร้างขึ้นตั้งแต่ในรัชกาลที่ 4 สำหรับทรงพระศพพระเจ้าลูกเธอที่ยังทรงพระเยาว์ เมื่อครั้งพระศพสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯกรมหลวงวิสุทธิกระษัตริย์ พระโกศนี้หุ้มทองคำเฉพาะงาน

ที่ 8 พระโกศไม้สิบสอง มีตำนานว่าสร้างในรัชกาลที่ 1 เมื่อปีกุน จุลศักราช 1165 (พ.ศ. 2346) ทรงพระศพกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ครั้นนั้นหุ้มทองคำ ในบัดนี้พระโกศไม้สิบสองมี 2 องค์ ว่าเป็นของเก่า 1 องค์ เป็นของสร้างเติมขึ้นใหม่อีก 1 องค์ แต่ไม่ได้ความว่าสร้างเติมขึ้นเมื่อไหร่ และทั้ง 2 องค์นั้นรูปทรงก็ไม่เหมือนกัน องค์หนึ่งยอดเป็นทรงมงกุฏ อีกองค์หนึ่งยอดเติมเป็นทรงปรกติต่อแก่เป็นทรงมงกุฏ เห็นได้ว่าทำใช้ต่างคราวต่างชั้นมิได้ถ่ายอย่างออกจากกัน แลมิได้ประสงค์จะใช้แทนกันหรือตั้งคู่กัน แต่หากคราวใดคราวหนึ่งต้องการตั้งคู่จึงจะต่อยอดขึ้นพอให้ดูเทียมทันกันไปได้ สังเกตดูรูปทรงลวดลายทั้ง 2 องค์ ไม่เห็นสมเป็นฝีมือช่างในรัชกาลที่ 1 สักองค์เดียว

ที่ 9 พระโกศพระองค์เจ้า เรียกกันแต่แรกว่าโกศลังกา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริสร้างขึ้นทรงพระศพสมเด็จพระเจ้าฟ้าอาภรณ์ แต่ครั้งยังทรงผนวช เป็นลงสี่เหลี่ยมหุ้มผ้าขาว ยอดเป็นฉัตรระบายผ้าขาว เมื่อในรัชกาลที่ 4 โปรดฯให้ใช้ทรงพระศพพระเจ้าลูกเธอที่ทรงพระเยาว์ ครั้นนั้นมีพระโกศมณฑปน้อย พระโกศนี้ใช้สำหรับทรงพระศพพระองค์เจ้าวังหน้าแลพระองค์เจ้าตั้ง มาถึงในรัชกาลที่ 5 สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯกรมพระยาปราบปรบักษ จึงทรงคิดทำประกอบนอกขึ้น มีรูปทรงคงเดิมแปลงแต่ยอดเป็นทรงชฎาพอก ต่อมากรมหมื่นปราบปรบักษทำเติมขึ้นใหม่อีกพระโกศหนึ่ง จึงมีอยู่ในเวลานี้ 2 พระโกศด้วยกัน

ที่ 10 โโกศราชินิกุล พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว(พ.ศ.2394-2411) โปรดให้กรมขุนราชสีหวิกรม สร้างขึ้นแต่ในรัชกาลที่ 4 เมื่อปีชาล จุลศักราช 1228 (พ.ศ. 2409) พระราชทานให้ประกอบศพพระยามนตรีสุริยวงศ์ (ชุ่ม บุนนาค) ก่อนผู้อื่น

ที่ 11 โโกศเกราะ สร้างขึ้นแต่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 (พ.ศ.2394-2411) เมื่อปีกุน จุลศักราช 1225 (พ.ศ. 2406) สำหรับศพเจ้าพระยาณิกบริดิษฐ์ (โต กัลยาณมิตร) ด้วยท่านอ้วน ศพลงลงสามัญไม่ได้ ต้องทำลงสี่เหลี่ยมจึงโปรดให้ทำโกศขึ้นประกอบที่เรียกว่าโกศเกราะ เพราะลายสลักเป็นเกราะรัด

ที่ 12 โโกศแปดเหลี่ยม มีอยู่ 4 โโกศด้วยกัน แต่โกศ 1 นั้น เก่ามาก ไม่ทราบตำนานว่าสร้างครั้งไร สังเกตทำนองลวดลายเห็นเป็นอย่างเดียวกับช่างครั้งรัชกาลที่ 1 แต่ฝีมือทำนั้นหยาบมาก ถ้าจะกะเอาว่าสร้างครั้งกรุงธนบุรี ก็เห็นว่าจะเป็นการสมควร ด้วยเหตุข้อ 1 ยุคนั้นเวลาว่างการทศพก็มึนน้อย งานพระเมรุต้องรีบชิงทำในเวลาอันว่างเป็นเวลานั้น จึงต้องเร่งทำเอาแต่พอให้ใช้ได้ทันงาน จะให้งดงามถึงที่ไม่ได้ ข้อ 2 โโกศแปดเหลี่ยมนี้เป็นอย่างเดียวกับพระโกศกุดั่น อันมีตำนานปรากฏว่าสร้างเป็นครั้งแรกในรัชกาลที่ 1 โโกศแปดเหลี่ยมต้องมีอยู่ก่อนแล้ว พระโกศกุดั่นทำเอาอย่างโกศแปดเหลี่ยม จึงจะเป็นได้ซึ่งโกศแปดเหลี่ยมจะทำทีหลังเอาอย่างโกศกุดั่นนั้นเป็นไปไม่ได้ ใช้ประกอบศพที่ต่ำศักดิ์เป็นการเทียมสูง เข้าใจว่าโกศแปดเหลี่ยมนี้เก่าแก่กว่าโกศชนิดอื่นหมด ด้วยยอดเป็นหลังคา คงเป็นแบบแรกที่แปลงมาจากเหมตั่งแต่ครั้งกรุงเก่า ยังอีก 3 โโกศนั้น โโกศ 1 ก็ไม่ทราบแน่ชัดว่าสร้างเมื่อไร แต่สังเกตฝีมือเห็นว่าคงทำราวรัชกาลที่ 3 หรือที่ 4 เหตุที่ทำขึ้นอีกก็คงเป็นด้วยโกศเดียวไม่พอใช้ อีกโกศ 1 กรมหมื่นปราบปรบปักษ์ทำขึ้นในรัชกาลที่ 5 ใช้ประกอบศพหม่อมแม่ ในสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช เป็นคราวแรกด้วยประสงคืให้งามสะอาด เพราะโกศเก่าใช้มานานยับเยินมาก อีกโกศ 1 กรมหลวงสรรพสาตรศุภกิจ ได้ขอพระบรมราชานุญาตทำถวายในรัชกาลนี้ เพื่อใช้ประกอบพระศพเจ้าจอมมารดาสังวาลเป็นเดิมด้วยประสงค์ความงามเช่นเดียวกัน

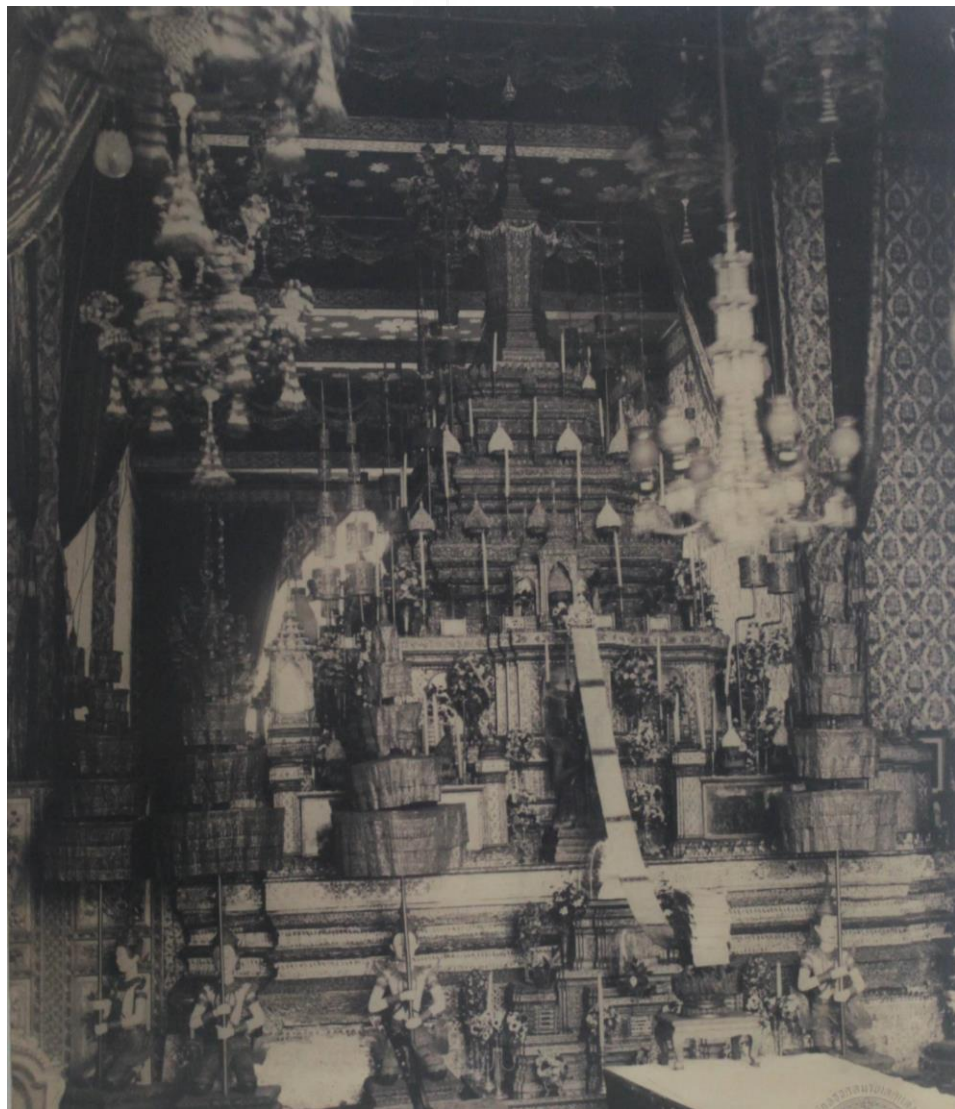
ที่ 13 โโกศโถ มีอยู่ 2 โโกศ โโกศ 1 นั้นเก่ามาก ลวดลายฝีมือเหมือนกับโกศแปดเหลี่ยมใบเก่า เห็นได้ว่ารุ่นราวคราวเดียวกัน ไม่ปรากฏตำนานว่าสร้างเมื่อไร ได้ยินแต่กล่าวกันว่าเป็นโกศเก่าแก่ ใช้มาแต่ในรัชกาลที่ 1 แล้ว คำกล่าวเช่นนี้ประกอบกับฝีมือที่ทำรุ่นเดียวกับโกศแปดเหลี่ยม ชักให้น่าเชื่อขึ้นอีกว่าโกศแปดเหลี่ยมแลโกศโถทั้ง 2 อย่างนี้สร้างแต่ครั้งกรุงธนบุรี เหตุใดจึงเรียกโกศโถก็เข้าใจไม่ได้ รูปก็ไม่เห็นเหมือนอย่างโถ ทรงเป็นอย่างโกศแปดเหลี่ยมนั่นเองแต่เหลากลมยอดเป็นทรงมงกุฎเหมือนชฎาละคร คงทำขึ้นทีหลังโกศแปดเหลี่ยมแลเห็นจะใช้เป็นยศสูงกว่าโกศแปดเหลี่ยม ทุกวันนี้ใช้สำหรับพระราชทานพระราชอาคันตุกะและข้าราชการที่มีบรรดาศักดิ์ได้รับพระราชทานโกศเป็นขั้นต้น อีกโกศ 1 เป็นของทำเติมขึ้นใหม่ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอลังการเป็นผู้ทำ โดยรับสั่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระยาบวรราชปรีชาเมื่อในรัชกาบที่ 5 เพราะโกศเดียวไม่พอใช้

ภาพที่ 2.11 งานพระศพจอมพลสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุ
 พันธุวงศ์วรเดช ณ วังบูรพาภิรมย์ พ.ศ. 2471
 ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.พท. 5/81)

ยังมีเครื่องประดับสำหรับพระโกศอีกหลายอย่าง เช่น พระโกศทองใหญ่มีดอกไม้
 เพชร เป็นพุ่มข้าวบิณฑ์ ดอกไม้ไหว เฟื่อง ดอกไม้เอน เหล่านี้ประดับครบทุกอย่างแก่พระบรมศพ ถ้า
 พระราชทานให้ทรงพระศพเจ้านายโดยปกติไม่มีเครื่องประดับถ้าพระราชทานเครื่องประดับด้วย มี
 เป็นชั้นๆกัน ชั้นต้นประดับพุ่มข้าวบิณฑ์กับเฟื่อง ชั้นสูงรองแต่พระบรมศพประดับดอกไม้เอนด้วยอีก
 อย่างหนึ่ง พระโกศเจ้านายก็มีเครื่องประดับยอดพุ่มข้าวบิณฑ์แลเฟื่อง ต่อที่ทรงบรรดาศักดิ์สูงจึงใช้
 เครื่องประดับ ถ้าพระราชทานให้ทรงศพเจ้านายชั้นต่ำลงมาหรือขุนนาง ไม่ใช่เครื่องประดับ (กรม
 พระสมมตอมรพันธ์, 2514 : 13)

การถวายพระเกียรติยศของพระศพเจ้านายยังแสดงได้จากเครื่องประดับพระโกศที่ลดหลั่นกันตามลำดับชั้น อย่างในงานพระบรมศพของ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มีเครื่องประกอบพระอิสริยยศคือ พระโกศทองใหญ่ ซึ่งมีการประดับในส่วนต่างๆ ของพระบรมโกศอย่างครบถ้วนคือ พุ่มดอกไม้เพชรที่ยอดพระโกศ ถัดลงมาที่ชั้นกระจังฝาพระโกศประดับดอกไม้เพชร เรียกว่า ดอกไม้ไหว ที่ปากพระโกศโดยรอบห้อยเฟื้องเพชรมีพู่เงินห้อยเป็นระยะๆ ทุกมุม ที่เอนพระบรมโกศประดับดอกไม้เพชร เรียกว่า ดอกไม้เอน โดยรอบ

ภาพที่ 2.12 งานพระศพสมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงนภาพรจรัสศรี พ.ศ. 2432
ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.003 ทวญ 33/8/10)

บางครั้งการประดิษฐานพระบรมโกศเพิ่มความวิจิตรเป็นพิเศษด้วยการทำพระเบญจาทองคำขึ้นมาใหม่และมีเพียงครั้งเดียว คือ พระบรมโกศพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตามที่หม่อมเจ้าหญิงจงจิตรถนอม ดิศกุล ทรงบันทึกไว้ดังนี้ ก่อนงานพระเมรุ โปรดเกล้าฯ ให้ทำพระเบญจาทองคำ โดยเบิกทองคำจากฝ่ายใน ทำที่วังพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสาตรศุภกิจ ฐานเป็นไม้หุ้มทองคำข้างนอกสูงมาก ลวดลายข้างนอกสลักงดงามมากด้วยฝีมือประณีตอย่างยิ่ง ข้าพเจ้าได้เห็นเป็นครั้งแรกและครั้งสุดท้าย ด้วยเพราะต่อจากนั้นมาก็เลิกมิได้ทำอีกเลย งานออกพระเมรุตั้งพระเบญจาทองกลางพระมหาปราสาทสูงกว่าพระแท่นแว่นฟ้าทองคำที่ตั้งมุขตะวันตก ส่วนบริเวณทั้ง 4 มุข เป็นที่พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้า ฝ่ายใน ข้าราชการฝ่ายหน้า ฝ่ายใน เจ้าจอมมารดา เจ้าจอม หม่อมห้ามเฝ้าแทน

ภาพที่ 2.13 งานพระศพพระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏ พ.ศ. 2472
ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.003 ทวญ 33/7/43)

เมื่อเสร็จจากการทำสุก้าศพแล้ว พระโกศจะถูกนำไปประดิษฐานไว้ยังสถานที่ต่างๆ ตามแต่จะโปรดเกล้าฯ หากเป็นสมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้า สมเด็จพระอัครมเหสี พระราชโอรส พระราชธิดาที่เป็นเจ้าฟ้า หรือพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูงบางพระองค์ จะประดิษฐานพระบรมศพหรือพระศพที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท หรือหอธรรมสังเวช ส่วนพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นรองลงมาจะตั้งพระศพ ณ หอธรรมสังเวช หรือหอนิเทศพิทยาในพระบรมมหาราชวัง ตามธรรมเนียมแล้วหากเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายในจะต้องตั้งศพในสถานที่ทั้งสองแห่งนี้เท่านั้น เพิ่งจะเปลี่ยนแปลงในสมัยรัชกาลที่ 6 เมื่อปี พ.ศ. 2453 ทรงมีพระบรมราชานุญาตให้ตั้งพระศพพระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์เจ้าอัจฉรพรรณีรัชกัญญาที่วังของกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เพื่อให้พระญาติวงศ์ดูแลรักษาอย่างใกล้ชิด จนกระทั่งสิ้นพระชนม์ลง นับเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายในพระองค์แรกที่ตั้งพระศพในวังของเจ้านายฝ่ายหน้า

ในส่วนของการประดิษฐานพระบรมโกศหรือพระโกศในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทมีวิธีการตามที่จดหมายเหตุเมื่อครั้งงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้อธิบายธรรมเนียมปฏิบัติที่น้อยคนจะทราบ

“การประดิษฐานพระบรมโกศ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ตามแบบอย่างธรรมเนียมปฏิบัติ เริ่มจากการวัดระยะทั้งสายตั้งลงมาจากเพดานตรงกลางหมู่ดาวล้อมเดือนสลักลายกลีบบัว หมู่กลางห้องที่สองของมุขตะวันตกลงมาถึงพื้น แล้วจะปูพรมสีแดงเต็มพื้นที่มุขตะวันตกทั้งหมด จากนั้นเชิญพระแท่นทองทรายชั้นแรกทอดเหนือพื้นโดยให้จุดศูนย์กลางของพระแท่นตรงกับสายตั้ง แล้วเชิญพระแท่นทองทรายชั้นที่ 2 ทอดเหนือชั้นแรกโดยปฏิบัติเช่นเดียวกับชั้นแรก ลำดับต่อไปจึงเชิญพระเบญจาทองคำชั้นทอดเหนือพระแท่นทองทรายอีก 3 ชั้น โดยให้จุดศูนย์กลางของพระเบญจาทองคำตรงกับสายตั้งเช่นกัน แล้วจึงเชิญฐานบัวรองรับพระบรมโกศทอดเหนือพระเบญจาทองคำอีกชั้นหนึ่ง จากนั้นเป็นการเชิญพระสัปตปฎลเศวตฉัตรขึ้นแขวนเหนือพระแท่นทั้งปวง โดยใช้ลวดร้อยลงมาจากเพดานตรงจุดตั้งสายตั้งผูกกับยอดเศวตฉัตรแล้วเชิญขึ้น ลำดับสุดท้ายจึงเชิญพระบรมโกศขึ้นประดิษฐานเหนือฐานบัวเป็นอันเสร็จการ” (นนทพร และ ธีชชัย, 2551 : 66)

ภาพที่ 2.14 พระโกศประดับเฟื้องและดอกไม้เฝ้าด้วยงานดอกไม้เครื่องสด
ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สำนัก (ม.ป.ป.)

จากการศึกษาพระโกศทราบว่า พระโกศเป็นคำในภาษาสันสกฤต แปลว่า เครื่องหุ้มห่อหรือครอบ ซึ่งมีข้อสันนิษฐานว่าเป็นอิทธิพลของอินเดียโดยไทยเรารับคติความเชื่อมาจากลัทธิพราหมณ์ฮินดูผ่านขอม ผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมของผู้คนในภูมิภาคอุษาคเนย์ ต่อมามีการประยุกต์ให้เข้ากับรูปแบบทางศิลปะและสถาปัตยกรรมแต่ละยุคสมัยจนเป็นโกศที่เห็นได้ในปัจจุบัน พระโกศเป็นภาชนะเครื่องสูงมีลักษณะเป็นทรงกรวยมียอดแหลม มี 2 ชั้นคือ ชั้นนอกเรียกว่า “ลอง” ทำด้วยโครงไม้จำหลักหุ้มทองหรือปิดทองประดับอัญมณี ชั้นในเรียกว่า “โกศ” ทำด้วยเหล็ก ทองแดง เงินแล้วปิดด้วยทองคำเปลว ลองชั้นนอกใช้ประดับปิดโกศที่อยู่ด้านใน ยังมีเครื่องประดับพระโกศอีกหลายอย่างเช่น ดอกไม้ไหว เฟื้อง ดอกไม้เฝ้า เหล่านี้ประดับแก่พระบรมศพถือเป็นการถวายพระเกียรติยศสูงสุดและประดับลดหลั่นกันลงมาตามลำดับชั้นพระอิสริยยศ นอกเหนือจากนี้ยังมีเครื่องประดับพระโกศที่ประดิษฐ์ด้วยงานดอกไม้เครื่องสดอย่างเฟื้อง ดอกไม้เฝ้า และมาลัยรัดพระโกศ

2.1.5 พระโกศจันทน์

นับตั้งแต่โบราณมามีการใช้ไม้จันทน์กับพิธีศพของเจ้านายในฐานะที่เชื่อเพลิงสำคัญ สำหรับการเผาพระสรีระอย่างสมพระเกียรติ ไม้ชนิดนี้ยังถูกนำไปประดิษฐ์เป็นงานหัตถศิลป์สำหรับ พิธีการเดียวกันนี้ คือ พระโกศจันทน์ ไม้จันทน์ ปราภฏหลักฐานในบันทึกของ ฟรังซัว อังรี ตูรแปง ชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาในกรุงศรีอยุธยาตรงกับสมเด็จพระนารายณ์ กล่าวถึงชาวสยามได้ใช้ประโยชน์ หลายอย่างจากไม้จันทน์รวมทั้งในพิธีศพด้วยดังนี้

ภาพที่ 2.15 การประกอบพระโกศจันทน์ รัชกาลที่ 8 พ.ศ. 2489

ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.003 หวญ 30/1/4)

ต้นจันทน์มีสองชนิด ชนิดขาวมีอยู่บนเกาะติมอร์มากและชนิดแดงซึ่งเป็นของหายากกว่าชนิดขาวมาก มีอยู่ในประเทศสยาม ชาวสยามใช้ต้นจันทน์ทำประโยชน์หลายประการเช่น เเผาเป็นแผ่นเล็กๆ ให้เกิดมีกลิ่นหอม ใช้ฝนกับน้ำบดินทำให้แป้งมีกลิ่นหอม เพื่อทาถูร่างกายเมื่อ อาบน้ำแล้ว และยังใช้เผาข้างศพผู้ตายด้วย

เช่นเดียวกับบันทึกของ ลาลูแบร์ ซึ่งอยู่ในสมัยเดียวกันก็ระบุว่า ชาวสยามเผาเครื่องหอมไว้ใกล้ๆ ศพด้วยเช่นกัน การเผาไม้จันทน์เช่นนี้คงเป็นลักษณะเดียวกับการจตุรตามพิธีศพ อย่างในปัจจุบันเมื่อถึงพิธีการถวายพระเพลิงจะมีการนำไม้จันทน์ใส่ถร่วมกระบวนแห่พระบรมศพ หรือพระศพเพื่อไปประดิษฐานยังพระเมรุที่ได้เตรียมการไว้ ดังในหมายรับสั่งสมัยพระบาทสมเด็จพระ

นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องเกณฑ์กระบวนแห่พระบรมศพของสมเด็จพระศรีสุลาลัยไปประดิษฐานที่พระเมรุทอง ให้ชาวพระคลังในซ้ายจัดภักษา จันทน์เทศ จันทน์คนา กรักซี่ สน ใส่พานแว่นฟ้าเชิญขึ้นตั้งบนรถเครื่องหอม การถวายพระเพลิงพระบรมศพหรือพระศพด้วยไม้จันทน์มีขั้นตอนระบุไว้ในตำรามหาดเล็ก สมัยอยุธยาอธิบายหน้าที่ของมหาดเล็กในส่วนนี้ ความว่า

“มหาดเล็กถวายหน้าเพลิง เหล็กเพลิง และเทียนฉลองพระหัตถ์ เทียนจุดเพลิงนั้น หมื่นทวารทิศเบิกมาส่ง ครั้นถวายเหล็กเพลิงแล้ว สนมถวายไม้เชื้อเพลิงชุบน้ำพิมเสนให้ทรงจุดเพลิง ท่อนจันทน์และรูปด้วยเทียนเพลิงนั้น ส่งให้หมื่นทวารทิศใส่โคมเลี้ยงเพลิงไป ให้ส่งขมาจุดดอกไม้เพลิงเพลาค่า”(นนทพร และ รัชชัย, 2551 : 302)

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ยังสามารถเห็นถึงการใช้ไม้จันทน์ในพิธีศพได้จากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก กล่าวถึงตอนที่พิเภกถวายพระเพลิงแก่พี่ชายคือทศกัณฐ์ ดังนี้

แล้วเอาภักษาจวงจันทน์ สารพันมีกลิ่นหอมหวาน

ใส่ในโกศแก้วอลงการ พระยามารก็จุดอัคคี

ภาพที่ 2.16 พระโกศดอกไม้สด

ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.003 หวญ 30/1/4)

ภาพที่ 2.17 พระโกศดอกไม้สดงานพระศพเจ้าจอมมารดาเปี่ยม พ.ศ. 2447
ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.003 ทวญ 31/12/2)

นอกจากจะใช้เป็นเชื้อเพลิงเพื่อเผาพระสรีระ ไม้จันทน์ยังถูกนำมาประดิษฐ์เป็นงานหัตถศิลป์ คือพระโกศจันทน์ เพื่อเป็นเครื่องเฉลิมพระเกียรติแก่พระบรมศพและพระศพ มีลักษณะเป็นโกศแปดเหลี่ยม มียอดประกอบด้วยโครงลวดตาข่ายประดับลายฉลุเป็นลายไม้ซ้อนทั้งองค์ องค์

พระโกศจันทน์สามารถถอดแยกได้เป็นสามส่วน สำหรับประกอบกันเพื่อเป็นองค์พระโกศ พระโกศจันทน์จะถูกใช้เมื่ออัญเชิญพระโกศพระบรมศพหรือพระศพประดิษฐานยังพระจิตกาธานภายในพระเมรุ หลังจากที่เปลื้องพระลองชั้นนอกออกแล้ว เจ้าพนักงานจะนำพระโกศจันทน์เข้าประกอบพระโกศลงในซึ่งประดิษฐานบนตะแกรงเหล็กช่วงรัดเอวของพระจิตกาธานเพื่อถวายพระเพลิง การประดิษฐานพระโกศจันทน์เริ่มจากการใช้ลวดโครงเหล็กตัดตามรูปร่างและขนาดตามแบบมาเชื่อมต่อกันแล้วจึงนำตะแกรงลวดตาข่ายมาบุทับโครงภายนอกเพื่อไว้ติดลวดลายไม้จันทน์ ซึ่งจะนำไม้จันทน์ที่เป็นท่อนซอยเป็นแผ่นบางๆ ตามขนาดที่ต้องการเพื่อใช้ฉลุลวดลายตามขนาดที่กำหนด เช่น แปรรูปเป็นแผ่นรูปโค้งตามลักษณะลวดบัวต่างๆ ตามแบบ รวมทั้งทำการกลึงไม้เป็นยอดพระโกศจันทน์ จากนั้นช่างโกรกฉลุจะจัดแยกลวดลายตามขนาดและตำแหน่งต่างๆ แยกชิ้นส่วนแต่ละลายเพื่อใช้โกรกฉลุลายซ้อนไม้ เมื่อโกรกฉลุเรียบร้อยแล้วจึงนำมาประกอบซ้อนตัวลายแต่ละชนิดแต่ละส่วนส่วนที่เป็นดอกไม้ไหว ดอกไม้เอวส่งกลับไปให้ช่างโลหะตีตรวดไม้ไหวก่อน แล้วจึงนำชิ้นส่วนทั้งหมดส่งช่างประดับลาย นำไปติดกับโครง ด้วยการจัดวางลวดลายที่เหมาะสมสวยงามมีความพลิ้วไหวและมีน้ำหนักสมดุล

จากการศึกษาพระโกศจันทน์ปรากฏหลักฐานในบันทึกของ ฟรังซัว ฮังรี ตรีแปง ชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาในกรุงศรีอยุธยาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ (พ.ศ. 2199 - 2231) ได้กล่าวถึงการใช้ไม้จันทน์ในพระราชพิธีพระศพ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ได้มีบันทึกในหมายรับสั่งสมัยรัชกาลที่ 3 เรื่องเกณฑ์กระบวนแห่พระบรมศพของสมเด็จพระศรีสุลาลัยความว่า ให้ชาวพระคลังในซ้ายจัดไม้จันทน์ใส่พานแว่นฟ้าเชิญขึ้นราชรถในกระบวนแห่ นอกจากใช้เป็นเชื้อเพลิงยังมีการนำมาสร้างเป็นพระโกศจันทน์ด้วยการฉลุเป็นลายไม้ซ้อนชั้นทั้งองค์ เพื่อประกอบเข้ากับพระโกศซึ่งประดิษฐานบนตะแกรงเหล็กของพระจิตกาธานเพื่อถวายพระเพลิง จากหลักฐานภาพถ่ายเก่าสมัยรัชกาลที่ 5 ในงานออกพระเมรุเจ้าจอมมารดาเปี่ยมได้ปรากฏการสร้างพระโกศดอกไม้สดเพื่อถวายพระเกียรติยศเจ้านายฝ่ายในและยังมีการจัดสร้างต่อมาอีกหลายองค์

ภาพที่ 2.18 พระจิตกาธาน รัชกาลที่ 8 พ.ศ. 2489

ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.003 หวญ 30/7/77)

2.1.6 พระจิตกาธาน

จิตกาธาน ที่ใช้ตั้งพระบรมศพหรือพระศพ สำหรับถวายพระเพลิงหรือพระราชนิพนธ์เพลิงมีส่วนประกอบสำคัญ 2 สิ่ง คือ ฐานเผา และตารางเผา ฐานเผาทำด้วยไม้เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้าง ยาว สูงประมาณ 1 เมตร ตามปกติฐานนี้จะตั้งอยู่บนชั้นพื้นของผู้ที่ขึ้นไปจุดไฟเผาศพ ภายในใส่ดินเสมอปากแล้วปูลาดด้วยผ้าขาว หรือจะใช้ดอกไม้สดปูประดับเป็นลวดลายต่างๆ ก็เคยมี ฐานทั้ง 4 ด้านปิดด้วยกระดาษจะเป็นสีหรือมีลวดลายแต่จะงดงามหรือจะแกะสลักด้วยฟักทองมันเทศ เป็นภาพอันมีความหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่การปิดกระดาษที่ฐานนี้ สำหรับพระราชวงศ์แล้วข้าราชการมีกฎเกณฑ์วางไว้เป็นบรรทัดฐาน ดังนี้

ศพชั้นหีบ ปิดด้วยกระดาษสีทองล้วน (แต่ก่อนใช้กระดาษน้ำตะโก้)

ศพชั้นตั้งแต่โกศโก (รวมทั้งราชินิกุลและพระโกศราชวงศ์) ถึงโกศแปดเหลี่ยม ปิดด้วยกระดาษสีทอง มีลายบัวคว่ำบัวหงายที่ปากฐาน

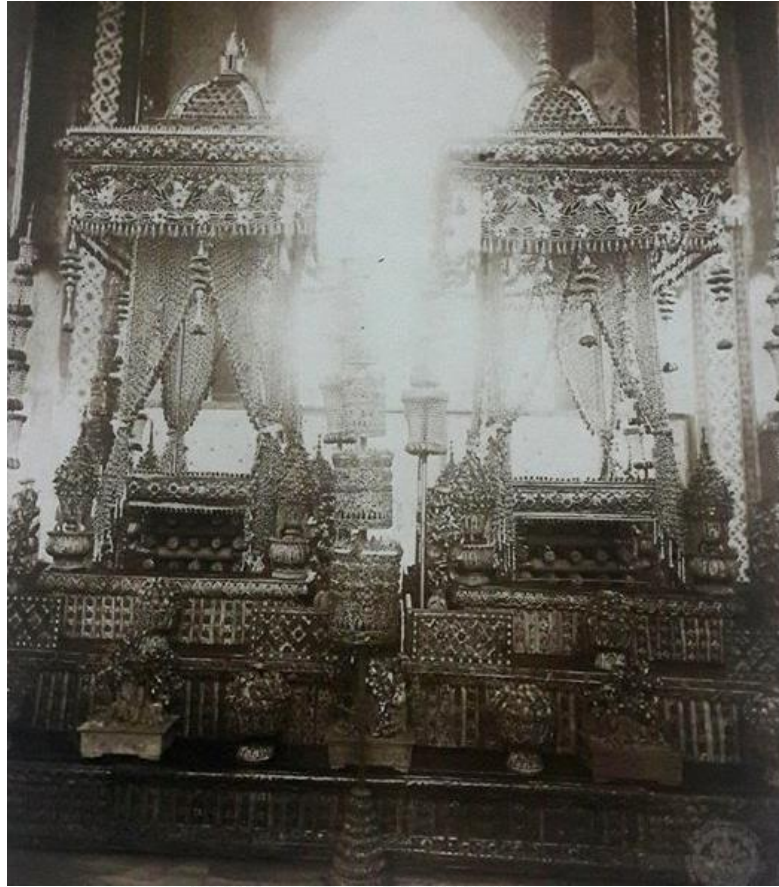
ศพชั้นตั้งแต่โกศไม้สิบสองถึงโกศมณฑป ปิดด้วยกระดาษสีทองมีลายเข้มขาบ

ศพตั้งแต่ชั้นโกศกุดันถึงโกศทอง มีลายกุดันก้านแย่ง

ภาพที่ 2.19 พระจิตกาธานงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พ.ศ. 2462
ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.003 หนวญ 32/13/1)

ตารางเผาเป็นเสาเหล็กสี่เหลี่ยมมี 4 เสา ปิดกระดาดสี่ทอง เมื่อปักมั่นคงลงไปในดินที่เผาแล้ว สูงจากปากฐานถึงยอดเสาราว 170 เซนติเมตร ที่โคนเสามีตะแกรงเหล็กสานปิดกระดาดสี่ทองวางไว้บนขอโคนเสาทั้ง 4 ต้น เป็นที่รองรับโกศหรือหีบ รอบตะแกรงทั้ง 4 ด้านมีกาบกล้วยสลักลวดลายประดับไว้ บนสุดยอดเสามีเพดานตะแกรงเหล็กกว้างยาวราวๆ 120 เซนติเมตร บุผ้าขาวทับด้วยสังกะสีและหยวกหรือกาบกล้วยกันไฟ รอบๆ เพดานประดับด้วยกาบกล้วยแทงลายสลักเช่นเดียวกับที่ฐานตะแกรงเหล็ก หรือจะใช้แผงดอกไม้สดประกอบด้วยพวงดอกไม้สดและม่านดอกไม้สดปล่อยผ้าห้อยรอบไว้ที่เสาตารางทั้งนี้แล้วแต่จะให้วิจิตรงดงามเพียงใดก็ได้สำหรับพระโกศหรือหีบศพแต่ก่อนใช้เสา 6 เสา แถวละ 3 เสา แต่เดี๋ยวนี้ใช้ 4 เสาเหมือนเดิม

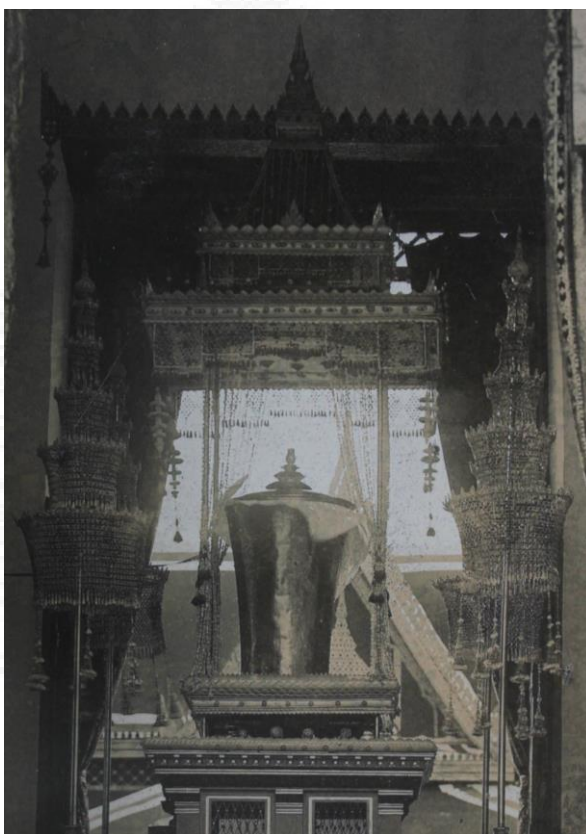

ภาพที่ 2.20 พระจิตกาธานงานพระศพสมเด็จพระปรมัยยิกายศุภราชประยูร และสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงษ์ พ.ศ. 2443

ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.003 หวญ 39/14/4)

หมายรับสั่งรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2367 – 2394) ให้เตรียมการถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีสุลาลัย พระบรมราชชนนีในพระองค์ เมื่อปี พ.ศ. 2381 ดังนี้ “แล้วให้อาเสาเหล็ก ตารางเหล็ก พลั่ว ขอบ คีม ลงรักปิดทองคำเปลวให้งามดี สำหรับถวายพระเพลิง เพลาเข้าและเมื่อวันจะถวายพระเพลิงนั้น ให้นำน้ำใส่แม่ขันพระศาครตั้ง 4 ทิศ ให้รับหยวกกล้วยส่งชาวพระภูษามาลา ประกอบฐานเพลิง ให้รับหยวกกล้วยสำหรับทำเพดานถวายพระเพลิง ให้รับไม้เขี้ยวมีง่าม 2 อัน ต่อกรมพระนครบาล ให้จัดแจงการให้พร้อม อนึ่งให้กรมพระนครบาลตัดต้นกล้วย ตัดต้นพลับพลึง มาส่งให้สนมพลเรือนสำหรับประกอบฐานเพลิง ทำเพดานใหญ่หน่อยให้พอ เร่งเอามาส่ง ณ วันเดือน 6 ขึ้น 11 ค่ำ เปลาเข้า แล้วให้ตักน้ำส่งให้สนมพลเรือนใส่พระศาครให้เต็มทั้ง 4 ทิศ” (นันทพร และ รัชชัย, 2551 : 318)

สิ่งสำคัญจากหมายรับสั่งฉบับนี้เป็นการตระเตรียมแท่นจิตกาธาน ด้วยการใช้หยวกกล้วย ต้นพลับพลึง มาประกอบฐานเผาและตกแต่งเพดานเพื่อกันไฟขณะถวายพระเพลิง รวมถึงต้องตกแต่งอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องได้แก่ เส้าเหล็ก ตารางเหล็ก พล้อ ขอ คีม ปิดทองให้สวยงาม และเตรียมชั้นพระศากริสำน้ำตั้งไว้สำหรับเลี้ยงเพลิงไม่ให้ลุกลาม สำหรับการตกแต่งแท่นจิตกาธานหากเป็นงานพระบรมศพยิ่งต้องวิจิตรพิสดารเตรียมการอย่างมาก ในหมายรับสั่งเตรียมการพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นพระราชพิธีเต็มรูปแบบครั้งสุดท้ายที่ตามโบราณราชประเพณี ระบุว่า อนึ่ง ให้ชาวพระคลังมหาสมบัติเกณฑ์นายอากรสมพัตสรเจ้าจำนวนหัวเมืองปักษ์ใต้ ฝ่ายเหนือ และพระคลังสวนใน สวนนอก ให้จัดฟักทองหนึ่งพันผล มะละกอหนึ่งแสนหนึ่งหมื่นผล ให้ส่งเข้าวังสมเด็จเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมขุนบำราบปรปักษ์ แต่ ณ วันเดือน 4 ขึ้น 12 ค่ำ สำหรับจะได้ประกับประกอบเครื่องสดประดับพระเมรุทองวันพระราชทานเพลิง

ภาพที่ 2.21 พระจิตกาธานงานพระศพสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ พ.ศ. 2475
ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.003 หวญ 33/6/9)

ภาพที่ 2.22 พระจิตกาธานงานพระศพเจ้าคุณจอมมารดาสำลี พ.ศ. 2443

ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.003 หวญ 33/6/9)

ขณะที่เครื่องสดนนาขนิดถูกกะเกณฑ์เข้ามาตักแต่งสถานที่ถวายพระเพลิงที่จะประกอบพระราชพิธีในวันรุ่งขึ้น การเตรียมความพร้อมส่วนอื่นๆ ก็ดำเนินไปพร้อมกัน โดยเฉพาะการรักษาความสงบเรียบร้อยก่อนหน้าการพระราชพิธีตามหมายรับสั่งงานพระศพพระองค์เจ้าอรุณในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อปี พ.ศ. 2384 ระบุว่า อนึ่ง ให้กรมพระนครบาลไปถางหญ้าหน้าพลับพลาในเมรุรอบ ให้เตียน อย่าให้รกอยู่ได้ แล้วให้ตัดต้นกล้วย 50 ต้น ส่งให้สนมพลเรือน

ในกฎหมายพระบรมศพ หรือจดหมายเหตุงานพระบรมศพเจ้าฟ้าสุดาวดี กรมหลวงโยธาเทพ เมื่อปี พ.ศ. 2278 ระบุขั้นตอนดังนี้ ครั้นเพลาย่ำแล้ว 2 โมงจึงพระกรุณาฯ สั่งให้เชิญเครื่องแลร์ดอกไม้ รื้อราชวัตร ฉัตรดอกไม้ ซึ่งขุนอินทรสนมซ้าย ขุนจันทรสนมขวาเอามาตั้งนั้นออก

จากพระเมรุแล้ว จึงเชิญพระลองออกจากพระบรมโกศแล้ว ทรงพระกรุณาฯ สั่งให้ลดม่านประดับ
 แฉ่วซึ่งกันพระเมรุทั้ง 4 ทิศลงแล้ว ให้รื้อม่านสลักประตูทิศบูรพนั้นออกไว้สองชั้นแล้ว จึงให้สีตารวจ
 เอาเพดานหยวกขึ้นผูก แลให้ตลบพรมทิศบูรพ ทิศอุดร ทิศทักษิณเข้าไว้ แลเสื่อซึ่งใกล้พระเบญจานั้น
 ให้ม้วนเข้าไว้ อนึ่งเสื่อปูพรม ณ ทิศประจิมต่อทิศที่ข้างในนั้นให้ม้วนแต่นอกมานเข้าไว้แล้ว ขุน
 สยมพรชาวน้ำสรงจึงเชิญพระสาครทองคำเข้าไปในพระเมรุ ใส่น้ำตั้งไว้ ณ เที่ยงแฉ่วฟ้าข้างเสาแฝด
 ทิศประจิมข้างเหนือองค์หนึ่งแลสนมจึงเอาสาครทองเหลืองใส่น้ำตั้งไว้ ณ ทิศทักษิณ 3 ใบ แล้วหมื่น
 ตาม หมื่นตุม หมื่นโถม หมื่นฟาด สนมซ้ายขวาจึงเอาเสาพระเชิงตะกอน แลตารางเหล็กขึ้นตั้งบน
 พระเบญจาแล้ว พระราชโกษาแลชาวพระมาลา จึงเชิญพระบรมศพขึ้นตั้งเหนือเชิงตะกอน แล้วหมื่น
 เทวาทิตย์ เอาฉลองพระหัตถ์แลเทียนทองส่งให้ มหาดเล็กทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ครั้นเพลาบ่าย
 แล้ว 2 โมง 3 บาทจึงได้ฤกษ์ แลขุนโชติ ขุนโลกไฉนยา ขุนเทพากรณ์ โหร ให้ประโคมแตรสังข์ฆ้อง
 กลอง จึงถวายพระเพลิง

ภาพที่ 2.23 พระจิตกาธานงานพระศพเจ้าจอมมารดาชุ่ม พ.ศ. 2466

ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.003 หวญ 42/3)

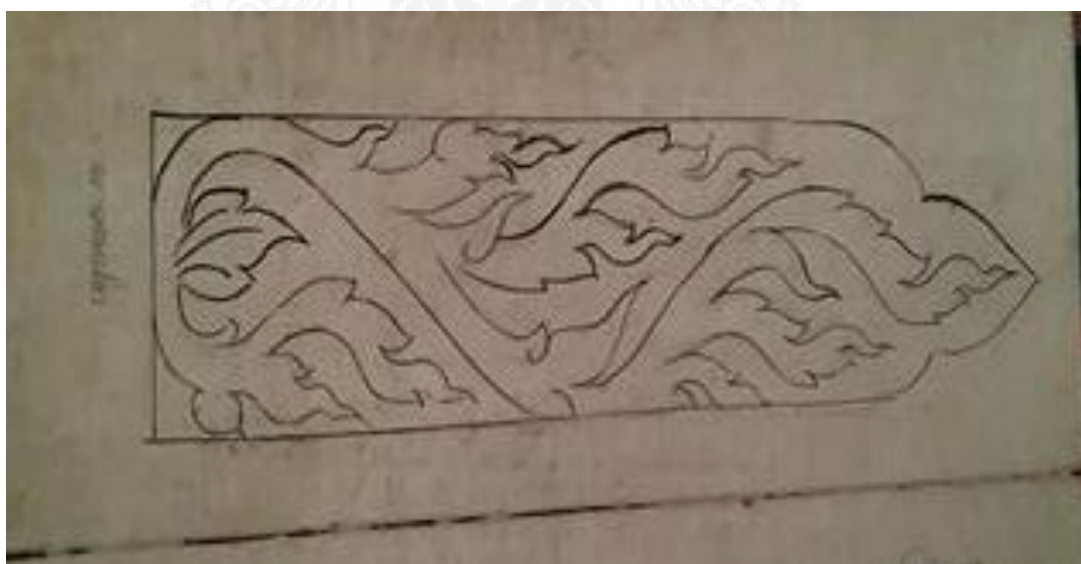

ภาพที่ 2.24 พระสงฆ์สวดปกรณ์พระบรมอัฐิ งานพระศพสมเด็จพระพันปีหลวง พ.ศ. 2462
ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.003 หวญ 32/17/5)

ขั้นตอนดังกล่าวจะเห็นว่า เจ้าพนักงานต้องเตรียมสถานที่ถวายพระเพลิงอีกครั้งหนึ่งด้วยการรื้อดอกไม้เครื่องสดทั้งหลายก่อน ส่วนพระบรมโกศที่หุ้มภายนอกถูกถอดออกเหลือแต่พระลองदानใน จากนั้นจึงเป็นขั้นตอนส่วนพระองค์เพราะเจ้าพนักงานจะลดมานพระเมรุหรือปิดฉากบังเพลิงทั้ง 4 ทิศ บุคคลภายนอกจะไม่ทราบกิจกรรมภายในนั้น แต่หลักฐานข้างต้นให้รายละเอียดต่อไปอีก คือ เจ้าพนักงานจะติดตั้งอุปกรณ์สำหรับกันเปลวไฟคือ เพดานหยวกผูกเหนือพระจิตกาธานหรือพระเชิงตะกอน รวมทั้งติดตั้งเสาและตารางเหล็กที่ใช้ถวายพระเพลิง สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ก็มี

หลักฐานที่ให้รายละเอียดของขั้นตอนนี้ไว้เช่นกัน คือ ราชกิจจานุเบกษาในรัชกาลที่ 5 ระบุถึงงานพระราชทานเพลิงพระศพพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าณภางศจรัสศรี และพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าสมัย วุฒิวโรดม เมื่อปี พ.ศ. 2432 ความว่า วันนี้เป็นวันพระทานเพลิง โปรดเกล้าฯ ให้เชิญพระศพทั้งสองเข้าไปชำระพระศพในฉากรักแร้พระเมรุรักแร้ด้านตะวันตกเฉียงใต้รื้อชั้นแว่นฟ้าแลตั้งถาดพระราชทานเพลิงประดับพระจิตกาธานด้วยเครื่องสดทั้งสองแห่ง เวลาบ่าย 4 โมงเศษ เชิญพระศพขึ้นพระจิตกาธาน ประกอบพระโกศจันทน์ทั้งสองพระศพ ครั้นจัดการพร้อมแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินขึ้นพระราชทานเพลิงพระศพ งานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปี พ.ศ. 2453 เป็นงานระดับพระมหากษัตริย์พระองค์แรกที่ได้รับการถวายพระเพลิงตามธรรมเนียมนี้ เริ่มจากการอันเชิญพระบรมศพจากที่ประดิษฐานในพระบรมมหาราชวังออกมาถวายพระเพลิงยังพระเมรุมาศท้องสนามหลวงกระทำภายในวันเดียว นอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงธรรมเนียมในบางประการเพิ่มเติมอย่างการงดใช้หยวก มะละกอ และฟักทองแกะสลักประดับแท่นจิตกาธาน โดยใช้ดอกไม้สดแทน การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ได้เป็นแบบแผนต่อการจัดงานพระบรมศพและพระศพต่อเนื่องกันมา

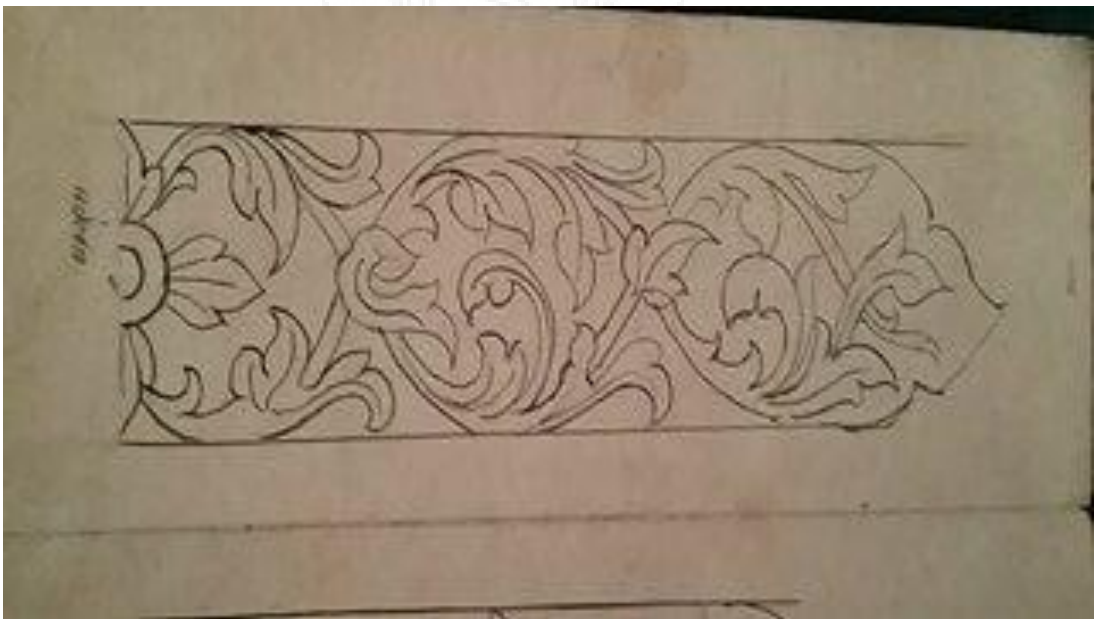
อนึ่ง ผู้ศึกษาได้ค้นคว้ารูปแบบลวดลายงานช่างแทงหยวกที่พบในสมุดข่อยสมัยรัชกาลที่ 6 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นการบันทึกลักษณะแม่ลายหน้ากระดานงานแทงหยวกของสกุลช่างฝีมือ ในสมัยนั้นส่วนใหญ่มีรูปแบบกระบวนลายเป็นลายเถา แม่ลายก้านขดและเถาไขว้ นอกจากนี้ยังมีลวดลายของหยวกกลม ดังนี้

ภาพที่ 2.25 ลวดลายแทงหยวกลายเถาเลื้อยกระหนกเปลว

ภาพที่ 2.26 ลวดลายแทงหยวกลายเถาก้านขด

ภาพที่ 2.27 ลวดลายแทงหยวกลายเถาไขว้ใบเทศหรือก้านแย่ง

ภาพที่ 2.28 ลวดลายแทงหยวกลายก้านขดใบเทศ

ภาพที่ 2.29 ลวดลายแทงหยวกลายฮ่อใบเทศ

ภาพที่ 2.30 ลวดลายแทงหยวกลายช่อ

ภาพที่ 2.31 ลวดลายแทงหยวกลายเถาก้านขดใบเทศ

ภาพที่ 2.32 ลวดลายแทงหยวกลายเถาก้านขด

ภาพที่ 2.33 ลวดลายแทงหยวกลายเถาก้านขดใบเทศ

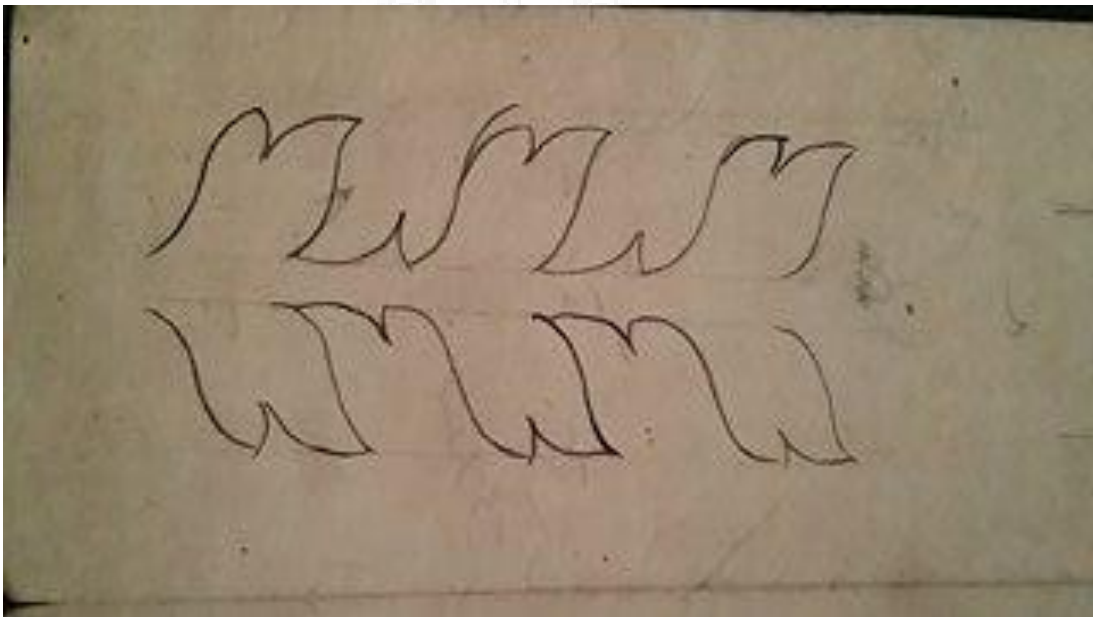
ภาพที่ 2.34 ลวดลายแหงหยวกลายเถาไขว้ใบเทศ

ภาพที่ 2.35 ลวดลายแหงหยวกลายเถาก้านขดใบเทศพุ่มข้าวบิณฑ์

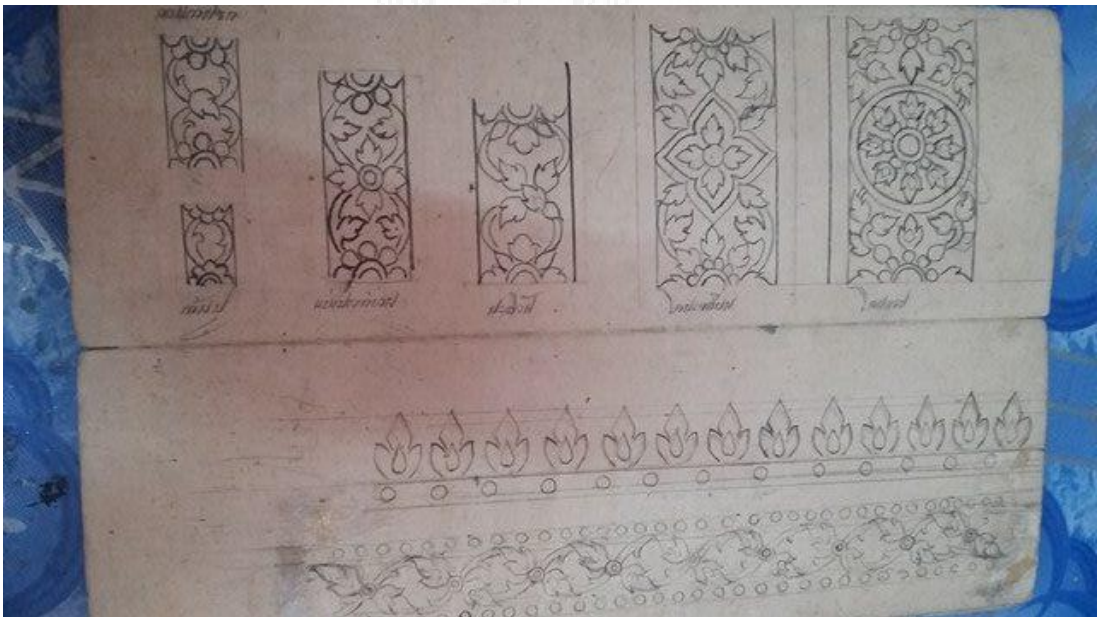
ภาพที่ 2.36 ลวดลายแทงหยวกลายเถาขันขดใบเทศหางโต

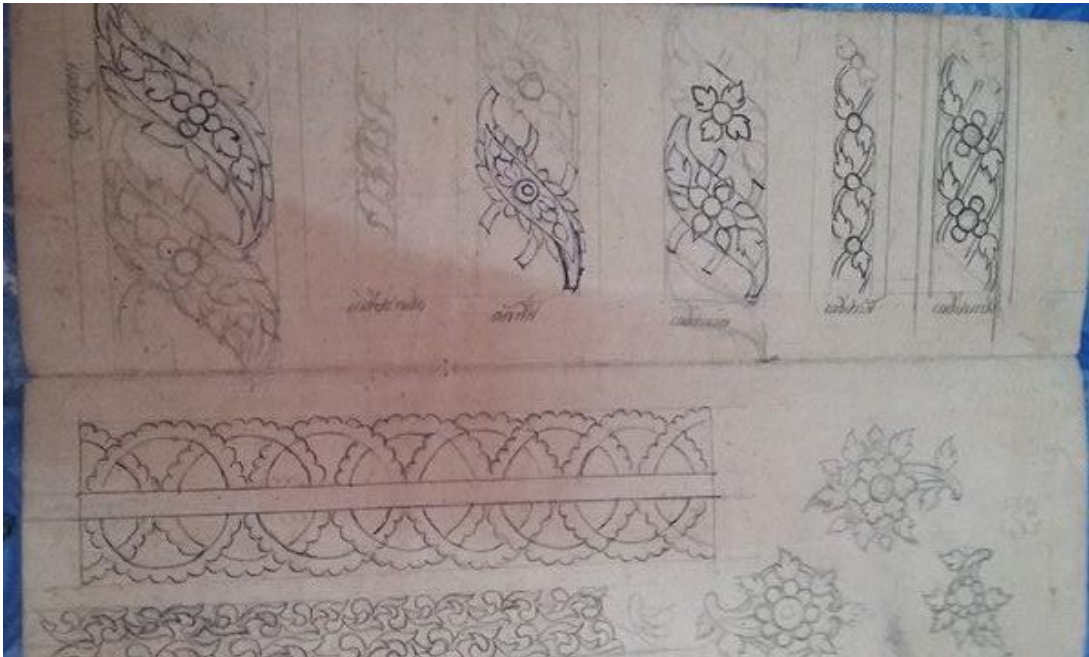
ภาพที่ 2.37 ลวดลายแทงหยวกลายน้องสิง

ภาพที่ 2.38 ลวดลายแทงหยวกลายกระจังและลายกระจังเฟือง

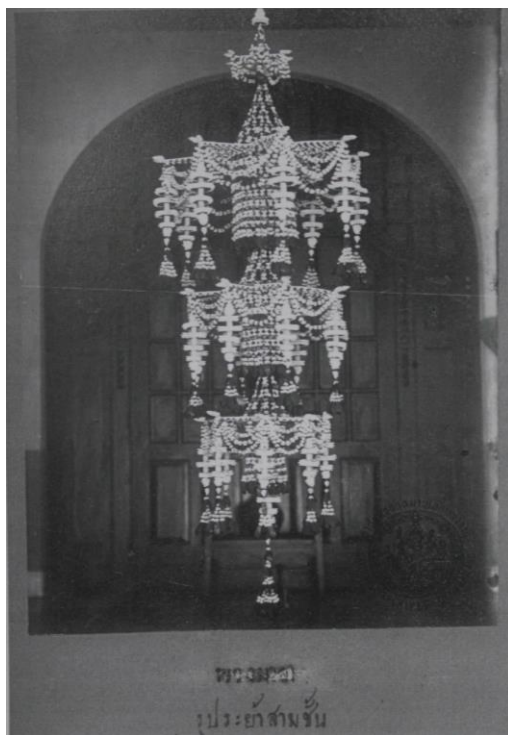

ภาพที่ 2.39 ลวดลายแทงหยวกลายถม

ภาพที่ 2.40 ลวดลายแหงหยวกลายถม

จากการศึกษาพระจิตกาธานที่ใช้ตั้งพระบรมศพและพระศพมีส่วนประกอบ 2 ส่วน คือ ฐานเผาและตารางเผา มีการประดับพระจิตกาธานด้วยเครื่องสดอย่างประณีตงดงามทั้งงานแหงหยวก งานแกะสลักของอ่อนและงานดอกไม้สด ซึ่งมีบันทึกไว้หลายฉบับความว่า ให้กรมพระนครบาลตัดต้นกล้วยส่งให้สนมพลเรือน ให้ชาวพระคลังสวนในสวนนอก จัดหาฟักทอง มะละกอส่งเข้าวังสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหา มาลา กรมขุนบาราบปรปักษ์ สำหรับประกอบเครื่องสดประดับพระเมรุทอง อีกทั้งเมื่อย้อนไปดูบันทึกในพงศวดารสมัยกรุงศรีอยุธยาได้มีบันทึกไว้ว่า ขุนอินทรสนมซ้าย ขุนจันทรสนมขวา ได้ประดิษฐ์ดอกไม้เครื่องสด ฉัตรดอกไม้ประดับพระเชิงตะกอนตราบเมื่อถึงเวลาใกล้ถวายพระเพลิงจึงทำการรื้อออกให้สี่ตำรวจเอาเพดานหยวกขึ้นผูกเพื่อกันไฟ ต่อมาได้ปรากฏหลักฐานเด่นชัดจากภาพถ่ายแทนพระจิตกาธานในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งแสดงให้เห็นถึงการประดับตกแต่งพระจิตกาธานด้วยงานดอกไม้เครื่องสดอย่างวิจิตรพิสดาร มีฉัตรดอกไม้สดประดับมุมทั้ง 4 ทิศ ตรงกับบันทึกที่มีมาแต่ครั้งกรุงเก่าด้วยมีการสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 2.41 ระย้าสามชั้น ฝีพระหัตถ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมหลวงสมรรัตนสิริเชษฐ (พ.ศ. 2395-2474)
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สำนัก (ม.ป.ป.)

2.2 ประวัติศาสตร์ความเป็นมางานดอกไม้เครื่องสดในงานพระเมรุมาศ

2.2.1 ความหมายของเครื่องสด

เครื่องสด หมายถึง ของสด เช่นดอกไม้ ใบไม้ ใบตอง หยวกกล้วยและผลไม้บางชนิด ที่นำมาประดิษฐ์ให้สวยงาม เพื่อใช้ในงานสำคัญทางศาสนา พิธีมงคลต่าง ๆ และงานศพ การประดิษฐ์เครื่องสดเป็นงานศิลปะที่มีชื่อเสียงโดดเด่นของช่างฝีมือที่สืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน เครื่องสดทำได้หลายรูปแบบ ได้แก่ พุ่มดอกไม้ ใช้เป็นเครื่องบูชาตั้งที่โต๊ะหมู่บูชาพระและพระบรมฉายาลักษณ์ เป็นต้น. ครอบไตรดอกไม้สด ใช้ครอบผ้าไตรในงานอุปสมบทหรืองานกฐิน. กรวยใบตองประดับด้วยกลีบดอกไม้ ใช้ครอบกระทงดอกไม้วางบนพานหรือรูปเทียนแพ. พวงมาลาดอกไม้สด ใช้เป็นเครื่องสักการะพระบรมราชานุสาวรีย์ พระบรมรูป เป็นต้น. โคมดอกไม้และเครื่องแขวน ใช้แขวนในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา ประดับตามประตู หน้าต่าง. นอกจากนี้ยังมีเครื่องสดที่ทำด้วยผลไม้ เช่น ฟักทอง มะละกอ สลักเป็นดอกไม้ รูปสัตว์ ใช้ประกอบกับเครื่องหยวกที่ตกแต่งเชิงตะกอนบนเมรุเผาศพ (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2553)

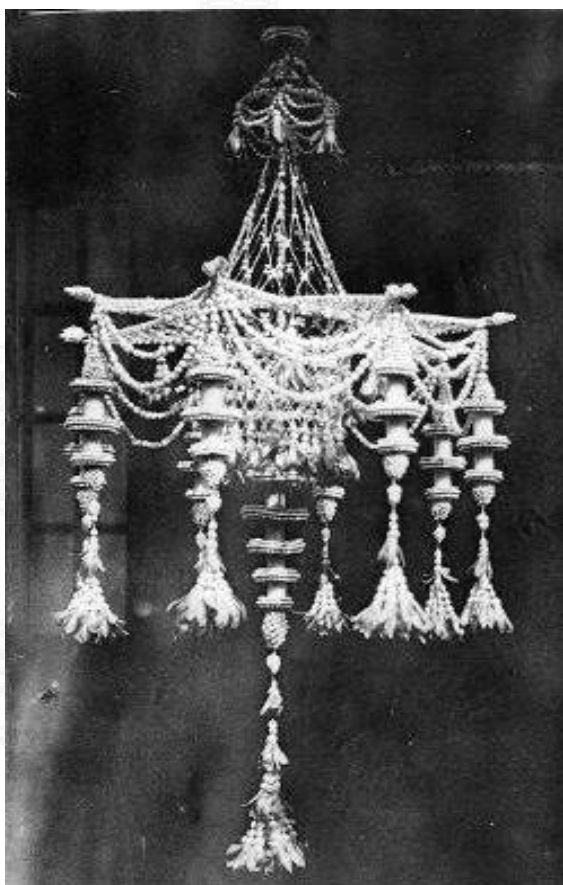
เครื่องสด หมายถึง ของสด เช่น หยวก ใบตอง ดอกไม้ และผลไม้บางชนิด ที่ประดิษฐ์ขึ้นสำหรับตกแต่งเชิงตะกอนที่เผาศพเป็นต้น ถ้ามุ่งเอาหยวกเป็นหลักก็เรียกว่า เครื่องหยวก (พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน, 2559)

2.1.2 งานดอกไม้เครื่องสดสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

สำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง (2499) กล่าวว่า การจัดดอกไม้ในสมัยรัตนโกสินทร์ทราบจากสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงพระเมตตาตรัสเล่าประทานว่า เจ้าคุณตานี ธิดาเจ้าพระยามหาเสนา (บุญนาค) ซึ่งเป็นเจ้าจอมในรัชกาลที่ 1 และเป็นพระมารดาของกรมหมื่นสุรินทรรักษ์ ได้เป็นช่างดอกไม้ผู้มีชื่อเสียงในสมัยนั้นท่านช่างคิดประดิษฐ์ทำดอกไม้เป็นรูปต่างๆ และเป็นช่างสืบต่อมาจนถึงธิดาและนัดดาในกรมนี้ เมื่อลองคิดเทียบจากวันเฉลิมพระยศโอรสเจ้าคุณตานีเป็นกรมหมื่นสุรินทรรักษ์ คือใน พ.ศ. 2359 แล้วประมาณได้ว่าสมัยที่ทำดอกไม้เป็นการใหญ่ในรัชกาลที่ 1-2 นั้น คงเป็นเวลาไม่ต่ำกว่า 137 ปีมาแล้ว เมื่อประมาณ 60 ปีมานี้เอง การทำดอกไม้ของไทยได้ขยายขอบเขตออกไปถึงการรู้จักตัดแปลงผ้า กระดาษและซี่ผึ้งแข็งเป็นดอกไม้แห่งรูปต่างๆ เช่น รักเร่ จำปา มะลิ ฯลฯ แทนดอกไม้สดอีกด้วย

ในการนี้สืบได้ว่ากรมสมเด็จพระสุตดารัตนราชประยูร พระเจ้าบรมวงศ์ฝ่ายในชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งทรงอภิบาลบำรุงเลี้ยงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระปิยมหาราชมานั้น ได้ทรงใฝ่พระทัยมาก และเจ้านายซึ่งประทับอยู่กับสมเด็จพระสุตดารัตนราชประยูรนี้ก็ต่อทรงทำดอกไม้แห้งและผูกดอกไม้ช่อเป็นการใหญ่อีกเหมือนกัน ในรัชกาลที่ 5 มีพระราชนิมิตการทำดอกไม้ของไทยเป็นอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะมามีพระราชพิธีใดๆ เจ้านายฝ่ายในต้องประกวดกันจัดแต่งดอกไม้มาถวายให้ทรงใช้ในงานนั้นเสมอ พระเชษฐภคินีผู้ใหญ่คือกรมหลวงสมรรัตนศิริเชษฐ์ ซึ่งดำรงตำแหน่งอธิบดีราชการฝ่ายใน เป็นผู้ทรงพระปรีชาสามารถในการจัดแต่งร้อยกรองดอกไม้มากพระนามในทางช่างดอกไม้เลื่องลืออยู่จนทุกวันนี้ โดยที่เสด็จกรมหลวงสมรรัตนศิริเชษฐ์เป็นพระเจ้าพี่นางเธอองค์ใหญ่ ประกอบกับดำรงตำแหน่งอธิบดีราชการฝ่ายในด้วย จึงมักจะทรงบัญชาการให้เจ้านายฝ่ายในทั้งปวงทำดอกไม้ตกแต่งพระแท่นมณฑลในพระราชพิธีต่างๆบ้าง ดอกไม้ตกแต่งพระทวาร พระบัญชาในพระที่นั่งต่างๆบ้าง และไม่ว่าจะมีงานใด เสด็จกรมหลวงทรงเกณฑ์ช่างดอกไม้ได้เรื่อยๆไป นอกจากจะทรงเกณฑ์ให้ทำแบบโบราณแล้วยังทรงคิดดัดแปลงการทำดอกไม้แบบใหม่ๆ อีก เช่น แต่โบราณมามีการร้อยตาข่ายร้อยเพื่อองอะไรต่างๆติดโครงไม้ไผ่หุ้มผ้าขาวมีแบบซ้ำๆ ตามต้นฉบับเดิม เช่น บันไดแก้ว พู่กลิ้ง กลิ้งคว่ำ กลิ้งตะแคง กลิ้งจีน ครั้นมาสมัยเสด็จกรมหลวงสมรรัตนศิริเชษฐ์ได้ทรงคิดทำโครงลวดทาสีขาว และประกอบดอกไม้ให้มีรูปร่างแปลกพิสดารงดงามออกไปอีกมาก เช่น ระย้าแปลงพวงแก้ว ที่ปรากฏในสมุดเล่มนี้ และแปลงบันไดแก้วเป็นรูปวิมานพระอินทร์ วิมานแท่นอีก การทำดอกไม้เจริญก้าวหน้าออกไปอีกมากในตอนี้ ในรัชกาลที่ 5 นั้น พระมเหสีเทวีทุกตำหนักใฝ่พระทัย

ในการจัดแต่งดอกไม้ไปตามๆกัน แต่ละพระองค์ก็มีชื่อเสียงในทางต่างๆกัน สมเด็จพระศรีพัชริน
 ทราบรมราชินีนาถพระพันปีหลวง ครั้นยังดำรงพระอิสริยยศ เป็นพระบรมราชินีนาถโปรดเกล้าฯ ให้
 ฝึกหัดอบรมข้าหลวงและครูโรงเรียนราชินีให้รู้จักทำดอกไม้แห้งเลียนแบบดอกไม้สดด้วย ทรงส่งเสริม
 ฟื้นฟูการทำดอกไม้เป็นอันมาก พระองค์เองก็ทรงใช้เวลาว่างประดิษฐ์ตัดแปลงการทำดอกไม้แบบเก่า
 ให้แปลกพิสดารออกไปอีก มีพระนามเลื่องลือในการร้อยพวงมาลัยแต่เดิมมาไทยนิยมร้อยมาลัยด้วย
 ดอกมะลิ และเป็นมาลัยสีขาวกลมธรรมดาเท่านั้น ถ้าจะพลิกแพลงหน่อยก็เป็นมาลัยเกลียว คือ มี
 ลายเป็นเกลียวขึ้นไป อย่างที่เราเห็นนางขายที่ตลาดทุกวันนี้ สมเด็จพระพันปีหลวงได้ทรงคิดร้อย
 มาลัยด้วยดอกไม้ต่างๆตลอดจนใช้ใบไม้แทรกทำให้มีลวดลายและสีต่างๆกันอย่างงดงาม และพลิก
 แพลงทำรูปต่างๆกันด้วย

ภาพที่ 2.42 ระย้า เครื่องแขวนดอกไม้สดขนาดกลางร้อยตาข่ายและเย็บ
 พูกลินห้อยประดับด้วยดอกพุด ผูกชายอุบะด้วยดอกจำปา
 ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สำนัก (ม.ป.ป.)

เล่ากันว่าในงานพระศพสมเด็จพระปิยมมาวดีศรีพัชรินทรมาตา ซึ่งเป็นพระมารดาของสมเด็จพระศรีสวรินทราบรมราชเทวีพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าพระองค์นี้ พระศพประดิษฐานอยู่ ณ วังสะพานถ่าน (คือที่ตลาดบำเพ็ญบุญเวลานี้) สมเด็จพระพันปีหลวงมีพระราชเสาวนีย์ดำรัสให้ท้าววรคณานันท์ (ม.ร.ว.ป๋ม มาลากุล) จัดทำมาลัยไปประดับพระศพ เช่น ตกแต่งตามฉัตรรัตพระโกศ และติดตามประตู่ หน้าต่าง ตามประเพณีงานใหญ่ๆของเจ้านาย ตลอดงานนี้ มาลัยที่ตกแต่งเปลี่ยนสี เปลี่ยนรูป เปลี่ยนแบบเรื่อยๆมา ความเจริญของการร้อยมาลัยจึงเริ่มต้นแต่บัดนี้ไป ในระหว่างนั้นท่านเจ้าคุณพระประยูรวงศ์คิดทำมาลัยครุฑ ท้าววรคณานันท์เป็นผู้มีชื่อเสียงว่าเป็นเจ้าของมาลัยงามหลายแบบ และความรู้ความชำนาญในเรื่องร้อยมาลัยนี้ก็ได้สืบทอดมาจนถึง ม.ล.ป๋อง มาลากุล อาจารย์ใหญ่โรงเรียนสตรีวิสุทธิคาม ทุกวันนี้ยังปรากฏว่า ม.ล.ป๋อง มาลากุล ได้ดัดแปลงค้นคิดในเรื่องการทำดอกไม้สด ดอกไม้แห้ง เพิ่มเติมอยู่เสมอด้วย

ในระหว่างเวลาที่สมเด็จพระพันปีหลวงมีพระนามเลื่องลือทางร้อยมาลัย พระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาถ พระอัครชายาในรัชกาลที่ 5 ก็มีพระนามเลื่องลือในทางร้อยดอกไม้เป็นตาข่ายแบบต่างๆ เจ้านายในตำหนักนี้ทรงร้อยตาข่ายได้ทุกแบบตามต้นฉบับเดิม และพลิกแพลงเพิ่มเติมอีก ทั้งสลักร้อยได้อย่างงดงามอีกด้วย ในรัชกาลที่ 5 เป็นสมัยที่ศิลปะในการจัดแต่งดอกไม้ด้วยวิธีต่างๆ เฟื่องฟูมาก ได้มีการฟื้นฟูทำตามแบบและวิธีเดิมและค้นคิดหาแบบและวิธีใหม่ให้สะดวกงดงาม และทันสมัยขึ้นอีกหลายประการ เช่น เดิมการเย็บกลีบดอกไม้ติดกับใบตองเพื่อให้เป็นรูปดอกไม้ต่างๆ นั้น ใช้เย็บด้วยเข็มและด้าย และกลีบดอกไม้ที่ใช้เย็บก็มักเป็นพวกกลีบดอกบานบุรี แต่ต่อมาพลิกแพลงใช้กลีบดอกไม้และใบไม้ต่างๆ นอกนี้ยังค้นพบว่า กลีบดอกไม้บางชนิดแม้ว่าจะละเอียดเช่น ดอกบานไม่รู้โรย แต่ถ้าติดแบบแล้วจะงดงามเรียบริ้วและคงทนได้หลายวัน ทั้งอาจประกอบให้เป็นลวดลายสีสันทันอย่างใดก็ได้ จึงได้คิดเขียนรูปสีบนกระดาษ ค่อนข้างแข็ง แล้วใช้กลีบบานไม่รู้โรยย้อมสีต่างๆ ติดแปะเปียกตามรูปและตามสีบนกระดาษนั้น ดอกไม้นั้นก็กลายเป็นรูปได้ตามชอบใจ เล่ากันว่า สมเด็จพระพันปีหลวง ทรงริเริ่มขึ้นเมื่อทรงจัดงานเลี้ยงต้อนรับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คราวเสด็จกลับจากยุโรปใหม่ๆ ครั้งนั้นสมเด็จพระพันปีหลวงได้มีพระราชเสาวนีย์ดำรัสให้ช่างเขียนเขียนรูปพระยานาคเลื้อยไปตามยาวของโต๊ะเสวย แล้วติดดอกไม้เป็นรูปนั้น เสร็จแล้วก็ได้รูปพระยานาคดอกไม้เลื้อยบนโต๊ะเสวยงดงามอย่างยิ่ง การจัดพุ่มเครื่องบูชาหรือเครื่องทองน้อยก็เหมือนกัน แต่โบราณมาใช้ดอกไม้มัดเข้าเป็นช่อทรงดอกบัว แล้วเสียบในถ้วยแก้วเชิง ต่อมาสมเด็จพระพันปีหลวงทรงคิดเย็บกลีบดอกไม้ ติดใบตองทำให้เป็นรูปดอกบัว สอดสีสลักร้อย แต่การเย็บนั้นไม่สู้สะดวกนัก ครั้นถึงงานพระศพสมเด็จพระเจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตนกิริติกุลินี ซึ่งเป็นพระมาตุจฉาของสมเด็จพระกรม

หลวงศรีรัตนโกสินทร์ ได้ทรงคิดเกล้าผลมะละกออ่อนและหัวมันเทศเป็นรูปดอกบัวใช้แทนหุ่นแกนใน แล้วพับกลีบดอกไม้ใบไม้ติดแกนนั้นด้วยเข็มหมุด จึงกลายเป็นพุ่มเล็กๆที่งดงาม และทำสะดวกทำ ลวดลายได้ง่าย เป็นที่นิยมใช้กันต่อมาจนบัดนี้ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงทิพยรัตนกิริติกุลินี พระองค์นี้เคยทรงดำรงตำแหน่งอธิบดีราชการฝ่ายในมาสมัยหนึ่ง มีพระนามเลื่องลือในการแกะสลัก จักสานต่างๆ และทรงพระปรีชาสามารถในการปลูกต้นไม้ดอกงามต่างๆด้วย

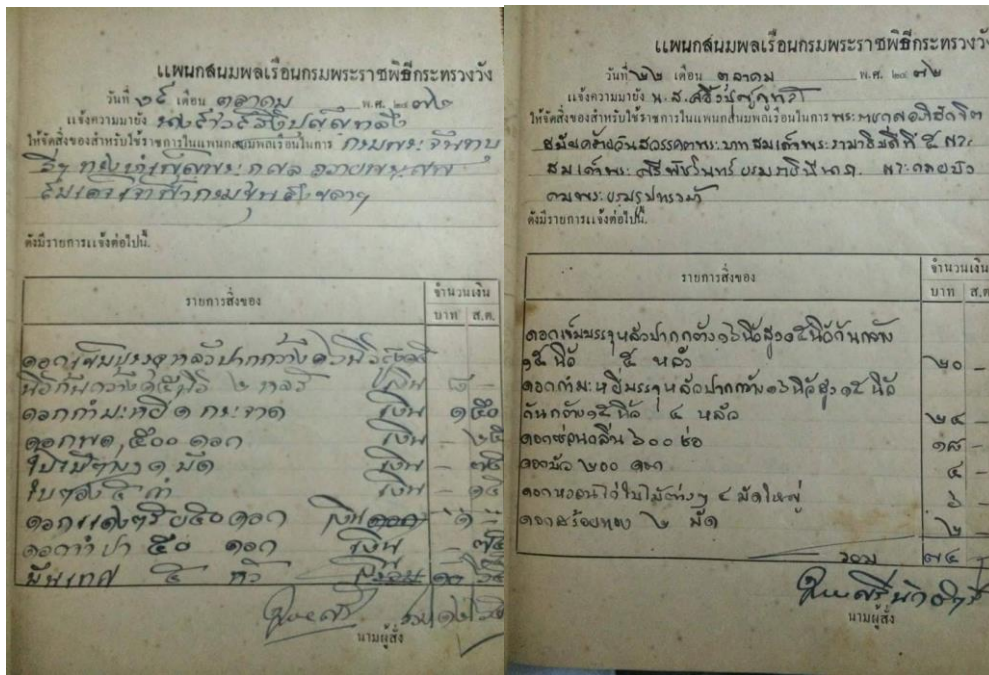
ภาพที่ 2.43 ระย้า เครื่องแขวนดอกไม้สดขนาดกลางร้อยตาข่ายด้วยดอกพุด
มีกลี้นตะแคงและพู่กลี้นประดับ ห้อยชายอุบะด้วยดอกจำปา
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สำนัก (ม.ป.ป.)

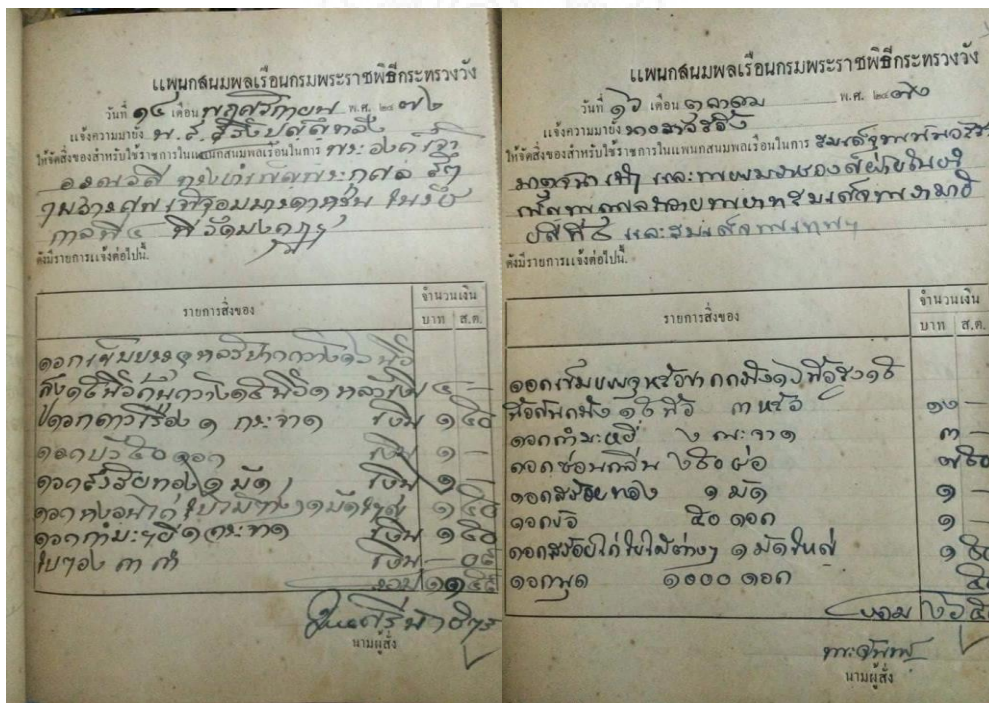
ภาพที่ 2.44 การตั้งแต่งเครื่องนมัสการโกศอัฐิเจ้าจอมมารดาชุ่ม พ.ศ. 2466

ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.003 หวญ 42/7)

หม่อมหลวงเนื่อง นิลรัตน์ (พ.ศ. 2457 – 2553) กล่าวว่า สมัยที่เป็นข้าหลวงในวังสวนสุนันทาได้บรรยายถึงการทำดอกไม้เครื่องสดในพระตำหนักไว้อย่างน่าสนใจ มีเจ้านายคอยเอาพระทัยใส่ควบคุมดูแล ดังเช่น สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณพระเลื้อนผูกพวงหรีด แล้วเสด็จลงมาถึงกองร้อยอุษะ แม่เพิ่มแกเป็นหัวหน้าควบคุมข้าหลวงรุ่นเล็กร้อยอุษะ มีข้าหลวงรุ่นกลางพลัดไปปนอยู่ด้วย ๒ คน คือคุณศรีคำ กับคุณวงศ์สินธุ์ ชอบร้อยอุษะ เพราะมันง่ายดี แล้วเสด็จเลยไปถึงกองจัดพานพุ่มดอกไม้สด ข้าหลวงรุ่นใหญ่จัดอยู่หลายคน ทั้งปักพุ่มเครื่องทองน้อย ล้วนแต่เป็นผู้เชี่ยวชาญทั้งสิ้น ข้าหลวงเรือนนอกหมอบกราบกันทั่วไป พอเสด็จถึงมาลัยดอกพุทธรักษาทอดพระเนตรอยู่สักครู่ ถึงคราวต้นพุทธรักษาที่มีดอกพวงขาวที่หัวหน้าหมวดสวนจะเก็บดอกพุทธรักษาส่งขึ้นมาบนพระตำหนักเป็นกะละมังให้ร้อยมาลัย ดอกพุทธรักษาร้อยมาลัยยาก ไม่เหมือนดอกมะลิร้อยง่าย ดอกพุทธรักษาใส่เข็มร้อยลงไปดอกจะกระดกตั้งขึ้นมาต้องใช้-

ภาพที่ 2.45 รายการจัดซื้อดอกไม้สดที่ใช้ในพระราชพิธีกระทรวงวังตัวอย่างที่ 1

ภาพที่ 2.46 รายการจัดซื้อดอกไม้สดที่ใช้ในพระราชพิธีกระทรวงวังตัวอย่างที่ 2

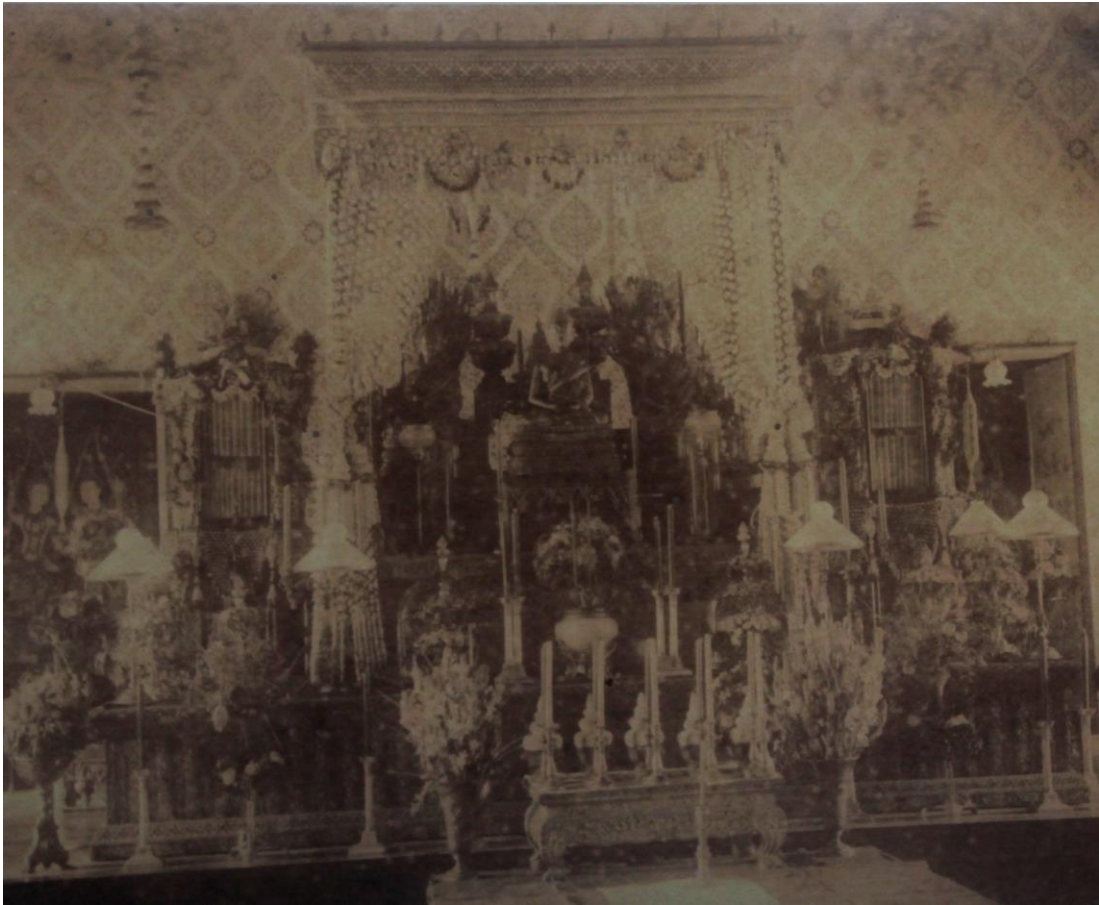
แป้นใบตองหนาๆ กดลงไปร้อยดีไม่ตีดอกแถวรวนกันหมด หดมั่ง ยึดมั่ง ต้องหัดกันเป็นเวลานานกว่าจะร้อยสวย

ในสมัยก่อนดอกไม้ที่ใช้ในพระราชพิธีของหลวงนั้นมีทั้งการซื้อหาจากสวนข้างนอกวัง และยังมีการปลูกใช้กันเองในเขตพระราชฐานชั้นใน คนเก่าแก่ในวังเล่าให้ฟังว่าตามแถวตั้งเรือนข้าหลวงจะมีการปลูกดอกไม้ไว้ใช้งานอย่างเช่น ดอกพุด ดอกพกากรอง ดอกประทัดจีน ดอกชบาหนู ดอกพุทธรักษา ดอกจำปาจำปี ดอกพิกุล เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการสั่งซื้อจากนอกวังตามหลักฐานบันทึกของแผนกสนมพลเรือนดังกล่าว

จากการศึกษางานดอกไม้เครื่องสดในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ได้ปรากฏหลักฐานบันทึกและคำบอกเล่าความเป็นมาว่า เจ้าคุณตานีธิดาเจ้าพระยามหาเสนาซึ่งเป็นเจ้าจอมในรัชกาลที่ 1 เป็นช่างฝีมือดอกไม้เครื่องสดที่มีชื่อเสียงเลื่องลือ โดยสืบทอดมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาและได้มีการสืบสายถ่ายทอดกันมาถึงธิดาและนัดดาในกรมนี้ จนกระทั่งมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมากในสมัยรัชกาลที่ 5 เหล่าเจ้านายฝ่ายในต่างช่างคิดประดิษฐ์ทำพลิกแพลงจนเกิดการพัฒนาที่หลากหลายสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

2.3 งานดอกไม้เครื่องสดในธรรมเนียมพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

จากการค้นคว้าหลักฐานภาพถ่ายเก่าในหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ได้ปรากฏหลักฐานอย่างเด่นชัดที่แสดงให้เห็นถึงงานช่างฝีมือดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก ซึ่งผู้ศึกษาได้ทำการค้นคว้าภาพถ่ายเก่าในช่วงต้นรัชกาลที่ 5 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบันได้พบว่ามีงานประดับงานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายอย่างวิจิตรงดงาม ซึ่งมีการประดิษฐ์ขึ้นภายในรั้วกำแพงวังโดยเจ้านายในเขตพระราชฐานชั้นในและข้าราชการบริพารฝ่ายใน มีทั้งดอกไม้สดและที่เป็นดอกไม้ประดิษฐ์ หรือทำรวมกันทั้งสองประเภทที่เรียกกันอย่างชาววังว่า ถักแห้งแต่งสด จากหลักฐานเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นถึงรูปแบบของงานช่างฝีมือดอกไม้เครื่องสดที่มีมาแต่ในอดีต อีกทั้งยังสามารถพิจารณาได้ถึงกรรมวิธีการประดิษฐ์คิดค้นอันเป็นต้นแบบทางความคิดที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ในธรรมเนียมพระบรมศพและพระศพเจ้านายนั้นงานดอกไม้เครื่องสดจัดเป็นเครื่องนมัสการอย่างหนึ่งประดับตกแต่งอย่างหนึ่ง อันแสดงให้เห็นถึงพระอิสริยยศฐานันดรศักดิ์ของเจ้านายพระองค์นั้น ดังที่ปรากฏหลักฐานในภาพถ่ายเก่าต่อไปนี้

ภาพที่ 2.47 เบญจาต์แต่งดอกไม้สดงานพระอิฐสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ ในพระที่นั่ง
ดุสิตมหาปราสาท พ.ศ. 2423

ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.003 หวญ 31/1/4)

จากการศึกษาในภาพถ่ายได้ปรากฏ พระแท่นประดิษฐานพระพุทธรูปประจำพระ
ชนมวารมีเบญจาต์ประดับด้วยม่านตาข่ายดอกไม้สดถักเป็นลายอกแมงมุม มีสายรัดม้ายร้อยด้วยดอก
มะลิเป็นพู่ฝรั่ง ด้านข้างเบญจามีตู้หนังสือที่จัดเป็นเครื่องสังเค็ดประดับด้วยดอกไม้สดร้อยตาข่ายเป็น
ลายเกล็ด มีเฟื้องและจัดดอกไม้สดตกแต่งรอบตู้

ภาพที่ 2.48 พระจิตกาธานงานพระศพพระองค์เจ้าอิศริยาภรณ์ พ.ศ. 2437
ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.003 หนวญ 33/4/2)

จากการศึกษาในภาพถ่ายได้ปรากฏ รัชยา 2 ชั้น ถักตาข่ายดอกพุดลายหกก้านหกดอก เครื่องแต่งตัวประดับด้วยพู่กลิ้ง 3 ชั้น และมีพู่กลิ้ง 5 ชั้นห้อยอยู่ตรงกลาง ช่องว่างระหว่างมุมโครงถักตาข่ายแบบทิ้งเชือกเป็นเฟืองโค้งลาย 4 ก้าน 4 ดอก 1 แถว แล้วผูกลูกกลุ่ยห้อยชาย อุบะทำด้วยดอกจำปา ด้านในมีพระจิตกาธานที่ตกแต่งด้วยงานดอกไม้เครื่องสด

ภาพที่ 2.49 เครื่องแขวนดอกไม้สดที่ประดับในงานพระศพสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา
ปวเรศวชิยาลงกรณ์ ที่พระเมรุพิมาน พ.ศ. 2443

ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.003 หวญ 39/3/1)

จากการศึกษาในภาพถ่ายได้ปรากฏ ด้านบนเพดานที่เครื่องแขวนห้อยประดับ
เป็นจำนวนมาก แยกประเภทได้เป็น 2 ชนิด คือ ระย้า 3 ชั้น และโคมจีน ซึ่งจะมีรูปแบบที่แตกต่าง
กันไป อย่างลายลักตาข่ายที่ใช้มี 2 ลายหลัก คือ ลาย 4 ก้าน 4 ดอก และลาย 6 ก้าน 6 ดอก
ประดิษฐ์ด้วยดอกพุท ดอกมะลิ และดอกจำปา เป็นต้น

ภาพที่ 2.50 ฉัตรดอกไม้สดที่ประดับในงานพระเมรุเจ้าฟ้าวชิรชนหิสี พ.ศ. 2443
ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.003 หอสมุด)

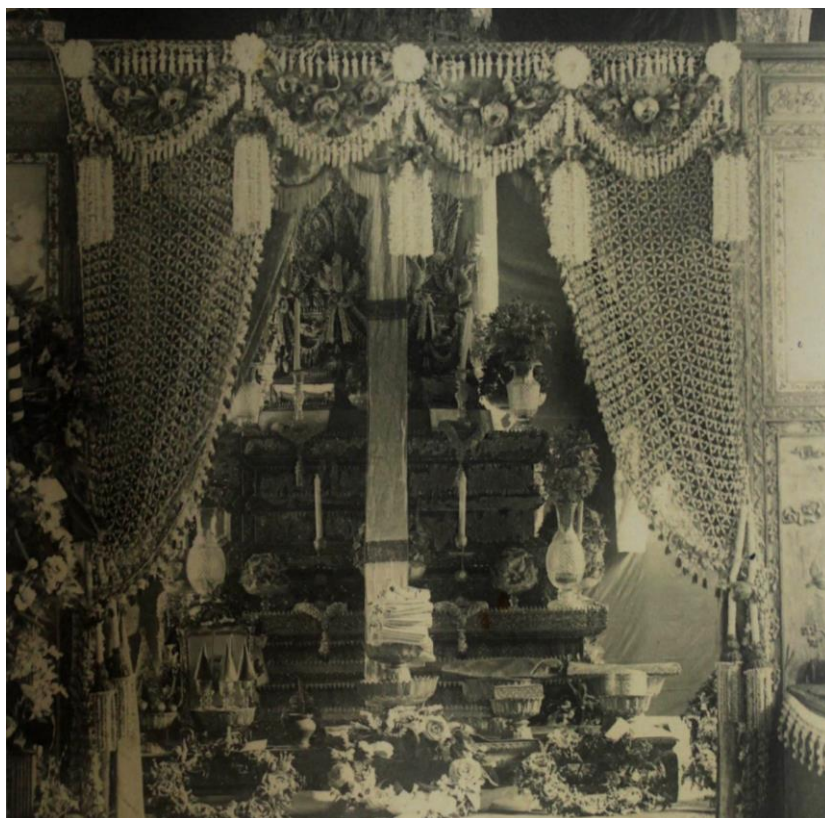
จากการศึกษาในภาพถ่ายได้ปรากฏ ฉัตรเบญจา 5 ชั้นที่ทำจากดอกมะลิถักเป็น
ตาข่ายลาย 6 ก้าน 6 ดอก ถักซ้อนกัน 2 ชั้น ห้อยอุบะลูกคู่ดอกมะลิและดอกจำปา

ภาพที่ 2.51 งานพระอัฐิสมเด็จพระสังฆราช (สา) วัดราชประดิษฐ์ (กรุงเทพมหานคร) ที่พระเมรุ-
มณฑป พ.ศ. 2443

ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.003 หวญ 39/2/3)

จากการศึกษาในภาพถ่ายได้ปรากฏ ด้านบนเพดานพระเมรุมีเครื่องแขวนขนาดใหญ่หลายประเภทห้อยประดับอยู่ ได้แก่ โคมจีน ห้อยเป็นคู่ถัดตาข่ายด้วยดอกพุดมีทั้งสาย 6 ก้าน 6 ดอก และ 4 ก้าน 4 ดอกพวงอุบะร้อยด้วยดอกมะลิและดอกจำปา ถัดเข้าไปเพดานด้านในห้อง ระบาย 3 ชั้นตรงกลางพระเมรุเหนือบุษบกกางกั้นด้วยฉัตรสุมเอกไม้สดสามชั้นเป็นตาข่ายถักด้วยลายอกแมงมูมมีเฟืองเป็นเส้นดอกมะลิห้อยตรงระบายฉัตรซึ่งระย้าและฉัตรนั้นล้วนแต่ทำมาจากดอกมะลิดอกจำปาและดอกพุด

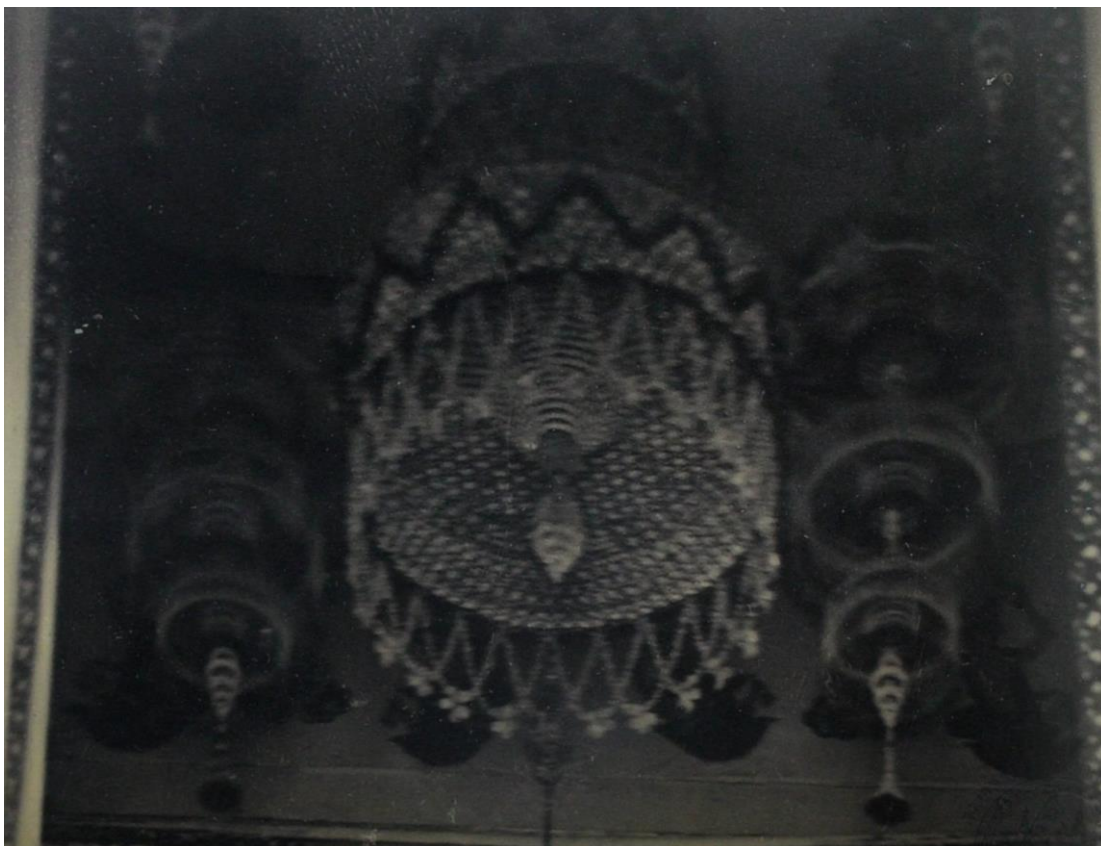
ภาพที่ 2.52 งานพระศพเจ้าคุณจอมมารดาสำลีในหอธรรมสังเวช พ.ศ. 2444
ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.003 หวญ 33/6/6)

จากการศึกษาในภาพถ่ายได้ปรากฏ ม่านฉากลับแลกั้นพระโกศพระศพเจ้าคุณจอมมารดาสำลี เป็นการถักดอกไม้ให้เป็นม่านตาข่ายมีระบายห้อยพู่อยู่ด้านบน ซึ่งผืนตาข่ายนี้ถักด้วยดอกพุดประดิษฐ์จากไม้ระกำเหลาขึ้นรูปทรงดอกพุดแล้วหุ้มผ้าขาวพันด้วยสีเขียวเป็นก้าน จากนั้นจึงนำมาถักให้เป็นม่านลายดาวกระจายผูกห้อยอุบลูกลุ่มจำปีกับมะลิ ลักษณะงานเช่นนี้จะเรียกกันว่างานถักแห่งแต่งสด คือมีทั้งดอกไม้สดและดอกไม้ประดิษฐ์อยู่ในงานเดียวกัน ด้านบนของม่านมีระบายชายโค้งแบบถักตาข่ายทั้งเชือกห้อยชายอุบลูกลุ่ม ในระบายมีช่อกุหลาบมอญประดับ มีพู่ฝรั่งห้อยคั่นระหว่างระบายแล้วติดดอก เย็บแบบตัดหูกกลม พระโกศที่ประดิษฐานอยู่ด้านในมีการประดับงานดอกไม้เครื่องสดที่บริเวณดอกไม้เองและเฟื้อง โดยการเย็บเป็นรูปนกยูงรำแพน ห้อยเฟื้องลูกลุ่มนั้นติดทักหูกเย็บแบบรูปโบว์

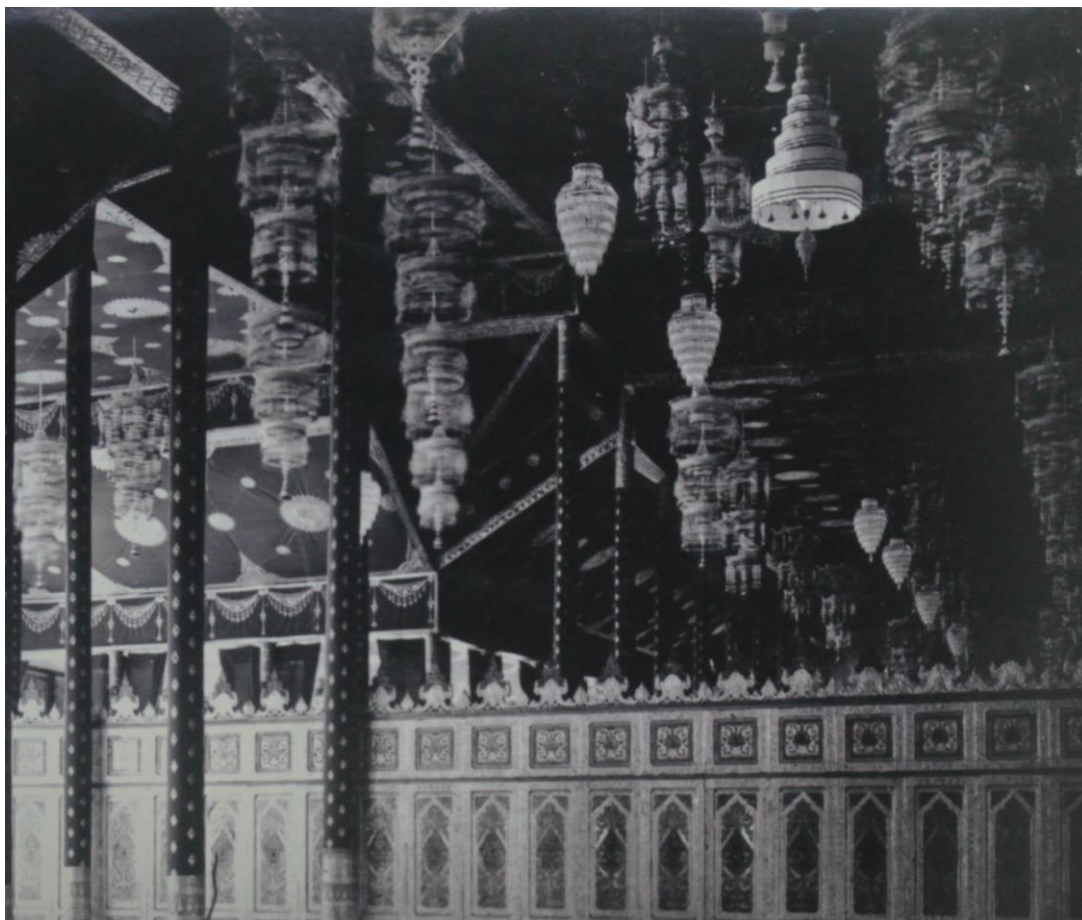
ภาพที่ 2.53 เครื่องแขวนดอกไม้สด โคมจีน งานพระศพเจ้าคุณจอมมารดาสำลี พ.ศ. 2444
ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.003 หนวย 33/6/7)

จากการศึกษาในภาพถ่ายได้ปรากฏ เครื่องแขวนที่ห้อยประดับบนเพดานพระเมรุ
พิมานนี้เรียกว่า โคมจีน ทำจากดอกไม้โดยนำเอารูปแบบของโคมไฟจากจีนมาพลิกแพลงประดิษฐ์
ด้วยการถักตาข่ายในภาพเป็นโคมจีนที่ถักตาข่ายด้วยดอกพุดลาย 4 ก้าน 4 ดอก มีดอกมะลิและ
จำปาร้อยเป็นอุบะ

ภาพที่ 2.54 ฉัตรสมุดอกไม้สดในงานพระศพเจ้าคุณจอมมารดาสำลี พ.ศ. 2444
ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.003 หวญ 33/6/8)

จากการศึกษาในภาพถ่ายได้ปรากฏ ฉัตรสมุด (ฉัตรสำหรับแขวนสมุนเหนือพระโกศพระบรมอัฐิหรือพระอัฐิ ถวายเป็นพระอิสริยยศพระอิสริยยศศักดิ์เจ้านายพระองค์นั้น) ดอกไม้สดแขวนบนเพดานเหนือพระโกศมีลักษณะเป็นฉัตรสามชั้นแบบแขวน ถักตาข่ายด้วยดอกพุดลายอกแมงมุมซ้อนกัน 2 ชั้น โคนชั้นนอกถักเป็นหน้าซ่าง ทั้ง 2 ชั้นนี้ผูกห้อยด้วยอุบะลูกคู่ดอกมะลิและดอกจำปา ตรงกลางฉัตรถักตาข่ายเป็นลายเกล็ดแล้วห้อยอุบะฟูเป็นชั้น ขายระบายฉัตรชั้นล่างสุตร้อยมะลิเป็นเส้นห้อยโยงเป็นเฟืองซ้อนชั้นกัน

ภาพที่ 2.55 เครื่องแขวนดอกไม้สด ในพลับพลาพระที่นั่งทรงธรรมงานพระเมรุมาศรัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2453

ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.003 หวญ 11/11/2)

จากการศึกษาในภาพถ่ายได้ปรากฏ ระย้าใหญ่สามชั้น ทำด้วยดอกไม้ประดิษฐ์ ซึ่งกรมหลวงสมรรัตนสิริเชษฐ์ทรงเป็นต้นคิดในการออกแบบโดยโครงระย้าถ้าเป็นตาข่ายลายสีก้านสี ดอกซึ่งดอกพุทที่ใช้ถักนั้นทำมาจากไม้ระกำเหลาขึ้นรูปแล้วใช้ผ้าขาวหุ้มพันด้วยด้ายสีเขียวเป็นก้าน ระย้านี้มีพู่กลืนประดับที่มุมโครง พวงอุบะทำด้วยดอกจำปาที่ประดิษฐ์จากผ้า

ภาพที่ 2.56 เครื่องแขวนดอกไม้สด รัชยา ที่ประดับอยู่พลับพลาด้านหน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท งานพระเมรุมาศรัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2453

ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.003 หวญ 11/5/4)

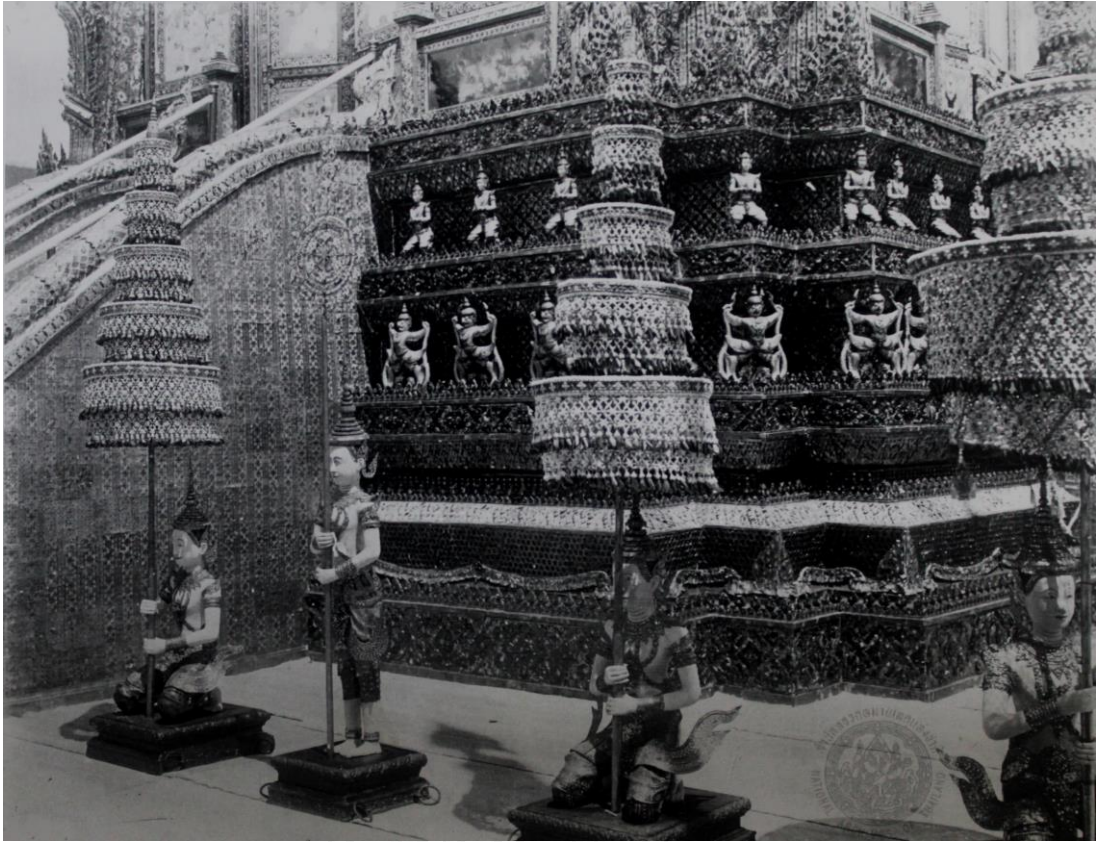
จากการศึกษาในภาพถ่ายได้ปรากฏ รัชยาถักตาข่ายดอกพุดลายหกก้านหกดอก เครื่องแต่งตัวประดับด้วยพู่กลิ้ง 4 ชั้น และ 5 ชั้น รัชยาบางพวงประดับด้วยกลิ้ง ตะเคียงช่องว่าง ระหว่างมุมโครงถักตาข่ายชายโค้งผูกกลุ่ห้อยชาย พวงอุบะทำด้วยดอกจำปา มีพวงหรีดดอกไม้สด อย่างธรรมเนียมยุโรปชาวตะวันตกห้อยประดับตามเสา

ภาพที่ 2.57 ม่านดอกไม้สดประดับฉากกลับแลงานพระบรมศพราชกาลที่ 5 ในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พ.ศ. 2453

ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.003 หวญ 11/1/18)

จากการศึกษาในภาพถ่ายได้ปรากฏ ม่านฉากกลับแลดอกไม้สดกั้นพระบรมโกศ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถักตาข่ายลาย 4 ก้าน 4 ดอก ด้วยดอกพุทไธ้เป็นผืนม่าน มีระบายชายโค้งอยู่ด้านบนเป็นผืนตาข่าย ดอกพุทไธ้ตรงกลางประดับเย็บแบบดอก 6 กลีบ มีอุบะไทยทรงเครื่องจากดอกมะลิและจำปาห้อยคั่นระหว่างระบาย

ภาพที่ 2.58 ฉัตรดอกไม้ประดับบนพระเมรุมาศงานพระบรมศพ รัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2453
 ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สำนัก (ม.ป.ป.)

จากการศึกษาในภาพถ่ายได้ปรากฏ ฉัตรดอกไม้ประดับพระเมรุมาศ มีลักษณะเป็นฉัตรเบญจาและอภิมุขมลัย ถักด้วยดอกพุทฺธิ์ประดิษฐ์ลาย 6 ก้าน 6 ดอก ซ้อนกัน 2 ชั้น ห้อยด้วยอุบะจำปา ซึ่งดอกพุทฺธิ์ได้ประดิษฐ์มาจากการนำไม้ระกำมาเหลาขึ้นรูปทรงอย่างดอกพุทฺธิ์แล้วหุ้มด้วยผ้าขาวพันด้วยด้ายสีเขียวเป็นก้านจึงนำมาถักเป็นตาข่าย

ภาพที่ 2.59 เครื่องแขวนดอกไม้สดในงานพระบรมศพสมเด็จพระพันปีหลวงในพระที่นั่งดุสิต
หาปราสาท พ.ศ. 2463

ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.003 หวญ 32/3/1)

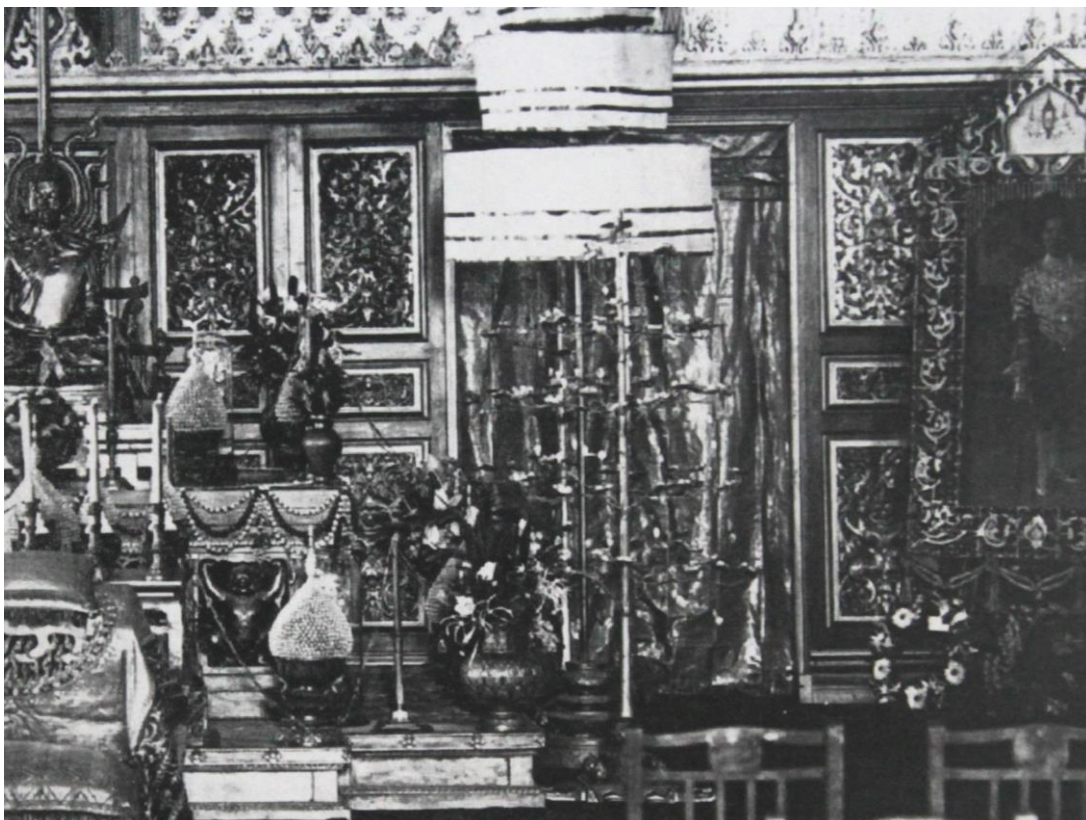
จากการศึกษาในภาพถ่ายได้ปรากฏ ด้านบนเพดานพระที่นั่งห้อยระย้าแปลง
ขนาดใหญ่ร้อยด้วยดอกมะลิผูกห้อยเป็นเส้น อุบะทำด้วยดอกจำปา แต่เดิมระย้าแปลงนี้ได้พลิกแพลง
จากการนำเอาระย้าใหญ่กับพวงแก้วมารวมกันที่พระทวารมีพวงแก้ว 2 ชั้น ร้อยด้วยดอกมะลิใช้ดอก
จำปาเป็นอุบะ ภายในสังเค็ดสวดพระอภิธรรมบนเพดานมีโคมหวดห้อยประดับถัดมาซ้ายด้วยดอกพุท
พงอุบะเป็นดอกจำปา ตรงชายหลังคาสังเค็ดห้อยกลิ้งตะแคงที่ทำจากดอกพุท มะลิ และจำปา

ภาพที่ 2.60 ระย้าแปลง เครื่องแขวนดอกไม้สดขนาดใหญ่ที่ใช้ในงานพระบรมศพสมเด็จพระพันปีหลวง พ.ศ. 2463

ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สำนัก (ม.ป.ป.)

จากการศึกษาในภาพถ่ายได้ปรากฏ ระย้าแปลง เครื่องแขวนขนาดใหญ่ที่พลิกแพลงมาจากระย้ากับพวงแก้วเข้าด้วยกันประดิษฐ์จากดอกมะลิร้อยต่อดอกเป็นเส้นๆ นำมาผูกห้อยกับโครงให้เป็นพวงลดหลั่นกันเป็นชั้นๆ ระหว่างมุมมีเฟื้องห้อยอุบะลูกลุ่ยดอกจำปา

ภาพที่ 2.61 เครื่องนมัสการและกรอบพระบรมรูปในงานพระบรมศพสมเด็จพระพันปีหลวง ในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พ.ศ. 2463

ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.003 หวญ 32/2/1)

จากการศึกษาในภาพถ่ายได้ปรากฏ พบที่ตั้งเครื่องนมัสการนี้ทำด้วย ดอกบานไม่รู้โรยปักไม้ระกำเสียบลงในแกนดินเหนียวที่ปั้นเป็นแท่งทรงกระบอก ในภาพจะเห็นกรอบพระบรมรูปของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถในโครงถักตาข่ายดอกพุดลาย 4 ก้าน 4 ดอก ด้านบนโครงตาข่ายเป็นรูปทรงสามเหลี่ยมคล้ายกับหน้าบันมีซุ้มใบระกาภายในซุ้มมีตรา ผส. ด้านข้างซุ้มมีชลุสสีห์และราชสีห์ ด้านข้างและด้านล่างของโครงตาข่ายผูกเป็นลายก้านขดรูปหงส์ซึ่งลวดลายเหล่านี้ประดิษฐ์ด้วยการนำเอากลีบดอกบานไม่รู้โรยมาติดกับแบบด้วยกาวแป้งเปียก ด้านล่างกรอบพระรูปห้อยเฟื้องเย็บแบบมีอุบะไทยทรงเครื่องจากดอกมะลิและดอกจำปา

ภาพที่ 2.62 งานบำเพ็ญพระราชกุศลพระศพสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2466

ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.ผท. 5/77)

จากการศึกษาในภาพถ่ายได้ปรากฏ กรอบพระรูปพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์ ออกแบบผูกปลายอย่างศิลปะยุโรปเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยม ด้านบนเป็นซุ้มโค้งมีตราวงกลมภายในมีอักษรย่อ สท. ลวดลายล้วนติดด้วยกลีบดอกบานไม่รู้โรยกับกาวแปะเปียก และมีการเย็บแบบดอกไม้ทรงกลมประดับอยู่บนตาข่ายดอกมะลิที่ร้อยต่อดอกเป็นเส้นๆ ผูกติดกับโครงงให้เป็นริ้วเส้นตรงเต็มโครง

ภาพที่ 2.63 งานพระศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุขสวัสดิ์ กรมหลวงอดิศรอุดมเดช
พ.ศ. 2468

ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ. ผท. 8/152)

จากการศึกษาในภาพถ่ายได้ปรากฏ กรอบพระรูปพระองค์เจ้าสุขสวัสดิ์กรมหลวง
อดิศรอุดมเดช เป็นโครงรูปสี่เหลี่ยมถักตาข่ายดอกพุดลายดาวกระจายผูกปลายกนกเปลวกำนด แล้ว
ติดด้วยกลีบดอกบานไม่รู้โรยกับกาวแปงเปียก ด้านล่างร้อยดอกพุดตัดก้านเป็นเส้นยาวทิ้งห้อยลงเป็น
ทรงสามเหลี่ยมหน้าซ่าง นอกจากนี้ยังมีการร้อยมาลัยโซ่ลายเกลียวจากดอกมะลิห้อยพวงอุบะเต้ารัง
(อุบะแขก) ร้อยจากดอกมะลิและดอกจำปาบริเวณที่ด้านล่างฐานพระโกศยังมีการนำเอาพวงหรีด
อย่างฝรั่งมาวางประดับอีกด้วย

ภาพที่ 2.64 งานพระศพพระวิมาดาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปดิวรัดา พ.ศ. 2472
ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.003 หวญ 33/7/41)

จากการศึกษาในภาพถ่ายได้ปรากฏ มาลัยรัตนฐานพระรูป ร้อยจากดอกพุทธรักษา สอดสีด้วยกุหลาบมอญร้อยสลัปลายชกกริช มีพวงอุบะสองชายร้อยจากดอกมะลิและดอกจำปา ผูกต่อด้วยมาลัยตุ้มและมาลัยซีก และด้านล่างนี้ยังมีต้นกัลปิงหาเสียบดอกมะลิซึ่งเป็นรูปแบบการแต่งด้วยดอกไม้ จัดไว้ตั้งแต่งเป็นเครื่องนมัสการที่จะมีเห็นกันในราชสำนัก

จากการศึกษางานดอกไม้เครื่องสดในธรรมเนียมพระบรมศพและพระศพเจ้านาย โดยค้นคว้าภาพถ่ายเก่าจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ได้ปรากฏหลักฐานงานช่างฝีมือดอกไม้เครื่องสดที่ประดิษฐ์คิดค้นขึ้นภายในราชสำนัก มีความวิจิตรอ่อนช้อยงดงามตามที่ปรากฏในภาพถ่ายเก่าสามารถระบุได้ว่าในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายมีการประดับเครื่องแขวนอย่างเช่น ระย้าสามชั้น ระย้าแปลง ระย้าน้อยแบบต่างๆ โคมจีน โคมฝรั่ง พู่กลิ้ง ฉัตรสมุดดอกไม้สด ภายในสถานที่ประดิษฐานพระบรมศพหรือพระศพมีการประดับด้วยเครื่องนมัสการอย่างพนมดอกไม้ ตั้งแตงบนพานทอง เครื่องทองน้อย กรอบพระบรมรูปหรือพระรูปที่ประดิษฐ์ด้วยดอกไม้สด มาลัยต่างๆ ม่านตาข่ายดอกไม้สดทั้งที่ประดับฉากกลับแล ชุ่มประตู่ ชุ่มพระแท่นเบญจจา และที่สำคัญคือ พระจิตกาธานที่ประดับด้วยดอกไม้เครื่องสด พระโกศดอกไม้สดเฟื้องและดอกไม้ประดับบนพระโกศและพระโกศจันทร์ ฉัตรดอกไม้สด เป็นต้น ซึ่งงานดอกไม้เครื่องสดเหล่านี้ล้วนแต่แสดงให้เห็นถึงพระอิสริยยศอิสริยยศักดิ์ของเจ้านาย

2.4 เอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ภูษิต (2558) งานช่างแกะสลักและผลไม้ในสมัยรัตนโกสินทร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความเป็นมาของงานช่างแกะสลักผักและผลไม้ในสมัยรัตนโกสินทร์ 2) วิเคราะห์งานช่างแกะสลักผักและผลไม้ในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร หลักฐานทางประวัติศาสตร์และสัมภาษณ์ช่างผู้เชี่ยวชาญ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยสรุป ได้ดังนี้

1) งานช่างแกะสลักผักและผลไม้ในสมัยรัตนโกสินทร์ แบ่งออกเป็น 3 ช่วงพบว่า ช่วงที่ 1 สมัยรัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 3 งานแกะสลักทำอยู่เฉพาะพระบรมมหาราชวังจนถึงสมัยรัชกาลที่ 3 จึงปรากฏหลักฐานพบว่าถูกถ่ายทอดสู่ชาวบ้าน ลวดลายดอกไม้เป็นลักษณะไม่สลับซับซ้อนมากนัก ช่วงที่ 2 สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 7 พบว่างานแกะสลักผักและผลไม้ได้รับอิทธิพลตะวันตกทางด้านรูปแบบ คือ นำนำไปใช้ตกแต่งกับงานขนาดใหญ่และหลากหลายมากขึ้น และใช้ในงานพระราชพิธีมีช่างเกิดในระบบสังคม คือ ช่างหลวง พระช่าง และช่างชาวบ้าน ช่วงที่ 3 รัชกาลที่ 8 ถึงรัชกาลที่ 9 มีการพัฒนารูปแบบและลวดลายใหม่ๆ โดยการนำลวดลายดั้งเดิมมาผสมผสานและเลียนแบบจากธรรมชาติ งานแกะสลักสมัยปัจจุบันเฟื่องฟูจนเป็นงานอาชีพและมีการเรียนการสอนในหลักสูตรคหกรรมศาสตร์

2) การวิเคราะห์งานช่างแกะสลักผักและผลไม้พบหลักฐานลวดลายต้นแบบมาจากดอกบัว โดยเริ่มแรกเป็นกลีบบัวลักษณะรูปสามเหลี่ยม ส่วนต้นแบบของลวดลายมาจากธรรมชาติ มา

จากดอกวงกลมของงานศิลปกรรม รูปแบบของงานศิลปะแกะสลักได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธและพราหมณ์ โดยทางศาสนาพุทธมีอิทธิพลทำให้ผลงานมีลักษณะพลิ้วไหว ละเอียด ประณีต ส่วนการนำงานแกะสลักไปใช้ ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์ ซึ่งจัดทำขึ้นเพื่อถวายพระเกียรติตามคติสมมติเทพ และมีกลุ่มช่างเกิดขึ้นตามบริบทของสังคมไทยในแต่รัชสมัย ได้แก่ ช่างหลวง ช่างสตรีชาววัง พระช่าง ช่างของวัดและช่างอาชีพ

געקאג (2546) การศึกษาวิเคราะห์ศิลปะพื้นบ้าน : กรณีศึกษางานแทงหยวกในเขตภาคกลาง การวิจัยครั้งนี้มีจุดหมายเพื่อศึกษาศิลปะงานแทงหยวกในประเด็น กระบวนการสร้างสรรค์รูปแบบลวดลาย ผลงานแทงหยวกในเขตภาคกลาง ความเหมือนและความแตกต่าง และกระบวนการถ่ายทอดความรู้งานแทงหยวกของแต่ละพื้นบ้านในเขตภาคกลาง ซึ่งผลการสรุปได้ดังนี้

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา กลุ่มช่างแทงหยวกในเขตภาคกลาง จังหวัดกรุงเทพมหานคร จังหวัดนครปฐม จังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดชัยนาท กระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน ช่างแทงหยวกจะเริ่มต้นแทงหยวกลายพื้นหนึ่ง ลายพื้นสาม ลายพื้นห้า ลายหน้ากระดาน ลายกระจัง ลายประกอบเส้า ลายน่องสิงห์ เมื่อได้ลายที่ต้องการครบจะประกอบเป็นส่วนต่างๆ คือ ส่วนฐาน ส่วนเรือนไฟ ส่วนรัดเกล้า ส่วนเส้า และส่วนประดับตกแต่งโดยนำฟักทอง ฟัก มะละกอ เผือก มัน และผลไม้ แกะสลักเป็นรูปสัตว์ ดอกไม้เพื่อประกอบงานหยวก และประดับด้วยดอกไม้สด ซึ่งเป็นการสร้างสรรค์ผลงานของกลุ่มช่างโรงเรียนผู้ใหญ่พระตำหนักสวนกุหลาบ ซึ่งต่างจากกลุ่มช่างจังหวัดนครปฐม จังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดชัยนาทซึ่งจะมีงานหวนกเป็นหลัก มีการแกะสลักผลไม้เพียงเล็กน้อย จากนั้นก็ประกอบเป็นชั้นๆ โดยเริ่มจากชั้นบนส่วนของรัดเกล้า ชั้นกลางส่วนของเรือนไฟสำหรับวางลูกโกศ หีบ ชั้นฐานส่วนล่างสุด สิ่งสำคัญในการประกอบโครงแบบคือการเชื่อมส่วนหัวท้ายของแผงหยวกที่ประกอบไว้เป็นส่วนๆ ให้เป็นมุม 45 องศา เมื่อนำมาประกบกันเข้าแล้ว จะทำให้หยวกทำมุมฉาก ตัวลายต่อกันตรงมุม อย่างสนิทไม่ให้ลายขาด หรือลายเหลื่อมกัน ประโยชน์การสร้างสรรค ผลงานเพื่อประดับตกแต่งเชิงตะกอน จิตกาอาณ เมรุ พระเมรุมาศ ตั้งลูกโกศ และหีบ ก่อนทำการฌาปนกิจ ซึ่งเป็นงานอวมงคล งานหยวกจะใช้ประกอบงานมงคล คือ ลอยกระทง โขนจุกประดับธรรมมาสน์เทศนา รูปแบบการขึ้นโครงสร้าง ความประณีต ความคิดสร้างสรรค์ มีความแตกต่างขึ้นอยู่กับยศศักดิ์ เพศผู้ตาย รูปแบบการแตกต่างกันของกลุ่มช่างโรงเรียนผู้ใหญ่พระตำหนักสวนกุหลาบ และกลุ่มช่างแต่ละจังหวัด วัสดุที่ใช้สร้างสรรค์ผลงานที่สำคัญประกอบด้วย กาบกล้วย ตานีที่ไม่ตกเครือ ผลไม้ มะละกอ ฟักทอง ฟัก มันเทศ เผือก สีส้อมหยวก อุปกรณ์ที่สำคัญ มีดแทงหยวกต้องบางและมีความคมอย่างมาก กระบวนการถ่ายทอดความรู้ให้กับ ลูก หลาน ญาติ และคนรู้จักที่มีใจรักงานศิลปะการแทงหยวกโดยให้เป็นลูกมือ ปฏิบัติ บอกกล่าว สังเกตการทำงานของช่างที่

มีความนาญ และทักษะการแทงหยวกเป็นแบบอย่าง คุณสมบัติของช่างแทงหยวกต้องมีความอดทน และมีใจรักงานศิลปะการแทงหยวก เรื่องของความเชื่อที่เกี่ยวกับการแทงหยวกโดยรวมจะสร้างสรรค์ผลงานเพื่อความสวยงาม เป็นเกียรติกับผู้ตาย ที่สำคัญหยวกแทงหยวกของกลุ่มช่างจะถ่ายทอดความรู้ให้กับ ลูก หลาน ญาติ และคนรู้จักที่มีใจรักงานศิลปะการแทงหยวกโดยให้เป็นลูกมือ ปฏิบัติบอกกล่าว สังเกตการทำงานของช่างที่มีความชำนาญ และทักษะการแทงหยวกเป็นแบบอย่าง คุณสมบัติของช่างแทงหยวกต้องมีความอดทน มีใจรักงานศิลปะการแทงหยวก เรื่องของความเชื่อที่เกี่ยวกับการแทงหยวกโดยรวมจะสร้างสรรค์ผลงานเพื่อความสวยงาม เป็นเกียรติกับผู้ตาย ที่สำคัญหยวกกล้วยมีคุณสมบัติพิเศษไม่ไหม้ไฟ และดูดซับกลิ่น

มธุวีริญ์ (2555) องค์ความรู้ครุภูมิปัญญาประณีตศิลป์ โรงเรียนช่างฝีมือในวัง(หญิง) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติชีวิต ผลงาน องค์ความรู้และกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของครุภูมิปัญญาประณีตศิลป์ ด้านดอกไม้สด ด้านอาหารและขนม และด้านปักสะตึง จำนวน ๕ ท่าน โดยใช้ระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ ข้อมูลที่ศึกษาใช้การสังเคราะห์เอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์เดี่ยวและกลุ่ม วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอผลการศึกษาด้วยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่ามีครุภูมิปัญญาด้านดอกไม้สด ได้รับการถ่ายทอดความรู้ในงานประณีตศิลป์ด้านดอกไม้สดมาจากชาววังรุ่นก่อน ซึ่งเป็นช่างดอกไม้ชั้นสูง เป็นเอกลักษณ์ประจำชาติที่บรรพบุรุษได้ประดิษฐ์คิดค้นสร้างสรรค์ และออกแบบตกแต่งให้สอดคล้องกับความเชื่อ ความศรัทธาในการแสดงออกสู่พิธีกรรมในพระพุทธศาสนา ขนบธรรมเนียมและประเพณีไทย ครุภูมิปัญญาด้านอาหารและขนมสืบทอดการทำอาหารและขนมแบบชาววังดั้งเดิม มีการคิดสร้างสรรค์ ปรับประยุกต์ ผสมผสาน ความรู้จากแหล่งต่างๆ จนเกิดเป็นเอกลักษณ์ทั้งในด้านรูปลักษณ์และรสชาติ คิดสูตรของตนเองขึ้นมาใหม่ร่วมสมัยขณะที่ยังคงแนวนุรักษ์ไว้ได้อย่างครบถ้วน มีการปรับปรุงแก้ไขจดบันทึกไว้เป็นสูตรอาหารที่ถ่ายทอดให้อนุชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ครุภูมิปัญญาอย่างครบถ้วน มีการปรับปรุงแก้ไขจดบันทึกไว้เป็นสูตรอาหารที่ถ่ายทอดให้อนุชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ครุภูมิปัญญาด้านปักสะตึง เรียนรู้จากครุภูมิปัญญาสืบสานวิชาช่างปักสะตึงขั้นสูง สืบต่อกันมา และยังเรียนรู้ตามความสนใจ ทำให้เกิดการผสมผสานภูมิปัญญาดั้งเดิมกับภูมิปัญญาสากล ครุภูมิปัญญาประณีตศิลป์แต่ละด้านมีวิธีการเรียนรู้ถ่ายทอดความรู้ที่คล้ายคลึงกัน แต่มีความแตกต่างกันไปตามลักษณะของงาน ด้านดอกไม้สดจะสอนให้ใจเย็น ไม่ให้เครียดกับชิ้นงาน ใช้สุนทรีย์และสมาธิในการทำงานให้นักศึกษาค้นหาความถนัดและวิธีการของตนเอง ด้านอาหารและขนมเน้นการใส่ใจลงไปในทุกกระบวนการ การให้ชิมและจดบันทึก ด้านปักสะตึงให้นักศึกษาเลือกปลายเอง สอนวิธีการมองลายและสอดแทรกด้านจิตใจให้ใจเย็น มีสมาธิ อดทน ประณีต ละเอียดอ่อน ครุภูมิปัญญาที่มีการพัฒนา

ความรู้ด้านประณีตศิลป์ในราชสำนักโดยการเรียนรู้ สืบทอดและนำภูมิปัญญาที่มีอยู่มาสร้างสรรค์ผลงานอย่างต่อเนื่อง ทั้งยังได้ถ่ายทอดความรู้และทักษะสู่คนรุ่นใหม่และเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชน ซึ่งเป็นผลให้องค์ความรู้และภูมิปัญญาได้รับการสืบทอด สิ่งที่เป็นแรงบันดาลใจในการทำงานของครุภูมิปัญญา คือ ศรัทธาที่มีต่อพระบรมวงศานุวงศ์และสำนักในการเป็นข้าราชการสำนักและพระราชดำรัสของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีในการพัฒนาความรู้ด้านประณีตศิลป์ในราชสำนักไทยให้คงอยู่สืบไป

โอภาส (2556) รูปแบบและวิธีการจัดการพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมดอกไม้ เขตดุสิต กรุงเทพฯ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ วัฒนธรรมดอกไม้ เขตดุสิต กรุงเทพฯ เพื่อศึกษากระบวนการจัดการ แนวคิดการจัดแสดง นิทรรศการ (Exhibition) วิธีการบริหาร สภาพปัญหา และตัวแปรที่ก่อให้เกิดความสำเร็จของพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมดอกไม้ เขตดุสิต กรุงเทพฯ ตลอดจนเสนอแนวทางการจัดการ และการจัดแสดงนิทรรศการ (Exhibition) ที่จะ เป็นประโยชน์สำหรับการดำเนินกิจการพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมดอกไม้ต่อไปมีวิธีการศึกษาทั้งภาค เอกสารและภาคสนาม โดยการสำรวจ สังเกตการณ์ สัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่และผู้ที่เกี่ยวข้องกับ พิพิธภัณฑ์ที่ศึกษา ทางการวิเคราะห์เพื่อหารูปแบบของการจัดการ พิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมดอกไม้ เขตดุสิต กรุงเทพฯ และเสนอผลการศึกษา

ผลการศึกษาพบว่าพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมดอกไม้เป็นพิพิธภัณฑ์ที่เสนอเรื่องราว วัฒนธรรมของดอกไม้แห่งแรกในประเทศไทยและแห่งเดียวของโลก นำเสนอชิ้นงานจากศิลปะ ดอกไม้และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับการจัดดอกไม้จากอดีตถึงปัจจุบัน ตั้งอยู่ถนนนครไชยศรี เขตดุสิต กรุงเทพฯ เปิดดำเนินงานเมื่อ พ.ศ. 2555 การศึกษาในด้านการจัดแสดงของ พิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมดอกไม้ประกอบด้วย อาคารพิพิธภัณฑ์ 1 หลัง เป็นบ้านโบราณสไตล์ โคลเนี่ยล ขนาด 2 ชั้น อายุประมาณ 100 ปี นำมาปรับพื้นที่ภายในเป็นห้องจัดนิทรรศการทั้งหมด 7 ห้อง ห้องที่ 1 หอภาพดุสิต ห้องที่ 2 โลกแห่งวัฒนธรรมดอกไม้ห้องที่ 3 อุโบสถดอกไม้ห้องที่ 4 และ 5 หอมรดกวัฒนธรรมดอกไม้ ห้องที่ 6 ปากกาและดินสอ ห้องที่ 7 หัวใจแห่งการจัดดอกไม้ สมัยใหม่ นอกจากนี้จะจัดแสดงนิทรรศการภายในอาคารแล้ว ยังมีการจัดสวนซึ่งเป็นนิทรรศการที่มีชีวิต ซึ่งรวบรวมพันธุ์ไม้และดอกไม้ที่ใช้ในงานวัฒนธรรมดอกไม้ไทย ตลอดจนพันธุ์ไม้มงคลที่หลากหลาย ตามทิศมงคลและความเชื่อของชาวไทยแต่โบราณ ให้ผู้เข้าชมได้ศึกษาหาความรู้สำหรับการบริหารจัดการ พิพิธภัณฑ์แห่งนี้ มีโครงสร้างการบริหารจัดการ พิพิธภัณฑ์โดยแบ่งเป็น 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายมัคคุเทศก์ และฝ่ายบริการ ซึ่งมีเจ้าหน้าที่ประจำ 11 คน และเจ้าหน้าที่ล่วงเวลา 2 คน

ค่าเข้าชมทั้งชาวไทยและต่างประเทศคนละ 150 บาท มีการประชาสัมพันธ์ทางสื่อต่างๆ ทั้งหนังสือพิมพ์ นิตยสาร รายการโทรทัศน์ และทางเว็บไซต์ส่วนตัว ปัญหาของพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมดอกไม้คือ จำนวนผู้เข้าชมในช่วงเวลาที่ผ่านมายังมีน้อย เนื่องจากมีปัญหาด้านทำเลที่ตั้งและการเดินทางที่ลำบาก รวมทั้งบุคลากรมีไม่เพียงพอทำให้ผู้เข้าชมต้องนั่งรอการฟังบรรยายเป็นเวลานาน และสิ่งของจัดแสดงที่เป็นชิ้นงานของดอกไม้ยังมี น้อยเกินไป ผลจากการศึกษาทำให้เห็นว่าพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมดอกไม้มีสภาพปัญหาและความไม่พร้อม ทำให้ไม่ประสบผลสำเร็จและบรรลุเป้าหมายของการเป็นแหล่งเรียนรู้และความเพลิดเพลิน ดังนั้นผู้ศึกษาจึงได้เสนอรูปแบบและวิธีการปรับปรุงการบริหารจัดการและการจัดแสดง (Exhibition) พิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมดอกไม้ให้เกิดความเหมาะสมต่อไป

บทที่ 3

วิธีดำเนินการ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษางานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ จากข้อมูลหลักฐานทางศิลปกรรม เอกสาร ตำรา บันทึกพงศาวดาร ภาพถ่ายเก่าในหอจดหมายเหตุแห่งชาติ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและดำเนินการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญรวบรวมเป็นองค์ความรู้ มีวิธีดำเนินการดังนี้

3.1 การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

3.1.1 ประชากร

3.1.2 กลุ่มตัวอย่าง

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

3.2.1 ลักษณะของเครื่องมือ

3.2.2 ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

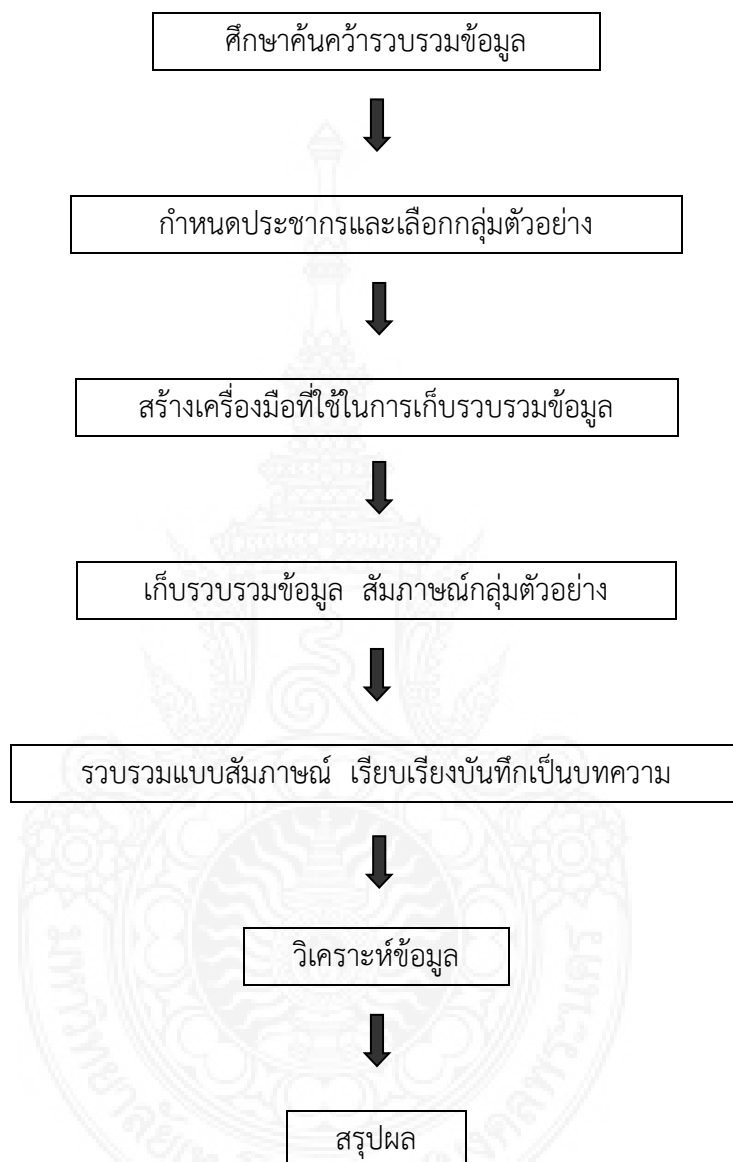
3.3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ

3.3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ

3.3.3 การเก็บข้อมูลโดยการสังเกต

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

แผนภูมิแสดงกระบวนการศึกษางานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพ
เจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์

แผนภูมิที่ 3.1 แสดงกระบวนการศึกษางานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพ
เจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์

3.1 การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

3.1.1 ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพครั้งนี้ คือ ข้าราชการที่อยู่ในพระบรมมหาราชวัง ซึ่งเป็นบุคคลที่อาศัยอยู่ในเขตพระราชฐานชั้นในและข้าราชการที่ปฏิบัติหน้าที่ในพระบรมมหาราชวัง โดยครอบคลุมบุคลากรที่เกี่ยวข้องอยู่ในขอบข่ายที่ศึกษา ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญและผู้ชำนาญการที่มีความรู้มีประสบการณ์ และมีฝีมือเชิงช่างทางด้านงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักและประณีตศิลป์ชั้นสูงที่เกี่ยวข้องในงานออกพระเมรุ ทั้งนี้ประชากรดังกล่าวถือเป็นผู้สืบทอดองค์ความรู้ที่มีมาแต่โบราณ ทั้งยังผ่านการปฏิบัติงานจริงและมีประสบการณ์ความชำนาญ จึงนับได้ว่าเป็นผู้ที่ขับเคลื่อนทำให้เกิดการพัฒนาเปลี่ยนแปลงซึ่งมีบทบาทสำคัญอันจะส่งผลกระทบต่อรูปแบบที่มีวิวัฒนาการความเป็นมาอย่างยาวนาน เพื่อจะสามารถให้ข้อมูลโดยตรงและนำมาสู่บทสรุปของการศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้

3.1.2 กลุ่มตัวอย่าง

ผู้ศึกษาใช้วิธีการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) เริ่มต้นจากการสอบถามผู้เชี่ยวชาญทางด้านงานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ในพระบรมมหาราชวัง เพื่อสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเก็บข้อมูลเบื้องต้น และขอข้อมูลเกี่ยวกับผู้เชี่ยวชาญท่านอื่นๆ ที่มีความรู้ความสามารถถวายงานอยู่ในเขตพระราชฐานชั้นใน โดยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบบอกต่อ (Snowball Sampling) คือ ผู้ศึกษาเริ่มด้วยการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญกลุ่มตัวอย่าง จากนั้นให้กลุ่มตัวอย่างแนะนำผู้ที่จะให้ข้อมูลท่านอื่นๆ ต่อไป ซึ่งกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดจะครอบคลุมกลุ่มข้าราชการในพระบรมมหาราชวังไปจนถึงกลุ่มสตรีอาวุโสที่ถวายงานอยู่ในเขตพระราชฐานชั้นใน โดยผู้เชี่ยวชาญได้แนะนำจำนวน 7 ท่าน ดังนี้

1. คุณหญิงเพ็ญศรี เขียวมีส่วน อายุ 74 ปี ตำแหน่งงาน อาจารย์ใหญ่โรงเรียนช่างฝีมือในวังหญิง, หัวหน้าฝ่ายพระราชฐานชั้นใน กองวัง สำนักพระราชวัง ในพระบรมมหาราชวัง
2. นายบุญชัย ทองเจริญบัวงาม อายุ 50 ปี ตำแหน่งงาน เจ้าพนักงานในพระองค์ชำนาญการ กองศิลปกรรม สำนักพระราชวัง ในพระบรมมหาราชวัง
3. นางสาวมัตติกา เทพสิทธิ์ อายุ 59 ปี ตำแหน่งงาน ข้าราชการบริพารในเขตพระราชฐานชั้นใน สำนักพระราชวัง ในพระบรมมหาราชวัง
4. นางจันทน์ อินทรปัท อายุ 61 ปี ตำแหน่งงาน เจ้าพนักงานในพระองค์ชำนาญงาน กองศิลปกรรม สำนักพระราชวัง ในพระบรมมหาราชวัง

5. นายพรเทพ จันทรา อายุ 37 ปี ตำแหน่งงาน นักจัดการงานในพระองค์ ปฏิบัติการ กองศิลปกรรม สำนักพระราชวัง ในพระบรมมหาราชวัง

6. นายประเทือง บุญรอด อายุ 58 ปี ตำแหน่งงาน เจ้าพนักงานในพระองค์ ชำนาญงาน กองศิลปกรรม สำนักพระราชวัง ในพระบรมมหาราชวัง

7. นางสุกัญญา เอี่ยมสะอาด อายุ 63 ปี อดีตข้าราชการบริพารในเขตพระราชฐาน ชั้นใน

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

3.2.1 ลักษณะของเครื่องมือ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษามีดังนี้

3.2.1.1 แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) ที่ผู้ศึกษาสร้างขึ้นจากแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวความคิดในการศึกษา ตลอดจนได้ปรับปรุงแก้ไขและตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ โดยแบบสัมภาษณ์แบ่งคำถามออกเป็น 2 ด้าน ดังนี้

ด้านที่ 1 ศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมางานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์

ด้านที่ 2 วิเคราะห์รูปแบบกับพัฒนาการการประดิษฐ์คิดค้นงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก

3.2.1.2 กล้องบันทึกภาพ ผู้ศึกษาใช้กล้องบันทึกภาพจำนวน 1 ชุด เพื่อใช้ในการบันทึกภาพขณะสัมภาษณ์ และใช้บันทึกภาพตำราเอกสารโบราณที่ค้นคว้าเก็บข้อมูลมาเป็นหลักฐานอ้างอิงในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้

3.2.1.3 เครื่องบันทึกเสียง ผู้ศึกษาใช้เครื่องบันทึกเสียงจำนวน 1 ชุด เพื่อใช้ในการบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์ ซึ่งสามารถเก็บรวบรวมข้อมูลได้ละเอียดครบถ้วนและยังช่วยป้องกันความผิดพลาดตกหล่นของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์

3.2.1.4 สมุดบันทึก ผู้ศึกษาใช้สมุดจดบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ เพื่อเรียบเรียงและวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

3.2.2 ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

การสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือ มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาค้นคว้ารวบรวมหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เอกสาร ตำรา ภาพถ่ายเก่าภายในหอจดหมายเหตุแห่งชาติ โดยมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับงานดอกไม้เครื่องสดที่ปรากฏในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์

ขั้นตอนที่ 2 กำหนดขอบเขตโครงสร้างของเนื้อหาให้ครอบคลุมกับวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา จากนั้นจึงนำไปสร้างเป็นข้อคำถามในรูปแบบสัมภาษณ์

ขั้นตอนที่ 3 สร้างแบบสัมภาษณ์จากคำแนะนำของคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ แล้วนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมของข้อคำถาม จึงนำมาปรับปรุงแก้ไข

ขั้นตอนที่ 4 ปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ โดยมีคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วมพิจารณา จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์ที่ได้ไปวิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ซึ่งค่าดัชนีความสอดคล้องที่ได้จะอยู่ระหว่าง 0.5 - 1 ถือว่าใช้ได้ (ธานินท์, 2551)

ขั้นตอนที่ 5 นำแบบสัมภาษณ์ที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขสมบูรณ์แล้ว ไปเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 วิธีการ ดังนี้

3.3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) กับกลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางด้านงานดอกไม้เครื่องสดข้าราชการในพระบรมมหาราชวังไปจนถึงกลุ่มสตรีอาวุโสที่ถวายงานอยู่ในเขตพระราชฐานชั้นใน จำนวน 7 ท่าน ในช่วงเดือนตุลาคม 2558

3.3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary) จากข้อมูลหลักฐานทางศิลปกรรม เอกสาร ตำรา บันทึกพงศาวดาร ภาพถ่ายเก่าในหอจดหมายเหตุแห่งชาติ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานดอกไม้เครื่องสดที่ปรากฏในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2557 – กรกฎาคม 2559

ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิด้วยวิธีการสัมภาษณ์กลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางด้านงานดอกไม้เครื่องสดข้าราชการบริพารในพระบรมมหาราชวังไปจนถึงกลุ่มสตรีอาวุโสที่ถวายงานอยู่ในเขตพระราชฐานชั้นใน จำนวน 7 ท่าน ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อ 1. ศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมางานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์

ตารางที่ 3.1 การสืบทอดงานช่างดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักมีความเป็นมาอย่างไร

ผู้เชี่ยวชาญ	ผลการสัมภาษณ์
1.คุณหญิงเพ็ญศรี เขียวมีส่วน	ในอดีตมีการถ่ายทอดวิชาความรู้จากเจ้านาย สู่ข้าหลวงนางใน จะเริ่มถ่ายทอดกันตั้งแต่วัยเด็ก โดยเริ่มจากการเตรียมดอกไม้เด็ดดอกไม้ ฉีกใบตอง ร้อยอุบะลูกลุ่ยอย่างง่าย ๆ พอโตขึ้นมาหน่อยจะได้เริ่มร้อยมาลัย แล้วจึงเย็บดอกไม้ ใบตองตามลำดับ
2.นายบุญชัย ทองเจริญบัวงาม	สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ได้มีการสืบทอดงานช่างฝีมือนี้มาตั้งแต่สมัยอยุธยา โดยเจ้านายแต่ละสำนักก็จะมีวิชาความรู้ความถนัดแตกต่างกันออกไป อย่างในช่วงต้นกรุงก็ได้มี เจ้าคุณตานี ผู้ที่มีชื่อเสียงในด้านงานดอกไม้เครื่องสดก็ได้ถ่ายทอดให้ลูกหลานในสายสกุลหรือเฉพาะตำแหน่งตน ซึ่งอาจจะบอกได้ว่าคนโบราณนั้นหวังวิชาที่ว่าได้ การสืบทอดก็จะสอนกันปากต่อปากจับมือทำ ไม่นิยมเขียนเป็นตำราอย่างปัจจุบัน
3.นางสาวมัตถิกา เทพสิทธิ์	สมัยก่อนจะสอนเฉพาะในตำหนักของตน แต่ต่อมาเมื่อไม่มีเจ้านายคอยดูแลฝ่ายใน มีการเปลี่ยนแปลงระบบมาทำงานร่วมกันเป็นหมวดหมู่ เป็นแผนก จึงเกิดการเรียนรู้งานกันในกลุ่มงาน จนถึงปัจจุบัน เจ้านายท่านให้เปิดโรงเรียนสอน เพื่อถ่ายทอดวิชามิให้สูญหาย

ตารางที่ 3.1 (ต่อ)

ผู้เชี่ยวชาญ	ผลการสัมภาษณ์
4.นางจันทน์ อินทรปัท	มีการสืบทอดเรียนรู้มาจากยายหรือคนแก่คนแก่ใน ตำหนัก สมัยก่อนเขาทวงวิชา ถ้าไม่ใช่ลูกหลานเขาไม่สอน กันง่าย ๆ หลอก เขาสอนให้ทำของง่ายไปหายยาก
5.นายพรเทพ จันทรา	-
6. นายประเทือง บุญรอด	การเรียนรู้สืบทอดงานช่างฝีมือเหล่านี้ จะมีการเรียนรู้ กันภายในรั้วกำแพงวัง มีการสอนกันตัวต่อตัว แบบจับมือ กันทำเลย ให้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงให้ลงมือทำ สืบทอดกันเป็นรุ่น ๆ
7. นางสุกัญญา เอี่ยมสะอาด	มีความเป็นมาแบบรุ่นสู่รุ่น สอนกันภายในหมู่สังกัด ตำหนักเจ้านายพระองค์นั้น ๆ ซึ่งแต่ละที่ก็จะมี ความ ชำนาญไม่เหมือนกัน ตำหนักนี้ร้อยมาลัยสวย ตำหนักนี้เก่ง เครื่องหอม ตำหนักพระวิมาดาถักตาข่ายมีลวดลายสวยงาม แปลกตา เป็นต้น
สรุป	การสืบทอดงานช่างดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก มี การเรียนรู้จากเจ้านายสู่ข้าหลวงนางใน ซึ่งจะสืบทอดกันมา ตั้งแต่โบราณ จากอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ วิชาความรู้ จะถูกถ่ายทอดกันภายในตำหนักสอนกันแต่ลูกหลาน ค่อย ๆ ฝึกกันมาตั้งแต่เด็กทำจากของง่ายไปหายยาก ไม่นิยมเขียน เป็นตำราแต่จะจับมือสอน ด้วยหวังความรู้

ตารางที่ 3.2 ในราชสำนักมีขอบแบบแผนธรรมเนียมการใช้งานดอกไม้เครื่องสดอย่างไร

ผู้เชี่ยวชาญ	ผลการสัมภาษณ์
1.คุณหญิงเพ็ญศรี เขียวมีส่วน	<p>งานดอกไม้เครื่องสดที่ใช้สำหรับเจ้านายนั้น จำต้องอาศัยความประณีต พิถีพิถันเป็นอย่างยิ่งในงานพระราชพิธีต่าง ๆ จะต้องมีการใช้งานดอกไม้เครื่องนมัสการต่าง ๆ ที่มีแบบแผนที่ใช้สืบทอดต่อกันมาตามอย่างโบราณ อย่างเช่น เครื่องนมัสการทองทิศ จะต้องใช้พุ่มดอกไม้สำหรับ มาลัย ห้อยเศวตฉัตรจะต้องทรงเครื่องอุบะกีดอก ทุกอย่างมีรูปแบบที่ชัดเจน นอกจากนี้แล้ว ธรรมเนียมการใช้อย่างต้องตามพระอิสริยยศของเจ้านายด้วย ใช้ไม่เหมือนกัน</p>
2.นายบุญชัย ทองเจริญบัวงาม	<p>ธรรมเนียมการใช้เครื่องสดในวังนั้น จะต้องยึดตามแบบโบราณที่มีมาแบ่งการใช้ตามชั้นยศของเจ้านาย กล่าวคือ ชั้นพระเจ้าแผ่นดินก็จะมีลวดลายที่พิเศษสูงสุด ชั้นเจ้าฟ้า / ชั้นพระองค์เจ้าก็จะลดลงตามลำดับฐานันดรศักดิ์ อย่างพระจิตกาธานทรงบุษบกรัตเกล้าเก้าชั้นก็จะใช้สำหรับพระเจ้าอยู่หัวเท่านั้น</p>
3.นางสาวมติกา เทพสิทธิ์	<p>มีแบบแผนใช้กันมาแต่โบราณ งานดอกไม้เครื่องสดนี้ จะต้องใช้ตามพระยศของเจ้านาย เวลาจัดเครื่องนมัสการของพระเจ้าอยู่หัวก็จะเป็นอีกอย่างหนึ่ง จัดของสมเด็จพระเทพ ก็จะเป็นอีกอย่าง ใช้ไม่เหมือนกัน</p>
4.นางจันทน์ อินทรปัท	<p>ใช้ตามพระยศฐานันดรศักดิ์เจ้านาย ที่จะเห็นชัดคือ เครื่องนมัสการของแต่ละพระองค์จะไม่เหมือนกัน และอย่างมาลัยที่ใช้รดพระแสง/ห้อยเศวตฉัตร ก็จะมีแบบแผนที่ทำตามกันมาแต่โบราณเวลาทำก็จะเบิกดอกไม้กับพนัก</p>

ตารางที่ 3.2 (ต่อ)

ผู้เชี่ยวชาญ	ผลการสัมภาษณ์
4.นางจันทน์ อินทรปัท	งาน ซึ่งเขาจะให้มาตามจำนวนจำกัดตามรูปแบบที่ใช้ เวลาทำก็ต้องระมัดระวังเป็นอย่างมาก
5.นายพรเทพ จันทรา	ขนบธรรมเนียมการใช้ดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักจะต้องคำนึงถึงพระยศฐานันดรศักดิ์ของเจ้านาย อย่างเช่น พระจิตกาธาน ก็จะมีรูปทรงที่แตกต่างกัน ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะใช้ทรงบุษบกเก้าชั้น ของสมเด็จพระราชินีจะใช้ทรงบุษบกเจ็ดชั้น ลองลงมา ก็จะเป็นห้าชั้นสามชั้นตามลำดับพระยศ หรือชั้นยศเจ้าจอมมารดาจะใช้ทรงเบญจา แม้กระทั่งลวดลายของงานแทงหยวกก็แบ่งตามฐานันดรศักดิ์ จะใช้กันพรา้งเพื่อไม่ได้
6. นายประเทือง บุญรอด	แบบแผนในจะใช้ตามลำดับชั้นยศเจ้านาย ลวดลายรูปแบบจะมีขนบที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ ใช้เหมือนกันไม่ได้
7. นางสุกัญญา เอี่ยมสะอาด	ดอกไม้เครื่องสดที่ใช้สำหรับเจ้านาย จะมีแบบแผนกำหนดมาให้ชัดเจนใช้ไม่เหมือนกัน ตามแต่ชั้นยศโบราณทำมาอย่างไรก็ตามทำตามอย่างนั้น จะพลิกแพลงบ้างก็เป็นวัสดุที่หาได้ตามยุคตามสมัย ยกตัวอย่างเช่น เครื่องนมัสการแต่ละสำหรับก็จะมีรูปแบบการตั้งแต่ง แตกต่างกันอย่างเครื่องทองน้อยทั่วไปเจ้านายจะใช้พุ่มดอกไม้ 3 พุ่ม จัดลงในสำหรับ แต่ของพระเจ้าแผ่นดินจะใช้พุ่มดอกไม้ 5 พุ่ม จัดลงในสำหรับ หรืออย่างเครื่องแขวนระย้าใหญ่อย่างของเก่าที่เห็นแต่จะใช้กับพระเจ้าแผ่นดินองค์เดียว ชั้นยศที่

ตารางที่ 3.2 (ต่อ)

ผู้เชี่ยวชาญ	ผลการสัมภาษณ์
7. นางสุกัญญา เอี่ยมสะอาด	รองลงมาก็จะใช้กัน 2 ชั้นบ้างชั้นเดียวบ้าง หรือเปลี่ยนเป็น พวงแก้ว พวงกลางแทน
สรุป	ในราชสำนักมีขนบแบบแผนธรรมเนียมการใช้ดอกไม้เครื่องสดตามพระอิสริยยศฐานันดรศักดิ์ของเจ้านาย โดยสืบทอดแบบแผนมาตั้งแต่โบราณ ที่เห็นได้ชัดคือ แบบแผนการใช้เครื่องนมัสการของหลวงที่แต่ละประเภทจะใช้ตามชั้นยศของเจ้านาย หรือแม้กระทั่งลวดลายรูปแบบก็จะไม่ใช้กันพว้าเพื่อ ชำกััน

ตารางที่ 3.3 ที่มาของแหล่งวัตถุดิบดอกไม้สดในการสร้างงานของช่างฝีมือนำมาจากแหล่งใดบ้าง

ผู้ผู้เชี่ยวชาญ	ผลการสัมภาษณ์
1. คุณหญิงเพ็ญศรี เขียวมีส่วน	ภายในเขตพระราชฐานชั้นในมีการปลูกดอกไม้ไว้ใช้สำหรับใช้สอย ในแผนกนมัสการ ซึ่งตำแหน่งต่าง ๆ ของเจ้านายแต่ละพระองค์จะมีปลูกไว้เช่นกัน นอกจากจะเก็บมาใช้ประโยชน์ได้แล้ว ยังเป็นการประดับสถานที่ให้สวยงาม บางส่วนก็ได้มีการสั่งซื้อจากสวนนอกวัง เมื่อก่อนในสมัยโบราณก็มีการเกณฑ์มาจากที่ต่าง ๆ เมื่อมีพระราชพิธีสำคัญที่ต้องใช้จำนวนมาก
2. นายบุญชัย ทองเจริญบัวงาม	ในสมัยโบราณมีทั้งปลูกใช้เองที่ฝ่ายในและเกณฑ์มาจากหัวเมือง จากสวนนอกเพราะบางที่มีพระราชพิธีใหญ่ดอกไม้ที่ฝ่ายในไม่พอใช้จำต้องมีการสั่งเข้ามา แต่ใน

ตารางที่ 3.3 (ต่อ)

ผู้เชี่ยวชาญ	ผลการสัมภาษณ์
2.นายบุญชัย ทองเจริญบัวงาม	ปัจจุบันนี้ ที่ฝ่ายในไม่มีการเก็บดอกไม้ใช้เองแล้ว คงเหลือแต่การสั่งเข้ามาเพราะสะดวกสบายไม่ต้องเสียเวลาไปเก็บ
3.นางสาวมัตติกา เทพสิทธิ์	สมัยก่อนนิยมปลูกไว้ใช้กันเองตามตำหนักตามเรือน ซึ่งจะมีเวรเก็บดอกไม้ตอนเช้าตรู่อส่งไปแผนกนมัสการเพื่อทำของหลวง ตำหนักไหนที่เจ้านายเก่งเรื่องงานดอกไม้ เครื่องสัดก็จะปลูกไม้แทบทุกมุมของตำหนัก ทั้งดอกพุ่ม มะลิ พุทธชาติ ผกากรอง และอีกหลาย ๆ ชนิด ซึ่งนอกจากจะปลูกเองแล้วยังมีการสั่งจากสวนต่าง ๆ อีกด้วย
4.นางจันทนี อินทรปัท	ดอกไม้ส่วนใหญ่สมัยก่อนปลูกใช้กันเอง แต่ปัจจุบันนี้ สั่งซื้อเป็นส่วนใหญ่ เมื่อก่อนตอนเด็ก เขามีเวรไปเก็บดอกไม้ เวลาทำงานที่จะไปเก็บดอกจำปามาทำอุบะมาลัย คนเก็บก็จะถามว่าเอาไปทำอะไรก็จะเก็บให้ตามจำนวน เวลาเก็บดอกพุกุลถวายเจ้านายทรงงานก็ต้องเอาผ้าขาวรองที่ใต้ต้นมิใช่เก็บเอาที่ล่องล่นตามพื้นดิน แม้แต่เก็บดอกไม้ก็ยังคงละเมียดละมัยไม่ใช่สักแต่ทำ เพราะของถวายเจ้านายถือเป็นของสูง
5.นายพรเทพ จันทรา	สมัยโบราณมีการเกณฑ์มาจากหัวเมือง จำพวกต้นกล้วย ผักผลไม้ที่ใช้แกะสลักประดับพระจิตกาธาน ซึ่งบางทีจะมีสวนที่ในวังสั่งมาใช้อยู่เนื่อง ๆ
6. นายประเทือง บุญรอด	มีการปลูกใช้กันเองที่ฝ่ายใน และสั่งซื้อจากสวน ซึ่งทุกวันนี้ภายในเขตพระราชฐานก็ยังมีต้นดอกพุดเก่าแก่ ดอกพิกุล ดอกจำปาจำปี ที่มีอายุมากแล้วให้เห็นกันอยู่ทั่ว-

ตารางที่ 3.3 (ต่อ)

ผู้เชี่ยวชาญ	ผลการสัมภาษณ์
6. นายประเทือง บุญรอด	ไป และที่โดนตัดทิ้งไปก็มาก เพราะเดี๋ยวนี้สั่งซื้อกันหมดแล้ว ไม่ค่อยนิยมเก็บใช้เองอย่างแต่ก่อน
7. นางสุกัญญา เอี่ยมสะอาด	มีการสั่งเข้ามายังแผนกนมัสการหรือแม่แต่แผนกสนมพลเรือนก็มีการสั่งมาใช้งานเช่นกัน แต่ที่ฝ่ายในจะมีการปลูกไว้ตามตำหนักตามเรือน มีเวรไปเก็บเพื่อส่งให้เรือนนมัสการจัดทำงานถวายหลวงต่อไป
สรุป	แหล่งที่มาของวัตถุดิบดอกไม้สดที่นำมาใช้ในราชสำนักมี 2 แหล่ง คือ ปลูกไว้ใช้เองตามตำหนักหรือเขตพระราชฐานชั้นใน และสั่งนำเข้ามาใช้ในราชสำนักมีทั้งจากสวนหรือเกณฑ์มาจากหัวเมือง

ตารางที่ 3.4 ผู้ปฏิบัติหน้าที่และฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักคือกลุ่มใด

ผู้เชี่ยวชาญ	ผลการสัมภาษณ์
1.คุณหญิงเพ็ญศรี เขียวมีส่วน	ผู้ปฏิบัติหน้าที่งานดอกไม้เครื่องสด คือ ฝ่ายใน ซึ่งจะมีแผนกนมัสการเป็นศูนย์กลาง แต่สตรีฝ่ายในจะมีฝีมือมีความสามารถด้านงานดอกไม้เครื่องสดอยู่แล้ว และจะมีอีกฝ่าย คือ แผนกสนมพลเรือน ฝ่ายหน้า ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับงานช่างแทงหยวกและเครื่องสดสลักของอ่อน
2.นายบุญชัย ทองเจริญบัวงาม	ฝ่ายใน ข้าราชการบริพารในเขตพระราชฐานชั้นใน และฝ่ายสนมพลเรือนที่มีหน้าที่เกี่ยวกับเครื่องสดงานช่างแทงหยวก

ตารางที่ 3.4 (ต่อ)

ผู้เชี่ยวชาญ	ผลการสัมภาษณ์
3.นางสาวมัทิกา เทพลีธี	กลุ่มสตรีฝ่ายใน ตั้งแต่เจ้านายฝ่ายในลงมาถึงข้าราชการบริพารฝ่ายใน ซึ่งถือว่าเป็นงานฝีมือที่จำต้องมีติดตัว เพื่อถวายงานเจ้านาย
4.นางจันทน์ อินทรปัท	ข้าราชการบริพารฝ่ายใน โดยมีเจ้านายฝ่ายในคอยควบคุมดูแลในแต่ละตำแหน่ง ซึ่งในสมัยก่อน ยิ่งช่วงรัชการที่ห้า เจ้าจอมมีมากแต่ละตำแหน่งต่างประชันขันแข่งทำดอกไม้ถวายพระเจ้าอยู่หัวเพื่อเป็นที่โปรดปราน ต่อมาเจ้านายลดลงหายไปตามกาลเวลา หน้าที่ส่วนใหญ่จึงลงมาที่แผนกนมัสการทำหน้าที่ถวายงานแทน
5.นายพรเทพ จันทรา	ถ้าเป็นงานดอกไม้จะเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายใน และงานแทงหยวกเครื่องสดจะเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายสนมพลเรือน หรือเรียกล้าลองว่า สัปเหร่อหลวง
6. นายประเทือง บุญรอด	เจ้าหน้าที่ฝ่ายในจะดูแลเรื่องของงานดอกไม้สด ซึ่งในสมัยโบราณจะมีเจ้านายฝ่ายในทรงเป็นผู้ควบคุมอีกที แต่การทำงานปัจจุบันจะตกไปที่แผนกนมัสการเป็นส่วนใหญ่ และอีกฝ่ายหนึ่งที่ทำหน้าที่เครื่องสดแทงหยวก คือ ฝ่ายสนมพลเรือน ซึ่งทำมาแต่ครั้งโบราณ แต่ปัจจุบันขาดแคลนช่างแทงหยวกที่มีความชำนาญ
7. นางสุกัญญา เอี่ยมสะอาด	ปัจจุบันหน้าที่ของแผนกนมัสการ ฝ่ายใน สมัยก่อนข้าราชการบริพารฝ่ายในทุกตำแหน่งจะต้องมีหน้าที่ทำดอกไม้เครื่องสดอยู่แล้ว ด้วยทำถวายเจ้านายและยังทำให้เจ้านายไปถวายพระเจ้าอยู่หัว

ตารางที่ 3.4 (ต่อ)

ผู้เชี่ยวชาญ	ผลการสัมภาษณ์
สรุป	ในราชสำนักมีฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับงานดอกไม้เครื่องสดอยู่ 2 ฝ่าย คือ ข้าราชการบริพารฝ่ายใน ซึ่งปัจจุบันเป็นแผนกนมัสการ มีหน้าที่คอยดูแลจัดทำดอกไม้เครื่องนมัสการต่างๆ ของเจ้านาย และฝ่ายสนมพลเรือนมีหน้าที่จัดทำเครื่องสดงานแหงหยวกของหลวง

ตารางที่ 3.5 งานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักจากอดีตจนถึงปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร

ผู้ผู้เชี่ยวชาญ	ผลการสัมภาษณ์
1.คุณหญิงเพ็ญศรี เขียวมีส่วน	สมัยก่อนงานดอกไม้เครื่องสดที่ทำกันยังฝ่ายใน จะมีเจ้านายทรงคอยเอาใจใส่ดูแล มีความประณีตพิถีพิถัน เนื่องด้วยทำถวายเจ้านายพระเจ้าแผ่นดิน มีการคิดพัฒนาอยู่เสมอยิ่งช่วงรัชกาลที่ 5 งานดอกไม้มีความเจริญ ด้วยเจ้านายฝ่ายใน มีมากมายหลายตำหนัก ผู้คนฝ่ายในมีมาก ซึ่งต่อมาผู้คนลดลง งานดอกไม้จึงเปลี่ยนแปลงไป อย่างดอกไม้สดก็หันมาเลือกที่ทนไม่เหี่ยวง่าย จากดอกมะลิจำปา ที่เคยใช้ร้อย ก็เปลี่ยนมาใช้ดอกกรัก ดอกกล้วยไม้แทน อย่างที่เห็นกันทุกวันนี้
2.นายบุญชัย ทองเจริญบัวงาม	เมื่อก่อนถึงงานดอกไม้เครื่องสดในสมัยโบราณ ถือเป็นงานช่างฝีมือชั้นสูงที่มีโอกาสได้ทำถวายพระเจ้าแผ่นดิน การคิดประดิษฐ์งานของครูโบราณ มีความละเอียดแยบยล ทำแต่พองามมีความลงตัว อย่างเมื่อต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ที่มีการบันทึกไว้ คือมีการสืบทอดตั้งแต่สมัยอยุธยา ด้วยอยู่

ตารางที่ 3.5 (ต่อ)

ผู้เชี่ยวชาญ	ผลการสัมภาษณ์
2.นายบุญชัย ทองเจริญบัวงาม	ในรัชกาลที่ 5 ถือได้ว่าเป็นช่วงเฟื่องฟูของงานดอกไม้เครื่องสดเป็นอย่างมาก
3.นางสาวมัทิกา เทพสิทธิ์	ตั้งแต่โบราณงานดอกไม้เครื่องสด มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเรื่อยมา จากแต่ก่อนมาลัยมีแต่ร้อยเกลี้ยง ๆ ไม่มีลาย ก็มีการคิดลดทรายสอดสีใส่ลายจนงดงาม งานดอกไม้ต่างก็มีความวิจิตรพิศดารมากขึ้น จนถึงทุกวันนี้
4.นางจันทน์ อินทรปัท	มีการเปลี่ยนแปลงทางรูปแบบของงาน ที่มีความสวยงามมากขึ้น หลากหลายรูปแบบมากขึ้น วัสดุที่ใช้มีมากขึ้น แต่ในปัจจุบัน เรื่องการออกแบบประดิษฐ์คิดค้น ยังสู้ครูโบราณ ไม่ได้เลย
5.นายพรเทพ จันทรา	สมัยก่อนงานช่างฝีมือมีความละเอียด ประณีตมาก ลดลายงานช่วงแหงนหยุก มีความพิศดาร ทั้งลายเฟื่องลายเถา ซึ่งปัจจุบันนี้ไม่มีให้เห็นแล้ว รูปแบบงานโบราณถือเป็นงานครู ที่รุ่นหลังได้ทำตาม ทุกวันนี้มีแต่ตามรอยครู การคิดค้นพัฒนานั้นยังถือว่าไม่มีการสร้างสรรค์งานใหม่ ๆ ขึ้นมาเลย
6. นายประเทือง บุญรอด	มีการพัฒนาเรื่องของการออกแบบ วัสดุที่ใช้ในเรื่องของการทำงาน ที่ทำให้สวยงาม สะดวกสบายมากยิ่งขึ้น
7. นางสุกัญญา เอี่ยมสะอาด	การเปลี่ยนแปลงมีมากขึ้นทุกยุคทุกสมัย อย่างในสมัยโบราณ ปักพุ่มด้วยแกนดินเหนียว ต่อมาช่วงรัชกาลที่ 5 ได้เกลามะละกอ มันเทศเป็นหุ่นแล้วปักด้วยตะปูจนมาถึงปัจจุบัน ปักลงในหุ่นโฟม ทุกอย่าง เปลี่ยนไปตามสมัยนิยม

ตารางที่ 3.5 (ต่อ)

ผู้เชี่ยวชาญ	ผลการสัมภาษณ์
สรุป	งานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก มีการเปลี่ยนแปลง ตั้งแต่สมัยโบราณ มาทั้งในเรื่องของรูปแบบ การประดิษฐ์ คิดค้น วัสดุที่ใช้ในงานเครื่องสด นอกจากจะเปลี่ยนแปลง ในด้าน เพิ่มพูนความงามวิจิตรพิศดารแล้ว บางอย่างกลับ ด้อยลงสู้ของโบราณไม่ได้ แต่จากงานครุในสมัยก่อนนั้น ก่อให้เกิดการพลิกแพลง สร้างสรรค์ผลงานได้อีกมากมาย อย่างที่เห็นกันในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ข้อ 2. วิเคราะห์รูปแบบกับพัฒนาการการประดิษฐ์คิดค้นงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก

ตารางที่ 3.6 รูปแบบงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักเป็นอย่างไร

ผู้เชี่ยวชาญ	ผลการสัมภาษณ์
1.คุณหญิงเพ็ญศรี เขียวมีส่วน	รูปแบบทั่วไปจะมีความประณีตงดงาม มีความละเอียดลออ ด้วยเป็นงานที่ต้องใช้ถายเจ้านาย ถือเป็นของสูง ยึดถือเอาตามแบบอย่างโบราณ มีการอนุรักษ์สืบทอดวิธีการเชิงช่างของดอกไม้เครื่องสดมิให้สูญหายและยังถือว่ารูปแบบงานในวังเป็นต้นแบบงานดอกไม้ที่แพร่หลายกันทั่วไป
2.นายบุญชัย ทองเจริญบัวงาม	รูปแบบงานดอกไม้ในวังเป็นที่รู้กันว่างดงามพิถีพิถัน ในการประดิษฐ์ประดอยเป็นต้นแบบของงานดอกไม้ไทย ครูโบราณท่านมีความคิดความอ่านได้สร้างสรรค์รูปแบบงานดอกไม้ได้มากมายที่มีความงามที่ลงตัวมีจุดเด่นจุดด้อย ไม่ใช่

ตารางที่ 3.6 (ต่อ)

ผู้เชี่ยวชาญ	ผลการสัมภาษณ์
2.นายบุญชัย ทองเจริญบัวงาม	ทำแบบเขียนคิ้วทั้งตัวเหมือนทุกวันนี้ ในวังสืบทอดรูปแบบมาตั้งแต่โบราณ นอกจากนั้นยังมีการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมของชนชาติที่มายังสยามประเทศ ทำให้มีการพลิกแพลงนำเอารูปแบบมาผสมผสานเกิดเป็นงานดอกไม้ที่แปลกตา สวยงามมากกว่าของเดิมที่มีอยู่
3.นางสาวมัทิกา เทพลีธิ์	เป็นรูปแบบโบราณที่มีสืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่นผ่านกาลเวลา งานดอกไม้ไทยเครื่องสดที่เกิดขึ้นภายในกำแพงวังนี้ สร้างแต่มีรูปแบบมาจากความงามของรูปทรงปราสาทเวียงวังลาดลายที่ประดับตามพระที่นั่ง ด้วยความช่างคิดของครูช่างจึงได้ถ่ายทอดความงามลงบนงานดอกไม้อย่างที่เห็นกัน
4.นางจันทน์ อินทรปัท	งานดอกไม้ในราชสำนักมีความแตกต่างจากงานช่างนอกอย่างชัดเจน คือรูปแบบโบราณ มีความละเอียดสวยงามและไม่หือหวาอย่างงานสมัยนี้
5.นายพรเทพ จันทรา	ครูช่างในราชสำนักมีรูปแบบที่วิจิตรพิสดารสวยงามเป็นที่สุดด้วยท่าถวายพระเจ้าแผ่นดิน เจ้านายจึงถือว่าต้องดีที่สุด รูปแบบเครื่องสดนั้นอย่างลวดลายจะมีแผนกระบวนลาย งานมีความละเอียดอ่อน ทั้งรูปทรงสัดส่วนก็จะล้อตามความงามของช่างแขนงอื่นๆ ถือได้ว่าเป็นที่สุดของงานช่าง
6. นายประเทือง บุญรอด	มีรูปแบบโบราณอย่างของในวังไม่เหมือนช่างนอก จะพัฒนาไปตามสมัยนิยม

ตารางที่ 3.6 (ต่อ)

ผู้เชี่ยวชาญ	ผลการสัมภาษณ์
7. นางสุกัญญา เอี่ยมสะอาด	รูปแบบอย่างของเก่าที่มีมาแต่โบราณ มีความประณีต พิถีพิถันทำตามกันมา การคิดค้นรูปแบบงานดอกไม้เครื่องสดเห็นจะมีแต่โบราณมาแล้ว ซึ่งในปัจจุบันมีแต่จะทำตามของเท่านั้น ปัจจุบันนี้จะเน้นการอนุรักษ์ของเดิมไว้มากกว่าคิดค้นของใหม่
สรุป	งานดอกไม้ไทยในราชสำนักมีรูปแบบโบราณอย่างของเก่าที่ทำตามกันมา มีความประณีต งดงามพิถีพิถันด้วยเป็นงานที่ใช้ถวายเจ้านาย ถือเป็นของสูง มีลวดลายที่เป็นแบบแผนกระบวนลาย รูปทรงสัดส่วนคือความงามตามงานช่างศิลป์ไทย มีจุดเด่นจุดด้อย นอกจากนี้ยังมีการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมของชาติที่เข้ามาติดต่อ ทำให้มีการพลิกแพลงเกิดเป็นรูปแบบผสมผสานจีน,ฝรั่ง อย่างสวยงาม

ตารางที่ 3.7 รูปแบบงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักมีวิวัฒนาการอย่างไร

ผู้ผู้เชี่ยวชาญ	ผลการสัมภาษณ์
1.คุณหญิงเพ็ญศรี เขียวมีส่วน	นับสืบจากในราชสำนักเรานี้ได้สืบทอดฝีมือเชิงช่างมาจากสมัยอยุธยา จนมีการพัฒนาเรื่อยมา สมัยก่อนนั้นนิยมทำด้วยดอกไม้ขาวที่มีกลิ่นหอม ต่อมาเริ่มมีการสอดใส่ลวดลายขยายขนาด มีรูปแบบที่ใหญ่ขึ้น วิจิตรพิศดารขึ้น โดยเฉพาะยุคสมัยรัชกาลที่ 5 งานดอกไม้เครื่องสดได้มีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุด พัฒนามาอย่างต่อเนื่องเป็นต้นแบบมาจนถึงปัจจุบัน

ตารางที่ 3.7 (ต่อ)

ผู้เชี่ยวชาญ	ผลการสัมภาษณ์
2.นายบุญชัย ทองเจริญบัวงาม	<p>วิวัฒนาการตั้งแต่สมัยต้นกรุงที่สืบต่อมาแต่สมัยอยุธยา มีรูปแบบเกลี้ยง ๆ กล้วยก็ไม่มีลวดลายสีสัน หรือเครื่องแขวนก็มีแต่อย่างเล็ก ๆ ไม่หรูหรา เน้นดอกไม้หอม แต่เริ่มมีการคิดประดิษฐ์ให้ใหญ่โต พลิกแพลงจากของเดิม จนมีรูปแบบที่เพิ่มขึ้นอีกมากมายในช่วงรัชกาลที่ 5 ซึ่งผ่านมาจนถึงปัจจุบัน</p>
3.นางสาวมัตติกา เทพสิทธิ์	<p>วิวัฒนาการของรูปแบบงานดอกไม้ในวังนั้น มีการพัฒนาความงามเรื่อยมาตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน แต่ยังคงไว้ซึ่งแบบแผนตามอย่างของเดิม อย่างลวดลายตาข่ายจากเดิมที่มีไม้ก็กลายเป็นคิดค้นพลิกแพลงเพิ่มขึ้นอีกมากมาย และงานดอกไม้อื่นก็มีการพัฒนารูปแบบจากของเดิม กล่าวได้ว่าช่วงแผ่นดินรัชกาลที่ 5 – 6 มีความเจริญมาก และต่อ ๆ มาที่คงที่ไม่มีการคิดค้นของใหม่คงทำตามแต่ของเดิมจนถึงปัจจุบัน</p>
4.นางจันทน์ อินทรปัท	-
5.นายพรเทพ จันทรา	<p>งานช่างดอกไม้เครื่องสดมหาราชสำนักมีความเป็นมายาวนาน ซึ่งสืบต่อมาแต่กรุงเก่า เครื่องสดเครื่องหยวกในสมัยต้นกรุงคงมีความวิจิตร ลวดลายพิสดารงดงามเป็นที่สุด เพราะจากที่เห็นของเก่า หลักฐานต่าง ๆ มา ยิ่งเก่า ยิ่งสวยอย่างช่วงสมัย รัชกาลที่ 4 – 5 ลวดลายที่ปรากฏมีความพลิ้วไหวงามมาก และจากคำบอกเล่าต่อ ๆ กันมา ของเก่านั่งามักหนา และเมื่อเราพิจารณาจากที่สืบทอด</p>

ตารางที่ 3.7 (ต่อ)

ผู้เชี่ยวชาญ	ผลการสัมภาษณ์
5.นายพรเทพ จันทรา	กันมา งานเหล่านี้เริ่มทอนความงามเรื่อยมาจนถึงเดี๋ยวนี้ ถ้าเอางานปัจจุบันไปเทียบกับของเก่าสู้กันไม่ได้เลยจริง ๆ
6. นายประเทือง บุญรอด	-
7. นางสุกัญญา เอี่ยมสะอาด	มีรูปแบบที่สืบทอดมาแต่ของโบราณ เริ่มจากความเรียบง่ายในช่วงยุคแรก ๆ แต่พอช่วงรัชกาลที่ 5 ถือได้ว่ารุ่งเรือง มีการพัฒนามากมาย มาลัยก็เริ่มมีลวดลาย พุ่มดอกไม้จากปักในแกนดิน ก็เกลามาละกอมันเป็นหุ่น แล้วปักดอกไม้ลงไป ทุกอย่างมีการพัฒนาทั้งรูปแบบ ทั้งวิธีการทำ เจริญมาก ๆ ซึ่งก็ทำให้ใช้เป็นแบบแผนต่อมาถึงทุกวันนี้ ซึ่งบางอย่างเรายังไม่สู้ของโบราณเลยในปัจจุบัน
สรุป	รูปแบบงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักมีวิวัฒนาการสืบทอดมาตั้งแต่สมัยอยุธยา แรกเริ่มเดิมทีมีรูปแบบเกลี้ยง ๆ นิยมดอกไม้ขาว กลิ่นหอม ไม่มีรูปแบบมากมาย ต่อมาเริ่มมีการพัฒนาสอดสีสลับลายของมาลัย เครื่องแขวนพัฒนาให้มีขนาดใหญ่ขึ้น ลวดลายตาข่ายมีลวดลายมากขึ้น ถือว่าช่วงที่เจริญรุ่งเรืองของงานดอกไม้เครื่องสด คือยุคสมัยรัชกาลที่ 5 เรื่อยมาแต่กลับจะคงไว้ซึ่งแบบแผนความงาม หากแต่ปัจจุบันรูปแบบนั้น ยังคงตามแบบของเก่าเท่านั้น กลับไม่มีการพัฒนาต่อยอด เทียบกับของเก่าสู้กันไม่ได้เลย

ตารางที่ 3.8 อิทธิพลของสถาปัตยกรรมไทยส่งผลต่อรูปแบบของงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักอย่างไร

ผู้เชี่ยวชาญ	ผลการสัมภาษณ์
1.คุณหญิงเพ็ญศรี เขียวมีส่วน	เป็นแรงบันดาลใจที่ทำให้เกิดรูปแบบของงานดอกไม้ อย่างเช่น วิมานพระอินทร์ วิมานแทน อย่างยอดปราสาท ยอดมงกุฎ ก็ถูกนำมาเป็นรูปแบบของงานดอกไม้เช่นกัน
2.นายบุญชัย ทองเจริญบัวงาม	มีอิทธิพลอย่างยิ่ง รูปแบบงานดอกไม้เครื่องสดหลาย อย่างได้ลือความงามจากรูปแบบทรงบุษบก ทรงปราสาท ราชวัง การตกแต่งพระจิตกาธานก็มีรูปทรงอย่างบุษบก สวยงาม เครื่องแขวนดอกไม้ก็มีวิมานต่าง ๆ มีช่อมดอกไม้ ช่อมกรอบพระรูป และอีกหลายอย่างต่างก็ลือความงามของ สถาปัตยกรรมทั้งนั้น
3.นางสาวมัตติกา เทพสิทธิ์	มีการนำเอารูปทรง ลวดลายของสถาปัตยกรรมไทย มาเป็นต้นแบบในการประดิษฐ์คิดค้นงานดอกไม้เครื่องสด ซึ่งส่งผลถึงความคิดอ่านของครูช่างโบราณกับการนำเอามา ประยุกต์ดัดแปลงให้เป็นของสวยของงาม
4.นางจันทน์ อินทรปัท	-
5.นายพรเทพ จันทรา	รูปแบบของงานเครื่องสดหลวง มีความเชื่อมโยงกัน กับงานสถาปัตยกรรมไทย ซึ่งจะมองเห็นได้จากรูปทรงของ พระจิตกาธานทรงบุษบกแบบต่าง ๆ ทรงเบญจา เหล่านี้ ล้วนแต่มาจากอิทธิพลของสถาปัตยกรรม นอกเหนือจากนี้ ลวดลายที่นำมาใช้ในการงานดอกไม้เครื่องสดก็มีกระบวน ลายเดียวกัน
6. นายประเทือง บุญรอด	-

ตารางที่ 3.8 (ต่อ)

ผู้เชี่ยวชาญ	ผลการสัมภาษณ์
7. นางสุกัญญา เอี่ยมสะอาด	-
สรุป	รูปทรงสถาปัตยกรรมไทย ลวดลายต่าง ๆ ส่งผลต่อรูปแบบของงานดอกไม้เครื่องสด เป็นแรงบันดาลใจที่ทำให้เกิดการประดิษฐ์คิดค้นของครูช่างโบราณกับการเอามาประยุกต์ดัดแปลงรูปทรงบุษบกปราสาทราชวังยอดมงกุฏ มาตกแต่งดอกไม้เครื่องสด อย่าง วิมานแท่น วิมานพระอินทร์ ชุ่มกรอบพระรูป หรือองค์พระจิตกาธาน ต่างก็ล้อความงามตามอย่างงานช่างสถาปัตยกรรมไทยทั้งนั้น

ตารางที่ 3.9 แนวทางในการพัฒนาและอนุรักษ์งานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักเป็นอย่างไร

ผู้เชี่ยวชาญ	ผลการสัมภาษณ์
1.คุณหญิงเพ็ญศรี เขียวมีส่วน	การอนุรักษ์ส่งเสริมงานดอกไม้เครื่องสดนั้นมีแนวทางหลายประการ อย่างเช่นปัจจุบันเปิดโรงเรียนสอนเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ เผยแพร่งานวิชาช่างฝีมือในราชสำนักมิให้สูญหาย และอีกแนวทางหนึ่งคือการจัดบันทึกองค์ความรู้ การส่งเสริมพัฒนาข้าราชการฝ่ายในให้มีความรู้ความสามารถ
2.นายบุญชัย ทองเจริญบัวงาม	งานช่างฝีมือดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก มีการอนุรักษ์แบบแผนเดิมมาแต่โบราณอยู่แล้ว แต่ขาดการจัดบันทึกเป็นตำราด้วยหวังความรู้ นิยมถ่ายทอดกันแบบปาก

ตารางที่ 3.9 (ต่อ)

ผู้เชี่ยวชาญ	ผลการสัมภาษณ์
2.นายบุญชัย ทองเจริญบัวงาม	ต่อปาก หากมีการบันทึกองค์ความรู้เหล่านี้ไว้ก็จะไม่สูญหาย
3.นางสาวมัตติกา เทพลีสิทธิ์	ให้มีการทำเป็นตำราเก็บเอาไว้ เพราะคนสมัยก่อนไม่ชอบเขียนเป็นตัวหนังสือ
4.นางจันทน์ อินทรปัท	การพัฒนาที่ดีต้องเริ่มจากตัวคน จะต้องมีการส่งเสริมการเรียนรู้งานช่างฝีมือ ไม่หวังวิชา ถ่ายทอดความรู้มิให้ตายไปกับตัว
5.นายพรเทพ จันทรา	ฝึกช่างฝีมือให้มีจำนวนมากขึ้น เพราะทุกวันนี้ช่างมีจำนวนน้อยหรือ เมื่อมีคนมีความรู้ความสามารถเยอะขึ้น และการพัฒนา ก็จะทำได้ดี อีกอย่างการรวบรวมองค์ความรู้ให้เป็นตำราเพื่อช่างรุ่นหลังได้มาสืบทอดต่อ ถือเป็นสิ่งที่ดี
6. นายประเทือง บุญรอด	ถ้าให้เหมาะสมกับปัจจุบันนี้คือต้องทำเป็นตำราหนังสืองานช่างเอาไว้ เพื่อมิให้สูญหายไปตามกาลเวลา เพราะการพัฒนาเรายังต้องคงไว้ซึ่งแบบแผนในราชสำนัก
7. นางสุกัญญา เอี่ยมสะอาด	การพัฒนาคงทำได้ไม่มากเพราะราชสำนักฝ่ายในเราเน้นรักษาแบบแผนตามอย่างโบราณ ซึ่งจะเน้นไปที่การอนุรักษ์เสียมากกว่า ครูช่างดอกไม้โบราณไม่นิยมเขียนตำรางานฝีมือในราชสำนักจึงตายไปพร้อมกับตัวเป็นอันมาก จำต้องส่งเสริมให้มีการเรียบเรียงเป็นตำราไว้ให้ได้ ศึกษาเรียนรู้ในหมู่คนรุ่นใหม่ที่จะเข้ามาถวายงาน

ตารางที่ 3.9 (ต่อ)

ผู้เชี่ยวชาญ	ผลการสัมภาษณ์
สรุป	แนวทางในการพัฒนานั้น จะต้องรักษาแบบแผนโบราณ ควรมีการพัฒนาให้มีช่างฝีมือมากขึ้น มีการเรียนรู้ เปิดโรงเรียนสอน ไม่หวังวิชาความรู้ และประการสำคัญคือ ควรมีการรวบรวมองค์ความรู้จذبบัณฑิตเป็นตำรา เพื่อมิให้วิชาช่างในราชสำนักสูญหายตายไปกับตัวครูช่างเอง

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เรื่องงานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ ผู้ศึกษาได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) ของกลุ่มตัวอย่างและข้อมูลหลักฐานทางศิลปกรรม เอกสาร ตำรา บันทึกลงพงศาวดาร ภาพถ่ายเก่าในหอจดหมายเหตุแห่งชาติ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นผู้ศึกษาดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Descriptive) ด้วยการนำข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการบันทึกเสียง จดบันทึกในขณะที่ทำการสัมภาษณ์ และจากแหล่งข้อมูลที่กล่าวมาข้างต้นนำมาร่วมกันวิเคราะห์ผลตามความมุ่งหมายของวัตถุประสงค์การศึกษา ดังนี้

3.4.1 การวิเคราะห์ข้อมูล การศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมางานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์

ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร ตำรา บันทึกลงพงศาวดาร ภาพถ่ายเก่าในหอจดหมายเหตุแห่งชาติ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานดอกไม้เครื่องสดที่ปรากฏในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ จากนั้นนำมาวิเคราะห์กับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Descriptive) โดยนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบความเรียงภายใต้กรอบข้อความต่อไปนี้

1. การสืบทอดงานช่างดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก
2. ธรรมเนียมการใช้ดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก

3. การจัดหาแหล่งวัตถุดิบดอกไม้สดในการสร้างงานของช่างฝีมือในราชสำนัก
4. ผู้ปฏิบัติหน้าที่และฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก
5. การเปลี่ยนแปลงของงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักจากอดีตสู่ปัจจุบัน

3.4.2 วิเคราะห์รูปแบบกับพัฒนาการการประดิษฐ์คิดค้นงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก

ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลหลักฐานทางศิลปกรรม เอกสาร ตำรา บันทึกพงศาวดาร ภาพถ่ายเก่าในหอจดหมายเหตุแห่งชาติ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานดอกไม้เครื่องสดที่ปรากฏในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ จากนั้นนำมาวิเคราะห์กับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Descriptive) โดยนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบความเรียงภายใต้กรอบข้อความต่อไปนี้

1. รูปแบบงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก
2. วิวัฒนาการของรูปแบบงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก
3. อิทธิพลของสถาปัตยกรรมไทยที่ส่งผลต่อรูปแบบของงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก
4. แนวการพัฒนาและอนุรักษ์งานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลและการอภิปรายผล

วิทยานิพนธ์เรื่อง งานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเรียงตามลำดับ ดังต่อไปนี้

4.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

4.1.1 การวิเคราะห์การศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมางานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร ตำรา บันทึกพงศาวดาร ภาพถ่ายเก่าในหอจดหมายเหตุแห่งชาติ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ จากนั้นนำมาวิเคราะห์กับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Descriptive) โดยนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบความเรียงภายใต้กรอบข้อความต่อไปนี้

4.1.1.1 การสืบทอดงานช่างดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก

4.1.1.2 ธรรมเนียมการใช้ดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก

4.1.1.3 การจัดหาแหล่งวัตถุดิบดอกไม้สดในการสร้างงานของช่างฝีมือในราชสำนัก

4.1.1.4 ผู้ปฏิบัติหน้าที่และฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก

4.1.1.5 การเปลี่ยนแปลงของงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักจากอดีตสู่ปัจจุบัน

4.1.2 การวิเคราะห์รูปแบบกับพัฒนาการการประดิษฐ์คิดค้นงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลหลักฐานทางศิลปกรรม เอกสาร ตำรา บันทึกพงศาวดาร ภาพถ่ายเก่าในหอจดหมายเหตุแห่งชาติ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ จากนั้นนำมาวิเคราะห์กับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Descriptive) โดยนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบความเรียงภายใต้กรอบข้อความต่อไปนี้

4.1.2.1 รูปแบบงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก

4.1.2.2 วิวัฒนาการของรูปแบบงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก

4.1.2.3 อิทธิพลของสถาปัตยกรรมไทยที่ส่งผลต่อรูปแบบของงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก

4.1.2.4 แนวการพัฒนาและอนุรักษ์งานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก

4.2 การวิเคราะห์รูปแบบงานดอกไม้เครื่องสดในเชิงคหกรรมศาสตร์

4.3 อภิปรายผล

4.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

4.1.1 การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Descriptive) เกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมางานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ ภายใต้กรอบข้อคำถาม จำนวน 5 ข้อ ดังนี้

4.1.1.1 การสืบทอดงานช่างดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก

4.1.1.2 ธรรมเนียมการใช้ดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก

4.1.1.3 การจัดหาแหล่งวัตถุดิบดอกไม้สดในการสร้างงานของช่างฝีมือในราชสำนัก

4.1.1.4 ผู้ปฏิบัติหน้าที่และฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก

4.1.1.5 การเปลี่ยนแปลงของงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักจากอดีตสู่ปัจจุบัน

ผลปรากฏตามตารางที่ 4.1 - 4.5

ตารางที่ 4.1 วิเคราะห์ข้อมูลการสืบทอดงานช่างดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก

ประเด็นคำถาม	ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล	ข้อมูลจากหลักฐานเอกสาร ภาพถ่ายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
การสืบทอดงานช่างดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก	“ในอดีตมีการถ่ายทอดวิชาความรู้จากเจ้านาย สู่ข้าหลวงนางใน จะเริ่มถ่ายทอดกันตั้งแต่วัยเด็ก โดยเริ่มจากการเตรียมดอกไม้เด็ดดอกไม้ ฉีกใบตอง ร้อยอุบะลูก ลู่อ้อยอย่างง่าย ๆ พอโตขึ้นมาหน่อยจะได้เริ่มร้อยมาลัยแล้วจึงเย็บดอกไม้ ใบตองตามลำดับ” (เพ็ญศรี เขียวมี ส่วน. สัมภาษณ์, 28 ตุลาคม 2558)	สำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง (2499) กล่าวว่า สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงพระเมตตาตรัสเล่าประทานว่า เจ้าคุณตานี จิตาเจ้า

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ประเด็น คำถาม	ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล	ข้อมูลจากหลักฐาน เอกสาร ภาพถ่าย งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
การสืบทอด งานช่าง ดอกไม้ เครื่องสดใน ราชสำนัก	<p>“สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ได้มีการสืบทอดงานช่างฝีมือนี้มาตั้งแต่สมัยอยุธยา โดยเจ้านายแต่ละสำนักก็จะมีวิชาความรู้ความถนัดแตกต่างกันออกไป ในช่วงต้นกรุงได้มีเจ้าคุณตานี ผู้ที่มีชื่อเสียงในด้านงานดอกไม้เครื่องสดได้ถ่ายทอดให้ลูกหลานในสายสกุลหรือเฉพาะตำหนักตนเอง ซึ่งอาจจะบอกได้ว่าคนโบราณนั้นหวังวิชาที่ว่าได้ การสืบทอดจะสอนกันปากต่อปากจับมือทำ ไม่นิยมเขียนเป็นตำราอย่างปัจจุบัน”(บุญชัย ทองเจริญบัวงาม. สัมภาษณ์,26 ตุลาคม 2558)</p> <p>“สมัยก่อนจะสอนเฉพาะในตำหนักของตนเอง แต่ต่อมาเมื่อไม่มีเจ้านายคอยดูแลฝ่ายใน มีการเปลี่ยนแปลงระบบมาทำงานร่วมกันเป็นหมวดหมู่ เป็นแผนก จึงเกิดการเรียนรู้งานกันในกลุ่มงาน จนถึงปัจจุบัน เจ้านายท่านให้เปิดโรงเรียนสอน เพื่อถ่ายทอดวิชามิให้สูญหาย” (มัตติกา เทพสิทธิ์. สัมภาษณ์,28 ตุลาคม 2558)</p> <p>“มีการสืบทอดเรียนรู้มาจากยายหรือคนเก่าคนแก่ในตำหนัก สมัยก่อนเขาหวังวิชา ถ้าไม่ใช่ลูกหลานเขาไม่สอนกันง่าย ๆ เขาสอนให้ทำของง่ายไปหายาก” (จันทน์ อินทรปัท. สัมภาษณ์,26 ตุลาคม 2558)</p>	<p>พระยามหาเสนา (บุญนาค) ซึ่งเป็นเจ้าจอมในรัชกาลที่ 1 และเป็นพระมารดาของกรมหมื่น สุรินทรรักษ์ ได้เป็นช่างดอกไม้ที่มีชื่อเสียงในสมัยนั้นท่านช่างคิดประดิษฐ์ทำดอกไม้เป็นรูปต่างๆ และเป็นช่างสืบทอดมาจนถึงธิดาและนัดดาในกรมนี้ จนกระทั่งมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมากในสมัยรัชกาลที่ 5 เหล่าเจ้านายฝ่ายในต่างช่างคิดประดิษฐ์ทำพลิกแพลงจนเกิดการพัฒนาที่หลากหลายสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน</p>

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ประเด็น คำถาม	ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล	ข้อมูลจากหลักฐาน เอกสาร ภาพถ่าย งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
การสืบทอด งานช่าง ดอกไม้ เครื่องสดใน ราชสำนัก	<p>“การเรียนรู้สืบทอดงานช่างฝีมือเหล่านี้ จะมีการเรียนรู้กันในรั้วกำแพงวัง มีการสอนกันตัวต่อตัวแบบจับมือกันทำเลย ให้เรียนรู้จากประสบ- การณ์จริงให้ลงมือทำ สืบทอดกันเป็นรุ่น ๆ” (ประเทือง บุญรอด. สัมภาษณ์, 26 ตุลาคม 2558)</p> <p>“มีความเป็นมาแบบรุ่นสู่รุ่น สอนกันภายในหมู่สังกัดตำหนักเจ้านายพระองค์นั้น ๆ ซึ่งแต่ละที่ก็จะมี ความชำนาญไม่เหมือนกัน ตำหนักนี้รื้อยมาลัยสวย ตำหนักนี้เก่งเครื่องหอม ตำหนักพระวิมาดาถักตาข่ายมี ลวดลายสวยงามแปลกตา เป็นต้น” (สุกัญญา เอี่ยมสะอาด. สัมภาษณ์, 28 ตุลาคม 2558)</p>	

จากตารางที่ 4.1 การสืบทอดงานช่างดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักจากการศึกษาสรุปได้ว่าการสืบทอดงานช่างดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก มีการเรียนรู้จากเจ้านายสู่ข้าหลวงนางใน เจ้าคุณตานี ธิดาเจ้าพระยามหาเสนา (บุญนาค) ซึ่งเป็นเจ้าจอมในรัชกาลที่ 1 และเป็นพระมารดาของกรมหมื่นสุรินทรรักษ์ ได้เป็นช่างดอกไม้ที่มีชื่อเสียงในสมัยนั้นซึ่งจะสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยอยุธยา มาจนถึงรัตนโกสินทร์สืบทอดมาจนถึงธิดาและนัดดาในกรมนี้ จนกระทั่งมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก ในสมัยรัชกาลที่ 5 วิชาความรู้จะถูกถ่ายทอดกันภายในตำหนักสอนกันแต่ลูกหลาน ค่อย ๆ ฝึกกันมาตั้งแต่เด็กทำจากของง่ายไปหายาก ไม่นิยมเขียนเป็นตำราแต่จะจับมือสอนด้วยห้วงความรู้

ตารางที่ 4.2 วิเคราะห์ข้อมูลธรรมเนียมการใช้ดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก

ประเด็น คำถาม	ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล	ข้อมูลจากหลักฐาน เอกสาร ภาพถ่าย งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
<p>ธรรมเนียมการใช้ดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก</p>	<p>“งานดอกไม้เครื่องสดที่ใช้สำหรับเจ้านายนั้น จำต้องอาศัยความประณีต พิถีพิถันเป็นอย่างยิ่งในงานพระราชพิธีต่าง ๆ จะต้องมีการใช้งานดอกไม้เครื่องนมัสการต่าง ๆ ที่มีแบบแผนที่ใช้สืบทอดต่อกันมาตามอย่างโบราณ อย่างเช่นเครื่องนมัสการทองทิศ จะต้องใช้พุ่มดอกไม้ก็สำหรับ มาลัย ห้อยเศวตฉัตรจะต้องทรงเครื่องอุบะก็ดอก ทุกอย่างมีรูปแบบที่ชัดเจนนอกจากนี้แล้ว ธรรมเนียมการใช้ยังต้องตามพระอิสริยยศของเจ้านายด้วย ใช้ไม่เหมือนกัน” (เพ็ญศรี เขียวมีส่วน. สัมภาษณ์, 28 ตุลาคม 2558)</p> <p>“ธรรมเนียมการใช้เครื่องสดในวังนั้น จะต้องยึดตามแบบโบราณที่มีมาแบ่งการใช้ตามชั้นยศของเจ้านาย กล่าวคือ ชั้นพระเจ้าแผ่นดินก็จะมีลวดลายที่พิเศษสูงสุด ชั้นเจ้าฟ้า / ชั้นพระองค์เจ้าก็จะลดลงตามลำดับฐานันดรศักดิ์ อย่างพระจิตกาธานทรงบุษบกรัตเกล้าเก้าชั้นก็จะใช้สำหรับพระเจ้าอยู่หัวสมเด็จพระราชินีเท่านั้น” (บุญชัย ทองเจริญบัวงาม. สัมภาษณ์, 26 ตุลาคม 2558)</p> <p>“มีแบบแผนใช้กันมาแต่โบราณ งานดอกไม้เครื่องสดนี้ จะต้องใช้ตามพระยศของเจ้านาย เวลาจัดเครื่องนมัสการของพระเจ้าอยู่หัวก็จะเป็นอีกอย่างหนึ่ง จัดของสมเด็จพระเทพ ก็จะเป็นอีกอย่าง ใช้ไม่เหมือนกัน” (มติกา เทพสิทธิ์. สัมภาษณ์, 28 ตุลาคม 2558)</p>	<p>เก่งกาจ (2546) กล่าวว่า เมื่อได้ลายที่ต้องการครบจะประกอบเป็นส่วนต่างๆ คือ ส่วนฐาน ส่วนเรือนไฟ ส่วนรัดเกล้า ส่วนเสา และส่วนประดับตกแต่งโดยนำฟักทอง ฟัก มันมะละกอ เผือก และผลไม้ แกะสลักเป็นรูปสัตว์ ดอกไม้เพื่อประกอบงานหยวก และประดับด้วยดอกไม้สด ซึ่งเป็นการสร้างสรรค์ผลงานของกลุ่มช่างโรงเรียนผู้ใหญ่พระตำหนักสวนกุหลาบเพื่อประดับตกแต่งเชิงตะกอนจิตกาธาน เมรุ พระเมรุมาศ ตั้งลูกโกศ และหีบก่อนทำการฌาปนกิจ ซึ่งเป็นงานอวมงคลรูปแบบการขึ้นโครงสร้าง ความประณีตความคิดสร้างสรรค์</p>

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ประเด็น คำถาม	ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล	ข้อมูลจากหลักฐาน เอกสาร ภาพถ่าย งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
<p>ธรรมเนียม การใช้ ดอกไม้ เครื่องสดใน ราชสำนัก</p>	<p>“ใช้ตามฐานันดรศักดิ์เจ้านาย ที่จะเห็นชัดคือเครื่องนมัสการของแต่ละพระองค์จะไม่เหมือนกัน และอย่างมาลัยที่ใช้รดพระแสง/ห้อยเศวตฉัตร ก็จะมีแบบแผนที่ทำตามกันมาแต่โบราณ เวลาทำก็จะเปิดดอกไม้กับเจ้าพนักงาน ซึ่งเขาจะให้มาตามจำนวนจำกัดตามรูปแบบที่ใช้ เวลาทำก็ต้องระมัดระวังเป็นอย่างมาก” (จันทน์ อินทรปัท. สัมภาษณ์, 26 ตุลาคม 2558)</p> <p>“ขนบธรรมเนียมการใช้ดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก จะต้องคำนึงถึงพระยศฐานันดรศักดิ์ของเจ้านาย อย่างเช่น พระจิตกาธาน ก็จะมีรูปทรงที่แตกต่างกัน ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะใช้ทรงบุษบกเก้าชั้น ของสมเด็จพระราชินีจะใช้ทรงบุษบกเจ็ดชั้น ลองลงมาก็จะเป็นห้าชั้นสามชั้นตามลำดับพระยศ หรือชั้นยศเจ้าจอมมารดา ก็จะใช้ทรงเบญจา แม้กระทั่งลวดลายของงานแทงหยวกก็แบ่งตามฐานันดรศักดิ์ จะใช้กันพร่ำเพรื่อไม่ได้” (พรเทพ จันทรา. สัมภาษณ์, 26 ตุลาคม 2558)</p> <p>“แบบแผนในจะใช้ตามลำดับชั้นยศเจ้านาย ลวดลายรูปแบบจะมีขนบที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ ใช้เทียมกันไม่ได้ (ประเทือง บุญรอด. สัมภาษณ์, 26 ตุลาคม 2558)</p> <p>“ดอกไม้เครื่องสดที่ใช้สำหรับเจ้านาย จะมีแบบแผน กำหนดมาให้อย่างชัดเจนใช้ไม่เหมือนกัน ตามแต่</p>	<p>มีความแตกต่างกันอยู่กับยศศักดิ์</p> <p>กรมพระสมมตอมรพันธ์. 2514. กล่าวว่ายังมีเครื่องประดับสำหรับพระโกศอีกหลายอย่าง เช่น พระโกศทองใหญ่มีดอกไม้เพชร เป็นพุ่มข้าวบิณฑ์ ดอกไม้ไหว เพื่อองดอกไม้เอว เหล่านี้ประดับครบทุกอย่างแก่พระบรมศพ ถ้าพระราชทานให้ทรงพระศพเจ้านายโดยปกติไม่มีเครื่องประดับถ้าพระราชทานเครื่องประดับด้วย มีเป็นชั้นๆกัน ชั้นต้นประดับพุ่มข้าวบิณฑ์กับเฟื้อง ชั้นสูงรองแต่พระบรมศพประดับดอกไม้เอวด้วยอีกอย่างหนึ่ง พระโกศเจ้านายก็มีเครื่องประดับยอดพุ่ม-</p>

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ประเด็น คำถาม	ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล	ข้อมูลจากหลักฐาน เอกสาร ภาพถ่าย งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
ธรรมเนียม การใช้ ดอกไม้ เครื่องสดใน ราชสำนัก	ชั้นยศ โบราณทำมาอย่างไรก็ตามอย่างนั้น จะพลิก เพลงบ้างก็เป็นวัสดุที่หาได้ตามยุคตามสมัย ยกตัวอย่าง เช่น เครื่องนมัสการแต่ละสำหรับก็จะมีรูปแบบการตั้ง แต่ง แตกต่างกันอย่างเครื่องทองน้อยทั่วไปเจ้านายจะใช้ พุ่มดอกไม้ 3 พุ่ม จัดลงในสำหรับ แต่ของพระเจ้าแผ่นดิน จะใช้พุ่มดอกไม้ 5 พุ่ม จัดลงในสำหรับ หรืออย่างเครื่อง แขวนระย้าใหญ่อย่างของเก่าที่เห็นแต่จะใช้กับพระเจ้า แผ่นดินองค์เดียว ชั้นยศที่รองลงมาก็จะใช้กัน 2 ชั้นบ้าง ชั้นเดียวบ้าง หรือเปลี่ยนเป็นพวงแก้ว พวงกลางแทน” (สุกัญญา เอี่ยมสะอาด. สัมภาษณ์, 28 ตุลาคม 2558)	ข้าวบิณฑ์แลเฟื่อง ต่อที่ ทรงบรรดาศักดิ์สูงจึงใช้ เครื่องประดับ ถ้าพระ ราชทานให้ทรงศพ เจ้านายชั้นต่ำลงมาหรือ ขุนนาง ไม่ใช่เครื่อง ประดับ

จากตารางที่ 4.2 ธรรมเนียมการใช้ดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักจากการศึกษาสรุปได้ว่า ในราชสำนักมีขนบแบบแผนธรรมเนียมการใช้ดอกไม้เครื่องสดตามพระอิสริยยศฐานันดรศักดิ์ของเจ้านาย โดยสืบทอดแบบแผนมาตั้งแต่โบราณที่เห็นได้ชัดคือ แบบแผนการใช้เครื่องนมัสการของหลวงที่แต่ละประเภทจะใช้ตามชั้นยศของเจ้านาย หรือแม้กระทั่งลดลารูปแบบก็จะไม่ใช่กันพริ้วเพรื่อซ้ำกัน ยังมีเครื่องประดับสำหรับพระโกศอีกหลายอย่าง เช่น พระโกศทองใหญ่มีดอกไม้เพชรเป็นพุ่มข้าวบิณฑ์ ดอกไม้ไหว เฟื่อง ดอกไม้เฒ่า เหล่านี้ประดับครบทุกอย่างแก่พระบรมศพ ถ้าพระราชทานเครื่องประดับด้วยมีเป็นชั้นๆกัน ชั้นต้นประดับพุ่มข้าวบิณฑ์กับเฟื่อง ชั้นสูงรองแต่พระบรมศพประดับดอกไม้เฒ่าด้วยอีกอย่างหนึ่ง พระโกศเจ้านายก็มีเครื่องประดับยอดพุ่มข้าวบิณฑ์และเฟื่องที่ทรงบรรดาศักดิ์สูงจึงใช้เครื่องประดับ ถ้าพระราชทานให้ทรงศพเจ้านายชั้นต่ำลงมาหรือขุนนางไม่ใช่เครื่องประดับ

ตารางที่ 4.3 วิเคราะห์ข้อมูลการจัดการแหล่งวัตถุโบราณไม้สดในการสร้างงานของช่างฝีมือในราชสำนัก

ประเด็น คำถาม	ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล	ข้อมูลจากหลักฐาน เอกสาร ภาพถ่าย งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
<p>การจัดการแหล่งวัตถุโบราณไม้สดในการสร้างงานของช่างฝีมือในราชสำนัก</p>	<p>“ภายในเขตพระราชฐานชั้นในมีการปลูกดอกไม้ไว้ใช้สำหรับใช้สอย ในแผนกนมัสการ ซึ่งตำหนักต่าง ๆ ของเจ้านายแต่ละพระองค์จะมีปลูกไว้เช่นกัน นอกจากจะเก็บมาใช้ประโยชน์ได้แล้ว ยังเป็นการประดับสถานที่ให้สวยงาม บางส่วนก็ได้มีการสั่งซื้อจากสวนนอกวัง เมื่อก่อนในสมัยโบราณก็มีการเกณฑ์มาจากที่ต่าง ๆ เมื่อมีพระราชพิธีสำคัญที่ต้องใช้จำนวนมาก” (เพ็ญศรี เขียวมี ส่วน. สัมภาษณ์, 28 ตุลาคม 2558)</p> <p>“ในสมัยโบราณมีทั้งปลูกใช้เองที่ฝ่ายในและเกณฑ์มาจากหัวเมือง จากสวนนอกเพราะบางที่มีพระราชพิธีใหญ่ดอกไม้ที่ฝ่ายในไม่พอใช้จำเป็นต้องมีการสั่งเข้ามา แต่ในปัจจุบันนี้ที่ฝ่ายในไม่มีการเก็บดอกไม้ใช้เองแล้ว คงเหลือแต่การสั่งเข้ามาเพราะสะดวกสบายไม่ต้องเสียเวลาไปเก็บ (บุญชัย ทองเจริญบัวงาม. สัมภาษณ์, 26 ตุลาคม 2558)</p> <p>“สมัยก่อนนิยมปลูกไว้ใช้กันเองตามตำหนักตามเรือน ซึ่งจะมีเวรเก็บดอกไม้ตอนเช้าตรู่อส่งไปแผนกนมัสการเพื่อทำของหลวงตำหนักไหนที่เจ้านายเก่งเรื่องงานดอกไม้เครื่องสวดก็จะปลูกไม้แทบทุกมุมของตำหนัก</p>	<p>หม่อมหลวงเนื่อง นิลรัตน์กล่าว ว่า พอเสด็จถึงมาลัยดอกพุทธรชาติทอดพระเนตรอยู่สักครู่ ถึงคราวต้นพุทธรชาติมีดอกพวกขาวที่หัวหน้าหมวดสวนจะเก็บดอกพุทธรชาติส่งขึ้นมาบนพระตำหนักเป็นกะละมังให้ร้อยมาลัย ดอกพุทธรชาติร้อยมาลัยยาก ไม่เหมือนดอกมะลิร้อยง่าย ดอกพุทธรชาติใส่เข็มร้อยลงไปดอกจะกระดกตั้งขึ้นมา ต้องใช้แป้นใบตองหนาๆ กดลงไปร้อยดีไม่ตีดอกแถวรวมกันหมด หดมั่ง ยึดมั่ง ต้องหัดกันเป็นเวลานานกว่าจะร้อยสวยคนเก่าแก่ในวังเล่าให้ฟังว่าตามแถวตั้งเรือนข้าหลวงจะมีการปลูกดอกไม้ไว้ใช้งานอย่างเช่น ดอกพุด ดอกผกากรอง ดอกประทัดจีน ดอกชบาหนู ดอกพุทธรชาติ ดอกจำปาจำปี ดอกพิกุล เป็นต้น</p> <p>นนทพร และ รัชชัย. 2551 กล่าวไว้ว่า อนึ่งให้กรมพระนครบาลตัดต้นกล้วย ตัดต้นพลับ-พลึงมาส่งให้สนมพลเรือนสำหรับประกอบฐานเพลิง ทำเพดานใหญ่น้อย</p>

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

ประเด็น คำถาม	ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล	ข้อมูลจากหลักฐาน เอกสาร ภาพถ่าย งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
<p>การจัดการ แหล่ง วัตถุดิบ ดอกไม้สด ในการสร้าง งานของ ช่างฝีมือใน ราชสำนัก</p>	<p>เครื่องสตกก็จะมีปลูกไม้แทบทุกมุมของตำหนัก ทั้งดอกพุด มะลิ พุทราชาติ ผกากรอง และอีก หลาย ๆ ชนิด ซึ่งนอกจากจะปลูกเองแล้วยัง มีการสั่งจากสวนต่าง ๆ อีกด้วย” (มติกา เทพ สิทธิ์. สัมภาษณ์, 28 ตุลาคม 2558)</p> <p>“ดอกไม้ส่วนใหญ่สมัยก่อนปลูกใช้ กันเอง แต่ปัจจุบันนี้สั่งซื้อเป็นส่วนใหญ่ เมื่อก่อนตอนเด็ก เขามีเวรไปเก็บดอกไม้ เวลา ทำงานที่จะไปเก็บดอกจำปามาทำอุบะมาลัย คนเก็บก็จะถามว่าเอาไปทำอะไรก็จะเก็บให้ ตามจำนวน เวลาเก็บดอกพุดถวายเจ้านาย ทรงงานก็ต้องเอาผ้าขาวรองที่ใต้ต้นไม้ใช้เก็บ เอาที่ลวงล่นตามพื้นดิน แม้แต่เก็บดอกไม้ก็ยัง ต้องละเอียดละมัยไม่ใช่สักแต่ทำ เพราะของ ถวายเจ้านายถือเป็นของสูง” (จันทน์ อินทรปัท. สัมภาษณ์, 26 ตุลาคม 2558)</p> <p>“สมัยโบราณมีการเกณฑ์มาจากหัวเมือง จำพวกต้นกล้วย ผักผลไม้ที่ใช้แกะสลักประดับ พระจิตกาธาน ซึ่งบางทีจะมีสวนที่ในวังสั่งมา ใช้อยู่เนือง ๆ” (พรเทพ จันทรา. สัมภาษณ์ , 26 ตุลาคม 2558)</p> <p>“มีการปลูกใช้กันเองที่ฝ่ายใน และสั่งซื้อ จากสวน ซึ่งทุกวันนี้ภายในเขตพระราชฐานก็</p>	<p>ให้พอ เร่งเอามาส่ง ณ วันเดือน 6 ขึ้น 11 ค่ำ เพลาเช้า อนึ่ง ให้ชาวพระคลังมหาสมบัติ เกณฑ์นายอากรสมพัสดุเจ้า จำนวนหัวเมืองปักษ์ใต้ ฝ่ายเหนือ และพระคลังสวนใน สวนนอก ให้ จัดฟักทองหนึ่งพันผล มะละกอ หนึ่งแสนหนึ่งหมื่นผล ให้ส่งเข้าวัง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า มหามาลา กรมขุนบำราบปรปักษ์ แต่ ณ วันเดือน 4 ขึ้น 12 ค่ำ สำหรับจะได้ประทับประกอบ เครื่องสตกประ- ดับพระเมรุทองวัน พระราชทานเพลิง อนึ่ง ให้กรม พระนครบาลไปถางหญ้าหน้า พลับพลา ในเมรุรอบ ให้เตียน อย่า ให้รกอยู่ได้ แล้วให้ตัดต้นกล้วย 50 ต้น ส่งให้สนมพลเรือน</p>

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

ประเด็น คำถาม	ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล	ข้อมูลจากหลักฐาน เอกสาร ภาพถ่าย งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
<p>การจัดการ แหล่ง วัตถุดิบ ดอกไม้สด ในการสร้าง งานของ ช่างฝีมือใน ราชสำนัก</p>	<p>ยังมีต้นดอกพุทเก่าแก่ ดอกพิกุล ดอกจำปา จำปี ที่มีอายุมากแล้วให้เห็นกันอยู่ทั่วไป และ ที่โดนตัดทิ้งไปก็มาก เพราะเดี๋ยวนี้สั่งซื้อกัน หมดแล้ว ไม่ค่อยนิยมเก็บใช้เองอย่างแต่ก่อน” (ประเทือง บุญรอด. สัมภาษณ์, 26 ตุลาคม 2558)</p> <p>“มีการสั่งเข้ามายังแผนกนมัสการหรือ แม้แต่แผนกสนมพลเรือนก็มีการสั่งมาใช้งาน เช่นกัน แต่ที่ฝ่ายในจะมีการปลูกไว้ตาม ตำหนักตามเรือน มีเวรไปเก็บเพื่อส่งให้เรือน นมัสการจัดทำงานถวายหลวงต่อไป” (สุ กัญญา เอี่ยมสะอาด. สัมภาษณ์, 28 ตุลาคม 2558)</p>	 <p>ภาพที่ 4.1 รายการจัดซื้อดอกไม้ สดที่ใช้ในพระราชพิธีกระทรวงวัง1</p> <p>ภาพที่ 4.2 รายการจัดซื้อดอกไม้ สดที่ใช้ในพระราชพิธีกระทรวงวัง2</p>

จากตารางที่ 4.3 การจัดหาแหล่งวัตถุดิบดอกไม้สดในการสร้างงานของช่างฝีมือในราชสำนัก จากการศึกษาสรุปได้ว่า แหล่งที่มาของวัตถุดิบดอกไม้สดที่นำมาใช้ในราชสำนักมี 2 แหล่ง คือ ปลูกไว้ใช้เองตามตำหนักหรือเขตพระราชฐานชั้นใน และสั่งนำเข้ามามีทั้งจากสวนหรือเกณฑมาจากหัวเมือง อย่างเช่นให้ชาวพระคลังมหาสมบัติเกณฑนายอกรสมพัตรเจ้าจำนวนหัวเมืองปักซีได้ ฝ่ายเหนือและพระคลังสวนในสวนนอก จัดหาฟักทองหนึ่งพันผล มะละกอหนึ่งแสนหนึ่งหมื่นผลให้ส่งเข้าวังสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมขุนบำราบปรปักษ์ สำหรับจะได้ประกอบเครื่องสดประดับพระเมรุทองวันพระราชทานเพลิง อนึ่งให้กรมพระนครบาลตัดต้นกล้วย ตัดต้นพลับพลึงมาส่งให้สนมพลเรือนสำหรับประกอบฐานเพลิง

ตารางที่ 4.4 วิเคราะห์ข้อมูลผู้ปฏิบัติหน้าที่และฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก

ประเด็น คำถาม	ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล	ข้อมูลจากหลักฐาน เอกสาร ภาพถ่าย งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
<p>ผู้ปฏิบัติหน้าที่ และฝ่ายที่ เกี่ยวข้องกับ งานดอกไม้ เครื่องสดใน ราชสำนัก</p>	<p>“ผู้ปฏิบัติหน้าที่งานดอกไม้เครื่องสด คือ ข้าราชการบริพารฝ่ายใน ซึ่งจะมีแผนกนมัสการเป็นศูนย์กลาง แต่สตรีฝ่ายในจะมีฝีมือมีความสามารถด้านงานดอกไม้เครื่องสดอยู่แล้ว และจะมีอีกฝ่ายคือ แผนกสนมพลเรือน ฝ่ายหน้า ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับงานช่างแทงหยวกและเครื่องสดสักของอ่อน” (เพ็ญศรี เขียวมีส่วน. สัมภาษณ์, 28 ตุลาคม 2558)</p> <p>“ฝ่ายใน ข้าราชการบริพารในเขตพระราชฐานชั้นใน และฝ่ายสนมพลเรือนที่มีหน้าที่เกี่ยวกับเครื่องสดงานช่างแทงหยวก” (บุญชัย ทองเจริญบัวงาม. สัมภาษณ์, 26 ตุลาคม 2558)</p> <p>“กลุ่มสตรีฝ่ายใน ตั้งแต่เจ้านายฝ่ายในลงมาถึงข้าราชการบริพารฝ่ายใน ซึ่งถือว่าเป็นงานฝีมือที่จำต้องมีติดตัว เพื่อถวายงานเจ้านาย” (มัตติกา เทพสิทธิ์. สัมภาษณ์, 28 ตุลาคม 2558)</p> <p>“ข้าราชการบริพารฝ่ายใน โดยมีเจ้านายฝ่ายในคอยควบคุมดูแลในแต่ละตำหนัก ซึ่งในสมัยก่อนยิ่งช่วงรัชการที่ห้า เจ้าจอมมีมากแต่ละตำหนักต่างประชันขันแข่งทำดอกไม้ถวายพระเจ้าอยู่หัวเพื่อให้เป็นที่โปรดปราน ต่อมาเจ้านายลดลงหายไปตามกาลเวลา หน้าที่ส่วนใหญ่จึงลงมาถึงแผนกนมัสการ</p>	<p>นนทพรและรัชชัย. 2551 กล่าวไว้ว่า หมายถึงรับสั่งรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้เตรียมการถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีสุลาลัย พระบรมราชชนนีในพระองค์ เมื่อปี พ.ศ. 2381 ดังนั้นจึงให้กรมพระนครบาลตัดต้นกล้วย ตัดต้นพลับพลึง มาส่งให้สนมพลเรือนสำหรับประกอบฐานเพลิง ให้รับหยวกกล้วยส่งชาวพระภูษามาลา ประกอบฐานเพลิง ให้รับหยวกกล้วยสำหรับทำเพดานถวายพระเพลิง ให้รับไม้เขี้ยวมีง่าม 2 อัน ต่อกรมพระนครบาล ให้จัดแจงการให้พร้อม</p> <p>พระคลังสวนใน สวนนอก ให้จัดฟักทองหนึ่งพันผล มะละกอหนึ่งแสนหนึ่งหมื่นผล ให้ส่งเข้าวังสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหา</p>

ตารางที่ 4.4 (ต่อ)

ประเด็น คำถาม	ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล	ข้อมูลจากหลักฐาน เอกสาร ภาพถ่าย งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
<p>ผู้ปฏิบัติหน้าที่ และฝ่ายที่ เกี่ยวข้องกับ งานดอกไม้ เครื่องสดใน ราชสำนัก</p>	<p>ทำหน้าที่ถวายงานแทน” (จันทน์ อินทรปัท. สัมภาษณ์,26 ตุลาคม 2558)</p> <p>“ถ้าเป็นงานดอกไม้จะเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายใน และงานแทงหยวกเครื่องสดจะเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่าย สนมพลเรือน หรือเรียกกันว่า สัปเหร่อหลวง” (พรเทพ จันทรา. สัมภาษณ์,26 ตุลาคม 2558)</p> <p>“เจ้าหน้าที่ฝ่ายในจะดูแลเรื่องของงานดอกไม้ สด ซึ่งในสมัยโบราณจะมีเจ้านายฝ่ายในทรงเป็นผู้ ควบคุมอีกที แต่การทำงานปัจจุบันจะตกไปที่ แผนกนมัสการเป็นส่วนใหญ่ และอีกฝ่ายหนึ่งที่ทำ หน้าที่เครื่องสดแทงหยวก คือ ฝ่ายสนมพลเรือน ซึ่งทำมาแต่ครั้งโบราณ แต่ปัจจุบันขาดแคลนช่าง แทงหยวกที่มีความชำนาญ” (ประเทือง บุญรอด. สัมภาษณ์,26 ตุลาคม 2558)</p> <p>“ปัจจุบันหน้าที่ของแผนกนมัสการ ฝ่ายใน สมัยก่อนข้าราชการบริพารฝ่ายในทุกตำแหน่งจะต้องมี หน้าที่ทำดอกไม้เครื่องสดอยู่แล้ว ด้วยทำถวาย เจ้านายและยังทำให้เจ้านายไปถวายพระ เจ้าอยู่หัว” (สุกัญญา เอี่ยมสะอาด. สัมภาษณ์,28 ตุลาคม 2558)</p>	<p>มาลา กรมขุนบาราบปร- ปักษ์ แต่ ณ วันเดือน 4 ขึ้น 12 ค่ำ สำหรับจะได้ประทับ ประกอบเครื่องสดประดับ พระเมรุทองวันพระราช ทานเพลิง</p> <p>จดหมายเหตุงานพระบรม ศพเจ้าฟ้าสุดาวดี กรมหลวง โยธาเทพ เมื่อปี พ.ศ. 2278 ระบุ ครั้นเพลาย่ำแล้ว 2 โมงจึงพระกรุณาฯ สั่งให้ เชิญเครื่องแลเรือดอกไม้ รื้อ ราชวัตร ฉัตรดอกไม้ ซึ่งขุน อินทรสนมซ้าย ขุนจันทรส นมขวาเอามาตั้งนั้นออก จากพระเมรุแล้ว จึงเชิญ พระลองออกจากพระบรม โกษฐแล้ว ทรงพระกรุณาฯ สั่งให้ลดม่านประดับแว่นซึ่ง กันพระเมรุทั้ง 4 ทิศลงแล้ว ให้รื้อม่านสลักประตูปุท บุรพนั้นออกไว้สองชั้นแล้ว จึงสั่งการให้สี่ตำรวจเอา เพดานหยวกขึ้นผูกยั้งที่พระ จิตกาธาน</p>

จากตารางที่ 4.4 ผู้ปฏิบัติหน้าที่และฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักจากการศึกษาสรุปได้ว่า ครั้นงานพระบรมศพเจ้าฟ้าสุดาวดี กรมหลวงโยธาเทพ เมื่อปี พ.ศ. 2278 ระบุให้เชิญเครื่องและดอกไม้ รื้อราชวัตร ฉัตรดอกไม้ ซึ่งขุนอินทรสนมซ้าย ขุนจันทรมณฑลเอามาตั้งนั้นออกจากพระเมรุแล้วจึงให้สี่ตำรวจเอาเพดานหยวกขึ้นผูกยังพระจิตกาธาน ในราชสำนักมีฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับงานดอกไม้เครื่องสดอยู่หลายฝ่าย คือ ข้าราชการบริพารฝ่ายหน้าและฝ่ายในซึ่งปัจจุบันเป็นแผนกนมัสการ มีหน้าที่คอยดูแลจัดทำดอกไม้เครื่องนมัสการต่าง ๆ ของเจ้านาย และฝ่ายสนมพลเรือนมีหน้าที่ จัดทำเครื่องสดงานแหงหยวกของหลวง กรมพระนครบาลตัดต้นกล้วยตัดต้นพลับพลึง มาส่งให้สนมพลเรือนสำหรับประกอบฐานเพลิง ให้ส่งชาวพระภูษามาลาประกอบฐานเพลิง สำหรับทำเพดานถวายพระเพลิง นอกจากนี้ยังมีพระคลังสวนในสวนนอกที่คอยจัดการหาวัตถุดิบในการจัดทำเครื่องสด

ตารางที่ 4.5 วิเคราะห์ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงของงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักจากอดีตสู่ปัจจุบัน

ประเด็นคำถาม	ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล	ข้อมูลจากหลักฐาน เอกสารภาพถ่าย งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
การเปลี่ยนแปลงของงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักจากอดีตสู่ปัจจุบัน	“สมัยก่อนงานดอกไม้เครื่องสดที่ทำกันยังฝ่ายในจะมีเจ้านายทรงคอยเอาใจใส่ดูแล มีความประณีตพิถีพิถันเนื่องด้วยทำถวายเจ้านายพระเจ้าแผ่นดิน มีการคิดพัฒนาอยู่เสมออย่างช่วงรัชกาลที่ 5 งานดอกไม้มีความเจริญ ด้วยเจ้านายฝ่ายใน มีมากมายหลายตำหนัก ผู้คนฝ่ายในมีมาก ซึ่งต่อมาผู้คนลดลงงานดอกไม้จึงเปลี่ยนแปลงไป อย่างดอกไม้สดก็หันมาเลือกที่ทนไม่เหี่ยวง่าย จากดอกมะลิจำปา ที่เคยใช้ร้อย ก็เปลี่ยนมาใช้ดอกกรัก ดอกกล้วยไม้แทน อย่างที่ เห็นกันทุกวันนี้” (เพ็ญศรี เขียวมีส่วน. สัมภาษณ์, 28 ตุลาคม 2558)	สำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง (2499) กล่าวว่าในรัชกาลที่ 5 เป็นสมัยที่ศิลปะในการจัดแต่งดอกไม้ด้วยวิธีต่างๆ เฟื่องฟูมาก ได้มีการฟื้นฟูทำตามแบบและวิธีเดิมและค้นคิดหาแบบและวิธีใหม่ให้สะดวก งดงาม และทันสมัยขึ้นอีกหลายประการ เช่น เดิมการเย็บกลีบดอกไม้ติดกับใบตองเพื่อให้เป็นรูปดอกไม้ต่างๆ นั้น ใช้เย็บด้วยเข็มและด้ายนอกนี้ยังค้นพบว่า กลีบดอกไม้บางชนิดแม้ว่าจะละเอียด เช่น ดอกบานไม่รู้โรย แต่ถ้าติด

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

ประเด็น คำถาม	ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล	ข้อมูลจากหลักฐาน เอกสาร ภาพถ่าย งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
การ เปลี่ยนแปลง ของงาน ดอกไม้เครื่อง สดในราช สำนักจาก อดีตสู่ปัจจุบัน	<p>“สมัยก่อนงานดอกไม้เครื่องสดที่ทำกันยังฝ้ายในจะมีเจ้านายทรงคอยเอาใจใส่ดูแล มีความประณีตพิถีพิถันเนื่องด้วยทำถวายเจ้านายพระเจ้าแผ่นดิน มีการคิดพัฒนาอยู่เสมอยิ่งช่วงรัชกาลที่ 5 งานดอกไม้มีความเจริญ ด้วยเจ้านายฝ้ายใน มีมากมายหลายตำหนัก ผู้คนฝ้ายในมีมาก ซึ่งต่อมาผู้คนลดลงงานดอกไม้จึงเปลี่ยนแปลงไป อย่างดอกไม้สดก็หันมาเลือกที่ทนไม่เหี่ยวง่าย จากดอกมะลิจำปา ที่เคยใช้ร้อย ก็เปลี่ยนมาใช้ดอกกรัก ดอกกล้วยไม้แทน อย่างที่ เห็นกันทุกวันนี้” (เพ็ญศรี เขียวมีส่วน. สัมภาษณ์, 28 ตุลาคม 2558)</p> <p>“เมื่อกล่าวถึงงานดอกไม้เครื่องสดในสมัยโบราณ ถือเป็นงานช่างฝีมือชั้นสูงที่มีโอกาสได้ทำถวายพระเจ้าแผ่นดิน การคิดประดิษฐ์งานของครูโบราณ มีความละเอียดแบบยลทำแต่พองามมีความลงตัว อย่างเมื่อต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ที่มีการบันทึกไว้ คือมีการสืบทอดตั้งแต่สมัยอยุธยา ด้วยอยู่ในรัชกาลที่ 5 ถือได้ว่าเป็นช่วงเฟื่องฟูของงานดอกไม้ เครื่องสดเป็นอย่างยิ่ง” (บุญชัย ทองเจริญบัวงาม. สัมภาษณ์, 26 ตุลาคม 2558)</p> <p>“ตั้งแต่โบราณงานดอกไม้เครื่องสด มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเรื่อยมาจากแต่ก่อนมาลัย</p>	<p>แบบแล้วจะงดงามเรียบร้อยและคงทนได้หลายวัน ทั้งอาจประกอบให้เป็นลวดลายสีสันอย่างใดก็ได้ จึงได้คิดเขียนรูปสีบนกระดาษ ค่อนข้างแข็ง แล้วใช้กลีบบานไม่รู้โรยย้อมสีต่างๆ ติดแปะเปียกตามรูปและตามสีบนกระดาษนั้น การจัดพุ่มเครื่องบูชาหรือเครื่องทองน้อยแต่โบราณมาใช้ดอกไม้มัดเข้าเป็นช่อทรงดอกบัว แล้วเสียบในถ้วยแก้วเชิง ต่อมาสมเด็จพระพันปีหลวงทรงคิดเย็บกลีบดอกไม้ ติดใบตองทำให้เป็นรูปดอกบัว สอดสีสลับต่างๆ แต่การเย็บนั้นไม่สู้สะดวกนัก ครั้นถึงงานพระศพสมเด็จพระเจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตนกรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตนกิริตกุลินี พระมาตุจฉาของสมเด็จพระกรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์ ได้ทรงคิดเกลาफलมะละกออ่อนและหัวมันเทศเป็นรูปดอกบัวใช้แทนแกนใบ แล้วพับกลีบดอกไม้ไปไม้ติดแกนนั้นด้วยเข็มหมุด จึง</p>

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

ประเด็น คำถาม	ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล	ข้อมูลจากหลักฐาน เอกสาร ภาพถ่าย งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
การ เปลี่ยนแปลง ของงาน ดอกไม้เครื่อง สดในราช สำนักจาก อดีตสู่ปัจจุบัน	<p>มีแต่ร้อยเกลี้ยง ๆ ไม่มีลายก็มีการคิดลวดลาย สอดสีใส่ลายจนงดงาม งานดอกไม้ต่างก็มี ความวิจิตรพิศดารมาก ขึ้นจนถึงทุกวันนี้” (มติกา เทพสิทธิ์. สัมภาษณ์, 28 ตุลาคม 2558)</p> <p>“มีการเปลี่ยนแปลงทางรูปแบบของงาน ที่มีความสวยงามมากขึ้น หลากหลายรูปแบบ มากขึ้น วัสดุที่ใช้มีมากขึ้น แต่ในปัจจุบัน เรื่อง การออกแบบประดิษฐ์คิดค้น ยังสู้ครูโบราณ ไม่ได้เลย” (จันทน์ อินทรปัท. สัมภาษณ์, 26 ตุลาคม 2558)</p> <p>“สมัยก่อนงานช่างฝีมือมีความละเอียด ประณีตมาก ลวดลายงานช่วงแหงนหยาบ มีความพิศดาร ทั้งลายเฟื่อง ลายเถา ซึ่งปัจจุบัน นี้ไม่มีให้เห็นแล้ว รูปแบบงานโบราณ ถือเป็น งานครู ที่รุ่นหลังได้ทำตาม ทุกวันนี้มีแต่ตาม รอยครู การคิดค้นพัฒนานั้นยังถือว่าไม่มีการสร้างสรรค์งานใหม่ ๆ ขึ้นมาเลย” (พร เทพ จันทรา. สัมภาษณ์, 26 ตุลาคม 2558)</p> <p>“มีการพัฒนาเรื่องของการออกแบบ วัสดุ ที่ใช้ในเรื่องของการทำงาน ที่ทำให้สวยงาม สะดวกสบายมากยิ่งขึ้น” (ประเทือง บุญรอด. สัมภาษณ์, 26 ตุลาคม 2558)</p>	กลายเป็นพุ่มเล็กๆที่งดงาม และ ทำสะดวกทำลวดลายได้ง่าย เป็น ที่นิยมใช้กันต่อมาจนบัดนี้ นนทพรและธัชชัย.2551 กล่าว ว่า งานพระบรมศพพระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่- หัว มีการเปลี่ยนแปลงธรรมเนียม ในบางประการเพิ่มเติมอย่างการ งดใช้หยวก มะละกอ และ ฟักทองแกะสลักประดับแท่น จิตกาธาน โดยใช้ดอกไม้สดแทน การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ได้เป็น แบบแผนต่อการจัดงานพระบรม ศพและพระศพต่อเนื่องกันมา

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

ประเด็น คำถาม	ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล	ข้อมูลจากหลักฐาน เอกสาร ภาพถ่าย งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
การ เปลี่ยนแปลง ของงาน ดอกไม้เครื่อง สดในราช สำนักจาก อดีตสู่ปัจจุบัน	“การเปลี่ยนแปลงมีมากขึ้นทุกยุคทุกสมัย อย่างไรในสมัยโบราณ ปักพุ่มด้วยแกนดินเหนียว ต่อมาช่วงรัชการที่ 5 ได้เกลามะละกอ มันเทศ เป็นหุ่นแล้วปักด้วยตะปุงจนมาถึงปัจจุบัน ปัก ลงในหุ่นโฟม ทุกอย่าง เปลี่ยนไปตามสมัย นิยม” (สุกัญญา เอี่ยมสะอาด. สัมภาษณ์, 28 ตุลาคม 2558)	

จากตารางที่ 4.5 การเปลี่ยนแปลงของงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักจากอดีตสู่ปัจจุบัน จากการศึกษาสรุปได้ว่า งานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก มีการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่สมัยโบราณใน รัชกาลที่ 5 เป็นสมัยที่ศิลปะในการจัดแต่งดอกไม้ด้วยวิธีต่างๆ เพื่อพุ่มมาก ได้มีการฟื้นฟูทำตามแบบ และวิธีเดิมและค้นคิดหาแบบและวิธีใหม่ให้สะดวก งดงามและทันสมัยขึ้น มาทั้งในเรื่องของรูปแบบ การประดิษฐ์คิดค้น วัสดุที่ใช้ในงานเครื่องสดมีการเปลี่ยนแปลงธรรมเนียมในบางประการเพิ่มเติม อย่างการงดใช้หยวก มะละกอ และพื้กทองแก่สลักประดับแทนจิตกาธาน โดยใช้ดอกไม้สดแทน นอกจากนี้จะเปลี่ยนแปลงในด้านเพิ่มพูนความงามวิจิตรพิศดารแล้วบางอย่างกลับด้อยลงสู้ของโบราณ ไม่ได้ แต่จากงานครูในสมัยก่อนนั้น ก่อให้เกิดการพลิกแพลง สร้างสรรค์ผลงานได้อีกมากมาย อย่างที่ เห็นกันในปัจจุบัน

4.1.2 การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Descriptive) เกี่ยวกับวิเคราะห์รูปแบบกับพัฒนาการการประดิษฐ์คิดค้นงานดอกไม้เครื่องสดใน ราชสำนัก ภายใต้กรอบข้อคำถาม จำนวน 5 ข้อ ดังนี้

4.1.2.1 รูปแบบงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก

4.1.2.2 วิวัฒนาการของรูปแบบงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก

4.1.2.3 อิทธิพลของสถาปัตยกรรมไทยที่ส่งผลต่อรูปแบบของงานดอกไม้เครื่องสด ในราชสำนัก

4.1.2.4 แนวการพัฒนาและอนุรักษ์งานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก

ผลปรากฏตามตารางที่ 4.6 - 4.9

ตารางที่ 4.6 วิเคราะห์ข้อมูลรูปแบบงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก

ประเด็น คำถาม	ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล	ข้อมูลจากหลักฐาน เอกสาร ภาพถ่าย งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
รูปแบบงาน ดอกไม้เครื่อง สดในราช สำนัก	<p>“รูปแบบทั่วไปจะมีความประณีตงดงาม มีความละเอียดลออ ด้วยเป็นงานที่ต้องใช้ถวายเป็นงาน ถือเป็นของสูง ยึดถือเอาตามแบบอย่างโบราณ มีการอนุรักษ์สืบทอดวิธีการเชิงช่างของดอกไม้เครื่องสดมิให้สูญหายและยังถือว่ารูปแบบงานในวังเป็นต้นแบบงานดอกไม้ที่แพร่หลายกันทั่วไป” (เพ็ญศรี เขียวมีส่วน. สัมภาษณ์, 28 ตุลาคม 2558)</p> <p>“รูปแบบงานดอกไม้ในวังเป็นที่รู้กันว่างดงามพิถีพิถันในการประดิษฐ์ประดอยเป็นต้นแบบของงานดอกไม้ไทย ครูโบราณท่านมีความคิดความอ่านได้สร้างสรรค์รูปแบบงานดอกไม้ได้มากมาย มีความงามที่ลงตัวมีจุดเด่นจุดด้อยไม่ใช่ทำแบบเขียนคิ้วทั้งตัวเหมือนทุกวันนี้ ในวังสืบทอดรูปแบบมาตั้งแต่โบราณ นอกจากนั้นยังมีการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมของชนชาติที่มายังสยามประเทศ ทำให้มีการพลิกแพลงนำเอารูปแบบมาผสมผสานเกิดเป็นงานดอกไม้ที่แปลกตาสวยงามมากกว่าของเดิมที่มีอยู่” (บุญชัย ทอง-เจริญบัวงาม. สัมภาษณ์, 26 ตุลาคม 2558)</p> <p>“เป็นรูปแบบโบราณที่มีสืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่นผ่านกาลเวลา งานดอกไม้เครื่องสดของไทยที่เกิดขึ้นภายในกำแพงวังนี้ ได้สร้างสรรค์โดยมีรูป</p>	 <p>ภาพที่ 4.3 พระโกศดอกไม้สดทรงพระศพเจ้าจอมมารดาเปี่ยม ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.003 หวญ 31/12/2)</p> <p>ภาพที่ 4.4 พระจิตกาธานงานพระศพเจ้าจอมมารดาชุ่ม ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.003 หวญ 42/3)</p>

ตารางที่ 4.6 (ต่อ)

ประเด็น คำถาม	ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล	ข้อมูลจากหลักฐาน เอกสาร ภาพถ่าย งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
รูปแบบงาน ดอกไม้เครื่อง สดในราช สำนัก	<p>แบบมาจากความงามของรูปทรงปราสาทเวียง วัง ลวดลายที่ประดับตามพระที่นั่ง ด้วยความ ช่างคิดของครูช่างจึงได้ถ่ายทอดความงามลงบน งานดอกไม้อย่างที่เห็นกัน” (มติกา เทพสิทธิ์. สัมภาษณ์,28 ตุลาคม 2558)</p> <p>“งานดอกไม้ในราชสำนักมีความแตกต่าง จากงานข้างนอกอย่างชัดเจน คือรูปแบบ โบราณ มีความละเอียดสวยงามและไม่หือหวา อย่างงานสมัยนี้” (จันทน์ อินทรปัท. สัมภาษณ์ ,26 ตุลาคม 2558)</p> <p>“ครูช่างในราชสำนักมีรูปแบบที่วิจิตร พิสดารสวยงามเป็นที่สุดด้วยทำถวายพระเจ้า แผ่นดิน เจ้านายจึงถือว่าต้องดีที่สุด รูปแบบ เครื่องสดนั้นอย่างลวดลายจะมีแผนกระบวน ลาย งานมีความละเอียดอ่อน ทั้งรูปทรงสัดส่วน ก็จะล้อตามความงามของช่างแขนงอื่นๆ ถือได้ ว่าเป็นที่สุดของงานช่าง” (พรเทพ จันทรา. สัมภาษณ์,26 ตุลาคม 2558)</p> <p>“มีรูปแบบโบราณอย่างของในวังไม่เหมือน ข้างนอก จะพัฒนาไปตามสมัยนิยม” (ประเทือง บุญรอด. สัมภาษณ์,26 ตุลาคม 2558)</p>	 <p>ภาพที่ 4.5 พระจิตกาธานงาน พระบรมศพสมเด็จพระศรีพัชริน ทราบรมราชินีนาถ ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่ง ชาติ (ภ.003 หวญ 32/13/1)</p> <p>ภาพที่ 4.6 ฉัตรดอกไม้ ประดับ บนพระเมรุมาศงานพระบรมศพ รัชกาลที่ 5 ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุ แห่งชาติ</p>

ตารางที่ 4.6 (ต่อ)

ประเด็น คำถาม	ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล	ข้อมูลจากหลักฐาน เอกสาร ภาพถ่าย งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
รูปแบบงาน ดอกไม้เครื่อง สดในราช สำนัก	“รูปแบบอย่างของเก่าที่มีมาแต่โบราณ มีความประณีตพิถีพิถันทำตามๆกันมา การคิดค้นรูปแบบงานดอกไม้เครื่องสดเห็นจะมีแต่โบราณมาแล้ว ซึ่งในปัจจุบันมีแต่จะทำตามของเท่านั้น ปัจจุบันนี้จะเน้นการอนุรักษ์ของเดิมไว้มากกว่าคิดค้นของใหม่” (สุกัญญา เอี่ยมสะอาด. สัมภาษณ์, 28 ตุลาคม 2558)	 ภาพที่ 4.7 พระศพสมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงนภาพรจารุสรี ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.003 ทวญ 33/8/10)

จากตารางที่ 4.6 รูปแบบงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักจากการศึกษาสรุปได้ว่า งานดอกไม้ไทยในราชสำนักมีรูปแบบโบราณอย่างของเก่าที่ทำตามกันมา มีความประณีต งดงามพิถีพิถันด้วยเป็นงานที่ใช้ถวายเจ้านาย ถือเป็นของสูง มีลวดลายที่เป็นแบบแผนกระบวนลาย รูปทรงสัดส่วนคือความงามตามงานช่างศิลป์ไทย มีจุดเด่นจุดด้อย นอกจากนี้ยังมีการถ่ายเททางวัฒนธรรมของชนชาติที่เข้ามาติดต่อก ทำให้มีการพลิกแพลงเกิดเป็นรูปแบบผสมผสานจีน, ยุโรป อย่างสวยงาม

ตารางที่ 4.7 วิเคราะห์ข้อมูลวิวัฒนาการของรูปแบบงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก

ประเด็น คำถาม	ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล	ข้อมูลจากหลักฐาน เอกสาร ภาพถ่าย งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
วิวัฒนาการ ของรูปแบบ งานดอกไม้ เครื่องสดใน ราชสำนัก	“นับสืบจากในราชสำนักเรานี้ได้สืบทอดฝีมือเชิงช่างมาจากสมัยอยุธยา จนมีการพัฒนาเรื่อยมา สมัยก่อนนั้นนิยมทำด้วยดอกไม้ขาวที่มีกลิ่นหอม ต่อมาเริ่มมีการสอดใส่ลวดลายขยายขนาด มีรูปแบบที่ใหญ่ขึ้น วิจิตรพิศดารขึ้น โดยเฉพาะยุคสมัยรัชกาลที่ 5 งานดอกไม้เครื่องสดได้มีความเจริญรุ่งเรือง	สำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง (2499) กล่าวว่า การทำดอกไม้ของไทยได้ขยายขอบเขตออกไปถึงการรู้จักตัดแปลงผ้า กระดาษ และซี่ผึ้งแข็งเป็นดอกไม้แห่งรูปต่างๆ เช่น รักเร่ จำปา มะลิ ฯลฯ แทนดอกไม้สดอีกด้วย ในการนี้

ตารางที่ 4.7 (ต่อ)

ประเด็น คำถาม	ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล	ข้อมูลจากหลักฐาน เอกสาร ภาพถ่าย งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
วิวัฒนาการ ของรูปแบบ งานดอกไม้ เครื่องสดใน ราชสำนัก	<p>สูงสุด พัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นต้นแบบมาจนถึงปัจจุบัน” (เพ็ญศรี เขียวมีส่วน. สัมภาษณ์, 28 ตุลาคม 2558)</p> <p>“วิวัฒนาการตั้งแต่สมัยต้นกรุงที่สืบต่อมาแต่สมัยอยุธยา มีรูปแบบเก๋ๆ ง่ายๆ มาลัยก็ไม่มีลวดลายสีเส้น หรือเครื่องแขวนก็มีแต่อย่างเล็ก ๆ ไม่หรูหรา เน้นดอกไม้หอม แต่เริ่มมีการคิดประดิษฐ์ให้ใหญ่โต พลิกแพลงจากของเดิมจนมีรูปแบบที่เพิ่มขึ้นอีกมากมายในช่วงรัชกาลที่ 5 ซึ่งผ่านมาจนถึงปัจจุบัน”(บุญชัย ทองเจริญบัวงาม. สัมภาษณ์, 26 ตุลาคม 2558)</p> <p>“วิวัฒนาการของรูปแบบงานดอกไม้ในวังนั้น มีการพัฒนาความงามเรื่อยมาตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน แต่ยังคงไว้ซึ่งแบบแผนตามอย่างของเดิม อย่างลวดลายตาข่าย จากเดิมที่มีไม้ก็กลายเป็นคิดค้นพลิกแพลงเพิ่มขึ้นอีกมากมาย และงานดอกไม้อื่นก็มีการพัฒนารูปแบบจากของเดิม กล่าวได้ว่าช่วงแผ่นดินรัชกาลที่ 5 – 6 มีความเจริญมาก และต่อ ๆ มาก็คงที่ไม่มีมีการคิดค้นของใหม่คงทำตามแต่ของเดิมจนถึงปัจจุบัน” (มัตติกา เทพสิทธิ์. สัมภาษณ์, 28 ตุลาคม 2558)</p>	<p>สืบได้ว่ากรมสมเด็จพระสุรดารัตนราชประยูร ได้ทรงใฝ่พระทัยมาก และเจ้านายซึ่งประทับอยู่กับสมเด็จพระสุรดารัตนราชประยูรนี้ก็ต้องทรงทำดอกไม้แห้ง และผูกดอกไม้ขอเป็นการใหญ่ อีกเหมือนกัน การจัดพุ่มเครื่องบูชาหรือเครื่องทองน้อยก็เหมือนกัน แต่โบราณมาใช้ดอกไม้มัดเข้าเป็นช่อทรงดอกบัว แล้วเสียบในถ้วยแก้วเชิง ต่อมาสมเด็จพระพันปีหลวงทรงคิดเย็บกลีบดอกไม้ ติดใบทองทำให้เป็นรูปดอกบัว สอดสีสลับต่างๆ แต่การเย็บนั้นไม่สู้สะดวกนัก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตนกิริติกุลินี พระมาตุจฉาของสมเด็จพระกรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์ ได้ทรงคิดเกลาผลมะละกออ่อน และหุ้มมันเทศเป็นรูปดอกบัวใช้แทนแกนใน แล้วพับกลีบดอกไม้ใบไม้ติดแกนนั้นด้วยเข็มหมุด จึงกลายเป็นพุ่มเล็กๆ ทั่วงดงาม และทำสะดวกทำลวดลายได้ง่าย เป็นที่นิยมใช้กัน</p>

ตารางที่ 4.7 (ต่อ)

ประเด็น คำถาม	ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล	ข้อมูลจากหลักฐาน เอกสาร ภาพถ่าย งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
วิวัฒนาการ ของรูปแบบ งานดอกไม้ เครื่องสดใน ราชสำนัก	<p>“งานช่างดอกไม้เครื่องสดมณฑลราชสำนักมีความเป็นมายาวนาน ซึ่งสืบต่อมาแต่กรุงเก่า เครื่องสดเครื่องหยวกในสมัยต้นกรุงคงมีความวิจิตรลวดลายพิสดารงดงามเป็นที่สุด เพราะจากที่เห็นของเก่า หลักฐานต่าง ๆ มา ยิ่งเก่า ยิ่งสวยอย่างช่วงสมัย รัชกาลที่ 4 – 5 ลวดลายที่ปรากฏมีความพลิ้วไหวงามมาก และจากคำบอกเล่าต่อ ๆ กันมา ของเก่านี้นักงานักหนา และเมื่อเราพิจารณาจากที่สืบทอดกันมา งานเหล่านี้เริ่มทอนความงามเรื่อยมาจนถึงเดี๋ยวนี้ ถ้าเอางานปัจจุบัน ไปเทียบกับของเก่าสู้กันไม่ได้เลยจริง ๆ” (พรเทพ จันทรา. สัมภาษณ์, 26 ตุลาคม 2558)</p> <p>“มีรูปแบบที่สืบทอดมาแต่ของโบราณ เริ่มจากความเรียบง่ายในช่วงยุคแรก ๆ แต่พอช่วงรัชกาลที่ 5 ถือได้ว่ารุ่งเรือง มีการพัฒนามากมาย มาลัยก็เริ่มมีลวดลาย พุ่มดอกไม้จากปักในแกนดิน ก็เกลามาละกะกอมันเป็นหุ่น แล้วปักดอกไม้ลงไป ทุกอย่างมีการพัฒนาทั้งรูปแบบทั้งวิธีการทำ เจริญมากๆ ซึ่งก็ทำให้ใช้เป็นแบบแผนต่อมาถึงทุกวันนี้ ซึ่งบางอย่างเรายังไม่สู้ของโบราณเลยในปัจจุบัน” (สุกัญญา เอี่ยมสะอาด. สัมภาษณ์, 28 ตุลาคม 2558)</p>	ต่อมาจนบัดนี้ พระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาถก็มีพระนามเลื่องลือในทางร้อยดอกไม้ เป็นตาข่ายแบบต่างๆ เจ้านายในตำหนักนี้ทรงร้อยตาข่ายได้ทุกแบบตามต้นฉบับเดิม และพลิกแพลงเพิ่มเติมอีก ทั้งสลับลีได้อย่างงดงามอีกด้วย ในรัชกาลที่ 5 เป็นสมัยที่ศิลปะในการจัดแต่งดอกไม้ด้วยวิธีต่างๆ เพื่อองพุ่มมาก ได้มีการฟื้นฟูทำตามแบบและวิธีเดิมและค้นคิดหาแบบและวิธีใหม่ให้สะดวกงดงาม และทันสมัยขึ้นอีกหลายประการ

จากตารางที่ 4.7 วิวัฒนาการของรูปแบบงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักจากการศึกษาสรุปได้ว่า รูปแบบงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักมีวิวัฒนาการสืบทอดมาตั้งแต่สมัยอยุธยา แรกเริ่มเดิมทีมีรูปแบบเกลี้ยง ๆ นิยมดอกไม้ขาว กลิ่นหอม ไม่มีรูปแบบมากมาย ต่อมาเริ่มมีการพัฒนาสอดสี สลับลายของมาลัย เครื่องแขวนพัฒนาให้มีขนาดใหญ่ขึ้น ลวดลายตาข่ายมีลวดลายมากขึ้น การทำดอกไม้ของไทยได้ขยายขอบเขตออกไปถึงการรู้จักตัดแปลงผ้า กระดาษและซี่ผึ้งแข็งเป็นดอกไม้แห่งรูปต่างๆ เช่น รักเร่ จำปา มะลิ ฯลฯ แทนดอกไม้สด ถือว่าช่วงที่เจริญรุ่งเรืองของงานดอกไม้เครื่องสดคือยุคสมัยรัชกาลที่ 5 เรื่อยมาแต่กลับจะคงไว้ซึ่งแบบแผนความงาม หากแต่ปัจจุบันรูปแบบนั้น ยังคงตามแบบของเก่าเท่านั้น กลับไม่มีการพัฒนาต่อยอด เทียบกับของเก่าสู้กันไม่ได้เลย

ตารางที่ 4.8 วิเคราะห์ข้อมูลอิทธิพลของสถาปัตยกรรมไทยที่ส่งผลต่อรูปแบบของงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก

ประเด็นคำถาม	ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล	ข้อมูลจากหลักฐาน เอกสาร ภาพถ่าย งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
อิทธิพลของสถาปัตยกรรมไทยที่ส่งผลต่อรูปแบบของงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก	<p>“เป็นแรงบันดาลใจที่ทำให้เกิดรูปแบบของงานดอกไม้ อย่างเช่น วิมานพระอินทร์ วิมานแทน อย่างยอดปราสาท ยอดมงกุฎ ก็ถูกนำมาเป็นรูปแบบของงานดอกไม้เช่นกัน” (เพ็ญศรี เขียวมีส่วน. สัมภาษณ์, 28 ตุลาคม 2558)</p> <p>“มีอิทธิพลอย่างยิ่ง รูปแบบงานดอกไม้เครื่องสดหลายอย่างได้ลือความงามจากรูปแบบทรงบุษบก ทรงปราสาทราชวัง การตกแต่งพระจิตกาธานก็มีรูปทรงอย่างบุษบกสวยงาม เครื่องแขวนดอกไม้ก็มีวิมานต่าง ๆ มีช่อมดอกไม้ ชุ่ม</p>	<p>หม่อมราชวงศ์แฉ่งน้อย (2555) กล่าวว่า การปลงพระศพเจ้านายที่นับถือพุทธศาสนา นิภายเถรวาทในสุวรรณภูมิ อาจกล่าวได้ว่ามีที่มาจากการถวายพระเพลิงพระพุทธรูปที่มาจากพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร ซึ่งพระพุทธรูปองค์นี้ ได้ประดิษฐานมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายพระพุทธรูปองค์นี้มาประดิษฐานที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานครในปัจจุบัน</p> <p>หม่อมราชวงศ์แฉ่งน้อย (2555) กล่าวว่า การปลงพระศพเจ้านายที่นับถือพุทธศาสนา นิภายเถรวาทในสุวรรณภูมิ อาจกล่าวได้ว่ามีที่มาจากการถวายพระเพลิงพระพุทธรูปที่มาจากพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร ซึ่งพระพุทธรูปองค์นี้ ได้ประดิษฐานมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายพระพุทธรูปองค์นี้มาประดิษฐานที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานครในปัจจุบัน</p> <p>หม่อมราชวงศ์แฉ่งน้อย (2555) กล่าวว่า การปลงพระศพเจ้านายที่นับถือพุทธศาสนา นิภายเถรวาทในสุวรรณภูมิ อาจกล่าวได้ว่ามีที่มาจากการถวายพระเพลิงพระพุทธรูปที่มาจากพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร ซึ่งพระพุทธรูปองค์นี้ ได้ประดิษฐานมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายพระพุทธรูปองค์นี้มาประดิษฐานที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานครในปัจจุบัน</p>

ตารางที่ 4.8 (ต่อ)

ประเด็น คำถาม	ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล	ข้อมูลจากหลักฐาน เอกสาร ภาพถ่าย งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
อิทธิพลของสถาปัตยกรรมไทยที่ส่งผลต่อรูปแบบของงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก	<p>กรอบพระรูป และอีกหลายอย่างต่างก็ล้อความงามของสถาปัตยกรรมทั้งนั้น”(บุญชัย ทองเจริญบัวงาม. สัมภาษณ์,26 ตุลาคม 2558)</p> <p>“มีการนำเอารูปทรง ลวดลายของสถาปัตยกรรมไทย มาเป็นต้นแบบในการประดิษฐ์คิดค้นงานดอกไม้เครื่องสด ซึ่งส่งผลถึงความคิดอ่านของครูช่างโบราณกับการนำเอามาประยุกต์ดัดแปลงให้เป็นของสวยของงาม”(มติกา เทพสิทธิ์. สัมภาษณ์,28 ตุลาคม 2558)</p> <p>“รูปแบบของงานเครื่องสดหลวง มีความเชื่อมโยงกันกับงานสถาปัตยกรรมไทย ซึ่งจะมองเห็นได้จากรูปทรงของพระจิตกาธานทรงบุษบกแบบต่าง ๆ ทรงเบญจาลักษณ์ล้วนแต่มาจากอิทธิพลของสถาปัตยกรรม นอกเหนือจากนี้ ลวดลายที่นำมาใช้ในการงานดอกไม้เครื่องสดก็มีกระบวนลายเดียวกัน” (พรเทพ จันทรา. สัมภาษณ์,26 ตุลาคม 2558)</p>	<p>แล้ว จึงประพรมพระบรมธาตุด้วยน้ำดอกไม้วีโรยข้าวตอกดอกไม้ประดับประดาพระบรมสารีริกธาตุด้วยพวงมาลัย พวงของหอม พวงแก้ว สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายในระยะนี้มีเอกสารที่ระบุถึงขนบธรรมเนียมประเพณีการปลงพระศพและสถาปัตยกรรมพระเมรุซึ่งแบ่งออกได้เป็น พระเมรุเอกหรือพระเมรุขนาดใหญ่สำหรับพระมหากษัตริย์ พระเมรุโทหรือพระเมรุขนาดกลางสำหรับพระมเหสีเทวีและเจ้านายชั้นสูง และพระเมรุตรีหรือพระเมรุขนาดเล็กสำหรับเจ้านายที่รองลงมา เอกสารดังกล่าวระบุชัดถึงขนาดรูปแบบและเครื่องตกแต่งพระเมรุแต่ละชั้น อันแสดงถึงอารยธรรมที่พัฒนาไปจนถึงระเบียบแบบแผนที่สืบทอดต่อกันมาในสมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ขนบราชประเพณีเกี่ยวกับการปลงพระศพเจ้านายและสถาปัตยกรรมพระเมรุเริ่มเปลี่ยนแปลงไปตามลำดับ โดยเฉพาะตั้งแต่การพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ปรับให้เรียบง่ายขึ้นกว่าแต่ก่อน สถาปัตยกรรมพระเมรุยังคงสาระสำคัญและความยิ่งใหญ่อลังการไว้ แม้จะมีขนาดเล็กลงกว่าพระเมรุมาศสมัยโบราณก็ตามกลายเป็นแบบอย่างของงานพระราชประเพณีพระบรมศพและพระศพเจ้านายชั้นสูงสืบมาจนทุกวันนี้</p>

จากตารางที่ 4.8 อิทธิพลของสถาปัตยกรรมไทยที่ส่งผลต่อรูปแบบของงานดอกไม้เครื่องสด ในราชสำนักจากการศึกษาสรุปได้ว่า รูปทรงสถาปัตยกรรมไทย ลวดลายต่าง ๆ ส่งผลต่อรูปแบบของงานดอกไม้เครื่องสด จากการถวายพระเพลิงพระพุทธรูปได้จัดสร้างอาคารทำเป็นเรือนยอดเรียกว่า มกุฎพันธเจดีย์ อันอาจนับว่าเป็นเค้าของสถาปัตยกรรมพระเมรุในสมัยต่อมาพระจิตกาธานทำด้วยดอกไม้หอม ซึ่งประดิษฐานอยู่กลางพันธเจดีย์ เมื่อการถวายพระเพลิงพระพุทธรูปเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงประพรมพระบรมธาตุด้วยน้ำดอกไม้ โรยข้าวตอกดอกไม้ประดับประดาบริเวณที่ประดิษฐาน ณ พระบรมสารีริกธาตุด้วยพวงมาลัย พวงของหอม พวงแก้ว ฯลฯ เป็นแรงบันดาลใจ ที่ทำให้เกิดการประดิษฐ์คิดค้นของครุช่างโบราณกับการเอามาประยุกต์ดัดแปลงรูปทรงบุษบกปราสาทราชวังยอดมงกุฎมาตกแต่งดอกไม้เครื่องสด อย่าง วิมานแทน วิมานพระอินทร์ ชุ่มกรอบพระรูป หรือองค์พระจิตกาธาน ต่างก็ล้อความงามตามอย่างงานช่างสถาปัตยกรรมไทยทั้งนั้น

ตารางที่ 4.9 วิเคราะห์ข้อมูลแนวการพัฒนาและอนุรักษ์งานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก

ประเด็น คำถาม	ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล	ข้อมูลจากหลักฐาน เอกสาร ภาพถ่าย งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
แนวการพัฒนาและอนุรักษ์งานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก	<p>“การอนุรักษ์ส่งเสริมงานดอกไม้เครื่องสดนั้นมีแนวทางหลายประการ อย่างเช่นปัจจุบันเปิดโรงเรียนสอนเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ เผยแพร่งานวิชาช่างฝีมือในราชสำนักมิให้สูญหาย และอีกแนวทางหนึ่งคือการจัดบันทึกองค์ความรู้ การส่งเสริมพัฒนาข้าราชการฝ่ายในให้มีความรู้ความสามารถ” (เพ็ญศรี เขียวมีส่วน. สัมภาษณ์, 28 ตุลาคม 2558)</p> <p>“งานช่างฝีมือดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก มีการอนุรักษ์แบบแผนเดิมมาแต่โบราณอยู่แล้ว แต่ขาดการจดบันทึกเป็นตำราด้วยหวังความรู้ นิยมถ่ายทอดกัน แบบปากต่อปาก หากมีการบันทึกองค์ความรู้เหล่านี้ไว้ก็จะไม่สูญหาย” (บุญชัย ทองเจริญบัวงาม. สัมภาษณ์, 26 ตุลาคม 2558)</p>	<p>สำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง (2499) กล่าวว่า สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถพระพันปีหลวงโปรดเกล้าฯ ให้ฝึกหัดอบรมข้าหลวงและครูโรงเรียนราชินีให้รู้จักทำดอกไม้แห้งเลียนแบบดอกไม้สดด้วย ทรงส่งเสริมฟื้นฟูการทำดอกไม้เป็นอันมาก พระองค์เองก็ทรงใช้เวลาว่างประดิษฐ์ดัดแปลงการ</p>

ตารางที่ 4.9 (ต่อ)

ประเด็น คำถาม	ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล	ข้อมูลจากหลักฐาน เอกสาร ภาพถ่าย งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
<p>แนวการ พัฒนาและ อนุรักษ์งาน ดอกไม้เครื่อง สดในราช สำนัก</p>	<p>“ให้มีการทำเป็นตำราเก็บเอาไว้ เพราะคน สมัยก่อนไม่ชอบเขียนเป็นตัวหนังสือ” (มัตติกา เทพ สิทธิ์. สัมภาษณ์, 28 ตุลาคม 2558)</p> <p>“การพัฒนาที่ดีต้องเริ่มจากตัวคน จะต้องมีการ ส่งเสริมการเรียนรู้งานช่างฝีมือ ไม่หวังวิชา ถ่ายทอด ความรู้ให้ตายไปกับตัว” (จันทน์ อินทรปัท. สัมภาษณ์, 26 ตุลาคม 2558)</p> <p>“ฝึกช่างฝีมือให้มีจำนวนมากขึ้น เพราะทุกวันนี้ ช่างมีจำนวนน้อยหรือ เมื่อมีคนมีความรู้ความสามารถ เยอะขึ้น และการพัฒนาก็จะทำได้ดี อีกอย่างการ รวบรวมองค์ความรู้ให้เป็นตำราเพื่อช่างรุ่นหลังได้มา สืบทอดต่อ ถือเป็นสิ่งที่ดี” (พรเทพ จันทรา. สัมภาษณ์, 26 ตุลาคม 2558)</p> <p>“ถ้าให้เหมาะสมกับปัจจุบันนี้คือต้องทำเป็นตำรา หนังสืองานช่างเอาไว้ เพื่อให้สูญหายไปตามกาลเวลา เพราะการพัฒนาเรายังต้องคงไว้ซึ่งแบบแผนในราช สำนัก” (ประเทือง บุญรอด. สัมภาษณ์, 26 ตุลาคม 2558)</p> <p>“การพัฒนาคงทำได้ไม่มากเพราะราชสำนักฝ่าย ในเราเน้นรักษาแบบแผนตามอย่างโบราณ ซึ่งจะเน้น ไปที่การอนุรักษ์เสียมากกว่า ครูช่างดอกไม้โบราณไม่ นิยมเขียนตำรางานฝีมือในราชสำนักจึงตายไปพร้อม</p>	<p>ทำดอกไม้แบบเก่าให้ แปลกพิสดารออกไปอีก เสด็จกรมหลวงสมร รัตนศิริเชษฐน์นอกจากจะ ทรงเกณฑ์ให้ทำแบบ โบราณแล้วยังทรงคิด ดัดแปลงการทำดอกไม้ แบบใหม่ๆ อีก เช่น แต่ โบราณมามีการร้อยตา ข่ายร้อยเพื่อองอะไรต่างๆ ติดโครงไม้ไผ่หุ้มผ้าขาวมี แบบซ้ำๆ ตามต้นฉบับ เดิม เช่น บันไดแก้ว พู่ กลิ้ง กลิ้งคว่ำ กลิ้ง ตะแคง กลิ้งจีน ครั้นมา สมัยเสด็จกรมหลวงได้ ทรงคิดทำโครงลวดทาสี ขาว และประกอบดอกไม้ ให้มีรูปร่างแปลกพิสดาร งดงามออกไปอีกมาก เช่น ระย้าแปลง พวงแก้ว และ แปลงบันไดแก้วเป็นรูป วิมานพระอินทร์ วิมาน แทนไปอีก การทำดอกไม้</p>

ตารางที่ 4.9 (ต่อ)

ประเด็น คำถาม	ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล	ข้อมูลจากหลักฐาน เอกสาร ภาพถ่าย งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
แนวการ พัฒนาและ อนุรักษ์งาน ดอกไม้เครื่อง สดในราช สำนัก	กับตัวเป็นอันมาก จำต้องส่งเสริมให้มีการเรียบเรียง เป็นตำราไว้ให้ได้ศึกษาเรียนรู้ในหมู่คนรุ่นใหม่ที่จะเข้ามา ถวายงาน” (สุกัญญา เอี่ยมสะอาด. สัมภาษณ์, 28 ตุลาคม 2558)	เครื่องสดในราชสำนัก เจริญก้าวหน้าออกไปอีก มากในตอนนี

จากตารางที่ 4.9 แนวการพัฒนาและอนุรักษ์งานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักจากการศึกษา
สรุปได้ว่า แนวทางในการพัฒนานั้นพระพันปีหลวงโปรดเกล้าฯ ให้ฝึกหัดอบรมข้าหลวงและครู
โรงเรียนราชินีให้รู้จักทำดอกไม้แห้งเลียนแบบดอกไม้สดด้วย ทรงส่งเสริมฟื้นฟูการทำดอกไม้เป็นอัน
มาก พระองค์เองก็ทรงใช้เวลาว่างประดิษฐ์ตัดแปลงการทำดอกไม้แบบเก่าให้แปลกพิสดารออกไป
กรมหลวงสมรรัตนศิริเชษฐ นอกจากจะทรงเกณฑ์ให้ทำแบบโบราณแล้วยังทรงคิดตัดแปลงการทำ
ดอกไม้แบบใหม่ๆ เช่น ระย้าแปลง พวงแก้ว และแปลงบันไดแก้วเป็นรูปวิมานพระอินทร์ วิมานแทน
นอกจากจะต้องรักษาแบบแผนโบราณ ควรมีการพัฒนาให้มีช่างฝีมือมากขึ้น มีการเรียนรู้เปิดโรงเรียน
สอน ไม่หวงวิชาความรู้ และประการสำคัญคือควรมีการรวบรวมองค์ความรู้จัดบันทึกเป็นตำรา เพื่อมิ
ให้วิชาช่างในราชสำนักสูญหายตายไปกับตัวครูช่างเอง

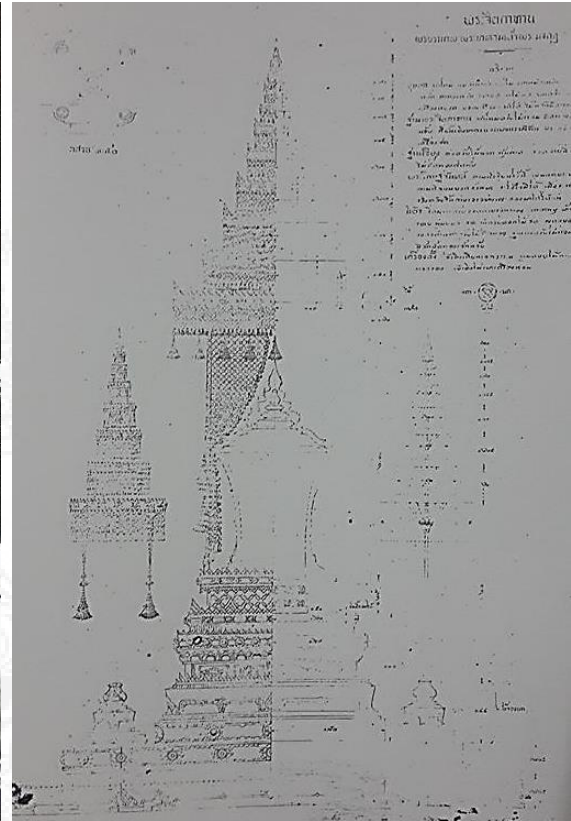
4.2 การวิเคราะห์รูปแบบงานดอกไม้เครื่องสดในเชิงคหกรรมศาสตร์

การวิเคราะห์รูปแบบงานดอกไม้เครื่องสดในเชิงคหกรรมศาสตร์ ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล
ภาพถ่ายเก่าในหอจดหมายเหตุแห่งชาติ จากนั้นนำมาวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษารายละเอียด
ของงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก โดยนำเสนอในรูปแบบลายเส้นประกอบความเรียง ดังนี้

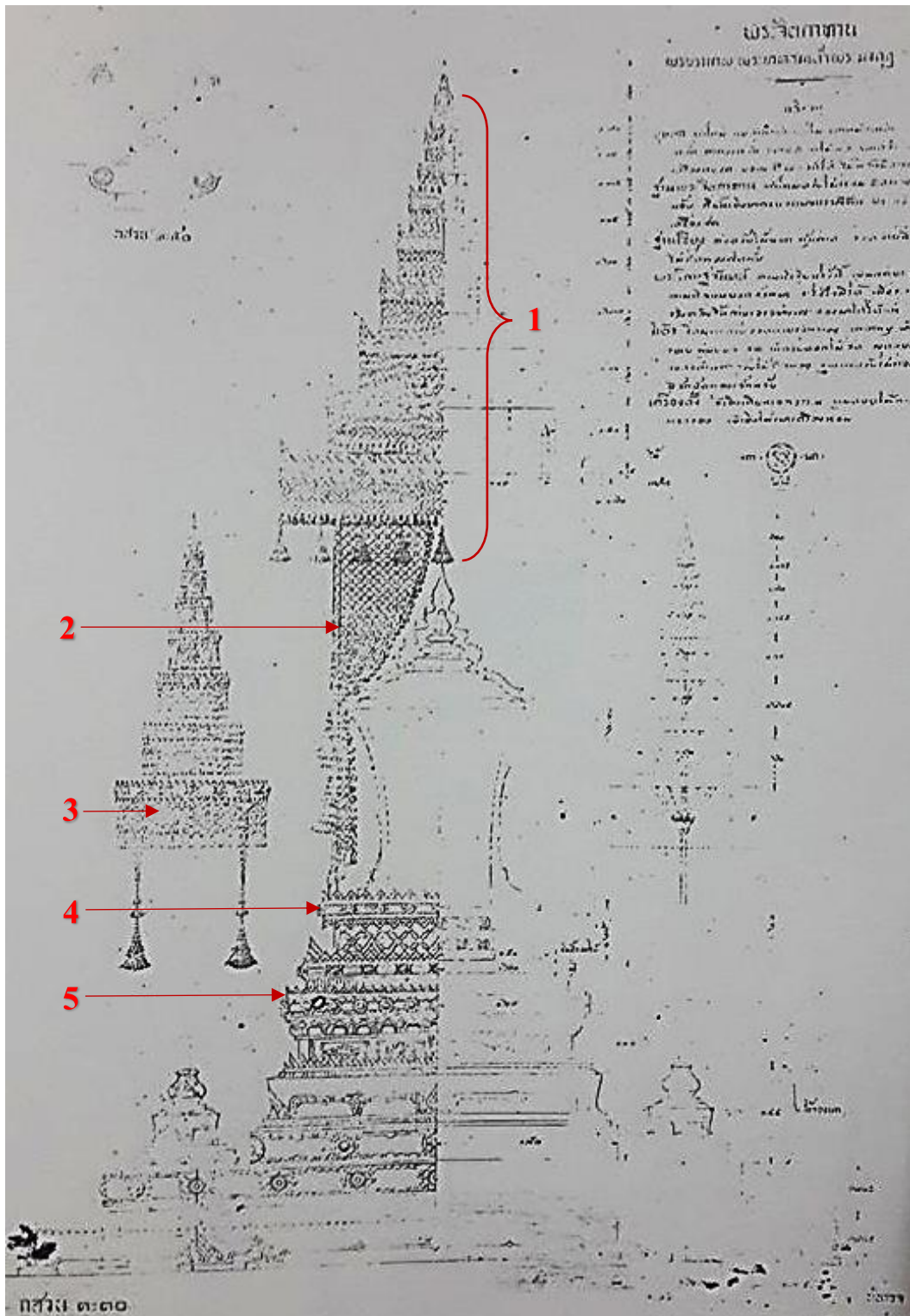
4.2.1 กรณีศึกษาที่ 1 การวิเคราะห์รูปแบบพระจิตกาธานในเชิงคหกรรมศาสตร์จากงานดอกไม้เครื่องสดประดับพระจิตกาธานงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระอิสริยยศพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ โดยพระจิตกาธานเป็นรูปทรงบุษบกมัดเกล้า 9 ชั้น ประดับด้วยฉัตรดอกไม้สดเจ็ดชั้น 4 มุม

ภาพที่ 4.8 พระจิตกาธานงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453 – พ.ศ. 2468)
ที่มา: หม่อมราชวงศ์แฉ่งน้อย (2555)

ภาพที่ 4.9 แบบร่างพระจิตกาธานพระบรมศพพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ฝัพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
ที่มา: หม่อมราชวงศ์แฉ่งน้อย (2555)

ภาพที่ 4.10 การวิเคราะห์แบบร่างพระจิตกาธานพระบรมศพพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ฝัพระ
หัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
ที่มา: หม่อมราชวงศ์แน่นน้อย (2555)

การวิเคราะห์แยกเป็นดังนี้

4.2.1.1 หยวกชั้นรัตเกล้า (หลังคา) มีลักษณะเป็นงานแทงหยวกกลมลายประจำยาม ติดด้วยมะละกอและฟักทองกตพิมพ์เป็นลวดลาย แผงหยวกแทงลายพื้นปลาประกบด้านบนและด้านล่างกาบลายถมมีลายพื้นสามประกบซ้อนกันอยู่ด้านบนเหนือลายพื้นปลาประดับมุมทั้งสี่ทิศด้วยกระจังทิศ ด้านล่างแผงหยวกติดแผงตาข่ายเป็นระบายทั้ง 9 ชั้น โดยร้อยตาข่ายลายสี่ก้านสี่ดอก มีอุบลูกู่ผูกห้อยชายตาข่ายทำด้วยดอกจำปาและห้อยพวงอุบะไทยทรงเครื่องเป็นระยะยอดชั้นบนสุดประดับด้วยไม้แกะสลักปิดทองรูปพรหมพักตร์

ตัวอย่างหยวกกลมลายประจำยาม

ภาพที่ 4.11 หยวกชั้นรัตเกล้า

4.2.1.2 ม่านพระจิตกาธาน ร้อยดอกไม้เป็นเส้นผูกต่อกันเป็นแผงแล้วรวบมัดติดกับเสาพระจิตกาธานห้อยประดับพวงอุบะไทยทรงเครื่อง 2 ชั้น ที่ร้อยด้วยดอกจำปาสวมกับดอกมะลิ

ตัวอย่างการร้อยม่านดอกไม้สด

ภาพที่ 4.12 ม่านพระจิตกาธาน

4.2.1.3 ฉัตรดอกไม้ มีลักษณะเป็นฉัตรเจ็ดชั้นร้อยตาข่ายลายสีก้านสีดอก มะลิชายตาข่ายผูกอุบลูกคู่เป็นระบาย มีเส้นมาลัยห้อยย้อยลงมาจากยอดฉัตรจนถึงชั้นล่างสุดห้อยอุบละไทยทรงเครื่อง 4 พวง ยอดประดับด้วยพุ่มดอกไม้ ใช้กลีบดอกบานไม่รู้โรยย้อมสีติดกาวแปงเปียกให้เป็นลวดลายประดับบนตุ๊กส่วนขวดลวดที่ใช้ยึดโครงชั้นฉัตรแต่ละชั้นเพื่อให้สวยงาม

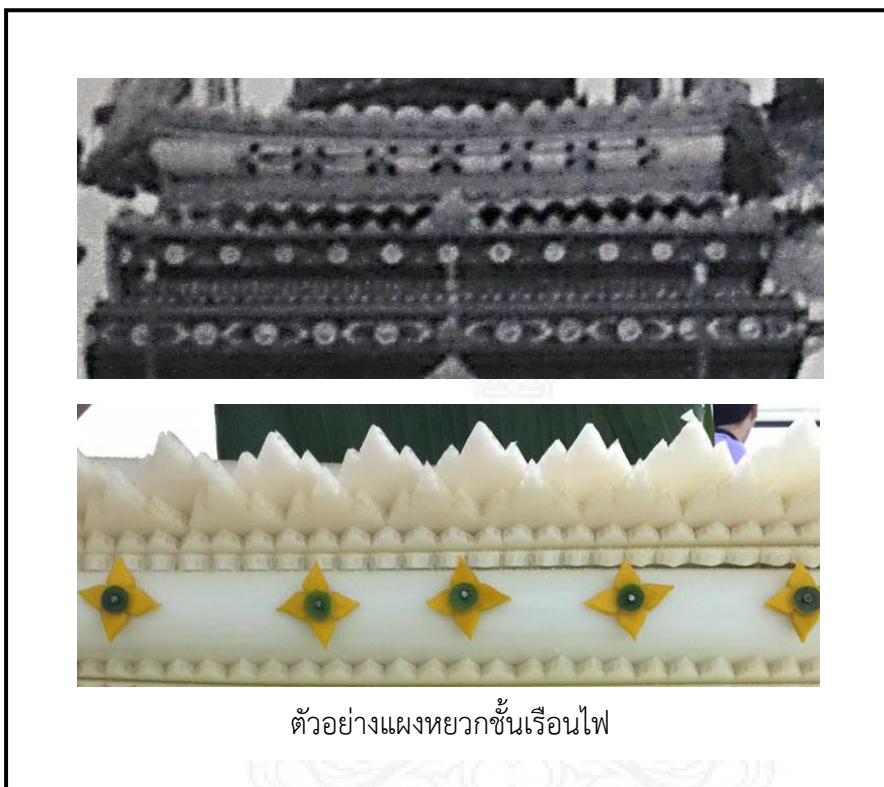
ภาพที่ 4.13 ม่านพระจิตกาธาน

4.2.1.4 หยกชั้นบัวปากฐาน มีลักษณะเป็นงานแทงหยวกกลมลายประจำยามลูกฟัก ติดด้วยมะละกอและฟักทองกตพิมพ์เป็นลวดลาย แฉงหยวกแทงลายฟันปลาประกบด้านบนและด้านล่างกาบลายถมมีลายบัวประกบซ้อนกันอยู่ด้านบนบนเหนือลายฟันปลา

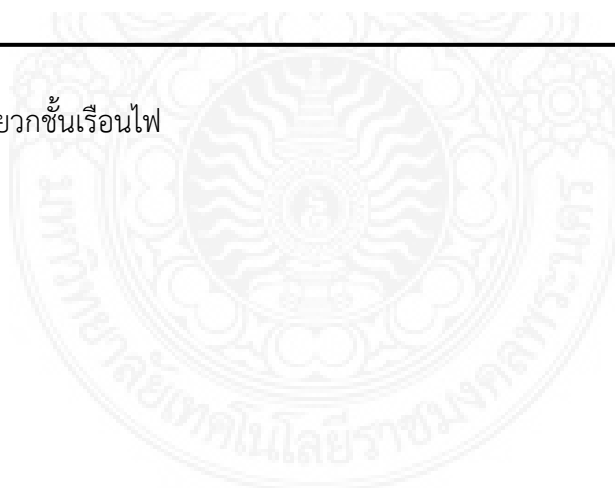

ภาพที่ 4.14 หยกชั้นบัวปากฐาน

4.2.1.5 หยวกชั้นเรือนไฟ มีลักษณะเป็นการแทงลายฟันสามและฟันปลาซ้อนกัน ติดดอกลอยที่กดพิมพ์จากมะละกอและฟักทอง

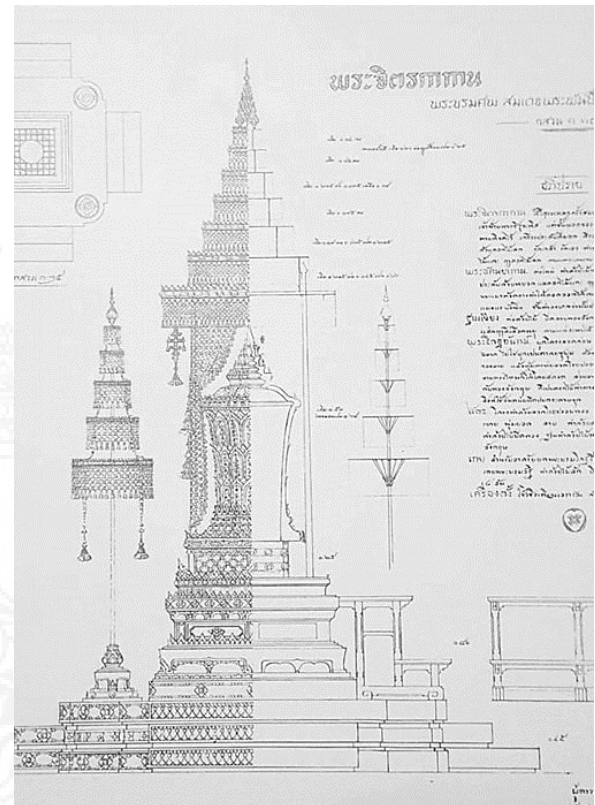
ภาพที่ 4.15 หยวกชั้นเรือนไฟ

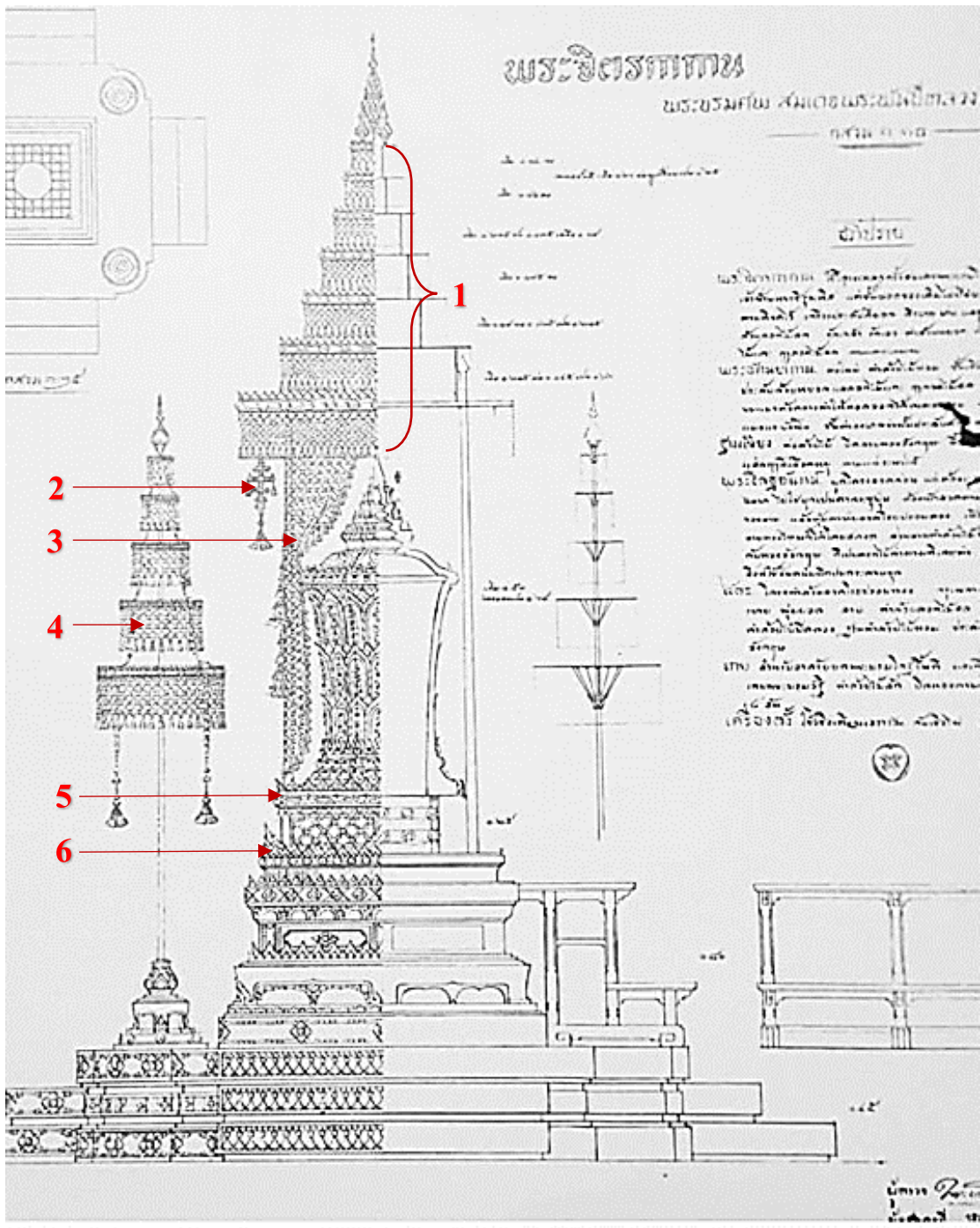
4.2.2 กรณีศึกษาที่ 2 การวิเคราะห์รูปแบบพระจิตกาธานในเชิงคหกรรมศาสตร์จากงานดอกไม้เครื่องสดประดับพระจิตกาธานงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง พระอิสริยยศสมเด็จพระบรมราชชนนีพันปีหลวง ฐานันดรศักดิ์พระอัครมเหสี โดยพระจิตกาธานเป็นรูปทรงบุษบกรัตเกล้า 7 ชั้น ประดับด้วยฉัตรดอกไม้สดห้าชั้น 4 มุม

ภาพที่ 4.16 พระจิตกาธานงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ (พ.ศ. 2407 – พ.ศ. 2462)
ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.003 หนวญ 32/13/1)

ภาพที่ 4.17 แบบร่างพระจิตกาธานพระบรมศพสมเด็จพระพันปีหลวง ฟีพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สำนัก (ม.ป.ป.)

ภาพที่ 4.18 การวิเคราะห์แบบร่างพระจิตกาธานพระบรมศพสมเด็จพระพันปีหลวง ฝัพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สำนัก. (ม.ป.ป.)

การวิเคราะห์แยกเป็นดังนี้

4.2.2.1 หยกชั้นรัตเกล้า (หลังคา) มีลักษณะเป็นงานแทงหยวกกลมลายประจำยาม ลูกฟัก ติดด้วยมะละกอและฟักทองกดพิมพ์เป็นลวดลาย แผงหยวกแทงลายพื้นปลาประกบด้านบน และด้านล่างกาบลายถมมีลายพื้นสามประกบซ้อนกันอยู่ด้านบนเหนือลายพื้นปลา ด้านล่างแผงหยวก ติดแผงตาข่ายดอกมะลิลายสีก้านสีดอกติดล้อมประดับ ห้อยชายด้วยอุบะลูกคู่เป็นระบายทั้ง 9 ชั้น ยอดชั้นบนสุดประดับด้วยพุ่มดอกไม้ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์

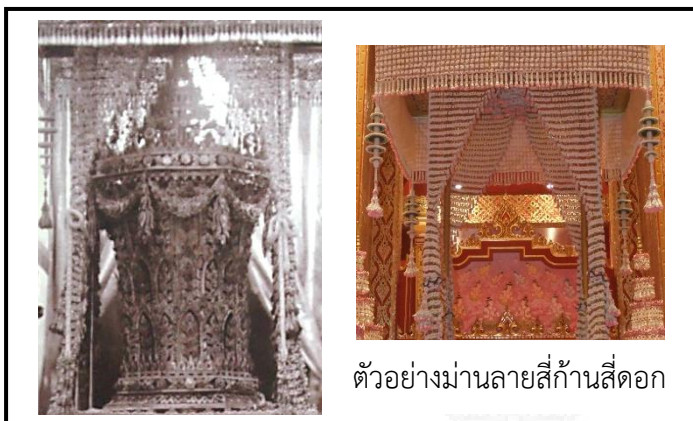
ภาพที่ 4.19 หยกชั้นรัตเกล้า

4.2.2.2 พุกลิ้น 5 ชั้น แวนพุกลิ้นตัดเป็นทรงกลมจากใบตอง เย็บดอกพุดเรียงกัน แวนละสามแถวทำลวดหลั่นให้ได้ทรงร้อยประกบต่อกันเป็นชั้นขึ้นด้วยแกนหยวก ร้อยตุ้มดอกพุด ประกบปิดหัวท้ายห้อยชายด้วยอุบะทรงเครื่องดอกจำปา

ภาพที่ 4.20 พุกลิ้น

4.2.2.3 ม่านพระจิตกาธาน ร้อยดอกมะลิสายสีก้านสีดอกกลดหลั่นเป็นม่านแหวก มีอุบะลูกคู่ผูกห้อยเป็นระบายชายม่าน รวบชายม่านแหวกกับเสาพระจิตกาธานด้วยเส้นกรองดอกบานไม่รู้โรยผูกรวบเป็นโบว์ปลายเส้นร้อยมาลัยค้ำต่อท้ายผูกห้อยอุบะไทยทรงเครื่อง

ตัวอย่างม่านสายสีก้านสีดอก

ภาพที่ 4.21 ม่านพระจิตกาธาน

4.2.2.4 ฉัตรดอกไม้ มีลักษณะเป็นฉัตรดอกไม้สดห้าชั้น ร้อยตาข่ายด้วยดอกมะลิสายสีก้านสีดอกขยตาข่ายผูกอุบะลูกคู่เป็นระบาย มีเส้นมาลัยห้อยย้อยลงมาจากยอดฉัตรจนถึงชั้นล่างสุดห้อยอุบะไทยทรงเครื่อง 2 พวง ยอดประดับด้วยพุ่มดอกไม้ ใ้ใช้กลีบดอกบานไม่รู้โรยย้อมสีติดกาวแปงเปียกให้เป็นลวดลายประดับบนดугงส่วนขดลวดที่ใช้ยึดโครงชั้นฉัตรแต่ละชั้นเพื่อให้สวยงาม

ตัวอย่างการร้อยตาข่ายฉัตรดอกไม้

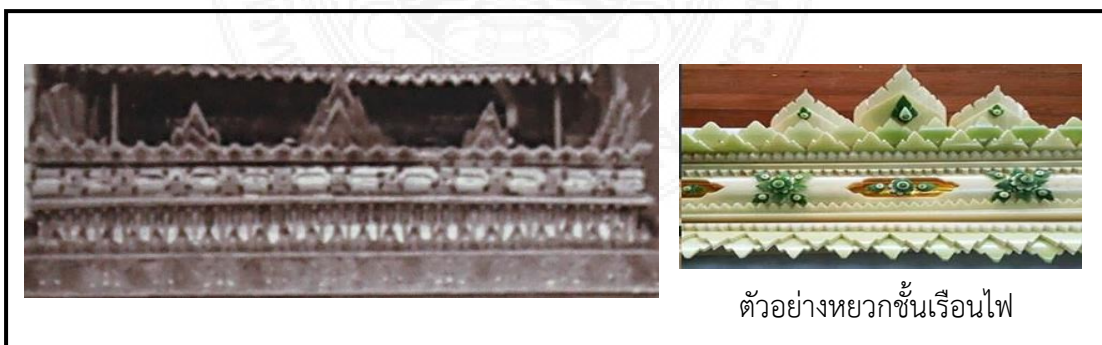
ภาพที่ 4.22 ฉัตรดอกไม้

4.2.2.5 หยกชั้นบัวปากฐาน มีลักษณะเป็นงานแทงหยวกลายบัวซ้อนกันห้าชั้น เป็นทรงบัวกลุ่ม มีลายฟันปลาและลายฟันสามประกบชั้นเส้นลวด

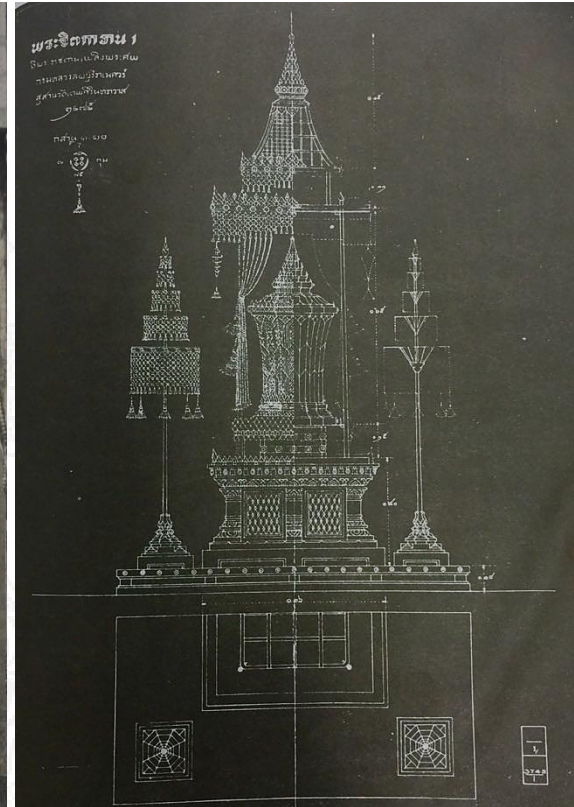
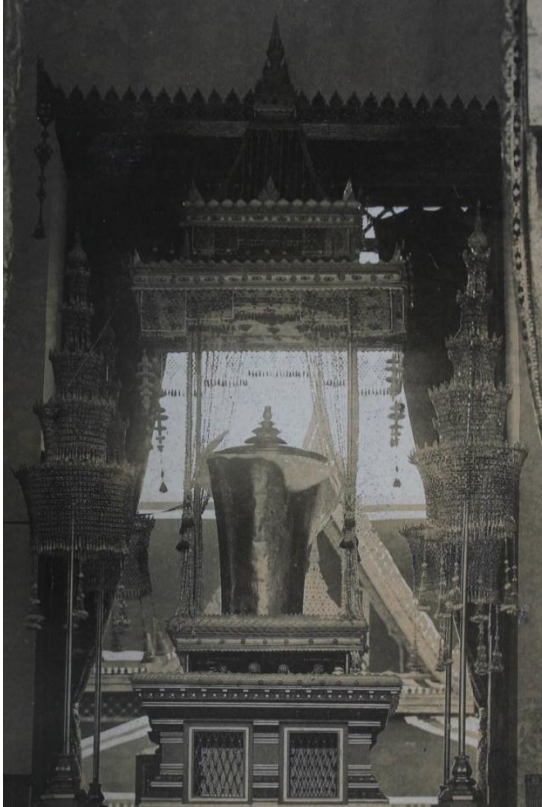
ภาพที่ 4.23 หยกชั้นบัวปากฐาน

4.2.2.6 หยกชั้นเรือนไฟ มีลักษณะเป็นงานแทงหยวกถมลายประจำยามลูกฟัก ติดด้วยมะละกอและฟักทองกดพิมพ์เป็นลวดลาย แผงหยวกแทงลายฟันปลาประกบด้านบนและด้านล่างกาบถมมีลายฟันสามประกบซ้อนกันอยู่ด้านบนเหนือลายฟันปลา มีการแทงหยวกรูปกระจิ่งซ้อนชั้นประดับอย่างกระจิ่งปฏิญาณ

ภาพที่ 4.24 หยกชั้นเรือนไฟ

4.2.3 กรณีศึกษาที่ 3 การวิเคราะห์รูปแบบพระจิตกาธานในเชิงคหกรรมศาสตร์จากงานดอกไม้เครื่องสดประดับพระจิตกาธานงานพระศพสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ พระอิสริยยศสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ชั้น 5 ฐานันดรศักดิ์เจ้าฟ้าชั้นโท โดยพระจิตกาธานเป็นรูปทรงบุษบกกรัดเกล้า 2 ชั้น ประดับด้วยฉัตรดอกไม้สดห้าชั้น 4 มุม

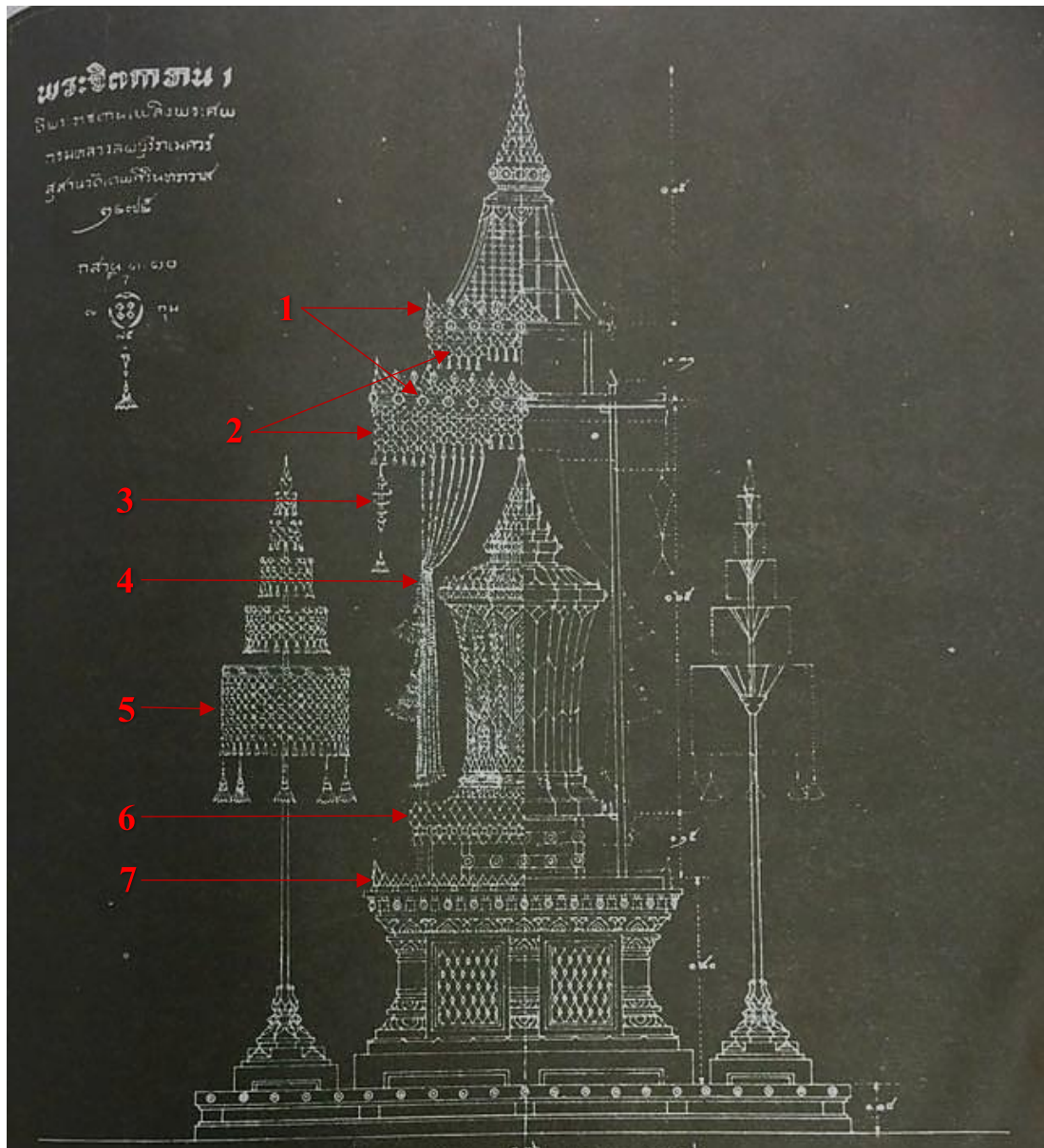

ภาพที่ 4.25 พระจิตกาธานงานพระศพสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ (พ.ศ. 2425 - พ.ศ. 2475)

ที่มา : สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ภ.003 หวญ 33/6/9)

ภาพที่ 4.26 แบบร่างพระจิตกาธานพระศพกรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ ฟ้าพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

ที่มา : สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ผ.กสก. 3 - 3

ภาพที่ 4.27 การวิเคราะห์แบบร่างพระจิตกาธานพระศกนหลวงลพบุรีราเมศวร์ ฝัพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ผ.กสก. 3 - 3

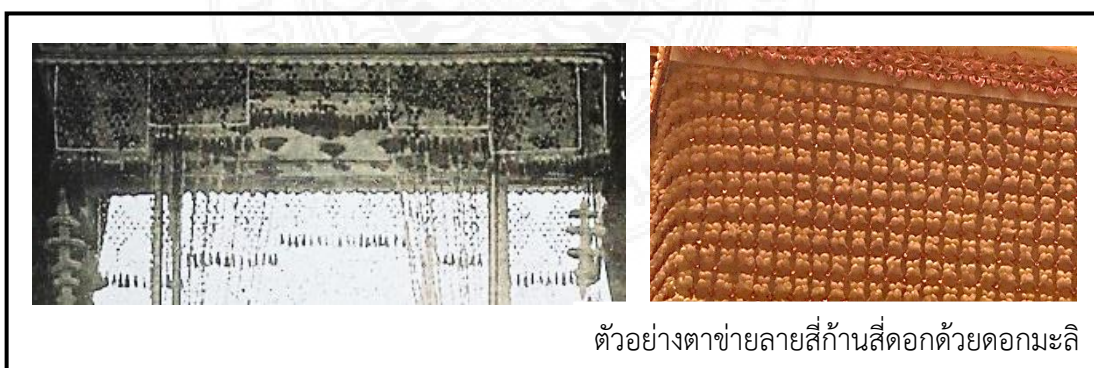
4.2.3.1 หยวกชั้นรัตเกล้า (หลังคา) มีลักษณะเป็นงานแทงหยวกกลมลายประจำยาม ลูกฟัก ติดด้วยมะละกอและฟักทองกตพิมพ์เป็นลวดลาย แผงหยวกแทงลายพื้นปลาประกบด้านบน และด้านล่างกาบลายถมมีลายพื้นสามประกบซ้อนกันอยู่ด้านบนเหนือลายพื้นปลา ประดับมุมทั้งสี่ทิศ ด้วยกระจังทิศและมีบรรพแถลงประดับอยู่ตรงกลางแผงหยวก

ตัวอย่างหยวกชั้นรัตเกล้า

ภาพที่ 4.28 หยวกชั้นรัตเกล้า

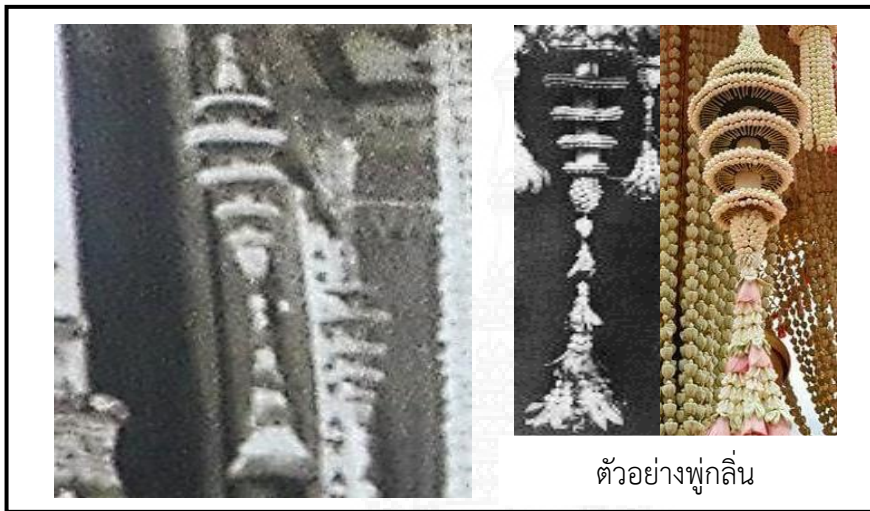
4.2.3.2 แผงตาข่ายชั้นรัตเกล้า (หลังคา) ร้อยตาข่ายลายสีก้านสีดอกด้วยดอกมะลิ ติดเลื่อมประดับเป็นลายข้าวหลามตัด มีอุบะลูกลุ่ยผูกห้อยชายตาข่ายทำด้วยดอกจำปา

ตัวอย่างตาข่ายลายสีก้านสีดอกด้วยดอกมะลิ

ภาพที่ 4.29 แผงตาข่ายชั้นรัตเกล้า

4.2.3.3 พู่กลิ้ง 5 ชั้น แวนพู่กลิ้งตัดแป้นทรงกลมจากใบตอง เย็บดอกพุดเรียงกัน แวนละสามแถวทำลวดหลั่นให้ได้ทรงร้อยประกอบต่อกันเป็นชั้นชั้นด้วยแกนหยวก ร้อยตุ้มดอกพุด ประกบปิดหัวท้ายห้อยชายด้วยอุบะทรงเครื่องดอกจำปา

ภาพที่ 4.30 พู่กลิ้ง

4.2.3.4 ม่านพระจิตกาธาน ร้อยดอกมะลิเป็นเส้นผูกต่อกันเป็นแผงแล้วรวบมัดติด กับเสาพระจิตกาธานห้อยประดับพวงอุบะไทยทรงเครื่อง 2 ชั้น ที่ร้อยด้วยดอกจำปาสวมกับดอกมะลิ

ภาพที่ 4.31 ม่านพระจิตกาธาน

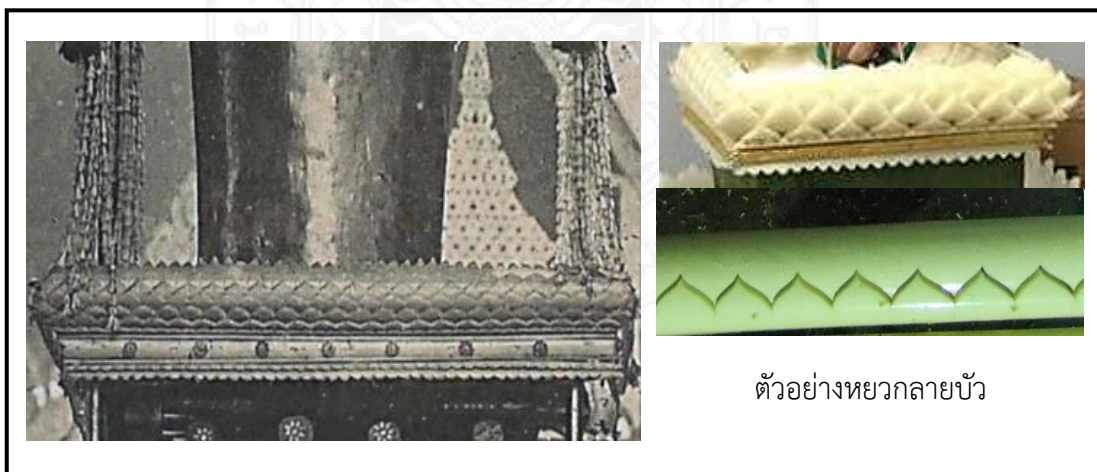
4.2.3.5 ฉัตรดอกไม้ มีลักษณะเป็นฉัตรเบญจาห้าชั้นร้อยตาข่ายลายสีก้านสีดอก ด้วยดอกมะลิติดเลื่อมประดับเป็นลายข้าวหลามตัดชายตาข่ายผูกอุบะลูกคู่เป็นระบาย ฉัตรชั้นล่างสุดห้อยอุบะไทยทรงเครื่อง 6 พวง ยอดประดับด้วยพุ่มดอกไม้ มีกระจังตาอ้อยที่ใช้กลีบดอกบานไม่รู้โรยล้อมสีติดกาบแป้งเปียกให้เป็นลวดลายประดับบนตุ๊กส่วนขดลวดที่ใช้ยึดโครงชั้นฉัตรแต่

ตัวอย่างการร้อยตาข่ายฉัตรดอกไม้

ภาพที่ 4.32 ฉัตรดอกไม้

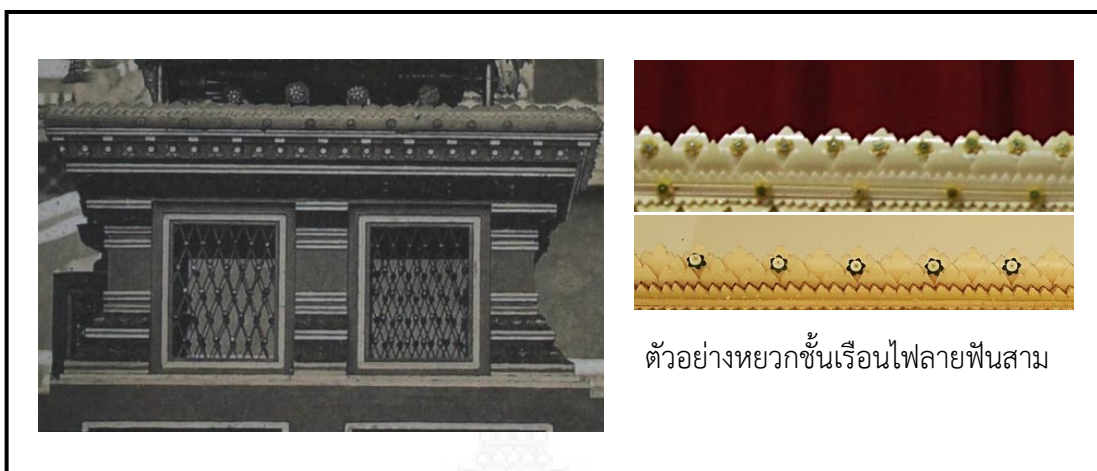
4.2.3.6 หยกชั้นบัวปากฐาน มีลักษณะเป็นงานแทงหยวกลายบัวซ้อนกันห้าชั้น เป็นทรงบัวกลุ่ม มีลายฟันปลาประกบชั้นเส้นลวด ติดดอกลอยที่กดพิมพ์จากมะละกอและฟักทอง

ตัวอย่างหยวกลายบัว

ภาพที่ 4.33 หยกชั้นบัวปากฐาน

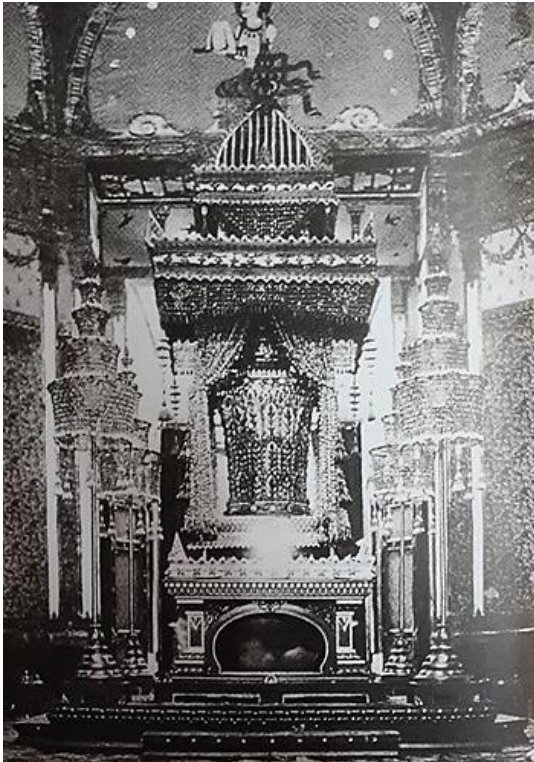
4.2.3.7 หยวกซันเรื่อนไฟ มีลักษณะเป็นการแทงลายพื้นสามและพื้นปลาซ้อนกัน ติดดอกลอยที่กดพิมพ์จากมะละกอและฟักทอง

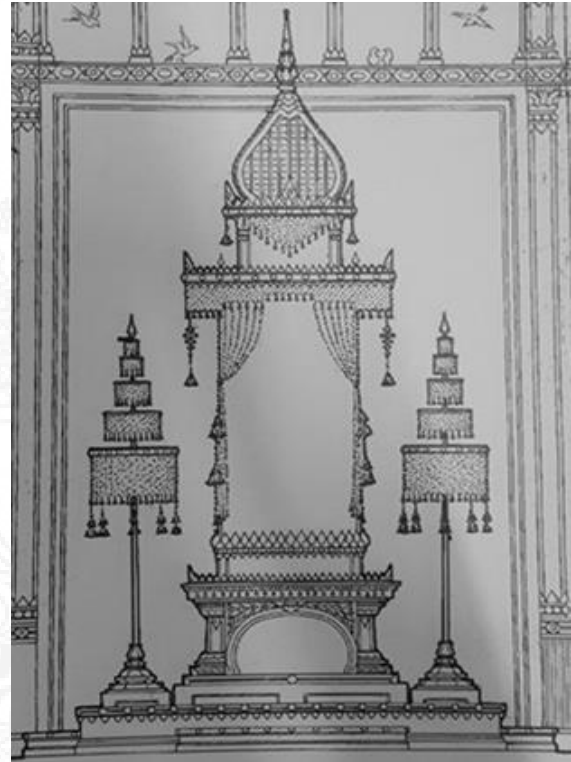
ภาพที่ 4.34 หยวกซันเรื่อนไฟ

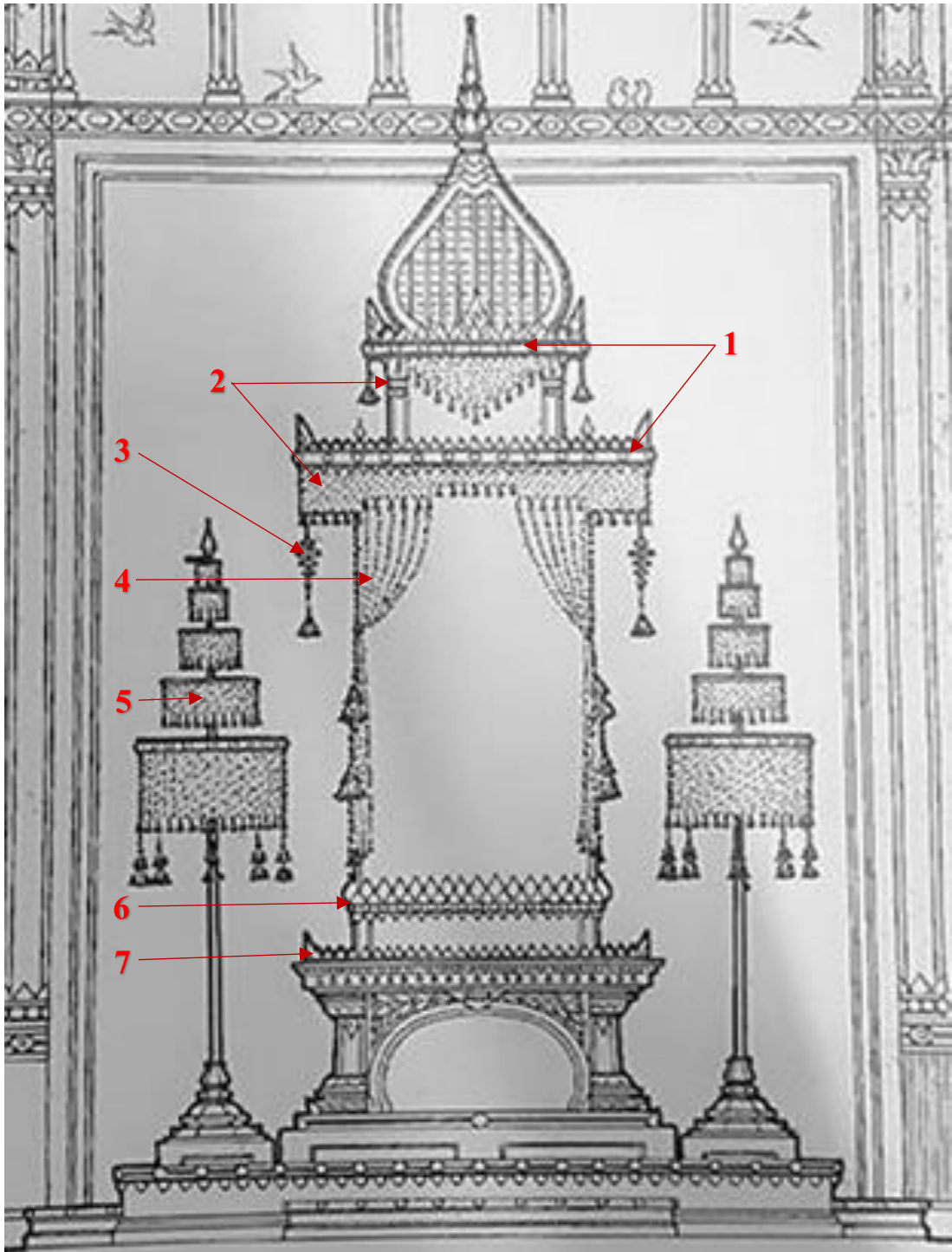
4.2.4 กรณีศึกษาที่ 4 การวิเคราะห์รูปแบบพระจิตกาธานในเชิงคหกรรมศาสตร์จากงานดอกไม้เครื่องสดประดับพระจิตกาธานงานพระศพสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ พระอิสริยยศสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ฐานันดรศักดิ์เจ้าฟ้าชั้นเอก โดยพระจิตกาธานเป็นรูปทรงบุษบกรัตเกล้า 2 ชั้น ประดับด้วยฉัตรดอกไม้สดห้าชั้น 4 มุม

ภาพที่ 4.35 พระจิตกาธานงานพระศพสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ (พ.ศ. 2426 – พ.ศ. 2463)
ที่มา: หม่อมราชวงศ์แฉ่งน้อย (2555)

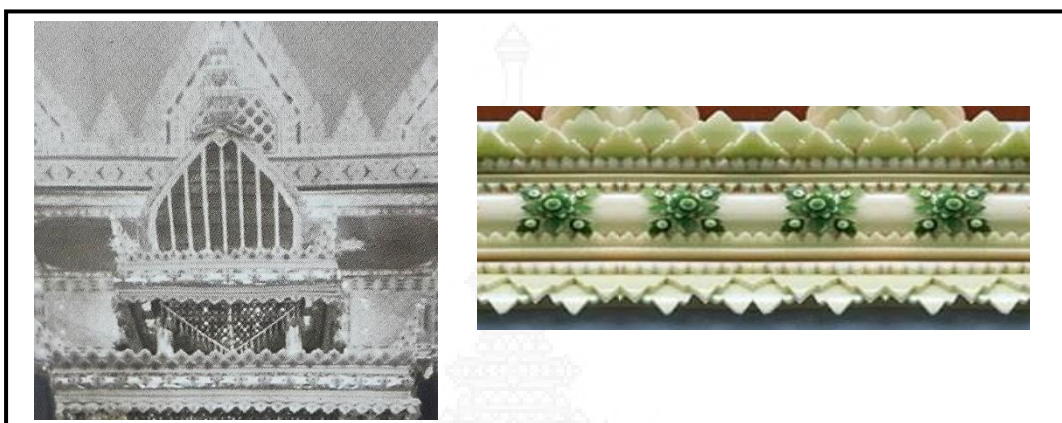

ภาพที่ 4.36 แบบร่างพระจิตกาธานพระศพกรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ฟีพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ
ผ.กสก. 3 - 1

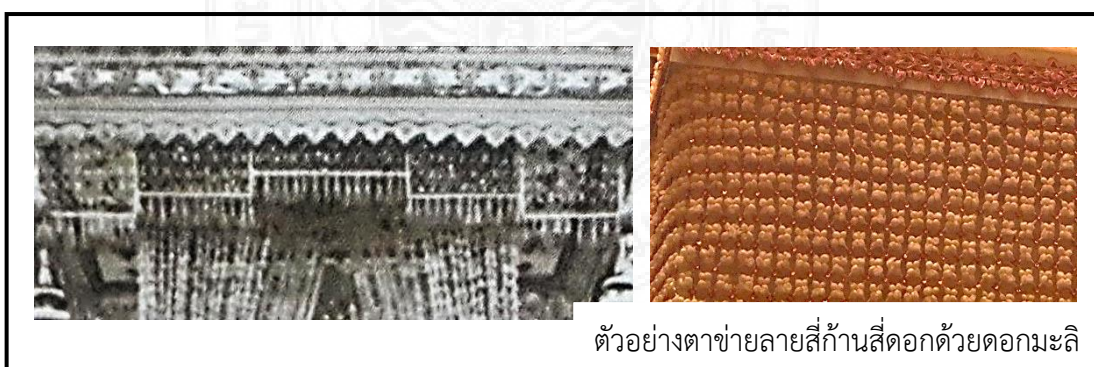
ภาพที่ 4.37 การวิเคราะห์แบบร่างพระจิตกาธานพระศพกรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ฝังพระ
 หัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
 ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ผ.กสก. 3 - 1

4.2.4.1 หยกชั้นรัตเกล้า (หลังคา) มีลักษณะเป็นงานแทงหยวกถมติดลายประจำยามด้วยมะละกอและพักทองกตพิมพ์เป็นลวดลาย แผงหยวกแทงลายพื้นปลาประกบด้านบนและด้านล่างกาบลายถมมีลายพื้นสามประกบซ้อนกันอยู่ด้านบนเหนือลายพื้นปลา ประดับมุมทั้งสี่ทิศด้วยกระจังทิศ

ภาพที่ 4.38 หยกชั้นรัตเกล้า

4.2.4.2 แผงตาข่ายชั้นรัตเกล้า (หลังคา) ร้อยตาข่ายลายสีก้านสีดอกในโครงลวดตัดด้วยดอกมะลิแล้วติดประดับด้วยเลื่อม มีอุบลูกลุ่มผูกห้อยชายตาข่ายทำด้วยดอกจำปา รัตเกล้าชั้นที่ 2 ร้อยตาข่ายลายสีก้านสีดอกด้วยดอกมะลิเป็นหน้าข้างผูกห้อยชายตาข่ายด้วยอุบลูกลุ่มดอกจำปา

ตัวอย่างตาข่ายลายสีก้านสีดอกด้วยดอกมะลิ

ภาพที่ 4.39 หยกชั้นเรือนไฟ

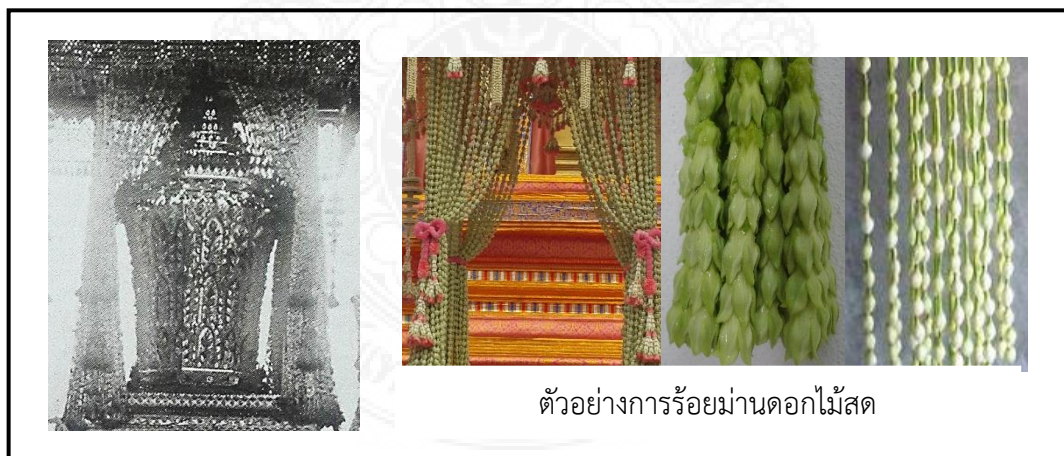
4.2.4.3 พุกกลิ่น 5 ชั้น แวนพุกกลิ่นตัดเป็นทรงกลมจากใบตอง เย็บดอกพุดเรียงกัน
แวนละสามแถวทำดลหันให้ได้ทรงร้อยประกอบต่อกันเป็นชั้นขึ้นด้วยแกนหยวก ร้อยตุ้มดอกพุด
ประกบปิดหัวท้ายห้อยชายด้วยอุบะทรงเครื่องดอกจำปา

ตัวอย่างพุกกลิ่น

ภาพที่ 4.40 พุกกลิ่น

4.2.4.4 ม่านพระจิตกาธาน ร้อยดอกมะลิเป็นเส้นผูกต่อกันเป็นแผงแล้วรวบมัดติด
กับเสาพระจิตกาธานห้อยประดับพวงอุบะไทยทรงเครื่อง 2 ชั้น ที่ร้อยด้วยดอกจำปาสวมกับดอก
มะลิ

ตัวอย่างการร้อยม่านดอกไม้สด

ภาพที่ 4.41 ม่านพระจิตกาธาน

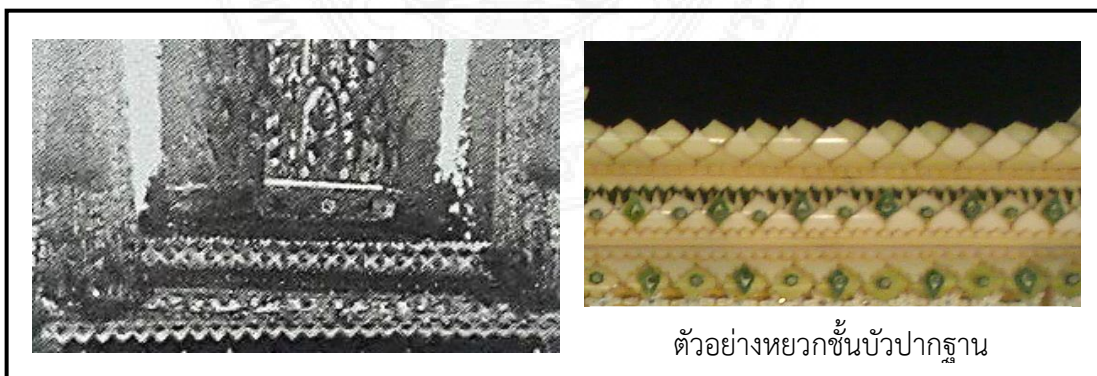
4.2.3.5 ฉัตรดอกไม้ มีลักษณะเป็นฉัตรเบญจาห้าชั้นร้อยตาข่ายลายสีก้านสีดอก ด้วยดอกมะลิติดเลื่อมประดับ ชายตาข่ายผูกอุบลูกคู่เป็นระบาย ฉัตรชั้นล่างสุดห้อยระบายลูกคู่ ด้วยมาลัยตุ้มต่ออุบละไทยทรงเครื่อง 6 พวง ยอดประดับด้วยพุ่มดอกไม้ แล้วใช้กลีบดอกบานไม่รู้โรย ย้อมสีติดกาบแป้งเปียกให้เป็นลวดลายประดับบนดุกงส่วนขดลวดที่ใช้ยึดโครงชั้นฉัตรแต่ละชั้นเพื่อให้สวยงาม

ตัวอย่างการร้อยตาข่ายฉัตรดอกไม้

ภาพที่ 4.42 ฉัตรดอกไม้

4.2.4.6 หยวกชั้นบัวปากฐาน มีลักษณะเป็นงานแทงหยวกลายบัวซ้อนกันสามชั้น เป็นทรงบัวกลุ่มติดดอกกระจังที่กดพิมพ์จากมะละกอ มีลายพื้นปลาและชั้นเส้นลวดประกบแผงลายที่ ติดลายดอกลอยด้วยมะละกอและฟักทองกดพิมพ์แล้วประกบลายพื้นสาม

ตัวอย่างหยวกชั้นบัวปากฐาน

ภาพที่ 4.43 หยวกชั้นบัวปากฐาน

4.2.4.7 หยกชั้นเรือนไฟ มีลักษณะเป็นงานแทงหยวกกลมลายประจำยามลูกฟัก ติดด้วยมะละกอและฟักทองกตพิมพ์เป็นลวดลาย มีลายกระจังและพื้นปลาซ้อนกันติดที่ด้านบนแผงหยวกประดับมุมทั้งสี่ทิศด้วยกระจังทิศ

ตัวอย่างหยวกชั้นเรือนไฟลายกระจัง
และลายประจำยามลูกฟัก

ภาพที่ 4.44 หยกชั้นเรือนไฟ

4.3 อภิปรายผล

จากการศึกษางานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ปรากฏผลดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.3.1 การศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมางานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์

ผลการศึกษา งานช่างดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก มีการเรียนรู้จากเจ้านายฝ่ายใน สู้ข้าหลวงนางใน ซึ่งจะมีการสืบทอดองค์ความรู้กันมาตั้งแต่โบราณจากสมัยอยุธยาเรื่อยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ วิชาความรู้จะถูกถ่ายทอดกันภายในตำหนักสอนกันแต่ลูกหลานข้าหลวงในตำหนักตน ด้วยหวังวิชาความรู้ ค่อย ๆ ฝึกกันมาตั้งแต่เด็กทำจากของง่ายไปหายากไม่นิยมเขียนเป็นตำรา แต่จะใช้วิธีจับมือสอนกันตัวต่อตัวบอกต่อกันมาเป็นลำดับหากมีข้าหลวงจากตำหนักอื่นมาก็จะวางมือละจากงานที่ทำอยู่แล้วเก็บของทันที เพื่อมิให้ความรู้แพร่พรายด้วยหวังความรู้ ซึ่งสอดคล้องกับที่สำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง (2499) กล่าวว่า สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงพระเมตตาตรัสเล่าประทานว่า เจ้าคุณตานีธิดาเจ้าพระยามหาเสนา (บุญนาคน) ซึ่งเป็นเจ้าจอมในรัชกาลที่ 1 และเป็นพระมารดาของกรมหมื่นสุรินทรรักษ์ได้เป็นช่างดอกไม้ที่มีชื่อเสียงในสมัยนั้น ท่านช่างคิดประดิษฐ์ทำดอกไม้เป็นรูปต่างๆ สืบทอดเรื่อยมาจนถึงธิดาและนัดดาในกรมนี้ กระทั่งมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอันมากในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 เหล่าเจ้านายฝ่ายในต่างประชันขันแข่งฝีมือประดิษฐ์ดอกไม้ถวายพระเจ้าอยู่หัวเพื่อให้เป็นทีพื่อพระทัยเป็นคนโปรด งานดอกไม้เครื่องสดที่ใช้สำหรับเจ้านายนั้นจำต้องอาศัยความประณีตพิถีพิถันเป็นอย่างยิ่งตั้งแต่กระบวนการประดิษฐ์คิดค้น การคัดเลือกสรรหาวัตถุดิบ ซึ่งแหล่งที่มาของดอกไม้มีนานาชนิดที่นำมาใช้ในราชสำนักมีอยู่ 2 แหล่งคือ ปลูกไว้ใช้เองตามตำหนักตามเรือนหรือตามสวนอุทยานเขตพระราชฐานชั้นใน และสั่งนำเข้ามาใช้ในราชสำนักมีทั้งจากสวนหรือเกณฑ์มาจากหัวเมืองต่างๆ ซึ่งจากหลักฐานรายการจัดซื้อดอกไม้สดของแผนกสนมพลเรือนกรมพระราชพิธีกระทรวงวัง ได้ระบุรายการแจ้งมายังนางสาวสะอั้ง บุญญทลิ่ง ให้จัดสิ่งของสำหรับใช้ในราชการของแผนกสนมพลเรือน ในการกรมพระจันทบุรีฯ ทรงบำเพ็ญพระกุศลถวายพระศพสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสงขลาราฯ ลงวันที่ 29 เดือนตุลาคม พ.ศ.2472 ดังมีรายการแจ้งต่อไปนี้ ดอกเข็มบรรจุหลัวปากกว้าง 2 หลัว, ดอกกำมะหยี่ 1 กระจาด, ดอกพุด 500 ดอก, ดอกจำปา 50 ดอก, ใบตอง 5 กำ, มันเทศ 5 หัวเป็นต้น จากหลักฐานดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการจัดซื้อวัตถุดิบจากสวนนอกเพื่อนำมาใช้ในงานในราชสำนัก นอกจากนี้ในนทพและรัชชชัย (2551) ได้กล่าวไว้ว่า ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวในการเตรียมงานถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีสุลาลัย พระบรมราชชนนี เมื่อปี พ.ศ.2381 ได้โปรดเกล้าให้กรมพระนครบาลตัดต้นกล้วยต้นพลับพลึงมาส่งให้แผนกสนมพลเรือนสำหรับประกอบฐาน

เพลิง ทำพาดานใหญ่น้อยให้พอเร่งเอามาส่ง ณ วันเดือน 6 ขึ้น 11 ค่ำ เพลาเช้า และในหมายรับสั่งเตรียมการพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวระบุว่า ให้ชาวพระคลังมหาสมบัติเกณฑ์นายอากรสมพัตรเจ้าจำนวนหัวเมืองปักษ์ใต้ฝ่ายเหนือ และพระคลังสวนในสวนนอกจัดหาผักทองหนึ่งพันผล มะละกอหนึ่งแสนหนึ่งหมื่นผลให้ส่งเข้าวังสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมขุนบำราบปรปักษ์ ณ วันเดือน 4 ขึ้น 12 ค่ำ สำหรับจะได้ประกอบเครื่องสดประดับพระเมรุทองในวันพระราชทานพระเพลิง นอกเหนือจากการส่งนำเข้าวัดฤทธิชัยดอกไม้เครื่องสดมาใช้ในราชสำนักแล้ว ภายในเขตพระราชฐานยังมีการปลูกดอกไม้ไว้สำหรับใช้สอยในวังอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ว่า ในสมัยก่อนมีเวรไปเก็บดอกไม้ตามสวนอุทยานในเขตพระราชฐานชั้นในตามตำหนักหรือแถวเต็ง เวลาจะใช้ดอกจำปามาทำอุบะมาลัยชาวที่หรือคนที่เฝ้าดูแลบริเวณนั้นจะถามเอาไปทำอะไร แล้วจึงเก็บให้ตามจำนวนหรือดอกไม้บางชนิดที่มีมากขนาดอย่างดอกพุด ดอกพกากรอง ก็จะไปเก็บกันตามอชยาศัย อนึ่งการเก็บดอกพิกุลถวายเจ้านายเพื่อทรงงานเครื่องนมัสการหรือร้อยมาลัยจะต้องใช้ผ้าขาวบางรองที่ใต้ต้นมิให้ร่วงตกตอ้งกับพื้นดินไม่ได้เก็บเอาที่ร่วงอยู่ทั่วไป แม้แต่การเก็บดอกไม้ขาววังก็ยังไม่ต้องละเมียดละมัยมิใช่สักแต่ทำ เพราะของที่นำขึ้นทูลเกล้าถวายเจ้านายถือเป็นของสูง โดยมีเจ้านายฝ่ายในและข้าราชการฝ่ายในเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ถวายงานดอกไม้เครื่องสด ซึ่งมีแผนกนมัสการเป็นศูนย์กลางแต่ในขณะเดียวกันสตรีฝ่ายในส่วนใหญ่จะมีฝีมือความสามารถในด้านงานดอกไม้เครื่องสดกันอยู่แล้วในทุกตำหนักจะต้องมีหน้าที่ทำดอกไม้เครื่องสดอยู่แล้ว ด้วยทำถวายเจ้านายและยังทำให้เจ้านายไปถวายพระเจ้าอยู่หัว และมีผู้ปฏิบัติหน้าที่เครื่องสดอีกฝ่ายคือ แผนกสนมพลเรือนฝ่ายหน้า ทำหน้าที่เกี่ยวกับงานช่างแทงหยวกและเครื่องสดสลักของอ่อนสมัยก่อนงานดอกไม้เครื่องสดที่ทำกันยังฝ่ายในจะมีเจ้านายทรงคอยเอาใจใส่ดูแล มีความประณีตพิถีพิถันเนื่องด้วยทำถวายเจ้านายพระเจ้าแผ่นดิน มีการคิดพัฒนาอยู่เสมอ ยิ่งช่วงรัชกาลที่ 5 งานดอกไม้มีความเจริญด้วยเจ้านายฝ่ายในมีมากมายหลายตำหนักผู้คนฝ่ายในมีมากซึ่งต่อมาผู้คนลดลงงานดอกไม้จึงเปลี่ยนแปลงไป อย่างดอกไม้สดก็หันมาเลือกที่ทนไม่เหี่ยวง่าย จากดอกมะลิ จำปา ที่เคยใช้ร้อยก็เปลี่ยนมาใช้ดอกรัก ดอกกล้วยไม้แทน อย่างที่เห็นกันทุกวันนี้ แต่โบราณงานช่างฝีมือมีความละเอียดประณีตมาก ลวดลายงานช่างแทงหยวกมีความพิศดาร ทั้งลายเฟืองลายเถา ซึ่งปัจจุบันนี้ไม่มีให้เห็นแล้วรูปแบบงานโบราณถือเป็นงานครุที่รุ่นหลังได้ทำตาม ทุกวันนี้มีแต่ตามรอยครุ การเปลี่ยนแปลงมีมากขึ้นทุกยุคทุกสมัย อย่างในสมัยโบราณ ปักพุ่มด้วยแกนดินเหนียว ต่อมาช่วงรัชการที่ 5 ได้เกลามาละกอมันเทศเป็นหุ่นแล้วปักด้วยตะปูจนมาถึงปัจจุบันปักลงในหุ่นโฟมทุกอย่างเปลี่ยนไปตามสมัยนิยม

4.3.2 วิเคราะห์รูปแบบกับพัฒนาการการประดิษฐ์คิดค้นงานดอกไม้เครื่องสดในราช

สำนัก

ผลการศึกษา งานดอกไม้เครื่องสดไทยในราชสำนักยังคงมีรูปแบบอย่างของเก่าที่ยึดถือทำตามกันมาแต่โบราณ มีความประณีตงดงามพิถีพิถันเป็นงานที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อใช้กับเจ้านาย ด้วยถือกันเป็นของสูงทั้งยังเป็นการถวายพระเกียรติยศ มีลวดลายที่เป็นแบบแผนกระบวนลายรูปทรง สัดส่วนคือความงามตามงานช่างศิลป์ไทยมีจุดเด่นจุดด้อย นอกจากนี้ยังมีการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมของชนชาติที่เข้ามาติดต่อ ทำให้มีการพลิกแพลงเกิดเป็นรูปแบบผสมผสานจีน ยุโรป อย่างลงตัวจนเป็นเอกลักษณ์สวยงาม งานช่างดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักมีความเป็นมายาวนานสืบต่อมาแต่ครั้งกรุงเก่า เครื่องสดเครื่องหยวกในสมัยต้นกรุงมีความวิจิตร ลวดลายพิสดารเป็นที่สุด ซึ่งจากหลักฐานภาพถ่ายในหอจดหมายเหตุแห่งชาติได้แสดงให้เห็นถึงรูปแบบงานช่างฝีมือดอกไม้เครื่องสดที่ประดับในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายที่สร้างสรรค์ด้วยฝีมือชั้นครู มีการออกแบบที่งดงาม สอดคล้องกับเครื่องประกอบพระยศตามโบราณราชประเพณีด้วยภูมิปัญญาเชิงช่างของบรรพบุรุษมีความงามอย่างไทยที่สืบทอดรูปแบบมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ต่อมาในช่วงรัชกาลที่ 3 ถือเป็นช่วงที่ศิลปะจีนได้เข้ามามีอิทธิพลในราชสำนัก ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางศิลปวัฒนธรรมรวมถึงมีบทบาทต่องานดอกไม้เครื่องสดด้วยเช่นกัน นอกเหนือจากนี้ศิลปะยุโรปก็ยังเข้ามามีบทบาทต่อการพัฒนารูปแบบงานดอกไม้เครื่องสดของไทยเราเช่นกัน เพราะช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เป็นต้นมาได้มีการติดต่อเจริญสัมพันธไมตรีกับชาวยุโรปมากยิ่งขึ้น มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางอารยธรรม ซึ่งจะเห็นได้จากศิลปวัตถุจากยุโรปที่ถูกนำเข้ามาประดับประดาตกแต่งภายในพระที่นั่งพระบรมมหาราชวัง จึงทำให้เกิดการประยุกต์ดัดแปลงผสานเข้ากับงานดอกไม้เครื่องสดจนเป็นที่ทันสมัยเจริญตาน่าชม โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงรัชกาลที่ 5 เป็นสมัยที่ศิลปะในการจัดแต่งดอกไม้ด้วยวิธีต่างๆ เฟื่องฟูมากมีการนำเอาโคมไฟระย้า (Chandelier) มาร้อยตาข่ายดอกไม้ประดับผูกห้อยย้อยด้วยพวงอุบะให้เป็นเครื่องดอกไม้พวงแขวนที่หรูหรา นอกจากแบบฝรั่งที่ริเริ่มทำกันแล้วยังมีการประดิษฐ์โคมดอกไม้แบบจีนอีกด้วยเรียกว่า โคมจีน ในยุคนี้ได้มีการฟื้นฟูทำตามรูปแบบวิธีดั้งเดิมและค้นคิดหารูปแบบวิธีใหม่ให้สะดวกงดงามทันสมัยขึ้นอีกหลายประการ ซึ่งสอดคล้องกับสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง (2499) กล่าวว่า การทำดอกไม้ของไทยได้ขยายขอบเขตออกไปถึงการรู้จักดัดแปลงผ้า กระดาษและซีฟิ่งแข็งเป็นดอกไม้แห่งรูปต่างๆ เช่น รักเร่ จำปา มะลิ ฯลฯ แทนดอกไม้สดอีกด้วย ในการนี้สืบได้ว่ากรมสมเด็จพระสุทนต์นราชประยูรได้ทรงใฝ่พระทัยมากและเจ้านายซึ่งประทับอยู่กับสมเด็จพระสุทนต์นราชประยูรนี้ก็ต้องทรงทำดอกไม้แห่งและผูกดอกไม้ขอเป็นการใหญ่อีกเหมือนกัน การจัดพุ่มเครื่องบูชาหรือเครื่องทองน้อยก็เหมือนกัน แต่โบราณมาใช้ดอกไม้มัดเข้าเป็นช่อทรงดอกบัว แล้วเสียบในถ้วยแก้วเชิงต่อมาสมเด็จพระพันปีหลวง

ทรงคิดเย็บกลีบดอกไม้ติดกับใบตองให้เป็นรูปดอกบัวสอดสีสลักต่างๆ แต่การเย็บนั้นไม่สู้สะดวกนัก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตนกิริตกุลินี พระมาตุจฉาของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครราชสีมา ได้ทรงคิดเกลากลมละกออ่อนและหัวมันเทศเป็นรูปดอกบัวใช้แทนแกนใบแล้วพับกลีบดอกไม้ใบไม้ติดแกนนั้นด้วยเข็มหมุด จึงกลายเป็นพุ่มเล็กๆ ที่มีลวดลายงดงามและทำได้ง่ายสะดวกขึ้นจนเป็นที่นิยมใช้กันต่อมาจนบัดนี้ พระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาถก็มีพระนามเรื่องสื่อในทางร้อยดอกไม้เป็นตาข่ายแบบต่างๆ เจ้านายในตำหนักนี้ทรงร้อยตาข่ายได้ทุกแบบตามต้นฉบับเดิมและพลิกแพลงเพิ่มเติมอีกทั้งสลักสีได้อย่างงดงามอีกด้วย และเมื่อเราพิจารณาจากที่สืบทอดกันมางานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักเริ่มทอนความงามเรื่อยมาจนถึงเดี๋ยวนี้ หากแต่ปัจจุบันยังคงรูปแบบตามอย่างของเก่าเท่านั้น การพัฒนาต่อยอดเมื่อเทียบกับของเก่าสู้กันไม่ได้เลย ทั้งนี้จากการศึกษารูปทรงสถาปัตยกรรมไทยลวดลายต่าง ๆ พบว่ามีอิทธิพลส่งผลต่อแรงบันดาลใจของรูปแบบงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักก่อให้เกิดการประดิษฐ์คิดค้นของครูช่างโบราณ ด้วยการนำมาประยุกต์ดัดแปลงรูปทรงบุษบก ยอดมงกุฎ ปราสาทราชวังมาออกแบบตกแต่งงานดอกไม้เครื่องสดอย่าง วิมานแท่น วิมานพระอินทร์ ชุ่มกรอบพระรูป หรือองค์พระจิตกาธานต่างก็ล้อความงามตามอย่างงานช่างสถาปัตยกรรมไทยทั้งนั้น ซึ่งสอดคล้องกับหม่อมราชวงศ์แฉ่งน้อย (2555) กล่าวว่า การปลงพระศพเจ้านายในพระชนชาติที่นับถือพุทธศาสนิกายเถรวาทในสุวรรณภูมิมีที่มาจากการถวายพระเพลิงพระพุทธรูป พุทธศาสนิกชนได้จัดสร้างอาคารสำหรับถวายพระเพลิงพระพุทธรูป ตั้งอยู่นอกกรุงกุสินาราทางทิศตะวันออก ทำเป็นเรือนยอดเรียกว่า มกุฏพันธเจดีย์ อันอาจนับว่าเป็นเค้าของสถาปัตยกรรมพระเมรุในสมัยต่อมาและพร้อมกันนั้นได้สร้างอาคารซึ่งกำหนดไว้เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ เรียกว่า สันฐาคาร อยู่ในบริเวณเดียวกัน เมื่อครบกำหนด 7 วัน บรรดาพุทธบริษัทจึงจัดขบวนพระพุทธรูปในรางเหล็กไปยัง มกุฏพันธเจดีย์เพื่อถวายพระเพลิง ณ พระจิตกาธานทำด้วยเครื่องไม้หอม ซึ่งประดิษฐานอยู่กลางพันธเจดีย์ เมื่อการถวายพระเพลิงพระพุทธรูปเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงประพรมพระบรมธาตุด้วยน้ำดอกไม้ โรยข้าวตอกดอกไม้ประดับประดา บริเวณที่ประดิษฐาน ณ พระบรมสารีริกธาตุด้วยพวงมาลัย พวงของหอม พวงแก้ว ฯลฯ ขนบธรรมเนียมประเพณีการปลงพระศพและสถาปัตยกรรมพระเมรุแบ่งออกได้เป็น พระเมรุเอกหรือพระเมรุขนาดใหญ่สำหรับพระมหากษัตริย์ พระเมรุโทหรือพระเมรุขนาดกลางสำหรับพระมเหสีเทวีและเจ้านายชั้นสูง และพระเมรุตรีหรือพระเมรุขนาดเล็กสำหรับเจ้านายที่รองลงมา เอกสารดังกล่าวระบุขีดถึงขนาดรูปแบบและเครื่องตกแต่งพระเมรุแต่ละชั้น อันแสดงถึงอารยธรรมที่พัฒนาไปจนถึงระเบียบแบบแผนที่สืบทอดต่อกันมา พระเมรุเริ่มเปลี่ยนแปลงไปตามลำดับโดยเฉพาะตั้งแต่การพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ปรับให้เรียบง่ายขึ้นกว่าแต่ก่อน สถาปัตยกรรมพระเมรุยังคงสาระสำคัญและความยิ่งใหญ่อยู่ลึกลงไว้ แม้จะมีขนาดเล็กลงกว่าพระเมรุมาศสมัยโบราณก็ตามกลายเป็น

แบบอย่างของงานพระราชประเพณีพระบรมศพและพระศพเจ้านายชั้นสูงสืบมาจนทุกวันนี้ นอกจากนี้ยังได้มีการพัฒนาและอนุรักษ์งานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก โดยในสมัยนั้นพระพันปี หลวงโปรดเกล้าฯ ให้ฝึกหัดอบรมข้าหลวงและครูโรงเรียนราชินีให้รู้จักทำดอกไม้แห้งเลียนแบบ ดอกไม้สดด้วย ทรงส่งเสริมฟื้นฟูการทำดอกไม้เป็นอันมากพระองค์เองก็ทรงใช้เวลาว่างประดิษฐ์ ดัดแปลงการทำดอกไม้แบบเก่าให้แปลกพิสดารออกไป กรมหลวงสมรรัตนศิริเชษฐา นอกจากจะทรง เกณฑ์ให้ทำแบบโบราณแล้วยังทรงคิดดัดแปลงการทำดอกไม้แบบใหม่ๆ เช่น ระบายแปลง พวงแก้ว และแปลงบันไดแก้วเป็นรูปวิมานพระอินทร์ วิมานแทน นอกจากนี้จะต้องรักษาแบบแผนโบราณควรมี การพัฒนาให้มีช่างฝีมือมากขึ้น มีการเรียนรู้เปิดโรงเรียนสอนไม่หวังวิชาความรู้และประการสำคัญคือ ควรมีการรวบรวมองค์ความรู้จวบจนทุกเป็นตำรา เพื่อมิให้วิชาช่างในราชสำนักสูญหายตายไปกับตัว ครูช่างเอง

บทที่ 5

สรุปผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวិทยานิพนธ์ครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษางานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมางานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ วิเคราะห์รูปแบบกับพัฒนาการการประดิษฐ์คิดค้นงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก ผู้ศึกษาใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร ตำรา บันทึกพงศาวดาร ภาพถ่ายเก่าในหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ผู้ศึกษาใช้วิธีการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) เริ่มต้นจากการสอบถามผู้เชี่ยวชาญทางด้านงานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ในพระบรมมหาราชวัง เพื่อสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเก็บข้อมูลเบื้องต้น และขอข้อมูลเกี่ยวกับผู้เชี่ยวชาญท่านอื่นๆ ที่มีความรู้ความสามารถถวายงานอยู่ในเขตพระราชฐานชั้นใน โดยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบบอกต่อ (Snowball Sampling) คือ ผู้ศึกษาเริ่มด้วยการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญกลุ่มตัวอย่าง จากนั้นให้กลุ่มตัวอย่างแนะนำผู้ที่จะให้ข้อมูลท่านอื่นๆ ต่อไป ซึ่งกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดจะครอบคลุมกลุ่มข้าราชการในพระบรมมหาราชวังไปจนถึงกลุ่มสตรีอาวุโสที่ถวายงานอยู่ในเขตพระราชฐานชั้นใน โดยผู้เชี่ยวชาญได้แนะนำจำนวน 7 ท่าน จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Descriptive) สามารถสรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ ดังนี้

5.1 สรุปผล

จากการวิเคราะห์ข้อมูลงานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ ปรากฏผลดังนี้

5.1.1 ประวัติศาสตร์ความเป็นมางานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์

งานช่างดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก มีการเรียนรู้จากเจ้านายสู่ข้าหลวงนางใน เจ้าคุณตานี ธิดาเจ้าพระยามหาเสนา (บุญนาค) ซึ่งเป็นเจ้าจอมในรัชกาลที่ 1 และเป็นพระมารดาของกรมหมื่นสุรินทรรักษ์ ได้เป็นช่างดอกไม้ที่มีชื่อเสียงในสมัยนั้นซึ่งจะสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์สืบทอดมาจนถึงธิดาและนัดดาในกรมนี้ จนกระทั่งมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก

ในสมัยรัชกาลที่ 5 วิชาความรู้จะถูกถ่ายทอดกันภายในตำหนักสอนกันแต่ลูกหลานค่อย ๆ ฝึกกันมา ตั้งแต่เด็กทำจากของง่ายไปหายาก ไม่นิยมเขียนเป็นตำราแต่จะจับมือสอนด้วยหวังความรู้ราชสำนัก มีขนบแบบแผนธรรมเนียมการใช้ดอกไม้เครื่องสดตามพระอิสริยยศฐานันดรศักดิ์ของเจ้านาย โดยสืบทอดแบบแผนมาตั้งแต่โบราณที่เห็นได้ชัดคือ แบบแผนการใช้เครื่องนมัสการของหลวงที่แต่ละประเภทจะใช้ตามชั้นยศของเจ้านายหรือแม้กระทั่งลวดลายรูปแบบก็จะมีใช้กันพรา ๆ เพื่อซ้ำกัน ในราชสำนักมีฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับงานดอกไม้เครื่องสดอยู่สองฝ่าย คือ ข้าราชการบริพารฝ่ายหน้าและฝ่ายใน ซึ่งปัจจุบันเป็นแผนกนมัสการ มีหน้าที่คอยดูแลจัดทำดอกไม้เครื่องนมัสการต่าง ๆ ของเจ้านาย การจัดหาแหล่งวัตถุดิบดอกไม้สดในการสร้างงานของช่างฝีมือในราชสำนักจากการศึกษาสรุปได้ว่า แหล่งที่มาของวัตถุดิบดอกไม้สดที่นำมาใช้ในราชสำนักมีสองแหล่งคือ ปลูกไว้ใช้เองตามตำหนักหรือพระราชอุทยานเขตพระราชฐานชั้นใน และสั่งนำเข้ามามีทั้งจากสวนนอกหรือเกณฑ์มาจากหัวเมือง

5.1.2 รูปแบบกับพัฒนาการการประดิษฐ์คิดค้นงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก

งานดอกไม้ไทยในราชสำนักมีรูปแบบโบราณอย่างของเก่าที่ทำตามกันมา มีความประณีตงดงามพิถีพิถันด้วยเป็นงานที่ใช้ถวายเจ้านาย ถือเป็นของสูง มีลวดลายที่เป็นแบบแผน กระบวนลาย รูปทรงสัดส่วนคือความงามตามงานช่างศิลป์ไทย มีจุดเด่นจุดด้อย นอกจากนี้ยังมีการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมของชาติที่เข้ามาติดต่อ ทำให้มีการพลิกแพลงเกิดเป็นรูปแบบผสมผสานจีน,ฝรั่ง อย่างสวยงาม งานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักมีวิวัฒนาการสืบทอดมาตั้งแต่สมัยอยุธยา แรกเริ่มเดิมทีมีรูปแบบเก๋ ๆ นิยมดอกไม้ขาวกลิ่นหอมไม่มีรูปแบบมากมาย ต่อมาเริ่มมีการสอดสี สลับลายของมาลัย เครื่องแขวน พัฒนาให้มีขนาดใหญ่ขึ้นตาข่ายมีลวดลายมากขึ้น ทำแบบโบราณแล้วยังคิดดัดแปลงพัฒนารูปแบบใหม่ๆ เช่น ระย้าแปลง พวงแก้ว และแปลงบันไดแก้วเป็นรูปวิมานพระอินทร์ วิมานแทน การทำดอกไม้เครื่องสดของไทยได้ขยายขอบเขตออกไปถึงการรู้จักดัดแปลงผ้ากระดาษและขี้ผึ้งแข็งเป็นดอกไม้แห่งรูปต่างๆ เช่น รักเร่ จำปา มะลิ ฯลฯ แทนดอกไม้สด ช่วงที่เจริญรุ่งเรืองของงานดอกไม้เครื่องสดคือ ช่วงรัชกาลที่ 5 เป็นสมัยที่ศิลปะในการจัดแต่งดอกไม้ด้วยวิธีต่างๆ เพื่อพุ่มมีการนำเอาโคมไฟระย้า (Chandelier) มาร้อยตาข่ายดอกไม้ประดับพุ่มห้อยย้อยด้วยพวงอุบะให้เป็นเครื่องดอกไม้พวงแขวนที่หรูหรา นอกจากแบบฝรั่งที่ริเริ่มทำกันแล้วยังมีการประดิษฐ์โคมดอกไม้แบบจีนอีกด้วยเรียกว่า โคมจีน พลิกแพลงกันเรื่อยมาแต่กลับจะคงไว้ซึ่งแบบแผนความงาม หากแต่ปัจจุบันรูปแบบนั้นยังคงตามแบบของเก่าเท่านั้น กลับไม่มีการพัฒนาต่อยอดเทียบ กับของเก่าสู้กันไม่ได้เลย นอกจากการที่จะต้องรักษาแบบแผนโบราณควรมีการพัฒนาให้มีช่างฝีมือมากขึ้น มีการเรียนรู้เปิดโรงเรียนสอนไม่หวังวิชาความรู้ และประการสำคัญคือควรมีการรวบรวมองค์ความรู้จัดบันทึกเป็นตำรา เพื่อมิให้วิชาช่างในราชสำนักสูญหายตายไปกับตัวครูช่างเอง

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษางานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ ผลการศึกษามีข้อเสนอแนะ ดังนี้

5.2.1 ข้อเสนอแนะทั่วไป

5.2.1.1 การศึกษางานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักนั้นมีความละเอียดซับซ้อนทั้งในรูปแบบและกระบวนการประดิษฐ์คิดค้น จึงควรทำความเข้าใจศึกษารูปแบบที่ปรากฏในภาพถ่ายเก่าให้มากเพื่อจะได้มีแนวความคิดที่สามารถนำไปพัฒนาการออกแบบงานดอกไม้เครื่องสดให้สวยงามลงตัวเหมาะสมต่อการนำไปใช้ประโยชน์ ไม่ทัดเทียมเจ้านายรู้ว่าอะไรควรไม่ควรเพราะรูปแบบบางอย่างจำกัดใช้เฉพาะเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดินเท่านั้น

5.2.1.2 องค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรตระหนักถึงความสำคัญในองค์ความรู้ด้านงานช่างฝีมือดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก มีการเก็บรวบรวมบันทึกเป็นตำราเพื่อที่จะช่วยกันส่งเสริมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาเชิงช่างมิให้สูญหาย

5.2.2 ข้อเสนอแนะในการศึกษาค้นคว้าครั้งต่อไป

5.2.2.1 การศึกษาค้นคว้าภาพถ่ายเก่าในหอจดหมายเหตุแห่งชาติควรมีเวลาสืบค้นข้อมูลที่ยาวนานไม่รีบร้อน และต้องทำความเข้าใจกับช่างภาพอัดสำเนาเพื่อที่จะเลือกอัดสำเนาในบางมุมของต้นฉบับจะทำให้ได้เนื้อหาข้อมูลที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็นผลดีในการศึกษารายละเอียด

5.2.2.2 เมื่อศึกษาค้นคว้าข้อมูลรวบรวมเป็นองค์ความรู้แล้ว เห็นควรให้มีการจำลองงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักโดยการถอดแบบออกมาจากข้อมูลหลักฐานที่ได้ศึกษามา อันจะแสดงให้เห็นถึงรูปแบบงานดอกไม้เครื่องสดที่มีมาแต่โบราณ

เอกสารอ้างอิง

- แก่งกาจ ต้มคำทอง. 2546. การศึกษาวิเคราะห์ศิลปะพื้นบ้าน: กรณีศึกษางานแทงหยวกในเขตภาคกลาง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ครูปรานค์ เต๋นดาวเสื่อ. 2506. ตำราการจัดดอกไม้สด. ธนบุรี : สำนักพิมพ์สื่อการค้า.
- นนทพร อยู่มั่งมีและธัชชัย ยอดพิชัย. 2551. ธรรมเนียมพระบรมศพและพระศพเจ้านาย. กรุงเทพฯ : มติชน.
- แนนน้อย ศักดิ์ศรี, ม.ร.ว. และคณะ. 2555. สถาปัตยกรรมพระเมรุในสยาม ๑. กรุงเทพฯ: บริษัท โรงพิมพ์กรุงเทพ จำกัด.
- แนนน้อย ศักดิ์ศรี, ม.ร.ว. และคณะ. 2555. สถาปัตยกรรมพระเมรุในสยาม ๒. กรุงเทพฯ: บริษัท โรงพิมพ์กรุงเทพ จำกัด.
- เนื่อง นิลรัตน์, ม.ล. 2558. ชีวิตในวัง. ครั้งที่14. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพ.
- ประยูทธ สิทธิพันธ์. ม.ป.ป. ราชสำนักไทย. พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา.
- ภูษิษฐ์ สว่างสุข. 2558. การศึกษางานช่างแกะสลักฝักและผลไม้สมัยรัตนโกสินทร์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- มธุวีริญจ์ เทพกิจ. 2555. องค์ความรู้ครุภูมิปัญญาประณีตศิลป์ โรงเรียนช่างฝีมือในวัง(หญิง). ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ราชบัณฑิตยสถาน, สำนัก. 2559. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ : นามมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- วัฒนธรรมฝ่ายหญิง, สำนัก. 2500. วัฒนธรรมไทยทางประณีตศิลป์ การจัดดอกไม้สด. พระนคร : สำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง สภาวัฒนธรรมฝ่ายหญิง สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ศิลปากร, กรม. 2528. งานพระเมรุมาศสมัยกรุงโกสินทร์. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์.
- _____. 2560. สมุดภาพจดหมายเหตุงานพระเมรุมาศและงานพระเมรุในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

เอกสารอ้างอิง (ต่อ)

สมมตอมรพันธ์,กรมพระ ดำรงราชานุภาพ,กรมพระ และนริศรานูวัตติวงศ์,สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระ.

2468. เรื่องตำนานพระโกษฐ์แลหีบศพบันดาศักดิ์. พระนคร:โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สำนัก. ม.ป.ป. โภคอัฐิเจ้าจอมมารดาชุ่ม (ภ.003 หวญ 42/7). กรุงเทพฯ : (อัดสำเนา)

_____. 2466. งานบำเพ็ญพระราชกุศลพระศพสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์
เธอเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์ (ภ.ผท. 5/77). กรุงเทพฯ : (อัดสำเนา)

_____. 2463. งานพระบรมศพสมเด็จพระพันปีหลวงในพระที่นั่งดุสิตมหา
ปราสาท (ภ.003 หวญ 32/3/1). กรุงเทพฯ : (อัดสำเนา)

_____. 2443. งานพระเมรุเจ้าฟ้าวชิรมหิดล (ภ.003 หวญ 33/7/43).
กรุงเทพฯ : (อัดสำเนา)

_____. 2443. งานพระเมรุเจ้าฟ้าวชิรมหิดล (ภ.003 หวญ 36/4ข).
กรุงเทพฯ : (อัดสำเนา)

_____. 2453. งานพระเมรุมาศรัชกาลที่ 5 (ภ.003 หวญ 11/5/4).
กรุงเทพฯ : (อัดสำเนา)

_____. 2444. งานพระศพเจ้าคุณจอมมารดาสำลี (ภ.003 หวญ 33/6/
61-8). กรุงเทพฯ : (อัดสำเนา)

_____. 2472. งานพระศพพระวิมาดาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ (ภ.
003 หวญ 33/7/41). กรุงเทพฯ : (อัดสำเนา)

_____. ม.ป.ป. งานพระศพสมเด็จพระพันปีหลวง (ภ.003 หวญ 32/17/
5). กรุงเทพฯ : (อัดสำเนา)

_____. 2423. งานพระอัฐิสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ (ภ.003
หวญ31/1/4). กรุงเทพฯ : (อัดสำเนา)

_____. 2443. งานพระอัฐิสมเด็จพระสังฆราช (สา) (ภ.003 หวญ 39/2/
3). กรุงเทพฯ : (อัดสำเนา)

เอกสารอ้างอิง (ต่อ)

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สำนัก. ม.ป.ป. พระโกศกุดั่น (ภ.003 หวญ 78-29). กรุงเทพฯ:(อัติสำเนา)

_____ . ม.ป.ป. พระโกศดอกไม้สด (ภ.003 หวญ 30/1/4). กรุงเทพฯ :
(อัติสำเนา)

_____ . ม.ป.ป. พระโกศดอกไม้สดเจ้าจอมมารดาเปี่ยม (ภ.003 หวญ 31/
12/2). กรุงเทพฯ : (อัติสำเนา)

_____ . ม.ป.ป. พระจิตกาธาน งานพระศพสมเด็จพระปรมพยุหราชสุดารัตน์
ราชประยูร และสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงศ์ (ภ.003 หวญ 39/14/4).
กรุงเทพฯ : (อัติสำเนา)

_____ . ม.ป.ป. พระจิตกาธาน รัชกาลที่ 8 (ภ.003 หวญ 30/7/77).
กรุงเทพฯ : (อัติสำเนา)

_____ . 2453. พระที่นั่งทรงธรรมงานพระเมรุมาศรัชกาลที่ 5 (ภ.003
หวญ 11/11/2). กรุงเทพฯ : (อัติสำเนา)

_____ . ม.ป.ป. พระบรมศพสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ (ภ.
003 หวญ 31/13/1). กรุงเทพฯ : (อัติสำเนา)

_____ . ม.ป.ป. พระบรมศพสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ (ภ.
003 หวญ 32/1/3). กรุงเทพฯ : (อัติสำเนา)

_____ . 2453. พระเมรุมาศรัชกาลที่ 5 (ภ.003 หวญ 11/1/18). กรุงเทพฯ
: (อัติสำเนา)

_____ . ม.ป.ป. พระเมรุมาศรัชกาลที่ 6 (ภ.003 หวญ 78-29). กรุงเทพฯ :
(อัติสำเนา)

_____ . 2468. พระเมรุมาศรัชกาลที่ 6 (ภ.003 หวญ 78-38). กรุงเทพฯ :
(อัติสำเนา)

_____ . ม.ป.ป. พระเมรุสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ (ภ.003 หวญ
31/1). กรุงเทพฯ : (อัติสำเนา)

เอกสารอ้างอิง (ต่อ)

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สำนัก. ม.ป.ป. พระศัพทกรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ (ภ.003 หวญ 33/6/9).

กรุงเทพฯ : (อัดสำเนา)

_____. ม.ป.ป. พระศัพทจอมพลสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (ภ.ผท. 5/81).

กรุงเทพฯ : (อัดสำเนา)

_____. ม.ป.ป. พระศัพทเจ้าคุณจอมมารดาสำลี (ภ.003 หวญ 33/6/9).

กรุงเทพฯ : (อัดสำเนา)

_____. 2468. พระศัพทพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุขสวัสดิ์ กรมหลวงอดิศรอุดมเดช (ภ.ผท. 8/152). กรุงเทพฯ : (อัดสำเนา)

_____. 2472. พระศัพทพระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏ (ภ.003 หวญ 33/7/43). กรุงเทพฯ : (อัดสำเนา)

_____. 2437. พระศัพทพระองค์เจ้าอิศริยาภรณ์ (ภ.003 หวญ 33/4/2).

กรุงเทพฯ : (อัดสำเนา)

_____. ม.ป.ป. พระศัพทสมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงนภาจรจรัสศรี (ภ.003 หวญ 33/8/10). กรุงเทพฯ : (อัดสำเนา)

_____. 2443. พระศัพทสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ (ภ.003 หวญ 39/3/1). กรุงเทพฯ : (อัดสำเนา)

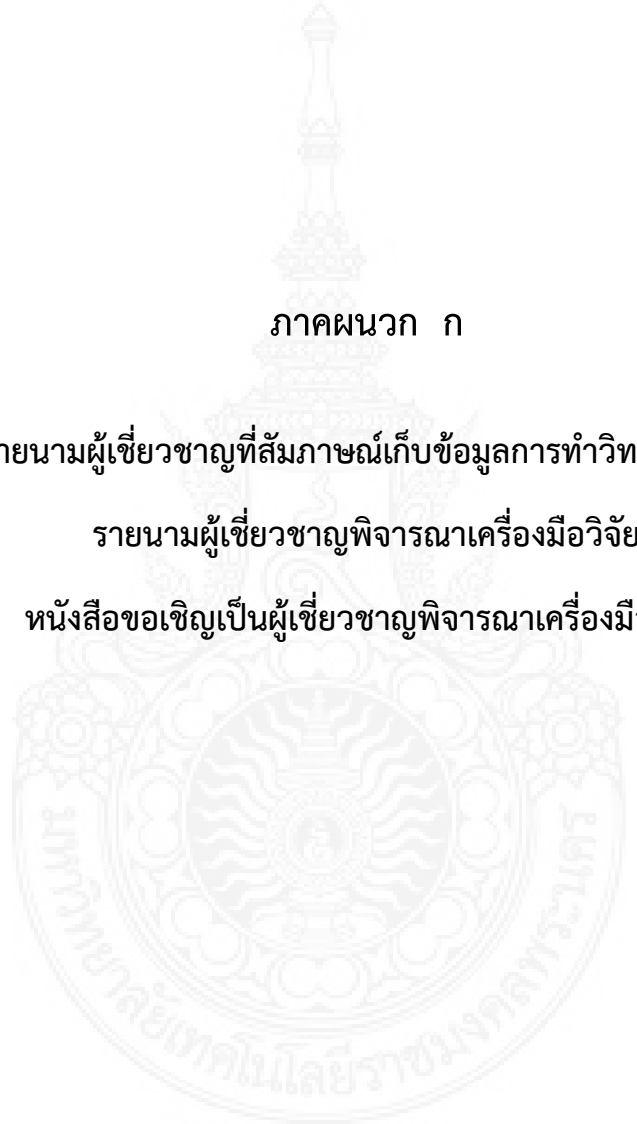
โอภาส ยาคำมี. 2556. รูปแบบและวิธีการจัดการพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมดอกไม้ เขตดุสิตกรุงเทพฯ.

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ภาคผนวก

- ภาคผนวก ก รายนามผู้เชี่ยวชาญที่สัมภาษณ์เก็บข้อมูลการทำวิทยานิพนธ์
 รายนามผู้เชี่ยวชาญพิจารณาเครื่องมือวิจัย
 หนังสือขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาเครื่องมือวิจัย
- ภาคผนวก ข เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

ภาคผนวก ก

รายนามผู้เชี่ยวชาญที่สัมภาษณ์เก็บข้อมูลการทำวิทยานิพนธ์

รายนามผู้เชี่ยวชาญพิจารณาเครื่องมือวิจัย

หนังสือขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาเครื่องมือวิจัย

รายนามผู้เชี่ยวชาญที่สัมภาษณ์เก็บข้อมูลการทำวิทยานิพนธ์

1. คุณหญิงเพ็ญศรี เขียวมีส่วน

อาจารย์ใหญ่โรงเรียนช่างฝีมือในวังหญิง, ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านวิเคราะห์นโยบายและแผนทรงคุณวุฒิ
หัวหน้าฝ่ายพระราชฐานชั้นใน กองวัง สำนักพระราชวัง ในพระบรมมหาราชวัง

2. นายบุญชัย ทองเจริญบัวงาม

อาจารย์ประจำวิชาช่างประดับมุก โรงเรียนช่างฝีมือในวังชาย, เจ้าพนักงานในพระองค์ชำนาญการ
กองศิลปกรรม สำนักพระราชวัง ในพระบรมมหาราชวัง

3. นางสาวมัตติกา เทพลีธ

ข้าราชการบริหารในเขตพระราชฐานชั้นใน สำนักพระราชวัง ในพระบรมมหาราชวัง

4. นางจันทนี อินทรปัท

เจ้าพนักงานในพระองค์ชำนาญงาน กองศิลปกรรม สำนักพระราชวัง ในพระบรมมหาราชวัง

5. นายพรเทพ จันทรา

นักจัดการงานในพระองค์ปฏิบัติกร กองศิลปกรรม สำนักพระราชวัง ในพระบรมมหาราชวัง

6. นายประเทือง บุญรอด

เจ้าพนักงานในพระองค์ชำนาญ กองศิลปกรรม สำนักพระราชวัง ในพระบรมมหาราชวัง

7. นางสุกัญญา เอี่ยมสะอาด

อดีตข้าราชการบริหารแผนกนมัสการ ในเขตพระราชฐานชั้นใน

รายนามผู้เชี่ยวชาญพิจารณาเครื่องมือวิจัย

1. นางนภาพร เล้าสินวัฒนา

ตำแหน่ง : ผู้อำนวยการกองศิลปกรรม สำนักพระราชวัง

2. นางสาวสมถวิล นิลวิไล

ตำแหน่ง : หัวหน้าฝ่ายอนุรักษ์เครื่องราชภัณฑ์ กองศิลปกรรม สำนักพระราชวัง

3. นางโรจนา เจริญสุข

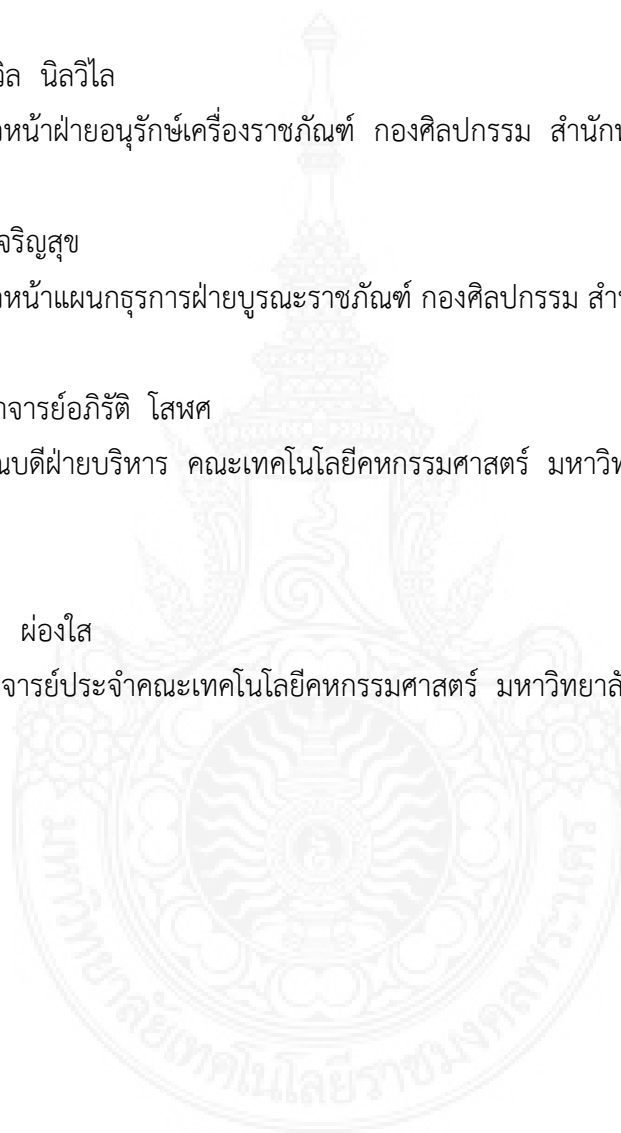
ตำแหน่ง : หัวหน้าแผนกธุรการฝ่ายบูรณะราชภัณฑ์ กองศิลปกรรม สำนักพระราชวัง

4. ผู้ช่วยศาสตราจารย์อภิรติ โสพฤ

ตำแหน่ง : คณบดีฝ่ายบริหาร คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

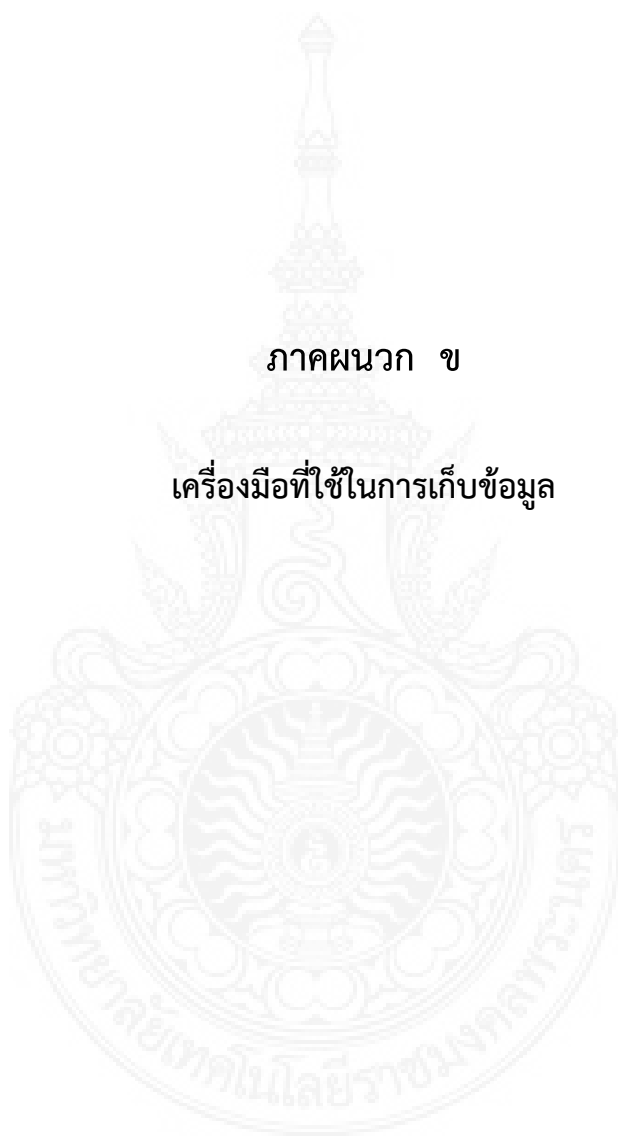
5. อาจารย์สุชีรา ผ่องใส

ตำแหน่ง : อาจารย์ประจำคณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

ภาคผนวก ข

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

ที่ ศธ ๐๕๘๑.๐๓/๒๑๑๖

คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร
๑๖๘ ถนนศรีอยุธยา เขตดุสิต กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๐

๒๕ กรกฎาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาเครื่องมือวิจัย

เรียน ผู้อำนวยการกองศิลปกรรม

ด้วยนายจิระวัฒน์ นิตะยะโส รหัสประจำตัวนักศึกษา ๑๒๕๖๗๐๗๐๖๕๐๘-๙ นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรคหกรรมศาสตรมหาบัณฑิต เลือกรเรียนแผน ก แบบ ก๒ กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ ในหัวข้อ งานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนพรรณ บุญยรัตกลิน เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร เห็นว่า นางนภาพร เล้าสินวัฒนา ซึ่งเป็นบุคลากรในสังกัดของท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และคุณสมบัติเหมาะสม จึงขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาเครื่องมือวิจัยให้กับ นายจิระวัฒน์ นิตะยะโส จักเป็นพระคุณยิ่ง และขอแสดงความขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชฎาภัทร์ กี่อารีโย)
คณบดีคณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์

โทร. ๐ ๒๖๖๕ ๓๗๗๗ ต่อ ๕๒๓๖

โทรสาร ๐ ๒๖๖๕ ๓๘๐๐

หมายเหตุ : ต้องการสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมกรุณาติดต่อนักศึกษา หมายเลขโทรศัพท์ ๐๘ ๒๘๗๖ ๑๘๘๒

ที่ ศธ ๐๕๘๑.๐๓/๒๑๑๗

คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร
๑๖๘ ถนนศรีอยุธยา เขตดุสิต กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๐

๒๕ กรกฎาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาเครื่องมือวิจัย

เรียน ผู้อำนวยการกองศิลปกรรม

ด้วยนายจิระวัฒน์ นิตะยะโส รหัสประจำตัวนักศึกษา ๑๒๕๖๗๐๗๐๖๕๐๘-๙ นักศึกษา
ระดับปริญญาโท หลักสูตรคหกรรมศาสตรมหาบัณฑิต เลือกเรียนแผน ก แบบ ก๒ กำลังดำเนินการ
ทำวิทยานิพนธ์ ในหัวข้อ งานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์
โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนพรรณ บุญยรัตกลิน เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร
เห็นว่า นางสมถวิล นิลวิไล ซึ่งเป็นบุคลากรในสังกัดของท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และคุณสมบัติ
เหมาะสม จึงขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาเครื่องมือวิจัยให้กับ นายจิระวัฒน์ นิตะยะโส
จักเป็นพระคุณยิ่ง และขอแสดงความขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชญาภัทร์ กี่อารีโย)
คณบดีคณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์

โทร. ๐ ๒๖๖๕ ๓๗๗๗ ต่อ ๕๒๓๖

โทรสาร ๐ ๒๖๖๕ ๓๘๐๐

หมายเหตุ : ต้องการสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมกรุณาติดต่อนักศึกษา หมายเลขโทรศัพท์ ๐๘ ๒๘๗๖ ๑๘๘๒

ที่ ศธ ๐๕๘๑.๐๓/๒๑๑๖

คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร
๑๖๘ ถนนศรีอยุธยา เขตดุสิต กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๐

๒๕ กรกฎาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาเครื่องมือวิจัย

เรียน ผู้อำนวยการกองศิลปกรรม

ด้วยนายจีระวัฒน์ นิตะยะโส รหัสประจำตัวนักศึกษา ๑๒๕๖๗๐๗๐๖๕๐๘-๙ นักศึกษา
ระดับปริญญาโท หลักสูตรคหกรรมศาสตรมหาบัณฑิต เลือกเรียนแผน ก แบบ ก๒ กำลังดำเนินการ
ทำวิทยานิพนธ์ ในหัวข้อ งานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์
โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนพรรณ บุญยรัตกลิน เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร
เห็นว่า นางโรจนา เจริญสุข ซึ่งเป็นบุคลากรในสังกัดของท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และคุณสมบัติ
เหมาะสม จึงขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาเครื่องมือวิจัยให้กับ นายจีระวัฒน์ นิตะยะโส
จักเป็นพระคุณยิ่ง และขอแสดงความขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชฎาภัทร์ กี่อารีโย)
คณบดีคณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์

โทร. ๐ ๒๖๖๕ ๓๗๗๗ ต่อ ๕๒๓๖

โทรสาร ๐ ๒๖๖๕ ๓๘๐๐

หมายเหตุ : ต้องการสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมกรุณาติดต่อนักศึกษา หมายเลขโทรศัพท์ ๐๘ ๒๘๗๖ ๑๘๘๒

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มทร.พระนคร โทร. ๐ ๒๖๖๕ ๓๗๗๗ ต่อ ๕๒๓๖

ที่ ศธ ๐๕๘๑.๐๓/๒๑๑๙ วันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาเครื่องมือวิจัย

เรียน คณบดีคณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์

ด้วยนายจิระวัฒน์ นิตะยะโส รหัสประจำตัวนักศึกษา ๑๒๕๖๗๐๗๐๖๕๐๘-๙ นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรคหกรรมศาสตรมหาบัณฑิต เลือกเรียนแผน ก แบบ ก๒ กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ ในหัวข้อ งานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนพรรณ บุญยรัตกลิน เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร เห็นว่า ผู้ช่วยศาสตราจารย์อภิรติ โสฬส ซึ่งเป็นบุคลากรในสังกัดของท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และคุณสมบัติเหมาะสม จึงขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาเครื่องมือวิจัยให้กับ นายจิระวัฒน์ นิตะยะโส จักเป็นพระคุณยิ่ง และขอแสดงความขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชญาภัทร กี่อารีโย)

คณบดีคณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มทร.พระนคร โทร. ๐ ๒๖๖๕ ๓๗๗๗ ต่อ ๕๒๓๖

ที่ ศธ ๐๕๘๑.๐๓/๒๑๒๐ วันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาเครื่องมือวิจัย

เรียน คณบดีคณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์

ด้วยนายจิระวัฒน์ นิตะยะโส รหัสประจำตัวนักศึกษา ๑๒๕๖๗๐๗๐๖๕๐๘-๙ นักศึกษา
ระดับปริญญาโท หลักสูตรคหกรรมศาสตรมหาบัณฑิต เลือกเรียนแผน ก แบบ ก๒ กำลังดำเนินการ
ทำวิทยานิพนธ์ ในหัวข้อ งานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์
โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนพรรณ บุญยรัตกลิน เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร
เห็นว่า อาจารย์สุชีรา ผ่องใส ซึ่งเป็นบุคลากรในสังกัดของท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และคุณสมบัติ
เหมาะสม จึงขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาเครื่องมือวิจัยให้กับ นายจิระวัฒน์ นิตะยะโส
จักเป็นพระคุณยิ่ง และขอแสดงความขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชญาภัทร กี่อารีโย)

คณบดีคณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์

ภาคผนวก ข

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง งานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

เรียน ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการทำวิทยานิพนธ์ในระดับปริญญาโท สาขาวิชาการบริหารธุรกิจคหกรรมศาสตร์ หลักสูตรคหกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร โดยมีคำชี้แจงในแบบสัมภาษณ์ ดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อการศึกษาเท่านั้น ผู้วิจัยขอความร่วมมือท่านโปรดตอบแบบสัมภาษณ์ตามความเป็นจริงหรือตามความคิดเห็นของท่าน

2. ข้อมูลต่างๆ ที่ได้รับการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา เพื่อเป็นแนวทางให้แก่ท่านที่ศึกษาหรือท่านที่สนใจต่อไป

3. โปรดอ่านคำชี้แจงในการตอบแบบสัมภาษณ์แต่ละหัวข้อ เพื่อให้เข้าใจก่อนตอบแบบสัมภาษณ์ชุดนี้ แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล

ตอนที่ 2 งานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยในครั้งนี้

นายจิระวัฒน์ นิตะยะโส

นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรคหกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต
คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

สำหรับผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล

1. ชื่อ – นามสกุล.....
2. อายุ.....ปี
3. ระดับการศึกษา.....
4. ตำแหน่งงานปัจจุบัน.....

ตอนที่ 2 งานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
วัตถุประสงค์ข้อ 1 ศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมางานดอกไม้เครื่องสดในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์

1. การสืบทอดงานช่างดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักมีความเป็นมาอย่างไร
2. ในราชสำนักมีขนบแบบแผนธรรมเนียมการใช้งานดอกไม้เครื่องสดอย่างไร
3. ที่มาของแหล่งวัตถุดิบดอกไม้สดในการสร้างงานของช่างฝีมือนำมาจากแหล่งใดบ้าง
4. ผู้ปฏิบัติหน้าที่และฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักคือกลุ่มใด
5. งานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักจากอดีตจนถึงปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร

วัตถุประสงค์ข้อ 2 วิเคราะห์รูปแบบกับพัฒนาการการประดิษฐ์คิดค้นงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนัก

1. รูปแบบงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักเป็นอย่างไร
2. รูปแบบงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักมีวิวัฒนาการอย่างไร
3. อิทธิพลของสถาปัตยกรรมไทยส่งผลต่อรูปแบบของงานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักอย่างไร
4. แนวทางในการพัฒนาและอนุรักษ์งานดอกไม้เครื่องสดในราชสำนักเป็นอย่างไร

ชื่อ นามสกุล นายจีระวัฒน์ นิตะยะโส
วัน เดือน ปีเกิด 24 ธันวาคม 2530
ภูมิลำเนา อำเภอแก่งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา

ประวัติการศึกษา

วุฒิการศึกษา	ชื่อสถาบัน	ปีที่สำเร็จการศึกษา
ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) สาขาคหกรรมการผลิต	วิทยาลัยอาชีวศึกษานครราชสีมา	2548
ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง(ปวส.) สาขาธุรกิจงานประดิษฐ์	วิทยาลัยอาชีวศึกษานครราชสีมา	2551
ปริญญาตรี คหกรรมศาสตรบัณฑิต	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร	2553

ตำแหน่งและสถานที่ทำงานปัจจุบัน

พนักงานสำนักพระราชวัง เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป ฝ่ายบูรณะราชภัณฑ์ กองศิลปกรรม
ในพระบรมมหาราชวัง

ผลงานดีเด่นและรางวัลทางวิชาการ

- 2550 นักศึกษารางวัลพระราชทานปีการศึกษา 2550
- 2551 รางวัลเหรียญทอง สาขา ช่างจัดดอกไม้ การแข่งขันฝีมือแรงงานแห่งชาติ ครั้งที่ 22
- 2551 นักศึกษาดีเด่นประจำปีการศึกษา 2551